

AMEA NƏSİMİ ADINA DİLÇİLİK İNSTİTUTU

**YENİ SÖZLƏR VƏ YENİ
MƏNALAR LÜĞƏTİ**

**“Elm və təhsil”
BAKİ - 2016**

*Lüğət AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Elmi Şurasının
qərarı ilə nəşr olunur (18 mart 2016-cı il)*

Redaktor: *filologiya elmləri doktoru,
professor İsmayıl Məmmədli*

Rəyçilər: *professor Buludxan Xəlilov
professor Sayah Sadıqova*

Lüğəti tərtib etdilər: şöbə müdiri professor İsmayıl Məmmədli, baş elmi işçi f.ü.e.d. Nəriman Seyidəliyev, baş elmi işçi f.ü.e.d. Tünzalə Baxşıyeva, a.e.i. Nigar Ağayeva, e.i. Xədicə Heydərova, f.ü.f.d. Sitarə Əliyeva, k.e.i. Ləman Qasımlı.

Yeni sözlər və yeni mənalər lüğəti. Bakı, “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 2016, 269.

Lüğətdə elm, texnika və məişətin müxtəlif sahələrində işlənən 2000-ə yaxın yeni söz, terminlər toplanılıb sözlüyə daxil edilmiş və onların izahları verilmişdir. Çağdaş dövrümüzlə səsleşən, yeni mənalər kəsb edən sintaktik birləşmələr də yeri gəldikcə, söz birləşmələri daxilində verilmişdir. Lüğətdən ayrı-ayrı sahə mütəxəssisləri, elmi işçilər, doktorantlar, KİV-in əməkdaşları, tələbələr və geniş oxucu kütləsi də istifadə edə bilər.

ISBN 978-9952-8176-2-1

“ELM” Nəşriyyatı - 2016

ÖN SÖZ

Azərbaycan dili dünyanın qədim və zəngin dillərindən biridir. Bu dilin zənginliyi, onun qrammatik quruluşunun sabitliyi, mükəmməlliyi və möhkəmliyində, ana dilimizin bitib-tükənməyən söz xəzinəsində – lüğət tərkibində öz ifadəsini tapır. Doğma dilimiz yüzillər boyu pillə-pillə inkişaf etmiş, tarixin müxtəlif dövrlərində öz müstəqilliyini, sabitliyini, özümlülüyünü qoruyub saxlamış, yaşadığı dolanbac, mürəkkəb zamanların hər bir mərhələsindəki dəyişiklikləri, həm də yenilikləri siyasi-iqtisadi, elmi-fəlsəfi, mədəni-mənəvi, ədəbi hadisələri ifadə etmək qüdrəti ilə, heyrətamiz mübarizliyi ilə bugünkü varislərinə – dilimizi yaşadanlara çatdırıb bilmişdir. Bir həqiqət də şəksizdir ki, bu gün ana dilimizin lüğət tərkibi yalnız öz daxili imkanları hesabına deyil, həm də bir çox dünya dillərinin leksikasında yaranan, günbəgün müşahidə edilən, durmadan artan yeni-yeni anlayışlarla, söz qrupları ilə təqdim edilən alınma sözlər, mənaca zənginləşmə keçirən, məna dəyişmələrinə məruz qalmaq səbəbinə yeniləşən kəlmələr- leksemlər hesabına inkişaf edib tanınmış, dünya dilləri ilə birgə, yanaşı M.Kaşğarının təbirincə desək, “atbaşı gedə” bilir. Əgər belə olmasaydı Azərbaycan dilinin lüğət tərkibində, “Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti”ndə (2013-cü ilin 6-cı nəşrində göstərildiyi kimi) 110 min 563 söz olmazdı. Bu artım indi də davam etməkdədir.

Təsadüfi deyildir ki, biz lüğət xəzinəmizin yeni-yeni söz və ifadələr hesabına zənginləşməsini əyani şəkildə göstərmək üçün “Azərbaycan dilinin yeni sözlər və yeni mənalar lüğəti”ni tərtib edib nəşr etdirmək zərurətini qaçılmaz hesab etdik.

Kitabda elm və texnikanın müxtəlif sahələrində, mətbuat, televiziya, kino (xüsusən də dublyaj filmlərində), radio, video həmçinin bu sahələrin sıx bağlı olduğu informatika, informasiya texnologiyaları və müasir kommunikativistika sistemində işlənən sözlərlə yanaşı, yeni aşpazlıq, kulinariya və turizm terminləri də verilərək, onların lüğət məqalələrində qrammatik xüsusiyyətləri qeyd edilmiş, aid olduğu elm və sosial sahələr və mənşəyi göstərilmiş, illüstrativ mətnlər əlavə edilmişdir.

Buraya ən son texnologiya ilə bağlı terminlər də daxil edilmişdir. Məsələn:

AUDIOMULTİRUM *is.* [*lat.* audire “dinləmək” + *lat.* multum “çox” + *ing.* room “otaq”] *tex.* Ağillı ev sisteminin tərkib hissəsi olan evdə səs siqnallarının paylanması və idarə olunması sistemi.

BIOMETRİYA *is.* [*yun.* bio... “canlı” + *μετρέω* “ölçürəm”] *tex.* İnsanın bioloji xüsusiyyətlərinə əsasən kimliyin müəyyən edilməsi, tanınması; Biometrik autentifikasiya. Barmaq izləri, gözün qüzehli qışası, gözün torlu qışası, sifət, əldəki venaların yerləşməsinin analizi, əlin həndəsi parametrləri, səs, qanda DNT, termοqramlar, dodaqların hərəkəti və s.-ni ölçən qurğular insanın biometriyasını müəyyən edir.

VIDEOMULTİRUM *is.* [*ing.* video + *lat.* multum “çox” + *ing.* room “otaq”] *tex.* Televizor aparatına quraşdırılan xüsusi kiçik qurğu vasitəsilə lokal ekranından slayd-şouya baxmaq, elektron poçtu yoxlamaq, sosial şəbəkələrdə söhbətləşmək, onlayn filmlərə və videokliplərə baxmaq imkanı yaradan sistem.

HOLOVİZİON *is. tex.* 2013-cü ilin yeni kəşflərindən biri olan, proyektordan şüşəyə əks etdirilən və havada üzən kvazi-holoqram.

Lüğətə yeni sözlərlə yanaşı, yeni mənaların yaranması nəticəsində əvvəllər də dilimizdə işlənən bəzi sözlərin əmələ gətirdiyi yeni söz birləşmələri də daxil edilmişdir. Lakin izahlı lüğətin prinsiplərindən çıxış edərək, lüğət məqaləsi başlığı kimi söz birləşməsinə deyil, bu tərkibdə iştirak edən komponentlərdən birini verməyi məqsəduyğun bilmişik. Məsələn:

AĞILLI *sif.* [ər. عقل] *tex.* □ **Ağillı ev sistemi**– vahid qurğuda – idarəetmə panelində cəmləşdirilmiş işıq, pərdə, temperatur, audio/video, şlüzlər və aksesuarlar, simsiz-rf aktuator idarəetmə sistemləri. **Ağillı lövhə** - müasir kompüter rolunu oynayıb, elektron lövhələrin barmaqla idarə olunması və hər hansı bir məlumatın dərhal lövhədə görünə bilməsi kimi funksiyaları daşıyır. **təhs. Ağillı qələm** - informasiyanın qələm vasitəsilə kağızdan oxunması. *tib.*

Ağullı geyim – geyimə tətbiq edilmiş ürək fəaliyyətinə nəzarət sistemi.

ÜZƏN *f.sif.* 1. *iq.* □ **Üzən məzənnə** [*ing.* Floating exchange rates] - stabil olmayan məzənnə. Xarici valyuta bazarında ölkənin valyutasının digər ölkələrindəkinə nisbətdə məzənnəsinin tələb və təklif nəticəsində formalaşması rejimi. Üzən valyuta məzənnəsi xarici valyuta bazarında sərbəst şəkildə dəyişir. **Üzən faizli istiqraz** [*ing.* Floating rate bond] Kupon dərəcəsi sabit olmayan, dəyişkən olan istiqraz.

2. *loq.* □ **Üzən ehtiyat** – tranzit mal.

3. *xüs.* □ **Üzən qazma qurğuları** – dəniz akvatoriyalarında axtarış, strukrur-axtarış və kəşfiyyat quyuları qazmaq məqsədilə işlədilən səyyar dəniz qurğuları.

BAKİRƏ *sif.* [*ər.* باكره] *iq.* ◇ **Bakirə istiqraz** - kompaniyanın ilk buraxılış istiqrazı.

Bundan başqa, yalnız söz birləşmələri deyil, ümumiyyətlə, mənə genişlənməsinə məruz qalmış dilimizdə artıq mövcud olan ayrı-ayrı sözlər də Lüğətə daxil edilmişdir. Məsələn:

AMORTİZASIYA *is.* 1. *iq.* Aktivlərin faydalı xidmət müddəti ərzində amortizasiya dəyərinin müntəzəm surətdə azalması. □ **Amortizasiya dəyəri** - əsas vəsaitlərin ilkin dəyəri ilə ləğv olunma dəyəri arasındakı fərqlə müəyyən olunur.

2. *müh.* Köhnəlmə. Əsas vəsaitlərin dəyərinin istehsal edilmiş məhsula (işlərə, xidmətlərə) hissə-hissə keçirilməsi. *Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əsasən amortizasiya olunan aktivlər üzrə illik amortizasiya normaları aşağıdakı kimi müəyyən edilir.* (http://www.muhasib.az/Muhasibat/ev/ev_5.php)

Mahiyyətə, həm də izahlı olan bu lüğət elm, sənət, təhsil, televiziya (audiovizual) sahələrində çalışanlar üçün, ümumən Azərbaycan dilinin lüğət tərkibini bütün dərinlikləri ilə öyrənmək istəyən geniş oxucu auditoriyası üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Çağdaş dövrümüzdə kommunikasiya sisteminin, medianın, televiziya, internet, kino və radionun dünya miqyasında sürətli inkişafı müasir dünya ölkələrində (xüsusən də Qərb ölkələ-

rində) təsəvvürəgəlməz bir səviyyəyə çatmışdır. Təbiidir ki, bu inkişaf ingilis, fransız, alman, rus və başqa dillərin leksikonunda bəhs etdiyimiz hər bir sahəyə aid yüzlərlə yeni sözlər, terminlər, ifadələrin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bu proses Azərbaycan ədəbi dilinin müasir inkişafından da, onun leksikasından da yan keçə bilməz. Odur ki, belə söz, termin və ifadələr ana dilimizin izahlı lüğətləri üçün də, onun lüğət məqalələrinə daxil edilmək üçün ən çox arzu olunan imkandır, fürsətdir. Məhz bu cəhətdən də qeyd etmək istərdik ki, “Azərbaycan dilinin yeni sözlər lüğəti” bu vacib, şərəfli və elmi əhəmiyyət daşıyan bir vəzifəni öz məqsədi hesab etməklə nəşr olunur.

Dilimizə daxil olmuş ən yeni sözlər və eyni zamanda dördcildlik izahlı lüğətdə izahı verilməmiş, artıq istifadə olunan sözlər və yeni mənalar Lüğətə əlavə edilmişdir. Bir cəhəti də nəzərə almaq lazımdır ki, dilin inkişaf qanununa əsasən, Lüğətə daxil edilmiş sözlərin müəyyən qismi tam yeni olduğuna görə hələ passiv fonda aid edilə bilər. Bunların gələcəkdə dilimizdə aktiv fonda keçəcəyi və ya hələ də passiv qalacağı, artıq zaman məsələsidir.

Lüğət Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Tətbiqi dilçilik şöbəsində hazırlanmışdır.

Lüğətin çapa hazırlanmasında, tərtibatında, texniki işlərin görülməsində, leksik vahidlərin əlifba sırasına düzülməsi və sayılmasında şöbə əməkdaşları filologiya üzrə elmlər doktorları, böyük elmi işçi Fidan Salayeva, Fizuli Mustafayev, elmi işçilər Sevinc Səfərova, Xədicə Heydərova və Nigar Ağayevanın xüsusi xidmətlərini qeyd etmək istədim. Redaktor onlara və lüğəti oxuyub dəyərli məsləhətlər verdiklərinə görə bütün şöbə əməkdaşlarına təşəkkür edir.

Lüğət 2000-ə yaxın leksik vahiddən ibarətdir.

İsmayıl Məmmədli,
Filologiya elmləri doktoru, professor

LÜĞƏTİN QURULUŞU

Lüğətin sözlüyünün hazırlanması zamanı müəyyən meyar və prinsiplər gözlənilmişdir:

1. Lüğətdə baş sözlər əlifba sırası ilə iri və qara şriftlə verilir.
2. Əvvəlcə alınma yeni sözlərin mənşəyi (dil mənsubiyyəti), mənbə və ya orijinal dildə yazılışı (ingilis, alman, yunan, fransız, türk, rus və başqa dillər nəzərdə tutulur), etimoloji mənası göstərilir, sonra isə indi işləndiyi mənalar (həm nominativ, həm də məcazi mənalar) izah edilir.
3. Çoxmənalı və omonim sözlərin mənalarının izahları bir lüğət məqaləsində sıralanmaqla verilir (1,2,3 və s.).
4. Ayrı-ayrı leksik vahidlərin mənaları, məna çalarları nümunələrdən hasil olan mənalara, kəsb etdikləri məzmunə görə ilkin mənadan məcazi mənaya doğru sıralanmışdır.
5. Lüğətin sözlüyünə daxil edilən leksik vahidlərin qrammatik, üslubi və başqa əlamət və göstəriciləri haqqında daha dolğun məlumat verilir.
6. Sözlükdə əsas lüğət məqaləsindən sonra söz birləşməsi və ya frazeoloji mahiyyətli ifadələr də öz əksini tapmışdır.
7. Ehtiyac olduqca “bax” məqalələri də verilmişdir.
8. Lüğətdəki sözlərin orfoqrafiyası müasir ədəbi dilimizin orfoqrafiya normalarına uyğun verilmişdir.

Lüğətdə verilmiş ixtisarlər

<i>aerodin.</i>	- aerodinamika	<i>idm.</i>	- idman
<i>alm.</i>	- alman	<i>iqt.</i>	- iqtisadi
<i>astr.</i>	- astronomiya	<i>inc.</i>	- incəsənət
<i>aşp.</i>	- aşpazlıq	<i>infor.</i>	- informatika
<i>avtom.</i>	- avtomobil	<i>ing.</i>	- ingilis
<i>bəl.</i>	- bələdiyyə	<i>is.</i>	- isim
<i>biocoğr.</i>	- biocoğrafiya	<i>isl.</i>	- İslandiya
<i>biofiz.</i>	- biofizika	<i>isp.</i>	- ispan
<i>biol.</i>	- biologiya	<i>isteh.</i>	- istehsal
<i>coğr.</i>	- coğrafiya	<i>ital.</i>	- italyan
<i>çap.</i>	- çap terminologiyası	<i>jarq.</i>	- jarqonizm
<i>dan.</i>	- danışmaq sözü	<i>kim.</i>	- kimya
<i>dilç.</i>	- dilçilik	<i>KİV</i>	- Kütləvi İnformasiya
<i>din.</i>	- dini		Vasitələri
<i>diz.</i>	- dizayn	<i>kor.</i>	- Koreya
<i>ekol.</i>	- ekologiya	<i>kosmet.</i>	- kosmetologiya
<i>energ.</i>	- energetika	<i>köhn.</i>	- köhnəlmiş söz
<i>ədəb.</i>	- ədəbiyyat	<i>kul.</i>	- kulinariya
<i>ər.</i>	- ərəb	<i>kult.</i>	- kulturologiya
<i>f.</i>	- feil	<i>qəd.</i>	- qədim
<i>f.is.</i>	- feili isim	<i>lat.</i>	- latın
<i>farm.</i>	- farmasevtika	<i>log.</i>	- logistika
<i>fars.</i>	- fars	<i>mal.</i>	- maliyyə
<i>fiziol.</i>	- fiziologiya	<i>mark.</i>	- marketinq
<i>fəls.</i>	- fəlsəfə	<i>məb.</i>	- mebel
<i>fotoq.</i>	- fotoqrafiya	<i>met.</i>	- meteorologiya
<i>fövq.</i>	- fəvqəladə	<i>metal.</i>	- metallurgiya
<i>fr.</i>	- fransız	<i>məc.</i>	- məcazi
<i>geol.</i>	- geologiya	<i>mənt.</i>	- məntiq
<i>hərb.</i>	- hərbi	<i>mətb.</i>	- mətbuat
<i>hidrodin.</i>	- hidrodinamika	<i>monq.</i>	- monqol
<i>hidrolok.</i>	- hidrolokasiya	<i>mus.</i>	- musiqi
<i>hidromet.</i>	-	<i>mühas.</i>	- mühasibat
	hidrometeorologiya	<i>pədaq.</i>	- pədaqogika
<i>xal.</i>	- xalçaçılıq	<i>pol.</i>	- polyak

<i>pref.</i>	- prefiks
<i>psix.</i>	- psixologiya
<i>radio.</i>	- radiologiya
<i>riy.</i>	- riyaziyyat
<i>sans.</i>	- sanskrit
<i>sif.</i>	- sifət
<i>siy.</i>	- siyasi
<i>sığ.</i>	- sıǵorta
<i>slav.</i>	- slavyan
<i>sos.</i>	- sosiologiya
<i>stat.</i>	- statistika
<i>stom.</i>	- stomatologiya
<i>tar.</i>	- tarixizm
<i>tex.</i>	- texniki
<i>tel.</i>	- televiziya
<i>təhs.</i>	- təhsil
<i>təm.</i>	- təmir
<i>tərc.</i>	- tərcüməçilik
<i>tib.</i>	- tibbi
<i>tic.</i>	- ticarət
<i>tik.</i>	- tikinti
<i>tur.</i>	- turizm
<i>yun.</i>	- yunan
<i>zool.</i>	- zoologiya
<i>zərg.</i>	- zərgərlik

AZƏRBAYCAN ƏLİFBASI

A	B	C	Ç	D	E	Ə	F
A	be	ce	çe	de	E	ə	Fe
G	Ğ	H	X	I	İ	J	K
Ge	ğe	he	xe	ı	İ	je	ke, ka
Q	L	M	N	O	Ö	P	R
Qe	el	em	en	o	Ö	pe	Er
S	Ş	T	U	Ü	V	Y	Z
Se	şe	te	u	u	Ve	ye	Ze

A

ABAKÜS *is.* [*lat.* abacus < *yun.* ἄβαξ, ἄβάκιον “hesab lövhəsi”] *riy.* Çötkə. Təxminən b.e.ə. V əsrdə qədim Yunanıstanda və qədim Romada istifadə olunmuş, hal-hazırda isə mental arifmetikada riyazi hesablamalar üçün tətbiq edilən xüsusi quruluşa malik çötkə; soroban.

ABANDON *is.* [*fr.* abandon, *ing.* abandonment “imtina”] 1. *mal.* Borc tələbindən imtina, birtərəfli akt: tərəflərdən biri özünün maliyyə qoyuluşunu işdən çıxarmamaqla hüquqlarından imtina edir: 1) Hüquq və mülkiyyətindən kö-nüllü imtina; 2) Cərimə verməklə sövdələşmədən çıxmaq; 3) İstifadə edilməsindən asılı olmayaraq opision müddətinin bitməsi.

2. *hüq.* Əməkdaşın icasəsiz və üzrsüz səbəb olmadan işdən getməyi ilə, onun işdən azad olunmasına səbəbin yaranması.

3. *sığ.* Sığorta edilən əmlakdan mülkiyyətçinin imtina hüququ və bununla da sığorta edəndən həmin əmlakın tam sığorta haqqının alınması. □ **Abandon polis** - nəzərdə tutulmamış səbəblərdən (soyuqdəymə nəticəsində solistin səs tellərinin zədələnməsi, güclü leysan və s.) hər hansı bir tədbirdən (tamaşa, idman görüşü və s.) imtina olunması halları üçün sığorta polisi.

ABDOMİNAL *sif.* [*lat.* abdominalis “qarın”] *tib.* 1. Qarın ilə əlaqəli, qarın nahiyyəli. □ **Abdominal ultrasəs müayinəsi** – ultrasəs müayinənin qarın üzərində aparılması.

2. *zərf.* *Piy abdominal yerləşərkən nisbətən xırda piy yığıntıları göbəkaltı nahiyyədə, iri piy yığıntıları isə dördbucaqlı formaya malik olub qarının orta hissəsində, göbəyin üstü və altında toplanır.* (<http://vital.az/liposaksiya.html>)

ABDOMİNOPLASTİKA *is.* [*lat.* abdominalis “qarın” + *fr.* plastique < *lat.* plastica < *yun.* πλαστικ “heykəl yapmaq, çapmaq, gil sənətkarlığı”] *tib.* Qarın nahiyyəsinin

korreksiyası zamanı çox böyük həcmdə olan piy toxumalarının çıxarılması, göbəyin formalaşdırılması, artıq dərinin kəsilərək götürülməsi və dərinin sallanmasının dartılaraq qarşısının alınması.

ABECOR *is.* [*ing.* ABECOR, Associated Banks of Europe Corporation - Avropa Korporasiyaları Bankları Asosiasiyası] *mal.* ABECOR 1971-ci ildə yaranmışdır. Beynəlxalq banklar birliyi olaraq banklararası informasiya mübadiləsi və bank işində, maliyyə, iqtisadi sahədə elmi tədqiqatların yerinə yetirilməsini reallaşdırır.

AB-OVO *is.* [*lat.* ab ovo “yumurta, əvvəldən, sıfırdan başla”] *mal.* Uğursuz ötən sessiyadan sonra birja fəaliyyətini yeni dövrüyədən başlama.

ABONEMENT *is.* [*fr.* abonnement “müəyyən müddət ərazində hər hansı bir şeyin istifadə hüququ”] *mal. hüq.* 1. Təsbit olunmuş müddətlər ərzində xidmətlərdən və rifahdan istifadə üçün öncədən əldə edilmiş hüquq.

□ **Abonement ödənişi** - abonement almaq üçün müəssisələr, təşkilatlar və vətəndaşlar tərəfindən təsbit olunmuş müddətlər ərzində xidmətlərdən və rifahdan çoxsaylı istifadə üçün ödəniş haqqı.

2. Göstərilən hüququ təmin edən sənəd.

ABONENT *is.* [*fr.* abonner “imza etmək”] *mal.* İstehlakçı, kütləvi xidmətlərin yayılmış növünün istifadəçisi, abonement sahibi. □ **Abonent borcu** - abonentin ona təqdim olunmuş xidmət üzrə müddəti ötmüş ödəniş borcu.

ABSENTİZM *is.* [*lat.* absentia “olmamaq, gəlməmək, iştirak etməmək”] *hüq.* 1. Mülkiyyətçinin yoxluğu, mülkiyyətçisindən təcrid edilmiş torpaqdan istifadə forması. Bu zaman torpaq renta şəklində pul gəliri alan, amma onun

istehsal məqsədləri üçün istifadəsində iştirak etməyən mülkiyyətçisindən təcrid edilir.

2. İşdə olmamaq, işçinin üzrlü səbəb olmadan işə çıxmaması

ABSORBSİYA is. [*lat.* absorptio “udulma, hopma, canına çəkmə” < absorbeo “uduram, içimə çəkirəm”] 1. *hüq.* Bir ölkədən digər ölkəyə daimi yaşamaq üçün gələn imiqrantların iqtisadi həyata daxil olması.

2. *tib.* Tibbi təcrübədə sorulmanın fizioloji prosesi. Orqanizmə daxil olan dərman maddələrinin və ksenobiotiklərin hüceyrə membranına, oradan da qana və limfalara sorulması.

3. *iqt.* ÜDM [*rus.* валовый внутренний продукт (ВВП), *ing.* Gross Domestic Product (GDP)] – Ümumi Daxili Məhsulun bir hissəsinin ölkənin xalq təsərrüfatı, firmaları və hakimiyyəti tərəfindən realizə olunması.

ABSTRAKSİYA is. [*lat.* abstractio “uzaqlaşdırma, yayındırma”] *iqt.* Əsas qarşılıqlı əlaqə və asılılıqların daha dəqiq təsvirini əldə etmək üçün, bəzi əhəmiyyətsiz və ya az əhəmiyyətli iqtisadi və qeyri-iqtisadi amilləri nəzərə almamaq yolu ilə, iqtisadi təhlilin sadələşdirilməsi.

ABROQASIYA is. [*lat.* abrogatio ”] *hüq. iqt.* Köhnəlmiş qanunun səmərəsizliyi və ya zamanınla ayaqlaşma bilməməsi səbəbindən tamamilə ləğv olunması – köhnə qanunun yenisi ilə əvəz olunması.

ACASTER is. [*ing.* adjuster “quraşdırıcı”] *hüq.* Dəniz hüququ sahəsində dispaşanı (fransızca - *dispatche*) - hesablama aktını təyin edən mütəxəssis. Ümumi qəzada gəmi və yük sahibinə, fraxt ödəyicisinə aid payları və xərcləri təyin edir.

ACİ-YF is. Açıq Cəmiyyət İnstitutu Yardım Fondu.

AÇIQ *sif. 1. mal.* □ **Açıq bazar** – tədaviyə olan pul kütləsinə və kreditlərin həcminə təsir məqsədi ilə mərkəzi bank tərəfindən qiymətli kağızların alışı və satışı əməliyyatları. Bir qayda olaraq açıq bazar qısamüddətli, hərdən də orta və uzunmüddətli hökumət qiymətli kağızları ilə aparılır.

2. *sos.* □ **Açıq cəmiyyət** - dinamik sosial strukturlu cəmiyyət. Müxtəlif təsnifatlandırmalarda cəmiyyət tiplərindən biri. «Açıq cəmiyyət» anlayışı ingilis filosofu Karl Pauhind Popperin (1902-1994) fəlsəfi irisinin məhsulu kimi totalitar cəmiyyət anlayışına antiteza olaraq irəli sürülmüşdür və sonradan azadlığa nail olmanın ictimai şərtləri kim təyinat almışdır. Açıq cəmiyyət həmçinin London iqtisadi məktəbinin nümayəndəsi Fridrix fon Hayekin (1899-1992) «konstitusiya azadlığı» siyasi və iqtisadi anlayışına sosial ekvivalent olaraq götürülür.

3. *təhs.* □ **Açıq sual** - test üsulu ilə imtahanda variantsız təqdim edilən sual.

ADAM-GÜN *is. mal.* Təyin olunmuş iş gününün davamlılığından asılı olmadan, bir insanın işini bir iş günü ərzində xarakterizə edən iş vaxtının ölçü vahidi.

ADAM-SAAT *is. mal.* Bir saat ərzində bir insanın faktiki işinin ölçü vahidi.

ADAPTER *is.* [*ing.* adapter “qurğuları birləşdirən alət” < *lat.* adapto “qurmaq, quraşdırmaq”] [*infor. tex.* 1. Bir qurğudan digərinə elektrik enerjisini təchiz edən elektrik cihazı. □ **Elektrik adapteri, qida adapteri.**

2. Kompüterdəki interfeyslərin genişləndirilməsi. □ **Şəbəkə adapteri.**

3. Fotoaparata əlavə kaset olan adapter (onun köməyi ilə işığahəssas materiallardan istifadə etmək mümkündür).

4. □ **Keçid adapteri** (müxtəlif standartlı birləşdirmə başlığı olan, iki optik cihazı birləşdirmək üçün lazım olan keçid

vtulka, halqa və ya flans). Məsələn, fotoaparatu teleskopa və ya mikroskopa birləşdirən adapter və s.

- ADDENDUM** *is.* [*lat.* addere “tamamlamaq, əlavə etmək”] 1. *mal.* müqaviləyə, xüsusən də çarter və fraxta bu və ya digər müqavilə şərtlərini dəyişən və tamamlayan əlavə.
2. *sığ.* Sığorta və ya təkrar sığorta müqavilələrinə əlavə; belə müqavilələrin əvvəllər təsdiq olunmuş şərtlərinə tərəflər arasında razılaşdırılmış dəyişikliklərdən ibarətdir.

ADIABAT *sif.* [*yun.* ἀδιάβατος (adiabatos) “keçilməz” + *lat.* processus “keçmə”] *met.* □ **Adiabat proseslər** - havanın vəziyyətinin (həcmi, təzyiqi, sıxlığı və temperaturunun) kənardan istilik gəlmədən və kənara istilik vermədən dəyişilməsi.

ADMINİSTRASIYA *is.* [*lat.* administratio “idarəetmə, rəhbərlik”] *sos.* Firmanın, müəssisənin, təşkilatın və təsisatın hüquqi şəxs qismində rəsmən təmsil edən rəhbərliyi. Administrasiyaya müəssisənin və təşkilatın rəhbəri, onun müavinləri (prezidenti və vitse-prezidentləri), icraçı direktoru, baş mühasibi və aparıcı menecerləri daxil edilir.

ADMINISTRATOR *is.* [*lat.* administrator “idarəçi, rəhbər”] *sos.* Hansısa müəssisənin fəaliyyətini idarə edən vəzifəli şəxs.

- ADRESANT** *is.* [*alm.* adressant “göndərən”] 1. Yük göndərən, göndərən.
2. *iqt.* Hər hansı göndərişi, o cümlədən maliyyə və pul sənədini göndərən tərəf.

ADVALOR *sif.* [*lat.* ad valorem “qiymət və dəyərə uyğun olan”] *iqt.* □ **Advalor rüsumlar** – gömrük rüsumu növü, əmtəənin gömrük dəyərindən faiz nisbətində tutulur.

ADVEKSİYA is. [lat. advection “aparılma”] met. Temperatur və təzyiqin dəyişməsi ilə əlaqədar olaraq havanın bu və ya digər xassəsi (istilik, rütubət və s.) ilə birlikdə üfüqi istiqamətdə bir yerdən başqa yerə axıb getməsi.

ADVEKTİV *sif. met.* □ **Advektiv duman** – rütubətli havanın soyumuş yer səthi üzərində hərəkəti nəticəsində əmələ gələn duman. **Advektiv ayazlar** – mənfi temperaturlu soyuq havanın daxil olması: adveksiya nəticəsində baş verir.

ADYUNKTURA is. [lat. adjunctus] *hərb.* Hərbi təhsil müəssisəsində doktoranturaya bərabər tutulan yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrların hazırlanması forması.

AERASIYA is. [yun. ἀήρ “hava”] met. Havadəyişmə, havanı oksigenlə zənginləşdirmə. □ **Suyun aerasiyası** – suyu oksigenlə zənginləşdirmək, suyu zərərli qatışıqlardan (həll olmuş qazlar, dəmir birləşmələri və s.) təmizləmək, həmçinin bioloji təmizləmə qurğularında çirkəbdəki üzvi maddələri və digər çirkləri mineralaşdıran mikroorqanizmlərin həyat fəaliyyətini təmin etmək üçün tətbiq olunur. **Torpağın aerasiyası** – torpaq havası ilə atmosfer havası arasında qaz mübadiləsi.

AEROFİTLƏR is. *bot.* Özlərinə lazım olan qida maddələrini yalnız atmosfərdən alan bitkilər. Bura çiçəkli bitkilərdən – səlbkimilər və bromeliya fəsilələrinə mənsub bütün epifitlər, sporlulardan – ağac qabığı, gövdəsi və budaqları, eləcə də torpağın üstündə inkişaf edən bəzi mamır, yosun və şibyə növləri daxildir.

AEROFOTOTOPOQRAFIYA is. [yun. ἀήρ φωτογραφίες < ἀήρ “atmosfer” + φωτο “ışık” + τόπος “yer” + γράφω

“yazıram”] Aerofotoşəkilçəkmə materialları əsasında topoqrafik xəritələrin tərtib üsullarını öyrənən elmi sahə.

AEROGENERATOR *is. tex.* Mexaniki enerjini elektrik enerjisinə çevirən mexanizm; külək generatoru, külək turbini.

AEROPLANKTON *is. met.* Havada asılı halda olan mikroskopik orqanizmlər.

AEROPONİKA *is. met.* Bitkinin hava mühitində torpaqsız yetişdirilməsi.

AEROTAKSASIYA *is. met.* Aerofotoşəkillərin köməyi ilə bitki örtüyünün, xüsusilə meşələrin kəmiyyətə və keyfiyyətə qiymətləndirilməsi.

AİDS *is.* [rus. вирус иммунодефицита человека (ВИЧ), синдром приобретённого иммунного дефицита (СПИД), *ing.* Human immunodeficiency virus infection and acquired immune deficiency syndrome (HIV/AIDS)] *tib.* Qazanılmış immun çatışmazlığı sindromu, bədənənin immun sistemini sıradan çıxararaq onun infeksiya ilə mübarizə aparmaq qabiliyyətini qeyri-mümkün edən virusun (HIV) törətdiyi öldürücü xəstəlik.

AFİLLİYA *is.* [yun. φύλλον “yarpaq, yarpaqlar”] *biol.* İqlimin kserotermik şəraiti ilə əlaqədar bitkinin yarpaqsız olması. Fotosintez funksiyasını bu zaman gövdələr yerinə yetirir.

AFFİDEVİT *is.* [lat. affido “and içərək zəmanət verirəm”] *hüq.* Şəxs tərəfindən andıçmə formasında verilərək notarius və ya vəzifəli şəxs tərəfindən təsdiqlənən yazılı şəhadət, izahat və ərizə.

AFFİLƏ is. □ *Affilə olunan şəxs* [ing. “affiliated person “birləşmiş şəxs”] Kompaniyanın affilə olunan şəxslərinə aiddir: baş idarəedən və digər rəhbərlər, təsisçilər və həmçinin kompaniyanın investorları olacaq səhmdarlar. Adətən, affilə olunan şəxslər kompaniyanın 10%-dən çox kapitalına sahib olurlar.

AFFİLİAT is. [lat. affiliatus, ing. affiliate] iqt. Törəmə şirkət, filial, şöbə. “*Auditor firmasının affiliatı*” *təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, ümumi mülkiyyət, nəzarət və idarəetmə vasitələri ilə auditor firması ilə əlaqəli olan istənilən müəssisə.* (Avropa parlamenti və şurasının direktivi. 17 may 2006-cı il tarixli 2006/43/EC)

AFFİLİR sif. □ *Affilir kompaniya* [ing. affiliated company “birləşmiş kompaniya”] iqt. Əsas kompaniyanın nəzarətdən az ölçüdə səhm paketinə malik olan kompaniya. Belə kompaniya əsas kompaniyanın nümayəndəliyi, filialı qismində çıxış edir.

AFFİLYASIYA is. [fr. affiliation “birləşmə”] iqt. bölmə, filial qismində «ana» kompaniyaya birləşmə.

AFFİNAJ is. [fr. affinage “təmizləmə”] metal. Yüksək əyarlı məhsul almaq məqsədi ilə metalların qatışıqlardan ayrılması prosesi.

AFFİNAJÇI is. Yüksək əyar göstəricisinə malik olan qiymətli metalların külçələrini istehsal edən müəssisə.

AFFİRMASIYA is. [lat. affirmatio “təsdiq”] Hesabların, sənədlərin təsdiq edilməsi.

AFFİRMATİV sif. [lat. affirmativus “təsdiqləyən, təsdiqləyici”; ing. affirmative – təsdiqləyən, təsdiqləyici] mənt. Hansısa predmetin əlamətini təsdiqləyən müzakirə növü.

A-FORFE is. [fr. a forfait “hüquqdan imtina”] *mal.* 1) dəyəri azalma hüququ olmayan köçürmə veksellərinin köməyi ilə beynəlxalq ticarətin maliyyələşdirilməsi; 2) öncədən şərtləşdirilmiş ödəniş; 3) vergiqoymada: dəqiq mühasibat üçotu aparılmayan şəraitdə vergi orqanlarının əvvəlcədən müəyyənləşdiriyi mənfəət vergisi.

AFRODİZİAK is. [yun. Αφροδισιακά, qədim yunan ilahəsi Afroditanın adından] İntim istək və eşq həzzini artıran vasitə. *Afrodiziak vasitələr iki qrupa bölünür: kimyəvi tərkibli və təbii afrodiziaklar.*
(<http://modern.az/articles/57942/1/>)

AĞ *sif.* □ **Ağ yaxalıqlılar** [ing. white-collar worker *dan.* “fiziki əməklə məşğul olmayan işçi”] 1. *iqt.* Əqli əməklə məşğul olanlar, yüksək texnologiyalı iş prosesində çalışanlar.

2. *met.* □ **Ağ yel** – quru və isti külək.

AĞARDICI is. Yazını pozmaq üçün istifadə olunan dəftərxana ləvazimatı.

AGENT is. [lat. agent “iş görən, fəaliyyət göstərən”] 1. *iqt.* Sövdələşmələri, kommersiya əməliyyatlarını yerinə yetirən icraçılar - hüquqi və fiziki şəxslər. Hüquqi şəxs qismli agent «prinsipal», əmtəənin satışını reallaşdıran kommersiya agentı isə «delkredere» adlanır. İqtisadi əməliyyatlarda agent qismində brokerlər, maklerlər (dəllələr), dilerlər, komissiyonerlər və s. çıxış edirlər.

2. *kim.* Kimyəvi reagentlər: qaz və su. *Neft çıxarılması məqsədilə agentlərin laylara vurulması.*
(dejure.az/.../azrbaycan-respublikasi-dovlt-neft-s..)

3. *infor.* İnternet üzərindən istənilən məlumatları avtomatik olaraq yığa bilən və bu işi bilavasitə nəzarət olmadan yerinə yetirə bilən proqram.

AĞILLI *sif.* [ər. عقل] *tex.* □ **Ağullı ev sistemi** – vahid qurğuda – idarəetmə panelində cəmləşdirilmiş işıq, pərdə, temperatur, audio/video, şlüzlər və aksesuarlar, simsiz-rf aktuator idarəetmə sistemləri. **Ağullı lövhə** – müasir kompüter rolunu oynayıb, elektron lövhələrin barmaqla idarə olunması və hər hansı bir məlumatın dərhal lövhədə görünə bilməsi kimi funksiyaları daşıyır. *təhs.* **Ağullı qələm** – informasiyanın qələm vasitəsilə kağızdan oxunması. *tib.* **Ağullı geyim** – geyimə tətbiq edilmiş ürək fəaliyyətinə nəzarət sistemi.

AİLƏ *is.* [ər.] *tib.* □ **Ailə həkimi** – həm uşaqlar, həm də böyüklər üçün sahə terapevti. "Ailə həkimləri" bu ikisinin təkmlil formada cəmi deməkdir. Yəni "ailə həkimləri" bütün ixtisaslardan xəbərdar olmalı və ailənin bütün üzvlərinə xidmət göstərməli, hətta genetik xəstəliklərindən xəbərdar olmalı və nəzarət etməlidir. Hər hansı ailə üzvündə xəstəliyin ağırlaşması halları müşahidə olunarsa, xəstəxanaya göndərilməsinə göstəriş verməlidir.

AJİO *is.* [lat. aggio “artıqlama”] *iqt.* 1. Fərq, pul nişanlarının, səhmlərin, veksəl və istiqrazların birjada nominal dəyərindən artıq qiymətə satılması.

2. Səhmlərin kursunun milli birjalara nisbətdə «üçüncü ölkələr»in birjalarında artımı.
3. Qızıl sikkələrlə əməliyyatlar: sikkənin birja qiyməti ilə metalın qiyməti arasındakı fərq.
4. Birja əməliyyatları ilə təyin edilən mövcud əmtəənin müsbət qiyməti ilə onun razılaşdırılmış gələcək satış qiyməti arasında fərq. Ajio - «laj» anlayışı ilə uyğunluq təşkil edir. Əks anlayış - «disajio».

AJİO-KONTO *is.* [ital. aggio-conto] *mal.* Qiymətli kağızların birja kurslarının və ya mallar üzərində qiymətlərin kəskin

dəyişməsi nəticəsində yaranan gəlir və ya itkilərin əks olunduğu hesab.

AJİOTAJ *is.* [fr. agiotage “oyanma, həyəcan”] *iqt.* Tələb və təklifin, qiymətlərin, konyukturun kəskin dəyişilməsi ilə şərtlənən «bazar çaxnaşması», ehtikarlıq məqsədilə birjada qiymətli kağızların və ya malların qiymətlərinin süni surətdə aşağı salınması və ya artırılması.

AJUR *is.* [fr. à jour “bu günə kimi”] *mal.* Təsərrüfat əməliyyatlarının bütün hesablarının icra edildiyi gündə qeyd edilməsi üzrə mühasibat uçotunda vəziyyət.

◇ **Hər şey ajurdadır** - Mühasibat uçotunda hər şey qaydasındadır.

AKKİT *is.* [fr.] Ödəmənin (və ya veksəl valyutasının) alınması haqqında veksəl üzərində edilən ödəmə qeydi. Akkit onun verildiyi və repress qaydasında ödənildiyi zaman aparılır.

AKKLAMASIYA *is.* [lat. acclamatio] beynəlxalq təşkilatlarda və konfranslarda qərarların əsaslandırılmadan qəbul edilməsi metodu. *Akklamasiya* qərarların, replikalarla və i.a. ilə bəyənilməsinə (qəbuluna) əsaslanır.

AKKOMODASIYON *sif. iqt.* □ *Akkomodasiya siyasət* – iqtisadiyyatda şok və kataklizmlərin nəticələrini aradan qaldıran, onların dağıdıcı gücünü zəiflədən iqtisadi siyasət.

AKKORD *is.* [ital. accordo “sazis, müqavilə”] *mal.* □ *Akkord ödəniş* - işin tamamlanmasından sonra birdəfəlik ödənilən işəməz əməkhaqqı forması. Akkord sistemli əməkhaqqı ödənişləri, bir qayda olaraq, işləri təcili yerinə yetirmək lazım gəldiyi və bu zaman sifarişçinin yüksək tariflərlə ödəmə imkanı nümayiş etdirdiyi hallarda tətbiq

edilir. *Akkord vergilər* - gəlirləri və satınalma ölçülərini nəzərə almayan dövlət tərəfindən təyin edilən vergilər.

AKKREDITASIYA is. [lat. accredo] *təhs.* təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin dövlət təhsil standartlarına uyğunluğunu və onun statusunu müəyyənləşdirib təsdiq edən prosedur.

AKKREDITIV is. [fr. accreditif < lat. accredo “etibar edirəm”] *mal.* Beynəlxalq ticarətdə geniş yayılmış bank vasitəsilə həyata keçirilən hesablaşma – pul- bank sənədi. Müştərinin istəyi ilə bank tərəfindən fiziki və hüquqi şəxslərə ödəniş həyata keçirilir: hər hansı şəxsin adına yazılır və həmin şəxsin sənəddə göstərilən məbləği kredit müəssisəsindən, bankdan almaq hüququnu təsdiq edir. □ *Akkreditiv layihə* – akkreditivin şərtlərini və formasını, əməliyyatın avizo edən bank ilə əvvəlcədən razılaşdırılması üçün nəzərdə tutulmuş kağız daşıyıcılarda və ya elektron formada sənəd. *Geriçağrılan akkreditiv* – satıcıya xəbərdarlıq edilmədən alıcı tərəfindən istənilən vaxt dəyişdirilə və ya ləğv edilə bilər (hətta əmtəə-mal göndərildikdə (və ya hər hansı bir xidmət göstərildikdə), əvəzində isə ödəniş və ya möhlətli ödəniş baş vermədikdə). *Geri çağırılmayan akkreditiv* – satıcı akkreditivə əsasən öz öhdəliklərini yerinə yetirərsə, emitent hüquqi cəhətdən bank satıcı qarşısında ödənişi həyata keçirməyə məcburdur. *Təsdiqlənmiş akkreditiv* – akkreditiv emitent bankdan fərqli bank tərəfindən icra olunur. Akkreditiv əməliyyatının aparılmasında iştirak edən icraçı bank emitent bankın xahişi ilə geri çağırılmayan akkreditivi təsdiqləyə bilər. Bu cür təsdiqləmə icraçı bankın emitent bankın öhdəliyindən əlavə, akkreditivin şərtlərinə uyğun ödənişi icra etmək öhdəliyini qəbul etdiyini bildirir.

AKKRESIYA is. [lat. accretio “genişləndirmə, artırma”] *hüq.* Beynəlxalq hüquqda dövlətin ərazisinin yeni yaranmış quru sahələr hesabına təbii genişlənməsi.

A-KONTO is. [*ital.* a conto “ödəniş hesabı”] *mal.* Satılmış mallar üzrə ixracatçının hesabları əsasında idxalçının əvvəlcədən etdiyi ödəniş.

AKRİL is. Polimer və monomerin reaksiyasından alınan material. Gözəllik sənətində: □ *Akril dırnaqlar, akril lak* – ömrü 3-4 həftəlik olan akril tərkibli qaynaq dırnaqlar.

AKRONİM is. [*yun.* άκρος “ən yüksək, ali” + όνομας “ad”] *dilç.* Abreviaturanın bir növü. İki və daha artıq sözün baş hərflərindən və ya bir neçə hərfindən yaranmış söz. Abreviaturadan fərqli olaraq onların oxunuşu zamanı hərflər adları ilə deyil, bir söz kimi ardıcıl oxunur. Məsələn: YAP (yap), AMEA (amea). Abreviaturada isə hərflər adları ilə deyilir, məs.: BMT (be-em-te).

AKSELERASIYA is. [*lat.* acceleratio, *ing.* “acceleration sürətləndirmə”] *iq.* 1. Sahibkar sövdələşməsinin vaxtından əvvəl bağlanması.

2. *mal.* Kredit müqaviləsində ödənilməmiş məbləğin dərhal ödənilməsi müddəti üzrə xüsusi qeyd.

AKSEPT is. [*lat.* acceptus “qəbul olunmuş”] *iq.* 1. Ödəyicinin təyin olunmuş müddətdə öhdəlik üzrə ödənişə razılıq bildirişi. □ *Aksept krediti* - xarici ticarət əməliyyatlarında ixracatçılar tərəfindən banka qoyulan tratin aksept formalı krediti. □ *Aksept tapşırığı* - ödəyicinin öz bankına təyin edilmiş məbləğlər üzrə depone və akseptləşmə formalı hesablaşmalar aparmaq üçün təqdim etdiyi ödəniş tapşırığı sənədi.

2. Bağlanmış müqavilələrdə tərəflərdən birinin digər tərəfin oferta təqdimatına razılıq verməsi.

AKSEPTANT *is. mal.* Hesab, veksəl ödənişinə razılıq vermiş hüquqi və fiziki şəxs. □ **Akseptant bank** - hesabın ödənişi öhdəliyini öz üzərinə götürən bank.

AKSEPTLƏNMİŞ *f.sif. aksept* sözündən. Aksept ödəniş tələbi blankında «akseptlənmişdir» - yəni «ödəyici (bank) tərəfindən ödənişə razılıq verilmişdir» yazılışı ilə sənədləşdirilir.

AKSEPTLƏŞDİRİLMİŞ *f.sif.* □ **Akseptləşdirilmiş çek** - ödəyici-bank tərəfindən alıcının hesabına müvafiq pul köçürülməsini təmin edən akseptləşdirilmiş çek.

AKSEPTLƏŞMƏ *aksept* sözündən *f.is.*

AKSEPT-RAMBUS-KREDIT *is.* Eksport-import əməliyyatları üçün nəzərdə tutulan aksept kreditinin bir növü; bu zaman importyorun bankı sonuncusunun köçürmə vekselini (trattasını) akseptləşdirir, onları nəzərə alır və eksportyora nağd ödəmə verir.

AKSESSOR-MÜQAVİLƏ *is. [lat. accessio “əlavə mənsubiyyət”] hüq.* Əsas müqaviləyə əlavə edilən və hüquqi cəhətdən ondan asılı olan müqavilə.

AKTİV *sif. iqt.* □ **Aktiv yoxsullar** - maddi imkanını aşağı olan, bu vəziyyətdən çıxmaq üçün həyatı güclərini səfərbər edənlər.

AKTRİSA-APARICI *is.* Televiziyada veriliş aparən aktrisa.

AKTUALİZASIYA *is. [lat. actualis “hərəkət, fəaliyyətlik”] iqt.* Müəyyən olunmuş göstəricilərin gələcək vəziyyətinin cari şəraitə nisbətə dəyişən əhəmiyyətliliyinin iqtisadi baxımdan hesablanması metodu. Bu metoddan, bir

qayda olaraq, investisiya qoyuluşları istiqamətində qərarların əsaslandırılmasında istifadə edilir.

AKTUAR *is.* [lat. actuarius] *sığ.* □ **Aktuar hesablamlar** – sığorta edənə sığorta edilən arasında riyazi və statistik qanunauyğunluq yaratma sistemi.

AKTUARİ *is.* *sığ.* Şəxsi sığorta sahəsində mütəxəssis. Sığorta müqavilələri ilə əlaqəli statistik maliyyə göstəriciləri əsasında iqtisadi-riyazi metodlarla sığorta tariflərini və sığorta ehtiyatlarını hesablayan riyaziyyatçı.

AKTUARİAT *is.* *sığ. mal.* Sığorta və maliyyə əməliyyatlarında statistik və ehtimal nəzəriyyəsiindən istifadə metodu.

AKTUATOR *is.* [ing. actuator] *tex.* Bir enerji növünü (elektrik, maqnit, istilik, kimyəvi) digərinə çevirən icraedici qurğu. Məsələn, pərdələrin, darvazaların idarə edilməsində aktuatorlardan istifadə olunur.

AKUPUNKTURA *is.* [lat. acus “iynə” + punctura (pungo, pungere) “iynə batırmaq, sancmaq”] *tib.* Ənənəvi Çin təbabətinin bir qolu: müalicə məqsədi ilə bədən xüsusi nöqtələrinə, xüsusi iynələrin batırılması ilə həyata keçirilir; iynəbatırma.

AKVAAEROBİKA *is.* [lat. aqua “su + ing. aerobics] *idm.* Suda ritmik gimnastika. Bu istiqamət ən çox zədələrdən sonra bərpa və çəkisi çox olanlar üçün uyğundur.

AKVAMƏDƏNİYYƏT *is.* [lat. aqua “su + cultura “təhsil, tərbiyə”] Su orqanizmlərinin (balıq, xərçəngkimilər, molyusklar, yosunlar) yetişdirilməsi və artırılması. *Bu günlərdə BMT-nin Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO) "Dünyada balıqçılığın və akvamədəniyyətin vəziyyəti" adlı yeni məruzə açıqlayıb.*
(<http://regionplus.az/az/articles/view/2344>)

AKVATORİYA is. [lat. aqua “su + territorium “ərazi”] *coğr.*
Su hövzəsinin üst qatı və yaxud da təbii, süni və ya şərti
sərhədlərlə məhdudlaşdırılan bir hissəsi.

AKVİZİSİYA is. [lat. acquisitio “əldə edirəm, nail oluram”]
sığ. 1. Aktivizitor tərəfindən yeni müştəri, yük və yeni
sığortaların cəlb edilməsi.
2. Şirkətin bütün səhmlərinin hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən
satın alınması, müəssisənin əldə edilməsi. □ **Düşmən-
çilik meyilli akvizisiya** – şirkətin rəhbərlərinin, işçilərinin
və ya səhmdarlarının icazəsi olmadan akvizisiyanın
aparılması.

AKVİZİTOR is. [ing. Acquisitor] *sığ.* Nəqliyyat və ya sığorta
şirkətlərinin yeni müştəriləri cəlb edən sığorta işçisi.

AQAT is. [ing. agate < *φp.* acate < lat. achates “arat, mineral
daş”] *çap.* 5,5 bəndlərinin keçli şrifti.

AQLOMERASİYA is. [lat. agglomerare “birləşdirmək, yığ-
maq”] *iq.* Yığcam yerləşmə; eyni məkanda məskun-
laşmaqla yanaşı, həm də inkişaf etmiş istehsal, mə-
dəniyyət, rekreasiya əlaqələri olan əhali qruplaşması. Bu
termin şəhər məskunlaşma tipinə (şəhər aqlomerasiyası)
daha çox aid edilir.

AQRAFIYA is. [yun. α “inkar şəkilçisi” + γράφω “yazmaq”]
tib. Yazı prosesinin formalaşmaması.

AQREMAN is. [fr. aqrement “təqdir etmək, razılıq vermək”]
siy. Səfir göndərmək qərarına gəlmiş hökumətin
göndərəcəyi dövlətdən əvvəlcədən alınan razılıq. *Aqre-
man məxfi şəkildə alınmalıdır*
(<http://kayzen.az/blog/diplomat/845/aqreman.html>). □

Arqeman sorğu – səfirlə bağlı göndərilən sorğu. *Aqreman sorğusunun edilməsi faktının açıqlanmasına yol verilmir, çünki sorğuya rədd cavabının aşkarlığı iki ölkə arasında münasibətlərin gərginləşməsinə gətirib çıxara bilər* (<http://kayzen.az/blog/diplomat/845/aqreman.html>)

AQRESSİV *sif.* [lat. aggredi “irəli addım atmaq, tərəddüdsüz irəliləmək”] *iqt.* □ **Aqressiv portfel** - məzənnəsinin kəskin şəkildə artacağı ehtimal edilən qiymətli kağızlar. **Aqressiv qiymətli kağızlar** - fond bazarının müşahidə edilən konyekturu, meyl və proqnozları ilə kursu əhəmiyyətli dərəcədə dəyişən səhm, istiqraz və digər formada olan qiymətli kağızlar. Belə qiymətli kağızlar, bir qayda olaraq, maksimum həcmli mənfəətin əldə edilməsi məqsədilə alınır. Bununla belə, kursun artıb və azalması ilə onların alışı böyük risklərdən keçir.

AQROLİZİNQ *is.* [yun. αργός “çöl” + ing. leasing “icarəyə götürmək”] Kənd təsərrüfatı texnikasının uzunmüddətli icarəyə verilməsi.

AQROTURİZM *is.* [yun. αργός “çöl” + fr. tourisme] *tur.* Dağlar, füsunkar meşələr, dağ çayları, sərin bulaqlar ilə hərtərəfli əhatə olunmuş kənd yerlərinə səyahət. Təbiətlə bərabər, zəngin mətbəx də bu regionları daha da cəlbəedici və əhəmiyyətli edir. Aqroturizmi inkişaf etdirməklə, insanların səfalı kənd yerlərində nəinki istirahət etmələrini, eləcə də, təbiətlə birbaşa harmoniyasını təşkil etmək mümkündür. Yəni, bu, məkanda insanların istirahətinin flora və fauna ilə birbaşa təması deməkdir.

AQOROFOBİYA *is.* [yun. αγορά “bazar” + φόβος “qorxu”] *psix.* Açıq qapılardan, boş məkan və küçələrdən keçəndə qorxu hissi keçirmək, adamların çox olduğu yerlərdən vahimələnmək kimi psixi pozğunluq.

ALALIYA is. [*yun.* α “inkar şəkilçisi” + λαλεῖν “danışmaq”] *tib.* Uşağın bətdaxili və ya erkən inkişafı dövründə baş beyin qabığının üzvi zədələnməsi, nitqin olmaması.

ALEATOR is. [*lat.* aleator < alea zər (qumar oyunlarında)] *iqt.* İcrası tərəflərə məlum olmayan hallardan asılı olan riskli müqavilələr. Müqavilə yalnız verilən sözə əsasən bağlanılır.

ALIENASIYA is. [*lat.* alienation “yadlaşma”] *hüq.* Özgəninkiləşdirmə, girovqoyma, satma və ya başqasına vermə hüququ.

ALGINAT is. [*lat.* Natrii alginas] Qonur və qırmızı yosunlardan alınan maddə. Alginat yapışdırıcı xüsusiyyətə malik olduğundan farmakologiyada həblər, kapsullar hazırlanmasında, kosmetologiyada, yeyinti məhsullarına, kağıza, sintetik liflərə və plastik kütlələrə qatılmasında istifadə olunur.

ALKALD is. [*isp.* alcalde] İspaniyada və bir sıra Latin Amerikası ölkələrində bələdiyyə şurasının sədri, şəhər hakimi.

ALLEQRİ is. [*ital.* allegri “şadlan”] *iqt.* Alındıqda dərhal nəticəsi bəlli olan lotereya.

ALLONJ is. [*fr.* allonge “calaq”] *iqt.* Vekselin arxa tərəfində yerləşdirilməsi mümkün olmadıqda ona tikilən və ötürücü yazını (təslimetmə qeydini) əks etdirən əlavə vərəq.

ALPARI is. [*ital.* al pan, alla pan “bərabərlik, tam yarı”] *mal.* Valyutanın, veksellərin və sair qiymətli kağızların bazar kursunun nominal dəyərinə ideal uyğunluğunu əks etdirir; paritete nail olma.

ALTERNAT is. [lat. alternare “növbələnmə”] iqt. Növbəlilik əsasında beynəlxalq müqavilənin (diplomatik protokolu) mətnini tərəflərin imzalaması.

ALTERNATİV sif. *Alternat* sözündən. iqt. □ **Alternativ dəyər, qiymət** [ing. opportunity cost “mümkün dəyər”] - resursların onların yaradılmasına (alınmasına) çəkilən xərclər üzrə deyil, onlardan daha yaxşı alternativ istifadə imkanları baxımından itirilmiş faydanı özündə maksimum əks etdirən dəyərlər üzrə müəyyənləşdirilən qiyməti; bir malın digəri ilə əvəzlənməsi qiyməti. **Alternativ xərclər** - iqtisadi ehtiyatları mümkün təsərrüfat fəaliyyətindən hansınasa yönəltmək məsələsi həll edilərkən alternativ xərclərdən istifadə edilir.

ALTİNQ is. [isl. Alþingi “qurultay”] İslandiyanın ikipalatalı parlamentinin adı.

ALT-STANDART is. *ped.* Hər sinif üçün şagirdlərin mənimsəyəcəyi bilik, bacarıq və vərdişlərin konkret həcmi; benchmark.

AMALQAMASIYA is. [ing. amalgamation] iqt. Şirkətlərin, korporasiyaların bir-birinə qovuşması, birləşməsi; bir korporasiyanın digərinə qatılması.

AMANKO is. [ing. shortage “ çatışmamazlıq”] iqt. Birja: defisit, borc, çatışmamazlıq.

AMBALAJ is. [fr. emballage “qablaşdırma”] 1. Beynəlxalq ticarətdə əmtəənin qablaşdırma xərcləri.
2. Qablaşdırma materialı.

AMBULANS is. [fr. ambulance < lat. ambulō “mən gedirəm”] Təcili yardım maşını.

AMENOREYA is. [fr. amenorrhoea < a- + Yun. μήνας “ay” + πορεία “ərzində”] Bir neçə aybaşı tsikli (dövrü) ərzində aybaşından kəsilmə.

AMORTİZASIYA is. [lat. amortisatio] 1. iqt. Aktivlərin faydalı xidmət müddəti ərzində amortizasiya dəyərinin muntəzəm surətdə azalması. □ *Amortizasiya dəyəri* - əsas vəsaitlərin ilkin dəyəri ilə ləğv olunma dəyəri arasındakı fərqlə müəyyən olunur.

2. müh. Köhnəlmə. Əsas vəsaitlərin dəyərinin istehsal edilmiş məhsula (işlərə, xidmətlərə) hissə-hissə keçirilməsi. *Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə əsasən amortizasiya olunan aktivlər üzrə illik amortizasiya normaları aşağıdakı kimi müəyyən edilir.*

(http://www.muhasib.az/Muhasibat/ev/ev_5.php)

AMORTİZASIYALI sıf. Amortizasiyası olan. □ *Amortizasiyalı ayaqqabı* – ayaqqabı istehsalında pəncənin dəstəklənməsi və zərbə zamanı ayaqların rahatlığını təmin etmək məqsədilə rahat qəliblər, xüsusi materiallardan olan içliklər, doğru seçilmiş ağırlıq mərkəzi və bir çox başqa parametrləri olan ayaqqabı. *"Vyetnamka"lar pəncənin dəstəklənməsi və zərbə zamanı amortizasiya qabiliyyətinə malik deyil.*

(<http://news.milli.az/health/60277.html>)

AMPLİFİKASIYA is. [lat. amplificatio “geniş yayılma, genişlənmə”] iqt. Çoxamilli iqtisadi sistemdə amillərin, ölçülərin hərəkətinin güclənməsi.

AMPLİTUDA is. [lat. amplitudo - dolğunluq, bütövlük] iqt. □ *İqtisadi inkişafın amplitudası* – iqtisadi inkişafın vüsət alması, genişlənməsi.

ANAMNESTİK *sif.* [yun. ἀνάμνησις “xatirə”] *tib.* B a x *anamnez.* Anamnez yolu ilə toplanmış. □ **Anamnestik məlumat.**

ANATOSİZM *is.* [yun. anatokismon, ana “üzərinə” + tokizein “faiz qoymaq”] *iqt.* Faizlərin faizinin tutulması, faizlərin nəinki ilkin məbləğdən, həm də keçən müddət ərzində artan faizlərdən hesablanması.

ANDERLAINQ *is.* [ing. underlaying “altı yatan, alt qatda olan”] *iqt.* Opsion müqavilənin (b a x opsion) şərtlərinə uyğun olaraq alışı və satış hüquqlu opsion əsaslı qiymətli kağız.

ANDERRAYTER *is.* [ing. underwriter “abunəçi”] 1. *iqt.* Qiymətli kağızlar əməliyyatları üzrə makler; Qiymətli kağızlar bazarında, bank fəaliyyətində, bazarda xüsusi mükafatlandırma şərtləri ilə emitetə (səhmlər, qiymətli kağızlar və s.) təminat verən fiziki və hüquqi şəxs.
2. *sığ.* Sığorta müqaviləsinə və sığorta öhdəlikləri portfelinin formalaşmasına uyğun olaraq sığorta abunəsini həyata keçirən və ya sığorta riskini öz üzərinə götürən hüquqi şəxs.

ANDERRAYTINQ *is.* [ing. underwriting “imzalama”] 1. *iqt.* İnvestisiya kompaniyaları, banklar və iri broker şirkətləri tərəfindən yeni buraxılışlı qiymətli kağızların ilkin bazarda yerləşdirilməsinin yayılmış metodu. Təminatçı və emitet arasında qiymətli kağızların yerləşdirilməsi müqaviləsinin özü və bundan irəli gələn digər həmcins əməliyyatlar da, həmçinin anderraytinqə aid edilir.
2. *sığ.* Sığorta müqaviləsinin bağlanması, sığorta tarifi və sığorta haqqı barədə qərarlar qəbul etmək üçün sığortalının vəziyyəti, maliyyə imkanları, sığortalanan əmlakın vəziyyəti və digər bu kimi amillərin – sığorta risklərinin qiymətləndirilməsi üzrə sığortaçının (onun mütəxəssisinin

və ya nümayəndəsinin) istifadə etdiyi üsul və metodların, habelə hərəkətlərinin məcmusu.

ANDİNOVLAŞDIRMA *f.is.* [*ing.* offer to supply “təchizata təklif vermə”] Əmtəənin tədarükə təklif edilməsi.

ANDROİD *is.* [*yun.* andreides < andr “adam”, -eides “bənzər”]
tex. 1. Smartfon, planşet və elektron kitablar, oyun qoş-
qusu və s. üçün nəzərdə tutulmuş əməliyyat sistemi;
2. İnsanabənzər robot.

ANDROLOGİYA *is.* [*yun.* andros “kişi”] *tib.* Kişilərin anatomiyasını, fiziologiyasını və s. öyrənən tibb elminin bir sahəsi.

ANDROLOQ *is. tib.* Həkim, andrologiya üzrə mütəxəssis.

ANJU *is.* [*yun.* angeion “damar”] *tib.* Angioqrafiyanın qısa, danışiq forması.

ANEMOFİLİYA *is.* [*yun.* anemos - külək] *bot.* Külək vasitəsilə bitkinin tozlanma qabiliyyəti.

ANKLAV *is.* [*fr.* enclave < *lat.* inclavatus “bağlı, qapalı”] *iq.* İnhisarı dağdan biznes.

ANNUİTET *is.* [*ing.* annuity < *lat.* annuitas “illik ödəniş”] 1. *iq.* Uzunmüddətli dövlət borclarının istiqrazlarla illik ödənilməsi rentası.
2. Alınan kreditin, istiqrazın və onların faizlərinin təyin edilmiş zaman çərçivəsində bir-birinə bərabər ölçülü pul ödənişləri. *Annuitet ödənişinin mahiyyəti özünü onda göstərir ki, kredit ödənişinin ilk ilində (və ya illərində, müqavilənin müddətindən asılı olaraq) aylıq ödənişlərin tərkibində əsas payı borc üzrə faizlər tutur.*
(<http://banco.az/az/news/annuitet-nedir>)

3. *sığ.* Sığorta hadisəsi baş verdikdə sığortaçının sığorta olunan və ya faydalanan şəxsə sığorta müqaviləsində nəzərdə tutulmuş müvafiq dövriliklə ödəməli olduğu məbləğ.

ANNULƏ [*lat.* annullo “məhv edirəm” < ad- + nullus “heç bir, heç nə”] *iq.* □ **Annulə etmə** - ləğv etmə.

ANOMİYA *is.* [*fr.* anomie “qayda-qanun olmayan” < yun. ἀ-inkar önşəkilçisi, νόμος “qanun”] Qanunsuzluq, cəmiyyətdə böhran zamanı təsbit olunmuş normalara zidd davranış. E.Dürkheymin özünün “intihar” (özünü öldürmə) adlı kitabına daxil etdiyi anlayış.

ANOREKSIYA *is.* [*yun.*] *tib.* Əsəbi-psixi pozuntular nəticəsində orqanizmin qida qəbul etməməsi.

ANTİDEMPİNQ *is.* [*lat.* anti- + *ing.* dumping] *iq.* □ **Antidem-pinq rüsumu** - daxili bazarı qorumaq məqsədi ilə xaricdən gətirilmiş əmtəələrə qoyulan kömrük rüsumu.

ANTIİNFLYASIYA *is.* *iq.* □ **Antiinflasiya siyasəti** – inflyasiyanın qarşısını almaq və onu tənzimləmək məqsədini güdür. Bunun üçün iki üsuldən: inflyasiyaya uyğunlaşmaq və sərt tədbirlər həyata keçirmək üsullarından istifadə edilir. Birinci üsul məhsulların qiymətlərinin artmasına müvafiq olaraq əhali gəlirlərinin artırılmasını, ikinci üsul isə güzəştli kreditlərdən istifadə olunmasını, dövriyyəyə əlavə pul buraxılmasının məhdudlaşdırılmasını və s. nəzərdə tutur; inflyasiyaya zidd.

ANTİ-EYC *sif.* [*lat.* anti- “əleyhinə” + *ing.* age “yaşlanma”] *kosmet.* Yaşlanma əleyhinə kosmetik vasitə.

ANTIQLOBALÇI *is.* Antiqlobalizmin tərəfdarı.

ANTIQLOBALİZM *is.* [lat. anti- “əleyhinə” + globus “küre”] *siy.* Avropa iqtisadiyyatının birləşməsinə qarşı çıxan siyasi hərəkət. İlk dəfə 1994-cü ilin aprel ayında, subkomandant Markosun Çiapas ştatında Meksikanın cənubunda hind üsyanı qalxması vaxtına təsadüf edir.

ANTİPEDAQOGİKA *is.* [lat. anti- “əleyhinə” + qəd.yun. παιδαγωγική “təbiyə sənəti” < παῖς “uşaq”, παιδος “yeniyetmə” + ἄγω “aparıram”] Uşaqlara və yeniyetmələrə hər hansı təbiyəvi təsiri qətiyyətlə inkar edən cərəyan; pedaqogikaya zidd. Antipedaqogika cərəyanı nümayəndələrinin fikrincə, hər il yüz minlərlə yeniyetmə pedaqoqların sərt davranışına məruz qalır ki, bu da kriminoloji baxımdan yolverilməzdir.

ANTİRƏQABƏT *is.* [lat. anti- “əleyhinə” + ər. رقابات] □ *Anti-rəqabət təcrübəsi* – bazardakı hökmran mövqeyi ələ keçirmək yolu ilə inhisarlar tərəfindən rəqabət mübarizəsi normalarının pozulması; rəqabətə qarşı.

ANTİSİPASİYA *is.* [lat. anticipatio] 1. Hadisənin mümkün gedişinə öncədən təyinat vermə, demə.
2. Hər hansı bir hadisənin vaxtından əvvəl baş verməsi.
3. *mal.* Borc öhdəliyinə görə pulun razılaşdırılmış müddətədək ödənilməsi.

ANTİTARİXLƏŞDİRMƏ *f.is.* Hər hansı hüquqi sənədi, normativ akt və ya qiymətli kağızı (məsələn, veksəl) geri tarixlə təqdim etmə.

ANTİTRES *is. hüq.* □ *Antitres qanunvericilik* – bir sıra inkişaf etmiş ölkələrdə antiinhisar qanunvericiliyin bir hissəsi.

ANTAQONİST *is.* 1. *iqt.* □ *Antaqonist oyun* – mübarizə aparən, rəqabətdə olan, maraqları qarşı-qarşıya duran, iqtisadi situasiyanı modelləşdirən oyun.

ANTROPOGEN *is.* [yun. άνθρωπος “insan” + γένος “gen”]
geol. İnsan fəaliyyəti nəticəsində təbiətə dəyən ziyan. □
Antropogen faktorlar – geniş ərazilərdə meşənin məhv edilməsi, su hövzələrinin, atmosferin, torpağın çirklənməsi, heyvanların nəslinin kəsilməsi və s. **Antropogen landşaft** – insan cəmiyyəti fəaliyyətinin nəticəsində kəskin dəyişilmiş və ya yeniləşdirilmiş landşaft. **Antropogen səhralar** – insanın təbiətə bilavasitə və vasitəli təsiri nəticəsində yaranan səhralar.

APELİANT *is.* [yun. ἀπέλλα “xalq yığıncağı”] *hüq.* Məhkəmə prosesində apelyasiya şikayəti vermiş tərəf.

APLİKANT *is.* [ing. applicant] *mal.* Alıcı, sifarişçi və idxalatçı kimi də işlədilə bilər. Öz bankına satıcının xeyrinə akkreditiv açılması barədə müraciət edən tərəf.

APLİKATOR *is.* [alm. Applikator < lat. applico, applicatum, applicare “üstünə qoymaq”] 1. *tib.* Bədənin üzərinə qoyulmaqla orqanizmə hansısa təsir göstərə biləcək maddə daşıyan və ya enerji ötürən radioterapevtik vasitə və ya qurğu.
2. *kosmet.* Kosmetik vasitələrin dəriyə çəkilməsi üçün istifadə olunan vasitə. *Aplikatorun nazik tərəfini üst göz qa-pağının konturu boyunca çək.* “Oriflame”, №4, 2015.

APOPTOZ *is.* [yun. απόπτωσης “yarpaq töküümü”] *tib.* Hüceyrə ölümü (qocalıqdan).

APOSTİLLYASIYA *is.* *hüq.* 1961-ci il Haaqa konvensiyasını imzalamış bütün iştirakçı dövlətlərdə tanınmış rəsmi sənədlərin təsdiqinin yüksək dərəcəsi.

APROBASİYA *is.* [lat. approbatio “bəyənmə, tanıma”] *iqt.* Nəzəri qoyuluşlu metodların, hesablamaların, sxemlərin,

iqtisadi proses modellərinin təcrübədə, real şəraitdə yoxlanışı.

ARALIQ is. *iqt.* □ *Aralıq məhsul* - gələcəkdə emal olunacaq və ya bir neçə dəfə təkrar satılacaq məhsul /iş, xidmət/ nəzərdə tutulur. Aralıq məhsul il ərzində maddi məsrəflərə yönəldilən ümumi ictimai məhsulun bir hissəsidir. İctimai məhsulun qalan hissəsi isə son ictimai məhsulu əmələ gətirir.

ARBİTRAJ is. [*fr.* arbitrage “ədalətli qərar”] *iqt.* 1. Qiymət fərqi nə rəğmən mənfəətin alınması prosesi.

2. *hüq.* Mübahisələrin müstəqil arbitrə, hakim-ekspertə müraciət əsasında həlli metodu.

3. *hüq.* Müəssisələr, təşkilatlar, şirkətlər arasında mülkiyyət mübahisələrinin və həmcinin müqavilə öhdəliklərinin yerinə yetirilməməsi ilə bağlı iddiaların həlli üçün təsis olunmuş dövlət orqanı.

ARXETİP is. [*yun.* ἀρχέτυπον < ἀρχέ “başlanğıc” + τυπον “obraz”] *psix.* K.Yunq tərəfindən irəli sürülmüş anlayışa görə xalqın ilkin ibtidai obrazları, qəhrəmanları, universal simvol və motivləri arxetiplərdir. *Televiziyanın gerçəyin özünü yox, onun obrazını yaratması, seyrçiyə hazır standartlarla, modellərin təqdimatı ilə düşünmək vərdişini unutdurduğu, arxetiplər yaratdığı bir çox tədqiqatçıların gəldiyi doğru qənaətdir.* (Elçin Əlibəyli), “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

ARQAN is. [*ər.* أركان, *lat.* Argania spinosa] *bot.* Mərakeş krallığının cənub-qərbində bitən unikal ağac. Yerli xalq onu “dəmir ağacı” da adlandırır. Bu ağac iki ildə bir dəfə bar verir. Arqan ağacının meyvələrindən kosmetologiyada çox qiymətli sayılan arqan yağı alınır.

ARMRESLİŦQ *is.* [*ing.* arm wrestling < arm “qol, əl” + wrest-ling “göləş”] *idm.* İdmanda təkbətək güləşin bir növü, məxsusi masa üzərində xüsusi qaydalarla aparılan (keçirilən) əllərlə olan yarış.

ARMSPORT *is. idm.* b a x *Armreslinq.* Stolüstü qolgüləşdirmə.

AROMALAMPA *is.* [*yun.* ἀρωμα “ətirli” + *lat.* lampas < *yun.* λαμπάς] Qapalı məkanların ətirləndirilməsi və dekorativ xüsusiyyətinə görə istifadə olunan cihaz. Cihaz su və efir yağı damızdırılmış kiçik fincandan və altındakı arkanın içində yandırılan şamdan ibarətdir. Aromaterapiyada efir yağlarının buxarlanması və terapevtik məqsədlərlə tətbiq olunur.

AROMATERAPİYA *is.* [*yun.* ἀρωμα “ətirli” + *θεραπεία, lat.* therapia “müalicə”] *tib.* Bitkilərdən alınmış ətirlərin insan fiziologiyasına və psixikasına təsirini tədqiq edən psixoterapiya metodu. Alternativ tibbin bir növü.

ART-BİZNES *is.* [*ing.* art “incəsənət” + *ing.* business “iş, məşğuliyyət”] *inc.* İncəsənət biznesi.

ART-DEKO *is.* [*fr.* déco “dekorativ incəsənət”] Memarlıq, moda, rəssamlıq, mebel dizaynı sahələrində işlənən modernizm və neoklassisizmin sintezi olan eklektik üslub.

ART-STUDİYA *is.* [*ing.* art “incəsənət” + *lat.* studium “çalışqanlıq, elm”] *inc.* İncəsənət studiyası (məktəbi). İncəsənət əsərlərinin yaradıldığı və nümayiş etdirildiyi yer.

ART-TERAPİYA *is.* [*ing.* art “incəsənət” + *θεραπεία, lat.* therapia “müalicə”] *tib. inc.* İncəsənət və yaradıcılığa

əsaslanan psixoterapiyanın bir növü. art-terapiyanın köməyi ilə pasiyentin psixoemosional vəziyyətinə təsir göstərmək mümkündür.

ASOSİAL *sif. b a x* asosiallıq. Müasir dövrdə virtual aləmə – sosial şəbəkələrə, portallara və oyunlara aludə olub, real həyatdakı insanlarla ünsiyyətə girməyən.

ASOSİALLIQ *is. psix.* Özünü cəmiyyətdən təcrid etmək, ətrafdakılara qarşı laqeyd olmaq, ünsiyyətə girməmək.

ASTİQMATİZM *is. [yun. αστιγματισμός < α- inkar hissəciyi + στιγμή (stiqme) “nöqtə”] tib.* Görmə defekti. Gözün optik səthinin fərqli ayrılığı nəticəsində onun üzərinə işığın müxtəlif proyeksiyalarda düşməsindən əmələ gəlir.

ASTROFİZİK *is.* Radioastrofizika üzrə mütəxəssis.

ATOMİSTİKLİK *is. [alm. atomistik “bölünməyən” < yun. άτομο] iqt. □ Bazarın atomistikliyi* - çoxsaylı alıcı və satıcının təmsil olunduğu bazarda biri-birindən üstün olmayan, bərabər və eyni vəziyyətlilik. Atomistiklik təkmil rəqabətin əsas şərtlərindən birini təşkil edir.

ATTİK *is. [yun. ἀττικός] meb. tik.* Karniz üzərindən qaldırılan dekorativ divar və ya lövhə.

ATQI *is.* Sızma, çıxma. □ *Atqı Əleyhinə Preventor (AƏP)* – Quyudan neftin, yaxud qazın nəzarətsiz sızmasının (çıxmasının) qarşısını almaq üçün istifadə olunan hidravlik mexanizmlı qurğu.

AUDIENSIYA *is. [lat. audientia “dinləmə”] 1.* Diplomatik nümayəndənin (səfir, konsul və b.) dövlət və ya hökumət başçısı, yaxud xarici işlər naziri tərəfindən qəbul

edilməsi. Bu qəbul yerli protokol qaydalarından asılı olaraq təntənəli şəraitdə və ya sadə qaydada aparıla bilər.

□ **Audiensiyanın başlaması.**

2. Yüksək vəzifəli şəxslə əvvəlcədən təyin olunan rəsmi görüş. **Audiensiyaya nail olmaq.**

AUDİOÇIXIŞ is. [lat. audire “dinləmək”] *tex.* Səs sistemi ilə əlaqə yaratmaq üçün ötürücü birləşdirilən yer. □ **Stereo audioçixış** – qulaqcıq və adi səsgücləndiricilər üçündür. **Çoxkanallı audioçixış 5.1, 7.1** – ev kinoteatrını birləşdirmək məqsədilə istifadə olunur.

AUDİODİSK is. [lat. audire “dinləmək” + lat. diskus < yun. δίσκος (diskos) “disk, sinicə”] *tex.* Səs informasiyası yazılmış disk.

AUDİOMULTİRUM is. [lat. audire “dinləmək” + lat. multum “çox” + ing. room “otaq”] *tex.* Ağillı ev sisteminin tərkib hissəsi olan evdə səs siqnallarının paylanması və idarə olunması sistemi. O, virtual ev kitabxanasından, multimedia sistemindən və mənzilin, yaxud da evin bütün sahəsi üzrə yerləşdirilmiş çoxsaylı dinamiklərdən ibarətdir. Quraşdırılmış dinamiklərin sayəsində musiqinin qeybdən gəldiyi təəssüratı yaranır, səs həcmli və keyfiyyətli alınır.; multirum.

AUDİOSİSTEM is. [lat. audire “dinləmək” + yun. σύστημα “təşkil olunmuş”, lat. systema] *tex.* Səs sistemi. *Audiosistem portativ qurğulardan “Bluetooth” simsiz əlaqəsi vasitəsilə siqnal ala bilər.* (<http://ictnews.az/read-6495-news-1.html>)

AUDİT is. [lat. audit] 1. *iqd.* Maliyyə hesabatlarının bütün aspektlərdə tətbiq olunan maliyyə hesabatları prinsiplərinə uyğun hazırlanıb-hazırlanmaması ilə bağlı rəy bildirilməsi. Əmtəə istehsalı və satışı, xidmət göstərilməsi və iş

görülməsi ilə məşğul olan təsərrüfat subyektlərində mühasibat uçotunun dəqiq və dürüst aparılmasının, mühasibat və maliyyə hesabatlarının müstəqil yoxlanılması. “Auditor haqqında” AR Qanununda göstərilir ki, audit yoxlanması məcburi və ya könüllü (təsərrüfat subyektlərinin öz təşəbbüsü ilə) ola bilər.

2. *infor.* Toplanan informasiyanın analizi. *Elektron poçt vasitəsilə həyata keçirilən əməliyyatlar bir çox hallarda rəsmi sənəd hesab olunmur və audit zamanı uyğunsuzluq kimi qeydə alınır.* (<http://www.wesa.az/blog/e-faktura-nedir/>)

3. *bəl.* Müəssisənin, o cümlədən təşkilatın fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönələn obyektiv təminat və məsləhətlərin verilməsi üzrə fəaliyyət.

AURA is. [yun. *αύρα* (aura) “vəziyyət, mühit, hal”] 1. *tib.* Epilepsiya və miqren kimi xəstəliklərin tutmalarını bildirən xüsusi hal. □ **Aura vəziyyəti.**

2. *məc.* İnsanın mimika, davranış və xarakterinin ətraf üçün yaratdığı hal, cazibə, ovqat. □ **Müsbət aura.**

AUTENTİKASIYA is. [ing. authentication] Subyekt müəyyən vasitələrdən (parol, şəxsi identifikasiya nömrəsi, kriptografik açar, şəxsi kart və ya digər təyinatlı analogi qurğu, səs, barmaq izləri və s., yəni özünün biometrik xarakteristikalarından) ən azı birini təqdim edərək özünün həqiqiliyini təsdiq etməsi; həqiqiliyin yoxlanılması.

AUTİZM is. [lat. autismus] *tib.* Beyinin inkişafının pozulması nəticəsində ətraf mühitlə ünsiyyətə girməmək, daim təkrarlanan hərəkətlərin müşahidə olunduğu ağır psixi pozğunluq.

AUTSORSİNG is. [ing. outsourcing “xaricə çıxarılma”] Təşkilatın fəaliyyəti üçün zəruri olan xidmətlərin (məs., mühasibat, tərcümə, reklam, maliyyə, hüquq və kadr

xidmətləri) müqavilə əsasında kənar şəxs və ya təşkilatlara həvalə edilməsi. Şirkətin profilinə aid olmayan funksiyalarının digər ixtisaslaşdırılmış şirkətlərə verilməsi sayəsində şirkətin fəaliyyətinin optimizasiya vasitəsi.

AVİAİPOTEKA *is.* [lat. avis “quş” + yun. υποθήκη] *mal.* İpoteka girovu: burada təminat qismində təyyarə və ya hər hansı digər uçan aparat çıxış edir.

AVİZO *is.* [isp. aviso, ital. avviso “xəbərdarlıq”] *mal.* □ **Avizo edən bank** (Advising bank) – benefisiarı onun xeyrinə açılmış akkreditiv, onun şərtləri barədə məlumatlandıran və bununla da akkreditivin həqiqiliyini təsdiqləyən bank. Satıcı və alıcı adətən müxtəlif dövlətlərdə yaşayırlar, buna görə də, emitent bank, demək olar ki, satıcı ilə birbaşa əlaqəyə girmir, satıcının yaşadığı dövlətin hər hansı bir bankı vasitəsilə satıcı ilə əlaqə saxlayır. B a x *emitent.*

AVROVİZİYA *is.* [lat. Eurovision] *inc.* Avropa ölkələrinin mahnı müsabiqəsi; yarışma.

AVTODİLER *is.* [yun. αὐτός “o özü” + ing. dealer “tacir”] *iqt.* Nəqliyyat vasitəsi istehsalçısı ilə avtomobili almaq istəyən fiziki və ya hüquqi şəxs arasında vasitəçi qismində çıxış edən ticarət şirkəti.

AVTOKASKO *is.* [yun. αὐτός “o özü” + isp. casco] *sığ.* Avtomobil sığorta növü.

AVTOKOSMETİKA *is.* Avtomobillərin yuyulub təmizlənməsi üçün nəzərdə tutulmuş təmizləyici kosmetik vasitələr.

AVTOKREDİTLƏŞDİRMƏ *f.is.* [yun. αὐτός “o özü” + lat. creditum “borc”] Bankdan kredit götürməklə avtomobil almaq.

AVTOLİTOQRAFIYA *is.* [yun. λίθος “daş” + γράφω “yazıram, çəkirəm”] *çap.* Litoqrafiya daşı, sink və ya alüminium təbəqəsi üzərində rəsmın əks etdirilməsi litoqraf-usta tərəfindən deyil, müəllifin özünün həyata keçirməsi.

AVTOMOTOTURİZM *is.* [yun. αὐτός “o özü” + *fr.* moto “motor” + *fr.* tourn “fırlanmaq, gəzmək”] *idm.* Şəxsi istifadədə olan avtomobil və motosikletlə seçilmiş marşrut üzrə səyahət.

AVTORİZASIYA *is.* [*ing.* authorization “icazə vermək, səlahiyyət vermək”] *tex.* Hər hansı bir sistemdən keçərkən sənədlərdəki məlumatların sistemə daxil edilməsinin təsdiqi.

AVTOSERVİS *is.* [*fr.* automobile “özü gedən” + *lat.* service “qulluq”] Müasir texniki avadanlıqlarla təmin olunmuş avtomobil təmiri müəssisəsi.

AVTOŞOU *is.* [*fr.* automobile “özü gedən” + *ing.* show “göstərmək”] Avtomobillərin şousu.

AZİPS *is. mal.* Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Sistemi.

B

BAXİL *is.* [*rus.* бахилы “kobud ayaqqabı” < *lat.* bacle “qadın ayaqqadısı”] Gigiyenik məqsədlə ayaqqabı üzərindən geyilən polietilen çəxol. □ *Baxil geyindirən avtomat.*

BAKALAVRİAT *is.* [*ing.* bachelor's degree] *təhs.* Müvafiq ixtisaslar üzrə geniş profilli mütəxəssis hazırlığını 4 ildə həyata keçirən ali təhsilin birinci mərhələsi.

BAKİRƏ *sif.* [ər. باكره] *iqt.* ◇ **Bakirə istiqraz** - kompaniyanın ilk buraxılış istiqrazı.

BAKTERİOLİZ *is. biol.* Bakterial örtüyün (qişanın) fermentlərlə həll olunması və hüceyrələrin tərkibindən çıxıb torpaq məhluluna daxil olması, sonra isə bu maddələrin digər bakteriyalarla parçalanması.

BALANS *is.* [fr. balance, ital. bilancio “tərəzi, tarazlıq”, lat. bilanx “iki fincandan”] *iqt.* □ **Balans transferti** – qiymətli kağızların sahibi tərəfindən mülkiyyət hüququnun verilməsi barədə imzalanmış sənəd.

BALANSLI *sif. iqt.* □ **Balanslı strategiya** – tarazlaşdırılmış strategiya.

BALLOTİR *is.* [fr. ballotter “yelləmə, yırğalama”] *iqt.* 1. Seçki prosesində sesvermə.

2. Açıq və ya gizli səsvermə yolu ilə birja məsələsinin həll variantı

BALYAJ *is.* [fr. “çəkmək”] Gözəllik sənətində: saçların rənginin ombredən fərqli olaraq, şaquli şəkildə və səthi açılması, sanki günəşdən yanmış kimi.

BANK *is.* [ing. bank, bench “oturacaq, dükan”] *mal.* □ **Bank çarteri** - bank əməliyyatları aparılmasına hüquq verən sənəd. **Bank diller** - fond bazarında dövlət qiymətli kağızlarının satıcısı kimi çıxış edən kommersiya bankı. **Bank günü** - tədiyyə əməliyyatlarının aparıldığı müddətdə bankın iş günü saatı. Bankda iş günü adətən saat 10-dan 16-dək olan bir zamanı əhatə edir. **Bank investisiyaları** - bank resurslarının yüksək gəlir gətirən qiymətli kağızlara uzunmüddətli qoyuluşları. **Bank kreditləri** - təsbit olunmuş müddətdə qaytarılması və kredit faizi ödənilən bank tərəfindən verilən pul ssudası. **Bank**

sistemi - vahid maliyyə-kredit mexanizmi ilə çıxış edən qarşılıqlı rabitəli müxtəlif banklar və digər kredit təsisatları məcmusu. İki səviyyəli bank sistemində birinci səviyyədə mərkəzi bank (ABŞ-da Federal Ehtiyat Sistemi), ikinci səviyyədə kommersiya bankları şəbəkəsi və digər hesablaşma-kredit təsisatlar yer alır.

◇ **Bank cənnəti** - bank fəaliyyətinə aid olan vergi və valyuta qanunvericiliyi çevik və olduqca liberal olan iqtisadi zona. Belə zonalar İcveçrədə, Lüksemburqda və Panamada daha nümunəvi formadadır.

BANKA is. [rus. банка, ing. bank, ital. banca “oturacaq, skameyka”] idm. Qayıqda avarçəkənlər üçün qoyulmuş oturacaq.

BANK-EKVAYER is. [ing. acquiring “bank”] mal. Bank kartı vasitəsi ilə ödənişlərin qəbulu və həyata keçirilməsi üzrə xüsusi xidmətlərin məcmusu, xidmətlər kompleksini həyata keçirən maliyyə təşkilatı.

BANK-MÜXBİR is. mal. Başqa banklarla işgüzar əlaqələrdə olan və onların tapşırığı ilə müəyyən maliyyə əməliyyatlarını yerinə yetirən bank.

BANKO is. [ital. banco “oturacaq”] mal. Bankın alış və satışını həyata keçirdiyi qiymətli kağızlar kursu.

BANKOMAT is. tex. Limit çərçivəsində kredit kart sahibinə nağd pullar verən avtomat aparat.

BANK-QARANT, BANK-TƏMİNAT is. mal. Tələb olunan məbləğin təsbit edilmiş müddət ərzində müştərisi tərəfindən verilmədiyi halda, onun ödənişini həyata keçirməyə öhdəlik götürmüş bank

BANNER *is.* [*ing.* banner “bayraq, transparant”] Ayaq üstə dayaqları olan reklam və ya böyük həcmdə nümayiş xarakterli qrafik təsvir. İnternetdə də tətbiq olunur. □ **Yan banner** – internet səhifəsinin solunda və sağında əmələ gələn banner “qanadları”.

BAR *is.* [*yun.* βάρος “ağırlıq”] *iqt.* Diller sövdələşmələrində 1 milyon funt-sterlinq bar adlandırılır.

BARATRİYA *is.* [*ing.* barratry “rüşvətxorluq”] Kapitan və ya heyəti tərəfindən gəmiyə və ya ondakı yükə bilərəkdən zərər vurma. Baratriya riski gəmi sahibi tərəfindən sığortalanır.

BARKETTA *is.* [*ital.* barchetta] *avtom.* Üstü olmayan sənişin salonlu bana (kuzaya) malik, bir sıra oturmaqlı və iki yan qapılı minik avtomobili növü. Qabaq şüşəsi minimal hündürlükdə və ya yığılan olur. Bəzən isə ümumiyyətlə olmur. Yan qapıları heç olmaya da bilər.

BARKOD *is.* [*ing.* bar code] Xüsusi skaner aparatların tanıya bilməsi üçün məhsulun üzərinə qoyulan şaquli çubuq və ya cizgilər təsvirli ştrixkod.

BARKOD-OXUYUCU *is. tex.* Barkodu oxuyan skaner-aparat.

BARMAQSORMA *is. məc.* Reallıqdan uzaq uydurma.

BARİATRİK *sif.* [*yun.* βάρος “çəki”] *tib.* □ **Bariatrik cərrahiyyə** — artıq çəki və patoloji piylənmənin cərrahi yolla aradan qaldırılması. *Bariatrik cərrahiyyə bir neçə qrupa bölünür.* (“Art of beauty” jurnalı, 2014, №11, səh. 87)

BASORAMA *is.* [*ing.* bus “avtobus”] Avtobusların və digər nəqliyyat vasitələrinin damına bərkidilmiş reklam paneli.

BATİMETRİYA is. [yun. βάθος (bathus), “dərinalik” + μέτρον (metron), “ölçü”] *hidrolok.* Su sahələrinin dərinaliyinin ölçülməsi.

BATN is. [ing. button “düymə”] *tex.* □ **Sensorlu batn** – ağıllı ev sistemində bir düymə ilə bütün işıqları idarə edən sensorlu qurğu.

BATUT is. [fr. əsli *ital.*] *idm.* 1. Üzərindən atılmaq üçün xüsusi üsulla toxunmuş tor.
2. Batut üzərindən atılmaqdan ibarət idman növü.

BAY-BEK is. [ing. buy-back “satin almaq, pul verib geri almaq”] *iqt.* Satılmış avadanlığın həmin avadanlıqda istehsal olunmuş məhsullarla hesablaşmasını təmin edən əmtəə mübadiləli əməliyyat; müəssisənin, yeni tikilinin avadanlıq verilməklə kreditləşdirilməsi.

BAYDARKAÇI is. *idm.* Baydarkalarda avarçəkmə üzrə ixtisaslaşmış idmançı.

BAYDAUN is. [ing. buy down] *mal.* Proqressiv faiz dərəcəsinə malik borc (kredit).

BAYT is. [ing. byte (B)] *infor.* Əsas informasiya vahidi olub 8 bitə bərabərdir. Rəqəmli informasiyanın saxlanması və emal olunması vahididir. Klaviaturadan daxil edilən hər hansı bir simvol kompüterin yaddaşında 1 bayt yer tutur.

BAZAR is. □ **Bazar reportyorları** - sövdələşmələri, katirovkaları qeydə alan, onları müqavilə bağlantılarına nəzarət üçün elektronlaşdıran və informasiyaların kənara ötrülməsini təmin edən birja xidmətçiləri. **Bazarın atomistikliyi** - çoxsaylı alıcı və satıcının təmsil olunduğu bazarda biri-birindən üstün olmayan, bərabər və eynivəziy-

yətlilik. Atomistiklik təkmil rəqabətin əsas şərtlərindən birini təşkil edir.

BEDLAM is. [*ing.* bedlam “Londonda əqli qüsuru olan xəstələrin yaşadığı evin adı”] *jarq.* Xaos, çaxnaşmalar zamanı birjada qarışıq vəziyyət.

BEK-OFİS is. [*ing.* back-office] *mal.* Frant-ofisdən alınmış məlumatlar əsasında bağlanmış əqdlər üzrə sənədlərin qeydiyyatına alınmasını həyata keçirən bank bölməsi.

BENÇMARK is. *ped.* B a x *alt-standart.*

BENEFİSİAR is. [*ing.* eneficiary] 1. *mal.* Satıcı və ixracatçı. Akkreditiv üzrə sənədləri onun şərtlərinə uyğun şəkildə təqdim etdikdə vəsaiti alacaq, xeyrinə akkreditiv açılmış tərəf. □ **Benefisiar bank** – benefisiarın bankı.

2. *siy.* Layihə, proqram və yaxud hər hansı bir fəaliyyətdən faydalanan şəxs və ya bir qrup şəxs.

BENZOLAOXŞAR *sif. xüs.* Benzola bənzəyən. *Toluol* – *metilbenzol, benzolaoxşar iyli rəngsiz, yanan mayedir.*(Neft terminlərinin izahlı lüğəti).

BƏC is. [*ing.* badge] Hər hansı qurumun üzvü və ya işçisi olduğunu göstərən, üstündə adı, soyadı, vəzifəsi kimi qeydlər olan fərqləndirmə kartı. Bəcin yuxarı hissəsində lentlə və ya nazik zəncirlə asılmaq üçün dəlik açılır, yaxud kartın arxa tərəfində sıxac (klips) yapışdırılır.

BİFLEKS is. [*ing.* biflex < bi “iki” + flex(ible) “əyilgən, dartılan”] Tərkibi, əsasən, laykrdan ibarət olub, qismən, neylon, elastan, lüreks və mikrofibr əlavə edilən möhkəm, elastik, parlaq və bayram abu-havalı trikotaj parça növü. Teatr və səhnə geyimlərinin, idman və

çimərlik kostyumlarının hazırlanmasında geniş istifadə olunur.

BİNBƏQ *is.* [*ing.* bean bag < bean “lobya” + bag “çanta, kisə”] *meb.* Kisə şəklində armudvarı qoltuqaltı növü; korpussuz mebel. *Binbəq qoltuqaltısı korpussuz qoltuqaltılar arasında ən məşhuru və tanınmışıdır.* (<http://www.dizaynim.az/az/product?id=3369#sthash.jnv89HGa.dpuf>)

BİOGEL *is.* [*yun.* βίος “həyat” + *lat.* gelo “donub, quruyub qalırım”] Gözəllik sənətində: Gel və lakın hibridi.

BİOİNFORMATİKA *is.* [*yun.* βίος “həyat” + *fr.* informatique] Nukleotid və zülalların ardıcılıqlarının bioinformatikası, struktur bioinformatika və kompüter genomikası istiqamətlərində araşdırmalar aparan hesablayıcı molekulyar biologiya.

BİOLAMİNASIYA *is.* [*yun.* βίος “həyat” + *lat.* lamina “nazik metal və ya taxta parçası”] *kosmet.* Saç telinin strukturunu vizual olaraq dəyişərək örtücü rol oynayan xüsusi tərkib. Nəticədə saçın üzərində onu zədələnmədən qoruyan nazik təbəqə yaranır. Adi laminasiyadan fərqli olaraq, örtücü tərkibə sellüloza və təbii qidalandırıcı maddələr daxildir.

BİOMETRİK *sif. biometriya* sözündən.

BİOMETRİYA *is.* [*yun.* βίος “həyat” + μετρέω “ölçürəm”] *tex.* İnsanın bioloji xüsusiyyətlərinə əsasən kimliyin müəyyən edilməsi, tanınması; Biometrik autentifikasiya. Barmaq izləri, gözün qüzhəli qışası, gözün torlu qışası, sifət, əldəki venaların yerləşməsinin analizi, əlin həndəsi parametrləri, səs, qanda DNT, termogramlar, dodaqların

hərəkəti və s.-ni ölçən qurğular insanın biometriyasını müəyyən edir.

BIOMÜHƏNDİS is. [yun. βίος “həyat” + lat. ingenium “anadangəlmə qabiliyyət”] Biokütlənin quruluşunu, növünü, xüsusiyyət və imkanlarını molekulyar səviyyədə tədqiqata cəlb edən mütəxəssis. Onun araşdırmaları əsasında geni dəyişdirilmiş orqanizmlər (DNK-sında struktur dəyişiklik aparılmış orqanizmlər) – əlverişsiz şəraitə daha davamlı olan, aktivləşdirici, katalizedici maddələr və s. yaradılır.

BIOMÜHƏNDİSLİK is. [yun. βίος “həyat” + lat. ingenium “anadangəlmə qabiliyyət”] Mühəndislik prinsiplərinin biologiya və tibb elmlərinə tətbiq edilməsi ilə məşğul olan elmi-texniki sahə. Fizika-kimya biologiyası, biofizika, gen mühəndisliyi və kompüter texnologiyası elmlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir.

BIOREAGENT(LƏR) is. [yun. βίος “həyat” + lat. re... “geriyə, yenidən” + lat. agentem “effektli, təsirli”] kim. Neft istehsalının məhsuldar olması məqsədilə istifadə olunan tərkib. *Bioreagentlərin laya vurulması nəticəsində hərəkətə gələn biotəsir mexanizmi layda mayələrin filtrasiyasının yaxşılaşmasına, hasilat quyularının məhsuldarlığının dəyişməsinə səbəb olur.* (<http://maidroc.fiu.edu/www/wp-content/uploads>)

BIOREMEDIASIYA is. [yun. βίος “həyat” + lat. remediare < remedium “müalicə, vasitə”] 1. Bioloji obyektlərin (bitki, göbələk, həşərat, soxulcan və başqa orqanizmlər) metabolik potensialından istifadə etməklə su, torpaq və atmosferin təmizlənmə metodları kompleks.

2. *ekol.* Torpaqların kimyəvi analizinin aparılması, hamarlanması, mikrorelyeflərin yaradılması, üzvi və qeyri-üzvi gübrələrlə münbitləşdirilməsi, yaşıllıq zolaqlarının salın-

ması, xüsusi ağac növlərinin, bəzək kollarının, bitkilərinin əkilməsi və aqrotexniki xidmətlərin göstərilməsi, suvarma sistemlərinin (yeraltı, damcı, süni yağdırma, səthi suvarma üsulları və s.) quraşdırılması.

BİOREVİTALİZASIYA is. [yun. βίος (bio...) “həyat” + lat. re.. “yenidən, geriye” + vita “həyat”] Dərinin hialuron turşusu ilə inyeksiya edilərək biocavanlaşdırılması. *Bu sahədə liderlik biorevitalizasiyaya məxsusdur, sonrakı yerləri isə mezoterapiya və ozon inyeksiyası tutur.* (“Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.52)

BİOSİD(LƏR) is. [yun. βίος “həyat” + lat. caedere “öldürmək”] kim. Bakteriyaların və digər orqanizmlərin artımının (seçim əsasında) qarşısını almaq, yaxud məhdudlaşdırmaq məqsədilə flüidlərə əlavə edilən kimyəvi reagent.

BIOTEXNOLOGİYA is. [yun. βίος “həyat” + τεχνολογία < τέχνη “incəsənət, bacarıq” + λόγος “metod”] Qiymətli məhsulların istehsalı üçün canlı orqanizmlərdən və bioloji proseslərdən istifadə olunması metodlarını öyrənmənin elm sahəsi. *Ümumilikdə təsir dövründə quyulardan biotexnologiyanın hesabına 1300 tona yaxın neft alınmışdır.* (<http://maidroc.fiu.edu/www/wp-content/uploads>)

BIOTEXNOLOJİ sif. biotexnologiya sözündən. *Bu tələblərə hazırda Abşeron yataqlarının neft mədənlərində tətbiq olunan mikrobioloji (biotexnoloji) metodlar cavab verir.* (<http://maidroc.fiu.edu/www/wp-content/uploads>)

BİT is. [ing. bit = binary “ikili” + digit “işarə”] infor. İkili say sistemində informasiya sayını ölçmə vahidi (1 bit = 0,125 bayt). Məsələn, “Kompüterin yaddaşı” sözləri

kompyuterin yaddaşında 18 bayt ($18 \cdot 8 = 144$ bit) yer tutur
(17 hərf + 1 boşluq).

BİTBOKS is. [*ing.* Beatboxing] *mus.* Heç bir musiqi alətindən istifadə olunmadan ağız, dodaq, dil və digər orqanların işlədərək musiqi yaranması. *Dördüncü "Beatbox" dünya çempionatı parlaq çıxışlarla yadda qaldı.* (<http://www.axtar.az/az/xebersite?query=%26quot%3BBak%C4%B1da+s%C9%99rxo%C5%9F%26quot%3B&sit e=xeberle.com&page=1>)

BİVALYUTA is. [*lat.* bi, bis “iki, ikili, ikiqat”, *ital.* valute “dəyər, sikkə, pul”] *mal.* □ **Bivalyuta səbəti** – şərti göstərici, bankın istiqamətvericisi. Milli valyuta kursunun təyin edilməsi məqsədilə valyutaların şərti olaraq toplanması. *Azərbaycanda məzənnə siyasətində bivalyuta səbəti sistemindən imtinadan sonra ABŞ dollarının məzənnəsi tam sabitdir.* (<http://az.apa.az/news>)

BİZNES-İNKUBATOR is. [*ing.* business “iş, müəssisə” + *lat.* incubare “kült yatıb bala çıxarmaq”] *iqt.* Başlanğıc mərhələdə kiçik sahibkarlığın yaranması üçün onlara icarə üçün yer verən, məsləhət, hüquqi, mühasibat və digər xidmətlərlə kömək edən təşkilat. *...ölkəmizdə investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması, sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi üçün müvafiq innovasiya strukturlarının - innovasiya mərkəzlərinin, biznes-inkubatorların, texnoparkların yaradılması nəzərdə tutulur.*

http://www.economy.gov.az/index.php?option=com_content&view=article&id=2648:biznes-inkubator&catid=123:bi-ink&lang=az

BİZNES-PORTAL is. [*ing.* business “iş, müəssisə” + *alm.* < *fr.* portal] *infor.* Menecer və sahibkarlar üçün gündəlik

aktual analitik və işgüzar məlumatları, habelə yeni xəbərləri təqdim etmək məqsədilə tərtib olunan sayt.

BİZNES-SİNİF *is.* [*ing.* business “iş, müəssisə”] Təyyarədə uçuş zamanı təklif olunan üç xidmət növündən biri. *Bura sərirləşdirici içkilər, kokteyllər, İsveç masası, yerli və xarici mətbuat, zamanla ayaqlaşan şəxslər üçün vacib olan WI-FI simsiz internet rabitəsi daxildir.* www.azal.az

BIÇQI *is.* Manikür və ya pedikür zamanı dırnağı yonmaq üçün istifadə edilən alət.

BLEFAROPLASTİKA *is.* [*yun.* βλέφαρον “göz qapağı” + πλαστικ “heykəltəraşlıq”] *tib.* Göz qapaqlarının plastik cərrahiyyəsi. Bu əməliyyat zamanı adətən üst və alt göz qapaqlarından artıq piy toxuması və dəri götürülür və ya bölüşdürülür və göz ətrafındakı əzələlər möhkəmləndirilir.

BLENDER *is.* [*ing.* blender “qarışdıran”] *tex.* Məişətdə işlənən qarışdırma, doğrama, çalma funksiyalı elektrocihaz.

BLEYZER *is.* [*ing.* blazer] Parlaq, nəzəri cəlb edən rəngli parçalardan tikilmiş, metal düymələri olan idman biçimli kişi pencəyi. Klassik pencəklərdən fərqli olaraq digər gündəlik geyimlərlə kombinə oluna bilir. Qadın qardero-bunda da bleyzer tətbiq edilir.

BLİTZ-SAVAŞ *is.* [*alm.* blitzkrieg < blitz “ildırım” + krieg “müharibə”] “İldırımsürətli müharibə” mənasını verən XX əsrin əvvəllərində alman militaristlərinin yaratdığı müharibə nəzəriyyəsinə aid termin.

BLİTZ-ZƏFƏR *is.* Qısa müddətdə qələbə əldə etmək.

BLOQ *is.* [*ing.* blog “şəbəkə jurnalı və ya hadisələr gündəliyi”] *infor.* Fərdi jurnal olub, informasiyanı, fikirləri, şərtləri və müxtəlif tipli hiper əlaqələri özündə toplayan veb-sayt. İngilis dilindəki "web" və "log" sözlərinin birləşməsindən alınan "weblog" sözünün tədricən təhrif olunmuş forması.

BLOGGER *is.* [*ing.* blogger] *infor.* İnternetdə şəxsi bloqu olan istifadəçi.

BLOQÇU *is.* b a x. *bloger.*

BLOKBASTER *is.* [*ing.* blockbuster “güclü bomba, avia-bomba”] *inc.* Yüksək xərclərlə başa gələn, kəskinşüjetli, böyük əks-səda yaradan kinofilm.

BLUTUZ *is.* [*ing.* Bluetooth] *tex.* 100 metrə qədər məsafədə verilənlərin ötürülməsi və qəbul edilməsi üçün istifadə edilən texnoloji standart – telsiz ünsiyyət sistemi.

BOB¹ *is.* [*ing.*] Gözəllik sənətində: arxadan qısa, öndən uzun qadın saç kəsimi.

BOB² *is.* [*ing.*] *idm.* Sükan ilə idarə olunan xizək.

BOBSLEY *is.* [*ing.* bobsleigh , bob + to sleigh “xizəklə sürüşmək”] *idm.* İdarə olunan xizəklər – boblar üzərində yan-pörtü qurulmuş buzlu trasla sürətli sürüşmədən ibarət qış olimpiya idman növü.

BOBSLEYÇİ *is. idm.* Bobsleyle məşğul olan idmançı.

BODİBİLDİŊQ *is.* [*ing.* bodybuilding “bədəniqurma”] *idm.* Bədənin harmonik inkişafına yönəldilmiş xüsusi qidalanma və idman hərəkətləri sistemi.

BOLERO *is.* [*isp.*] Qolsuz qısa jaket. 18-ci əsrin sonunda İspaniyada kişilərin qarderobunun əsas elementlərindən idi. Sonradan dizaynerlər boleronu qadın qarderobuna daxil etdilər. Artıq qısa və uzun qollu bolerolara da rast gəlmək olur.

BOMBOKS *is.* [*ing.* bombox] 360° videoları izləməklə virtual aləmə girmə imkanı yaradan aparat.

BONUS-MALUS *is.* [latın dilindən tərcümədə “yaxşı-pis”; *ing.* Bonus-Malus System (BMS)] *sığ.* Əvvəlki sığorta müqaviləsi üzrə sığorta predmetinə (sığorta olunana) münasibətdə sığorta riskləri ilə bağlı heç bir hadisə baş vermədiyi halda növbəti sığorta müqaviləsi üzrə sığorta haqlarının azaldılması, sığorta riskləri ilə bağlı hadisələrin baş verdiyi halda isə sığorta haqlarının artırılması üçün baza tarif dərəcələrinə tətbiq edilən güzəşt-əlavələr sistemi.

BORU *is. xüs.* □ *Boru stellajı* – qazma buruğunda qazma borularının istifadəyə hazır dəstəsinin şaquli şəkildə yığıldığı yer.

BORUDÜZMƏ *f.is.* □ *Borudüzmə barjı* – boru kəmərlərini bir-birinə qaynaq etmək və onları dəniz dibinə yerləşdirmək üçün dizayn edilmiş gəmi.

BOTOKS *is.* [*lat.* Clostridium botulinum toxine type A-he-magglutinine complex (Botox)] 1. Gözəllik sənətində: 1) *kosmet.* Kosmetologiyada mimik qırışların açılması və üzün dartılması üçün tətbiq edilən inyeksiya proseduru; botulotoksin. *A tipli botulinotoksin tərkibli bu preparat periferik miorelaksantlar adlanan farmakoloji qrupa aiddir* (“Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.20); 2) Ölmüş, yanmış saçların bərpası proseduru.

2. *tib.* Sinir tikləri, uşaq serebral iflici, miqrenə və tərləməyə qarşı müalicədə istifadə olunan inyeksiya preparatı.

BOTULİNOTERAPİYA *is.* [*lat.* Botulinum toxin + *therapia* “müalicə”] *kosmet.* Mimik qırışların açılması məqsədilə botulizm toksin (botoks) preparatlarının inyeksiya edilməsi.

BOULİŦQ *is.* [*ing.* to bowl “diyirləmək”] *idm.* Uzun cığırın aşağı başından atılan ağır topa yuxarı başında düzülmüş keqlləri vurub dağıtma prinsipli idman növü.

BRAUNİ *is.* [*ing.* brauni] *kul.* Krem-pendirli amerikan şirniyyat növü.

BRAUZER *is.* [*ing.* browser] *infor.* Daha dəqiq desək Veb brauzer - istifadəçilərin veb-serverlər üzərindəki HTML səhifələrini açmasına imkan verən proqram təminatıdır. Bu proqram təminatları Azərbaycan dilində bəzən Veb səyyah da adlandırılır. Hazırda ən çox istifadə edilən brauzerlər Microsoft Internet Explorer (IE), Mozilla Firefox və Safaridir.

BREKET *is.* [*ing.* bracket “qarmaq”] *stom.* Əyri dişlərin düzgün cərgəyə salınması və estetik görüntü əldə edilməsi üçün istifadə olunan metal qarmaq.

BREND *is.* [*ing.* brand “marka”] *mark.* Müəssisəni reklam etmək rolunu oynayan ticarət markası.

BREYN-RİŦQ *is.* [*ing.* brain “beyin” + ring “döyüş meydanı”] İntellektual televiziya komanda oyunu: aparıcının verdiyi suallara ani reaksiya verilərək, müxtəlif elmi sahələrə dair erudisiya nümayiş etdirilir.

BROKER *is.* [*ing.* broker “makler, vasitəçi”] 1. Alıcı və satıcı arasında vasitəçilik edən hüquqi və fiziki şəxs.

2. *sığ.* Müvafiq lisenziyaya malik olan və sığorta (təkrar sığorta) müqaviləsinin bağlanması, yenilənməsi və ya davam etdirilməsi üçün sığortalıya (təkrar sığortalıya) vasitəçilik xidməti göstərən şəxs.

BROQAM *is.* [*ing.* brougham] *avtom.* Ön oturacağı üzərindən damında yığılan və ya açılaraq götürülə bilən qapağı olan (olmaya da bilər) dörd yan qapılı minik avtomobili növü.

BUKMEYKER *is.* [*ing.* bookmaker] Cıdırda və başqa idman yarışlarında mərc bağlayanların banka atılan pullarını saxlayan şəxs.

BURKİNİ *is.* [“Burka” və “bikini” sözlərinin birləşməsi; *ər.* جُبَّة + *fr.* bikini] Üz, əl və pəncədən başqa bütün bədənə örtən müsəlman qadınları üçün çimərlik paltar. Burkini Avstriyada yaşayan livanlı Axed Zaetti tərəfindən 2008-ci ildə yaradılıb.

BUTİK *is.* [*fr.* boutique “kiçik mağaza, dükan”] Dəbli, adətən bir brendə aid olan geyim mağazası.

BUZ *is.* □ **Buz şüşə** - sabun və su ləkələrini bilindirməyən xüsusi şüşə.

C

CAKUZİ *is.* [*italyan* ixtiraçısı Kandido Jakuzinin (Candido Jacuzzi) düzgün olmayan *amerikan* tələffüzü] Hidromasajı olan vanna.

CEK-POT *is.* [*ing.*] Lotereyada ən böyük uduş.

CENEVRƏ *is. iqt.* □ *Cenevrə konvensiyaları* [ing. Geneva Conventions “Cenevrə Konvensiyaları”] 1930-cu və 1931-ci illərdə Çenevrədə bağlanmış, veksəl və çeklərin tədavülü qaydalarını tənzimləyən beynəlxalq sazişlər (altı saziş).

CENK *is. [ing. junk “cır-cındır”] iqt.* 1. İstehlakçılar tərəfindən o qədər də tələb olunmayan aşağı əyarlı idxal əmtəələri.
2. Qiymətli kağızlara aid olan ümitsiz, dəyərsiz istiqraz.

CƏRRAH-ESTETÇİ *is. [ər. جراح + yun. αισθητική] tib.* Plastik cərrahiyyə üzrə ixtisaslaşmış cərrah. *Cərrah-estetçilərin mötəbər məclisi.* (“Art of beauty” jurnalı, 2014, səh.116.)

CİNİ *is. [ital.] iqt.* □ *Cini əmsalı* - İtalyan iqtisadçısı K.Cininin yaratdığı bütün gəlirlər məbləğinin əhalinin ayrı-ayrı qrupları arasında bölgüsünü xarakterizə edən gəlirlər konsentrasiyası indeksi.

CİP-PİKAP *is. [ing. jeep < general-purpose “ümumi təyinatlı, ümumi təyinatlı hərbi maşın” + ing. pick up “qaldırmaq”] avtom.* Sürücü üçün bağlı kabinəsi və üstüaçıq yük yeri olan qısaldılmış bazaya malik yüngül tam ötürücülü minik avtomobili növü.

CİRİNQ *is. [ing. gearing “qarmaqlama”] iqt.* Xüsusi və borc kapitalı arasında nisbət; mənfəəti artırmaq üçün borc kapitalından istifadə, «alət prinsipi» - leveric.

COBBER *is. [ing. jobber “vasitəçi”] iqt.* 1. Birja dəllalının əksinə öz hesabına fond birjasında qiymətli kağızlarla əməliyyat aparan şəxs. Cobber broker hüquqlarına malik deyil və bilavasitə birja üzvü olmayan müştərilərlə işləyir.

2. Sürətli alqı-satqı üçün idxalçıdan iri partiyalarla əmtələri alan şirkət.

COYSTİK *is.* [*ing.* joy “sevinc” + stik “çubuq”] *tex.* Virtual obyekt (pleysteyşn, pilotsuz təyyarələr, kompüter oyunları və s.) uzaqdan idarə edən qurğu.

Ç

ÇARTER *is.* [*lat.* charta “kağız sənəd”, *ing.* charter “təsis edən, nizamnamə, fraxta götürmə”] *iqt.* Nəqliyyat vasitələrinin (əsasən su və hava) icarəyə verilməsi haqqında müqavilə. Fraxtı təstiqləyən sənəd. □ **Çarter reys(lər)** – turoperatorun sifarişi ilə aviaşirkətin yerinə yetirdiyi reyslər.

ÇARTİŦQ *is.* [*ing.* charting “dioqram, xəritə, qrafik, sxem və cədvəllərin tərtibatı”] *iqt.* Bazarın təhlili, onun vəziyyətinin müəyyənləşdirilməsi və qiymətlərin proqnozlaşdırılması təyinatlı qrafik və dioqramların hazırlanması.

ÇARTİST *is.* [*ing.* chart “dioqram, sxem, qrafik”] *iqt.* Qiymətli kağızlar bazarında qiymət yaranışlarını öyrənən və apardığı təhlillər əsasında birja kurslarının təkamül proqnozunu müvafiq sxem və dioqramlar formasında reallaşdıran şəxs - maliyyə təhliliçisi.

ÇART(LAR) *is.* [*ing.* charts “dioqramlar, sxemlər, qrafiklər”] *iqt.* Qrafik simvolların köməyi ilə bazarda qiymətləri uçota almaq və proqnozlaşdırmaq üçün istifadə edilən dioqram və qrafiklər. Çartlar bəsit, xüsusi bilik tələb etməyən mahiyyətlərindən irəli gələrək, adətən kiçik ticarətçilər tərəfindən proqnozlaşdırmalar üçün istifadə edilir.

ÇAT is. [ing. chat “söhbət, boşboğazlıq”] İnternetdə yalnız iki nəfərin dialoqa girə bildiyi virtual görüş yeri.

ÇATLAŞMAQ f. dan. Virtual söhbətin aparılması.

ÇEK is. □ **Çek klirinqi** - bir bank tərəfindən yazılan çekin digər bank tərəfindən qəbul edilməsi kimi banklararası pul fondlarının hərəkət sistemi. **Çek investisiya fondu** - əhalidən özəlləşdirmə çekləri qəbul edərək, mübadilə əsasında onları fond səhm sahibi edən ixtisaslaşmış investisiya fondu növlü maliyyə təsisatı. **Çek kitabçası** - broşür (kitabça) halına salınmış çek formulları bloku. Bank tərəfindən xüsusi çek dövriyyəsi aləti olaraq müştəriyə verilir. Çek kitabçası vasitəsilə təkcə nağd pul alınması deyil, eyni zamanda nağdsız hesablaşmalar da aparılır.

ÇEK-AUT is. [ing. Check Out] tur. Hoteldən çıxma, hoteli tərk etmə vaxtı. *Bizim hoteldə chek-aut saat 12-yə qədər olur.*
www.toukinfo.az

ÇEK-AP is. [ing. check-up] tib. Dörd həkim müayinəsi və 20 laboratoriya testinin daxil olduğu kompleks müayinə növü. Heç bir ciddi səbəb olmadan, ümumən sağlamlığın yoxlanması üçün nəzərdə tutulur.

ÇEK-İN is. [ing. check in] tur. Hotelə giriş vaxtı. *Hotellərə chek-in zamanı bütün sənədləri təqdim etmək lazımdır.*
(www.swtravel.az)

ÇELNOK(LAR) is. [rus jarqonu] iqt. Xarici bazarlardan ucuz qiymətə kütləvi istehlak mallarını topdansatış əsasında alaraq, daxili bazarlarda pərakəndə formada satışını həyata keçirən ticarətçi və təchizatçılar.

ÇİP is. [ing. chip “qırıntı, qəlpə”] *infor. tex.* Hesablayıcı sistem yaratmaq üçün istifadə olunan elektron modul və ya mikrosxem.

ÇİPLİ *sif. tex.* Çip ilə təchiz olunmuş. □ **Çipli kart** – maqnit zolağı və mikroprosessoru olan kart. Mikroprosessorda saxlanan informasiyanın həcmi maqnit zolağında saxlanılan məlumatın ölçüsü ilə müqayisədə 80 dəfə daha çoxdur.

ÇİPSET is. *infor.* Mikrosxemlər toplusu.

ÇİPSİ is. [ing. chips “yonqar”] *aşp.* Çox nazik doğranaraq yağda qızardılmış duz, istiot və ədviyyatlı kartof dilimləri. Adətən istifadəyə hazır qida məhsulu kimi satılır.

ÇİZBURGER is. [ing. cheeseburger “pendirli hamburger”] *aşp.* Makdonalds yeməxanalarında hazırlanan bulka arası mal ətindən bifşteks, çeddar pendiri, ketçup, soğan, duzlu xiyarla doldurulmuş yemək növü. □ **İkili çizburger** - bulkanın arasında tərkibində 100% mal əti olan döyülmüş bifşteks, iki dilim Çeddar pendiri, xardal, ketçup, soğan, duzlu xiyar.

D

DALĞALANMA *f.is.* [ing. volatility] *mal.* Müəyyən zaman anında valyutanın qiymət dəyişikliyinə müəyyən edən statistik ölçü.

DANIŞIQ is. □ **Danışiq klişesi** – danışiq dilində istifadə edilən stereotip deyim. Danışiq klişesinin fərqləndirilməsi təlimdə kommunikativliyin realizasiyasına kömək edir.

DARSONVAL *is. kosmet. tib.* Terapevtik müalicə zamanı krem və maskalara qarşı həssaslığı artıran, qan dövranını yaxşılaşdıran fizioterapevtik cihaz və prosedur.

DAŞIYICI *sif.* □ **Daşıyıcı ana** – surroqat ana. Ananın hamiləliyə uyğun uşaqlığı olmadığı üçün (və ya uşaqlığı heç olmadığı üçün) cütlüklərin yumurta və sperma hüceyrələri döllənərək əldə edilən hamiləlik başqa bir qadının uşaqlığına nəql edilir. Bu hamiləliyi daşıyan və doğan qadına "daşıyıcı ana" deyilir. **Daşıyıcı analıq.**

DATAKART *is. infor.* İnternetə qoşulma üsullarından biri.

DATÇİK *is. [rus. датчик “verici”] tex.* Tənzimləyici, verici. Ölçən, nəzarət edən aparat, sensor. Müasir datçiklər siqnalizasiya, ölçmə, nəzarət, tənzimləmə, qurğu və ya prosesləri idarəetmə kimi funksiyaları daşıyır. Həssaslıq və dəyişdiricilik elementləri var. □ **Elektron datçiklər** – elektron texnika əsasında düzəldilən datçiklər. **Generator datçikləri, avtomobil datçikləri, analoq datçiklər, rəqəmsal datçiklər, binar datçiklər.**

DAYVİNQ *is. [ing. diving] idm. tur.* Xüsusi geyimlə – akvalanqla təchiz olunmuş sualtı üzmə. □ **Dayvinq turizmi** – su idman turizminin bir növü.

DEBET *is. [lat. debet “o, borcludur”] müh.* □ **Debet kartlar** – mal və xidmətlər üzrə ödənişlər etmək, bankomatlarda nağd pulların çıxarılması üçün istifadə olunan bank ödəniş kartı.

DEDOLLARİZASIYA *is. [ing. dedollarization] iqt.* 2010-cu ildən etibarən bəzi ölkələrdə tətbiq edilən, ABŞ dollarının beynəlxalq hesablaşmalarda və rezerv-valyuta kimi istifadə olunmasından imtina etmə prosesi. **Ölkədə dedollarizasiya prosesi gedirdi.**

(<http://www.interpress.az/25424-elman-rstmov-manatn-taleyi-haqda.html#.VuKgUvmLTIU>)

DEFLYASIYA is. [lat. deflatio “şişirmə”] iqt. Qiymətlərin ümumi səviyyəsinin aşağı düşməsi (inflyasiyanın əks prosesi) və nəticədə pulun dəyərinin artması prosesi.

DEKODER is. tex. İnformasiyanı bir şəkildən digər şəklə salan qurğu. Rəqəmsal televiziya siqnallarını analoji siqnallara çevirən cihaz. *"KÜR" kompüter avadanlıqları istehsalı zavodu rəqəmsal televiziya üçün dekoderlər istehsalına başlamaq* *niyyətindədir.*
(<http://az.trend.az/business/it/1582565.html>)

DEQRADASIYA is. [fr. degradation “tənəzzül”] *hidromet.* □ *Təbiətin deqradasiyası* – təbii (zəlzələ, vulkan püskürməsi, daşqın, sel, yanğın, tufan, qasırğa və s.) və antropogen (geniş ərazilərdə meşənin məhv edilməsi, su hövzələrinin, atmosferin, torpağın çirklənməsi, hədsiz mal-qara otarılması, brokonyerlik, nəzarətsiz ov və s.) səbəblərdən ekoloji müvazinətin pozulması.

DEMODEKOZ is. [lat. demodecosis] *tib. kosmet.* Demodeks gənəsi tərəfindən yaranaraq üz dərisini zədələyən dəri xəstəliyi. *Demodekoz yalnız üz dərisini zədələyir: yanaqları, burunu, alını, çənəni, dodaq ətrafı dərinə, daha nadir hallarda – göz qapağını.* (<https://az-az.facebook.com/aztibb/posts/525643194145577>)

DEMODEKS is. [lat. demodex] *tib. kosmet.* Piy vəzilərinə və saç folikullarında yaşayan mikroskopik dəri gənəsi.

DEMOMETRİYA is. [yun. demos “xalq” və metreō “ölçürəm”] *stat.* Demografik proseslərin ölçülməsi, demoqrafiyada riyazi metodların tətbiqi.

DEMONTAJ *is.* [lat. de- “-dan, dən ayrılma, çıxarılma”(əks proses mənasında) + *fr.* montage “qurulma, yığılma”] *siy.* İctimai quruluşun, sistemin dağılması.

DEMONTAJ-MEBEL *is. meb.* Sökülüb təkrar montaj ediləbilən şəkildə istehsal olunmuş mebel.

DEPORT *is.* [*fr.* deporter] *iqt.* 1. Qiymətli kağızın, yaxud valyutanın məzənnə üzrə dəyəri ilə qarşılıqlı razılaşma əsasında vaxtından öncə ödəniş edilən dəyəri arasında fərq.

2. Birja möhtəkiləri tərəfindən qiymətli kağızlar bazarında məzənnə mənfəəti əldə etmək məqsədi ilə qiymətli kağız məzənnələrinin aşağı salınması istiqamətində aparılan birja əməliyyatı.

DEPİLYASIYA *is.* [lat. depilatio, de “çıxarılma, təmizlənmə”, pilus “tük”] *kosmet.* Dəri üzərindən tüklərin müvəqqəti olaraq səthi, tük köklərinə toxunulmadan təmizlənməsi.

DERMATOKOSMETOLOGİYA *is.* [*yun.* δέρμα “dəri” + κοσμητική (τέχνη) — “bəzəmə sənəti” + λόγος “təlim”] *tib.* Cərrahiyyə müdaxiləsindən istifadə etmədən xarici görünüşü effektiv surətdə cavanlaşdıran terapevtik kosmetologiyanın müasir üsulları.

DERMOLAYZ *is. kosmet.* Əsasən gözlərin ətrafında olan qırışlar ilə mübarizəyə yönəldilmiş fizioterapevtik prosedur.

DEROQASIYA *is.* [lat. derogatio] *hüq.* Köhnə qanunun qismən ləğv olunması.

DETEKASIYA *is. iqt.* □ *Eksport (ixrac) detekasiyası* [lat. exporto “aparıram” + de- “ləğv etmə”, taxatio “qiymət”]

İxrac edilən məhsul üzrə dolayı vergiqoymanın azaldılması və ya tam ləğvi.

DEVALVASİYA is. [lat. de “endirilmə” + valeo “dəyərli olmaq”] *mal.* □ *Açıq devalvasiya* (open devaluation) – ölkənin milli valyutasının sabitliyinin təmin olunması məqsədilə müvafiq dövlət orqanları tərəfindən milli valyutanın məzənnəsinin digər ölkələrin möhkəm valyutalarına və beynəlxalq hesablaşma vasitələri vahidlərinə nisbətdə rəsmən endirilməsi, həmçinin milli valyuta vahidinin real qızıl məzmununun azaldılması. Açıq devalvasiya daxili bazarda əmtəə qiymətlərinin azalmasına, ixracın ucuzlaşmasına, idxalın isə bahalaşmasına səbəb olur. *Qapalı devalvasiya* – dövlətin məqsədli müdaxiləsindən kənar ölkə iqtisadiyyatında baş verən devalvasiya prosesi. Bu zaman köhnə pul nişanələrinin yeniləri ilə əvəz olunması, yaxud dövriyyədən zəruri miqdarda milli valyutanın yığılması həyata keçirilmir.

DEZİNFLYASIYA is. [fr. *dés* “yox etmə, xaric edilmə” mənasını bildirən önşəkilçi + lat. *inflatio* “şişirtmə”] *mal.* Qiymətlərin artımı prosesini səngitmək üçün dövlət tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər sistemi. O cümlədən Mərkəzi Bankın pul siyasətinin sərtləşdirilməsi dezinflasiya tədbirlərinə aiddir.

DEZODORANT-ANTİPERSPIRANT is. [fr. *dés* “yox etmə, xaric edilmə” mənasını bildirən önşəkilçi + lat. *odor* “iy” + *yun.* *αντι* “əleyhinə” + *ing.* *perspiration* “tər, tərləmə”] Tər vəzlərini qapayaraq tərləmənin qarşısını alan kosmetik vasitə.

DƏFİLƏ is. [fr. *defile* “keçid”] Yeni kolleksiyadan olan geyimlərin modellər üzərində nümayişi. Adətən podium

üzərində iyirmi dəqiqə davam edir. *Məşhur modelyer Bakıda dəfilə keçirəcək.* (<http://www.anspress.com>)

DƏLGƏC is. Kağızda dəşik açan dəftərxana ləvazimatı.

DƏRKETMƏ f.is. □ *Dərketmə turizmi* tur. – zəngin ekskursiya proqramına malik olan, tərkibinə çoxsaylı memarlıq və tarixi abidələr, həmçinin unikal yerlərlə tanışlıq xarakterli səyahətlər daxildir.

DİABETİK sif. [yun. διαβητικός] tib. □ *Diabetik pəncə* – şəkər xəstəliyinin fəsadlarından biri.

DİAFONİYA is. [yun. δῖᾱ (dia- önşəkilçisi) “arasında” + φωνή “səs”] dilç. Müqayisəli dilçilikdə dillər arasında fonetik uyğunsuzluq.

DİAQNOSTİK sif. [yun. διαγνωστικός “təyin edəbilmə qabiliyyəti”] təhs. □ *Diaqnostik qiymətləndirmə* – kurikulum təhsil sistemində məktəbdaxili qiymətləndirmə olub, nəticələri rəsmi sənədlərdə qeyd olunmur, şagird haqqında müvafiq yazılı qeydlər şəklində həmin şagirdin portfoliosunda saxlanılır.

DİALEKSİYA [yun. δῖᾱ (dia- önşəkilçisi) “arasında” + λέξις “nitq”] 1.dilç. Müqayisəli dilçilikdə dillər arasında sözlərdə olan uyğunsuzluq.

2. psix. Əqli inkişaf normal olduğu halda oxuma və yazmada gerilmə.

DİAL-UP is. [ing. dial-up] infor. Telefon şəbəkəsi vasitəsilə internetə qoşulmaq üçün əvvəllər istifadə olunmuş servis.

DİAMORFİYA *is.* [yun. δῖα (dia- önşəkilçisi) “arasında” + μορφή “görüntü, forma”] *dilç.* Müqayisəli dilçilikdə qrammatik uyğunsuzluq.

DİAPAZON *is.* [yun. διαπασών] *iqt.* Ticarət sessiyası ərzində müəyyən maliyyə aləti üzrə ən yüksək və ən kiçik qiymət arasındakı fərq.

DİASEMİYA [yun. δῖα (dia- önşəkilçisi) “arasında” + σηματικός “məna verən”] *dilç.* Müqayisəli dilçilikdə dillər arasında məna uyğunsuzluğu.

DİATAKSİYA [yun. δῖα (dia- önşəkilçisi) “arasında” +] *dilç.* Müqayisəli dilçilikdə sintaktik uyğunsuzluq.

DİĞİTAL *sif.* [lat. digitālis, digitus “barmaq”] *psix.* Ətraf aləmi məntiqlə qavrayan və qəbul edən; diskret.

DİKSİLEND *is.* [ing. Dixieland] *mus.* Ənənəvi qaradərili caz kollektivlərini təqlid edən, lakin, əsasən, ağdərili ifaçılardan ibarət Yeni Orlean üslublu caz ansamblarının adı.

DİPROZOP *is.* [yun. διπρόσωπος (diprosopos) < δι- (di) “iki” + πρόσωπον (prosopon) “üz”] *tib.* Bir normal bədəndə iki üzü olan döl eybəcərliyi.

DİPSOMANİYA *is.* [yun. δίψα (dipsa) “yanğı” + μανία (mania) “aludəlik”] *tib.* Vaxtaşırı olaraq, xəstənin məyus hallarında bir neçə gündən bir həftəyə qədər davam edən içki düşkünlüyü. Alkoqol psixozu.

DİSFONİYA *is.* [yun. δυσ- “pozuntu halını bildirən önşəkilçi” + φωνή “səs”] *tib.* Səs tellərinin patoloji pozulması.

DİSKOQRAFIYA is. [*fr.* disque < *lat.* discus < *yun.* δίσκος “disk” + *yun.* γράφω “yazıram”] Hansısa bir ad və ya hadisənin əlaməti ilə toplanmış disklərin cəmi.

DİSKONT is. [*ing.* diskont “güzəşt”] *iqt.* Qiymətli kağızın cari qiyməti ilə nominal qiyməti (üzərində qeyd olunan) arasındakı qiymət fərqi.

DİSKONTLAŞDIRMA *f.is. iqt.* □ *Diskontlaşdırma metodu* – investisiya layihələrinin iqtisadi səmərəliliyinin qiymətləndirilməsində istifadə olunur. Bu metodla layihəyə illər üzrə xərclənən pul axını ilə gələcək illərdə onun (layihənin) reallaşdırılmasından daxil olacaq pul axınının məzənnə fərqləri “ümumi məxrəc”ə gətirilir.

DİSKOVOD is. [*rus.* дисковый привод < *ing.* Disk Drive] *tex.* Kompüterin iş prosesində az istifadə edilən diskovod kompakt-disklərə verilənləri yazmaq və ya informasiyanı almaq üçün təyin edilmiş qurğudur.

DİSKRENTLİK is. [*lat.* discretus] *riy. mus. tex.* Arasıkəsilməyən, monoton olmayan ardıcılıq. *Pult və onun vasitəsilə televizoru idarə etmək imkanı diskrentliyi reallaşdırdı.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

DİSKRET *sif.* [*lat.* discernere] 1. *psix.* Ətraf aləmi məntiqlə qavrayan və qəbul edən; digital.
2. □ *Diskret riyazi quruluşu riy.* – qrafikalar və məntiqi müddələri öyrənən riyaziyyatın bir sahəsi.

DİSKURS is. [*lat.* discursus “söhbət, danışiq”; *fr.* discourse “nitq”] *dilç.* İngilis və fransızdilli mədəniyyətlər arasında geniş yayılmış, müasir dilçilikdə, semiotika və fəlsəfədə tərifli hələ də dəqiq müəyyənləşdirilməmiş terminlərdən biri. *Diskurs danışiq modelləri haqqında təsəvvürdür,*

janr və danışiq hərəkətlərinin toplusudur, bu tip kommunikasiya üçün xarakterikdir. F.Veysəlli

DİSLEKSİYA *is.* [yun. δυσ- “pozuntu halını bildirən önşəkilçi” + λέξις “nitq”] *tib.* Oxu prosesinin qismən pozulması.

DİSPAŞA *is.* [fr. *dispatche* “teleqram”] *sığ.* 1. Gəmi ümumi qəzası üzrə zərərlərin hesablanması (ekipajın, gəminin, yükün xilas olunması üzrə).

2. Yükdaşımanı təşkil edən tərəflər arasında zərər və xərclərin bölüşdürülməsi (gəmi və yük sahibi və gəmini kirayə edən).

DİSPAŞER *is.* [ing. *average adjuster, dispatcheur*] *sığ.* Sığorta ödənişinin verilməsi haqda iddianın təmin olunması qaydasını razılaşdıran və araşdırma aparan şəxs. Dispaşanı həyata keçirən, dəniz hüququ sahəsində mütəxəssis, rəsmi ekspert.

DİSPENSER *is.* [ing. *dispenser* “ölçü ilə verən”] *tex.* Müəyyən ölçüdə və ya sayda su, yanacaq, pul və s. vermək məqsədi ilə düzəldilmiş xüsusi qurğular. □ **Su dispenser***i.*

DİSTANT *sif.* [lat. *distantia* “məsafə”] Məsafədən, məsafəli. □ **Distant təhsil** – qiyabi təhsilə alternativ olan məsafədən təhsil. Bu tip təhsil üçün internet-texnoloji hazırlıq, kompyuter təminatı, eləcə də tələbələrin texnologiyadan kütləvi bacarığı tələb olunur. *Keçmiş SSRİ ölkələri istisna olmaqla, dünyanın heç yerində qiyabi təhsil yoxdur, yalnız distant təhsil var.* (<http://xeber.azeri.net/tehsil/qiyabi-tehsil-legv-olunacaq>)

DİSTRESS *is.* [yun. *δι-* di “ikiqat” və ing. *stress* “təzyiq, gərginlik”] *psix.* Orqanizmə zərər vuran stress.

DİVERSİFİKASIYA *is.* [*lat.* diversus “fərqli” + facere “etmək”] *iqt.* Bazarın konyunkturasının, rəqabətin, iqtisadi munasibətlərin dəyişməsinin təsiri ilə istehsalda bas verən dəyişikliklər. 1) kapitalın və investisiyanın kapital riskini azaltmaq üçün müxtəlif obyektlər arasında paylanması; 2) müəssisə tərəfindən buraxılan məhsulun assortimentinin genişlənməsi, yeni istehsal sahələrinin yaradılması, bankrotluğun qarşısının alınması yollarından biri.

DİZARTRİYA *is.* [*yun.* δυσ- “pozuntunu bildirən önşəkilçi” + ἄρθρώω “hissələri birləşdirirəm”] *tib.* Nitq aparatının inervasiyasının çatışmamazlığı nəticəsində nitq tələffüzünün pozulması.

DOLĞU *is.* [*türk*] *kosmet.* Üzün cərrahiyyəsiz korreksiyasında qeyri-estetik görüntü verən çökəkliklərə, dərin qırıqlara vururlaraq doldurulan hialuron və ya polimer kütlə; filler.

DOLLARLAŞMA *f.is. mal.* Milli valyutaya paralel olaraq sərbəst dövrəli valyutanın daxili pul tədavülündə yer alması; valyuta əvəzləməsi.

DOMEN *is.* [*fr.* domaine < *lat.* dominium “mülk, mülkiyyət”, *ing.* domain “sahə, sfera”] *infor.* İnternet şəbəkəsində domen adlar fəzasının sahəsi. Saytın internetdəki adı və ünvanı. Bu ünvan olmadan internet istifadəçiləri sayta girə bilməz.

DOMOFON *is.* [*rus.* домофон, *ing.* intercom] *tex.* Girişfon. Bina, ev və mənzillər ilə giriş qapısı arasında rabitə əlaqəsi yaratmaq üçün quraşdırılan görüntülü və ya görüntüsüz texniki vasitə.

DONUQ *sif.* □ **Donuq kağız** – parıltısız fotokağız. .. *Baş İdarəsinə təqdim olunması üçün verilmiş xasiyyətnamə; 9x12 sm ölçüdə 2 ədəd, 4x6 sm ölçüdə 4 ədəd fotosəkil (papaqsız, rəngli, donuq kağızda).*
(<http://www.mia.gov.az/index.php/?az/content/29848>)

DOPİNQ *is. məc.* Əhvali-ruhiyyəni qaldıran, güc verən müsbət faktorlar.

DOPLER (DOPLEROQRAFİYA) *is.* [*Dopler şəxsi addan*] *tib.* Damarların ultrasəs müayinəsi. □ **Transkranial dopplerografiya** – beyin toxumasının quruluşu, beyin damarlarının strukturu və hemodinamik göstəriciləri haqqında geniş informasiya verməyə imkan verən ən müasir müayinə metodu. **Dopler etdirmək.**

DÖNƏR *f.is.* [*türk döner*] *aşp.* Lavaş və ya çörək arası mal əti və ya toyuq əti, xiyar, pomidor, və s. inqridiyentlərlə doldurulan ayaqüstü yemək növü.

DONDƏR *is. aşp.* Makdonalds menyusundan: nazik və isti lavaş arasında, üzərinə ketçup və mayonez vurulmuş, iki dilim duzlu xiyar, pomidor, sumaq, soğan və keşniş əlavə edilmiş mal ətindən roll.

DÖRD-MATİK (4MATİK) *is. tex.* Avtomat-qutulu minik avtomobillərinin bəzilərinə ön və arxa təkərlərin tam işləmə sistemi.

DRİMLAYNER *is.* [*ing. dreamliner*] “Boeing 787 Dreamliner” adlı ikimühərrikli, reaktiv sərnişin təyyarəsi.

DRES-KOD *is.* [*ing. dress code* “geyim kodeksi”] Müəyyən müəssisə, təşkilat və idarələrə ziyarət üçün nəzərdə tutulan uyğun geyim formaları.

DSP (de-es-pe) *is.* [*rus.* древесно-стружечная плита “taxta yonqarından laylar”] *meb.* İsti preslə preslənmiş ağac hissəciklərindən ibarət çoxlaylı material. DSP lövhəsi ən sərt tələblərə uyğundur— daxili boşluqlar, çatlaqlar kimi çatışmazlıqları yoxdur. Ən əhəmiyyətli keyfiyyətləri sırasında yüksək davamlılıq, sərtlik, təktərkiblilik, emalda yumşaqlıq, mismar və şurupları möhkəm saxlama qabiliyyəti vardır.

DUBL *is.* [*ing.* double < *lat.* duplus “iki dəfə”] □ **Dubl-otaq** – hoteldə iki və daha artıq çarpayısı olan otaq.

DUOPSONİYA *is.* [*ing.* duopsony] *iqt.* Çoxsaylı istehsalçılar tərəfindən təklif edilən eyni cür məhsula yalnız iki alıcının olması.

DUŞ-KABİNƏ *is.* Duş sistemi ilə təchiz olunmuş kiçik həcmli şüşə kabinə. Bəzilərində hidromasaj və ya sulu sauna sistemləri də olur.

DÜŞMƏ *f.is. meb.* □ **Düşmə qapaq** – iki yan tərəfindəki millərin köməyi ilə dönərək açılan və üfiqi vəziyyətdə durduqda masa kimi də istifadə olunabilən mebel qapağı.

DVD *is.* [*di-vi-di, ing.* Digital Video Disc “rəqəmsal video-disk”] *infor.* Disk formalı informasiya daşıyıcısı.

DVD-R *is.* [*di-vi-di-er*] *infor.* Tutumu 4,7 Gb olan disk. Birdəfəlik istifadə üçündür. DVD-RW-dən fərqli olaraq, burada verilənləri dəyişmək mümkün deyil.

DVD-RW *is.* [*ing.* Compact Disc-ReWritable] *infor.* Təkrar yazılıb-pozula bilən disk. Tutumu 4500 MB-dır.

DVD-VIDEO *is.* [*ing.* Digital Video Disc “rəqəmsal video-disk” + *ing.* video < *lat.* video “baxıram, görürəm”] *tex.*

DVD optik ötürücüsünün və ya dekoderlərin köməyi ilə baxılması mümkün olan video-disk.

DVP (de-ve-pe) *is.* [*rus.* древесноволокнистые плиты] *meb.* Ağac lifindən olan kütlənin isti preslənməsi prosesində xalça şəklində formalaşdırılan təbəqəli material. Bu lifləri ağac xammalını xırdalamaqla və buxara verməklə almaq mümkündür. Xammal olaraq taxta—şalban hazırlanma prosesindən qalmış qalıqlar, texnoloji yonqarlardan və oduncaq ağaclar istifadə edilir.

E

EBOLA *is.* [Afrikada Ebola çayının adından] □ ***Ebola virusu*** *tib.* – ebola xəstəliyinin törədicisi.

EBRU *is.* [*fars.* suyun üzü] *inc.* Xüsusi məhlul qatılmış su üzərində rəngli boyalarla şəkil çəkib kağız və ya parçaya hopdurmaqdan ibarət rəssamlıq növü.

EDİFAKT *is.* [*ing.* Electronic Data Interchange for Administration, Commerce and Transport (EDIFACT)] *infor.* Elektron texnikadan istifadə etməklə idarəetmədə, ticarətdə, nəqliyyatda informasiya mübadiləsinin BMT üzrə universal qaydası.

E-DƏRSLİK *is.* [e- “elektron” + *ər.* دَرْس] *təhs.* Elektron dərslik. *Təhsil sisteminin informasiyalasdırılması təhsildə elektron dərsliklərin istifadəsi üçün yol açır.*(<http://www.e-derslik.edu.az/site/index.php>)

E-DİPLOMATİYA *is.* [e- “elektron” + *fr.* diplomatie] *siy.* Diplomatik məqsədlərə nail olmaq üçün ümumilikdə internetin, sosial şəbəkələrin və kommunikasiya texnologiyalarının istifadə edildiyi yeni bir istiqamət.

Tədqiqatçılar arasında e-diplomatiyanın imkanlarına skeptik yanaşanlar da çoxdur. (XXI əsrdə xarici siyasət və e-diplomatiya Azərbaycan dövlətinin xidmətində)

E-ELM is. [e- “elektron” + *ər.* علم] Elektron elm. Böyük həcmdə eksperimental verilənlərin, müxtəlif elmi nəşrlərin, görülən işlər haqqında hesabatların və s. *Elektron elm böyük həcmli elmi verilənlərin sürətlə artmasında “generator” rolunu oynayır.* (<http://ict.az/az/news/1455/>)

EXOKARDİOQRAFIYA (EXO-KQ) is. [yun. ηχώ “əks-səda” + καρδιο “ürək” + γράφω “yazmaq”] *tib.* Ürəyin ultrasəs müayinəsi. □ **Exokardiografiya aparatı** – EXO-KQ aparatı vasitəsilə ürəyin anatomik quruluşu və qapaq aparatı, ürək əzələsinin vəziyyəti, qanın kameralarda hərəkəti, sistolik və diastolik funksiyalar, perikard boşluğunun vəziyyəti haqqında çox dəqiq məlumatlar əldə etmək mümkündür. (<http://omur-clinic.az/exokardiografiya/>)

EKİPİROVKA is. [fr. equiper “təchiz etmək”] *iqt.* Təchiz etmək, geyindirmək; geyindirmə və ya təhcizat predmeti.

EKKAUTİNQ is. [ing. account “hesab”] *iqt.* Yığım, emal və maliyyə informasiyasının təhlili ilə bağlı biznes sferası.

EKODƏRİ is. [yun. οἶκος “ev” + dəri] Ekoloji təmiz dəri. *Orijinal dizaynı - müxtəlif növ mebel parçalarının, ekodəri, zamş və kürklərin istifadə edildiyi əla dizayner mebeli* assortimenti. (<http://www.dizaynim.az/az/product?id=3369#sthash.jnv89HGa.dpuf>)

EKONOMETRİYA is. [yun. οικονομία “qənaətcilik” + μέτρο “ölçmək”] *iqt.* İqtisadi obyekt və proseslərin qarşılıqlı

rabitəsini riyazi-statistik və model kontekstində öyrənən tətbiqi iqtisadi fənn.

EKONOMİKS is. [ing. economics “iqtisadi nəzəriyyə”, “iqtisadiyyat”] İqtisad elminin iqtisadi proseslərin nəzəri əsaslarını öyrənən bir hissəsi, iqtisadi nəzəriyyə.

EKONOM-SİNİF is. Təyyarələrdəki sərnəşin salonlarında daha ucuz qiymətə təklif edilən xidmət növü. *Təyyarələrdə ekonom sinif sərnəşinlər üçün xüsusi oturacaqlar quraşdırılmışdır. (www.azal.az)*

EKOTURİZM is. [yun. οἶκος “ev” + λόγος “nitq, fikir” + fr. tourisme] tur. Təbiət qoynuna səyahət; ekoloji turizm. Bütün dünyada milli və təbiət parkları, qoruqlar və digər mühafizə olunan təbii ərazilər kimi tanınan yaxşı saxlanmış təbii ərazilərə səyahətlər və səfərlər. Ekoturizm ətraf mühitə mənfi təsirin zəif olması ilə fərqlənir. Ona görə də onu “yumşaq turizm” də adlandırırlar.

EKS-DİVİDEND is. □ *Eks-dividend müddət* [ing. ex-dividend date – “dividendsiz, mənfəətsiz tarix”] iqt. – eks-dividend olaraq satılan səhmin zaman müddəti. Başqa cür bu zaman ərzində satıcı dividend üzrə hüquqlarını saxlayır, alıcı isə onu əldə etməmiş qalır. Eks-dividend müddəti bir qayda olaraq dividend siyahıya alınmasına 4 iş günü qalmış başlayır.

EKSFOLİASIYA is. [ing. exfoliation < lat. ex- “ayrılma” mənasını verən önşəkilçi + foliaceus “yarpaq kimi, yarpağabənzər”] 1. tib. Süd dişlərinin təbii yolla tökülməsi.

2. 1) tib. Dərinin təbii yolla qabıq verərək soyulması; 2) kosmet. Dərinin ölü dəri hüceyrələrindən soyularaq təmizlənməsi; piling. *Əllərə qulluq sahəsində ən vacib mərhələ-*

lərdən biri dərinin hüceyrələrini bərpa edən, buynuzlaşmış hissəni aradan qaldıran, ona parlaq və düz səth bəxş edən - əl dərisinin eksfoliasiyası (piling) sayılır. («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 52.)

EKS-KUPON is. [*ing. ex-coupon* “müstəsna qəbz”] *iqt.* Faiz və ya dividendlər ödənildikdən sonrakı kupon.

EKS-OFFİSİO is. [*lat. ex officio* “vəzifələri, öhdəlikləri üzrə”] *iqt.* Birja termini: qanunvericiliyə uyğun olaraq sivilizasiyalı açıq rəqabətli ticarətə şəraitin yaradılması.

EKSPİRASIYA is. [*lat. exspiro, exspiratum* “üfürmək, nəfəs vermək”] *iqt.* 1. Sövdələşmənin bitmə tarixinin başlanması.
2. Opsionun fəaliyyət müddətinin bitmə tarixinin başlanması, opsionun reallaşması üzrə son tarix.

EKSPLERENT is. [*lat. explore* “yerinə yetirən, reallaşdıran”] *iqt.* Şüurlu sürətdə böyük riskə gedən yenilikçi şirkət, firmanın özünün istedadlı intellektuallarının qeyri-adi, məhsuldar ideyaları hesabına yeni əmtəə və texnologiyaları satmaqla əldə etdiyi mənfəəti.

EKSPOMƏRKƏZ is. Ekspozisiyaların (sərgilər) hazırlanması və nümayiş mərkəzi (bir qayda olaraq beynəlxalq iştirakla).

EKSPORT is. *iqt.* □ **Eksport (ixrac) detekasiyası** [*lat. exporto* “aparıram” + *de-* “ləğv etmə”, *taxatio* “qiymət”] İxrac edilən məhsul üzrə dolay Vergi qoymanın azaldılması və ya tam ləğvi.

EKSPOZE is. [*ing. summary, fr. Expose* “ifadə etmə, hesabat”] *iqt.* Hər hansı bir sənədin və ondan çıxarışın qısa ifadə edilməsi.

EKSPRES-İNFORMASIYA is. [lat. express “xüsusi, təcili” + informātiō “təsəvvür, anlayış”] Referativ məzmun daşıyıb, əsasən, hər hansı bir elm və texnika sahəsində mühüm kəşflər, ixtiralar haqqında operativ informasiyalar verən biblioqrafik nəşr.

EKSPRES-TƏMİZLƏMƏ f.is. kosmet. Təcili olaraq təmizləmə xüsusiyyəti olan. *Dırnaq boyasını ekspres-təmizləmə vasitəsi vanil-meyvə ətri ilə...* (“Faberlic”, 02/2016, səh. 52)

EKSPRES-YÜK is. Artırılmış sürətlə hərəkət edən və yalnız iri qovşaqlarda dayanan nəqliyyat vasitəsi ilə daşınan yük.

EKSTERYER is. [fr. exterieur < lat. exterior “zahiri görünüş”] diz. binanın, maşının və s. xarici görünüşü, dizaynı

EKSTRADİSİYA is. [lat. ex “-dan, -dən xaric” + tradition “vermə, təslim etmə”] siy. Bir dövlətin istəyi ilə digərinin cinayətkarı həbs edərək ona təhvil verməsindən ibarət cinayətkarlıqla mübarizə üzrə dövlətlərarası əməkdaşlığın bir növü.

EKVAYER is. [ing.] mal. B a x ekvayrinq. Maliyyə müəssisəsi üçün isə ekvayer xidmətinin üstünlüyü özünü dükanda edilmiş hər bir alış-verişdən tutulan komissiyon haqlarda (bu rəqəm çox fərqli ola bilər, bəzən məhsulun dəyərini 20%-nə də çatır) göstərir. (<http://banco.az/az/news/ekvayrinq-nedir-ve-neye-gore-ehemiiyetlidir>)

EKVAYRİNQ is. [ing.] mal. Bank kartı vasitəsi ilə ödənişlərin qəbulu və həyata keçirilməsi üzrə xüsusi xidmətlərin məcmusu, xidmətlər kompleksi.

EKZEKSİYA is. [lat. executio “icra, yerinə yetirmə”] *hüq.*
Məhkəmə hökmünün və ya inzibati qərarın icra olunması.

EKZEKVATURA is. [lat. exsequare “yerinə yetirmək”] *hüq.*
Digər ölkədə qəbul olunmuş məhkəmə qərarının mövcud ölkədə icra edilməsi.

EKZONİM is. [yun. ἔξω “olmayan” + ὄνομα “ad”] *dilç.*
Azərbaycan Respublikasının ərazisində yerləşən coğrafi obyektin adının xarici dillərdə istifadə edilən və Azərbaycan Respublikasının dövlət dilindən fərqli olan forması.

EKZOTERİZM is. [yun. ἐξωτερικός “zahiri”] *din. fəls.* Sırr olmayan, hamının bilib anladığı. Ezoterika təlimi ilə ziddiyyət təşkil edir.

EKZOTERİK *sif.* b a x ekzoterizm.

EQALİTAR *sif. sos.* □ *Eqalitar ailə* - ər və arvadın bərabər hüquqda olduğu ailə.

EQALİTARİZM is. [fr. egalitarisme “bərabərlik”] *sos.*
Cəmiyyətdə iqtisadi, siyasi və hüquqi təzadların aradan qaldırılmasının əsas üsulu kimi resurs və nemətlərin bərabərləşdirici, tən bölgüsünə səy göstərmə konsepsiyası. Utopik sosializmin bir növü. Elitarizmin əksi.

ELEKTRODİAQNOSTİKA is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” +]
tib. Elektrik cərəyanının müxtəlif növləri vasitəsilə sinir-
əzələ aparatının oyanıqlığını, zədənin xarakterini və

dərəcəsinə, müalicəsini müəyyənləşdirən müayinə metodu.

ELEKTROCƏRRAHİYYƏ is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + *ər. جراحية*] *tib.* Bioloji toxumaların dəyişən elektrik cərəyanı vasitəsilə dağıdılmasından ibarət tibbi prosedur. Elektrocərrahiyyənin əsas prinsipi yüksək tezlikli cərəyanın istilik enerjisinə çevrilməsidir. *Elektrocərrahiyyə avadanlıqları*

<http://www.vitta.az/medicine/index.php?lang=az§ionid=108>)

ELEKTROXROM is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + *lat. chromium*] *tex.* Volfram-bürünc-oksid əsaslı şəffaf örtüklü qurğu. □ *Sürücünün Elektroxrom Güzgüsü* – arxadakı avtomobillərin faralarının göz qamaşdırmasını azaldan qaraltma funksiyası.

ELEKTROKOAQULYASIYA is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + *lat. coagulatio* “qatılma, laxtalanma”] *kosmet. tib.* Dəri üzərində əmələ gələn xal, ət xalı, ziyl kimi xəşxassəli şişləri və uşaqlıq boynunda eroziyanı ağrısız götürən, cərrahiyyə zamanı damarın ağzını büzərək qanaxmanın qarşısını alan aparat. ... *elektrokoaqulyasiya bıçağı toxumaları kəsərkən eyni zamanda da yandırır, bu da qanaxmanın minimal olmasına və əməliyyatın daha qısa sürməsinə imkan verir.* (<http://qadinlar.biz/hamilelik-analiq/hamilelik/15579-usaqliq-boynunun-xestelikleri-erroziya-ve-xerceng.html>)

ELEKTROLİMFODRENAJ is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + *lat. lymph* “təmiz su” + *fr. < ing. drainage*] *kosmet.* Elektrik cərəyanının insan orqanizminə impulsiv təsiri. Aşağı tezlikli cərəyanın dəyişkən ziddiyyətli əzələlərə

verdiyi ritmik stimulyasiya limfaların təbii drenajını, maye və toksinlərin xaric olmasını təmin edir.

ELEKTROLYUK is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + holl. luik “yarıq, dəşik”] tex. Elektron düymə ilə sürüşərək açılıb-bağlanan yaxud yuxarı qalxan lyuk.

ELEKTROMOBİL is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + lat. mobilis “hərəkət edən”] Elektrik enerjisi ilə işləyən avtomobil. 2017-ci ildə elektromobillər kütləvi satışa çıxarılır (<http://metbuat.az/news/415858/2017-ci-ilde-elektromobiller-kutlevi-satisa-cixarilir---qiym.html>).

ELEKTRON is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba”] Kompüterdə tərtib olunan müxtəlif təmayüllü əməliyyatlar. □ ***elektron ərizə, elektron hökumət, elektron məktəb, elektron jurnal.*** □ ***Elektron sənəd*** – informasiya sistemində istifadə üçün elektron formada təqdim edilən və elektron imza ilə təsdiq olunmuş sənəd. ***Elektron sənəd dövriyyəsi*** – informasiya sistemində elektron sənədin nizamlanmış hərəkəti ilə bağlı informasiya prosesləri. ***Elektron ticarət*** - informasiya sistemlərindən istifadə edilməklə malların alqı-satqısı, xidmətlərin göstərilməsi və işlərin görülməsi üzrə həyata keçirilən fəaliyyət. ***Elektron lotereya*** – oyunda iştirak variantları xüsusi kompüter sistemi ilə qəbul edilən və uduşu məlum vaxtda uduşun oynanılması ilə müəyyən olunan lotereya növü. ***Elektron imza*** – digər verilənlərə əlavə edilən və ya onlarla məntiqi əlaqəli olan, imza sahibini identifikasiya etməyə imkan verən verilənlər.

ELEKTROSTİMULYASIYA is. [yun. ἤλεκτρον “kəhrəba” + lat. stimulus “büz”] tib. İmpulsu cərəyan vasitəsi ilə orqan və toxumaların funksiyasının bərpa edilməsi və aktivliyinin artırılması. Əzələ funksiyasının pozğunluqları, neyro-əzələ xəstəlikləri olan və müxtəlif

zədə yaxud sarsıntılardan əziyyət çəkən xəstələr üçün istifadə edilir.

EMİSSIYA is. [*fr.* emission “buraxılış”] *mal.* Bütün növ pul nişanlarının və qiymətli kağızların dövriyyəyə buraxılması. Pul nişanlarının emissiyası səlahiyyəti bir qayda olaraq Mərkəzi Banka məxsusdur. Qiymətli kağızların emissiyası isə həm dövlət, həm də kommersiya qurumları tərəfindən həyata keçirilə bilər.

EMİTENT is. [*lat.* emittens (emittentis) “saçan, göndərən”] *mal.* Öz fəaliyyətini genişləndirmək və maliyyələşdirmək məqsədilə müxtəlif qiymətli kağızlar, ödəniş kartları, yol çekləri, kredit kartları buraxan təşkilat. **Emitent bank** – akkreditivi açan və bununla da alıcının adından satıcı qarşısında öhdəlik götürən bank.

EMO is. [*ing.* emo; emotional sözündən] Eyniadlı musiqi üslubu əsasında yaradılan gənclərə xas submədəniyyət. Emosiyanı ifadə etmə, ədalətsizliyə qarşı çıxmaq, həssaslıq və depressivlik emonun əsas xüsusiyyətləridir.

EMOJİ is. [*yap.* 絵 “şəkil”, 文字 “işarə, simvol”] Elektron məktublaşmada və veb-səhifələrdə istifadə olunan ideogram və smaylik dili. Söz əvəzinə işlənən bu qrafik dil ilk dəfə Yaponiyada yaranmış və bütün dünyaya yayılmışdır; smaylik.

EMPAT is. [*ing.* empathy “halına yanmaq”] Empatiyaya meyilli olan adam.

EMPATİ, EMPATİYA is. [*ing.* empathy < *alm.* einfühling “nüfuz etmə” < *yun.* ἐν “-da, -də” və πάθος “iztirab”] Başqasının emosional vəziyyətini anlayaraq, onun subyektiv aləminə daxil olmaq – özünü başqasının yerinə qoymaq və bunu büruzə vermək. *TV-nin empatiyası, yəni*

“bunu biz etsəydik, bu qədər həzz almazdıq” hissi gözlənilməz sonluqla, situasiyanı anlamadığı təqdirdə seyrçiyə daha qüvvətli təsir edir. (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

EMPATİK *sif. b a x empatiya. İdman yarışı və komediya daha empatikdir. (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.*

ENBARQO *is. Dövlət hakimiyyəti tərəfindən qızılın, valyutanın, malların, sərvətlərin ixracı və idxalının qadağan edilməsi və ya digər dövlətə məxsus olan əmlakların saxlanması, xarici gəmilərin öz ölkəsinin limanına daxil olmasının qadağan edilməsi.*

ENDOMETRİYA *is. [lat. endometrium] tib. Uşaqlığın daxili sliz divarı.*

ENDORFİN *is. [yun. ενδορφίνη] tib. Xoşbəxtlik formulu. Aktiv fiziki iş endorfin hormonlarının yaranmasına səbəb olur.*

ENGEL *is. iqt. □ **Engel qanunu** - bu qanuna görə gəlir artdıqca ərzaq xərcləri azalır, ikinci dərəcəli şeylərə - xidmətə olan xərclər artır.*

EPİDİQMATİKA *is. [yun. επιδοσις “artma, çoxalma”] dilç. Çoxmənalı sözün semantik törəmələrinin və derivativ inkişafının iyerarxiyası.*

EPİLYATOR *is. Tüktəmləyən elektrik cihazı.*

ERQONOMİKA *is. [yun. έργον “iş” + νόμος “adət, qanun”] İstehsalın artımına nail olmaq məqsədilə işçilərin ehtiyaclarını qarşılamaq, optimal əmək şəraitini yaratmaq və əmək proseslərinin öyrənilməsi ilə məşğul olan təlim.*

ERQONOMİK *sif.* [yun. ἔργον “iş” + νόμος “adət, qanun”]
Qolay, rahat, istifadəyə uyğunlaşdırılmış. *Erqonomik*
formalı fırça iri göz effekti vermək üçün hər bir kirpiyi
qaldırıb buraraq onları asanlıqla örtür və rəngləyir.
(“Oriflame”, №4, 2015.)

ESSE-MONOQRAFIYA *is.* [fr. essai “cəhd” + lat. exagium
“götür-qoy etmək” + yun. μόνος (monos) “bir dənə,
yeganə” + γράφειν (grafo) “yazıram”] Esse şəklində
monoqrafiya. Hansısa mövzunun araşdırılmasına həsr
olunmuş, əsasən, müəllifin fərdi münasibət və
düşüncələrini əks etdirən kitab şəklində elmi əsər.

ETNOCAZ *is.* [yun. ἔθνος (ethnos) “cəmiyyət, qəbilə, xalq” +
ing. jazz, jazzband] *mus.* Cazın xalq musiqisi ilə sintezi.

ETNOKONFESSİONAL *sif.* [yun. ἔθνος (ethnos) “cəmiyyət,
qəbilə, xalq” + lat. confessio “dini inam”] Dini inamları
olan etnoqrupların birləşməsi. *Şərq ölkələrinin tarixi, bu*
ölkələrdə cərəyan edən ictimai-siyasi, iqtisadi və
etnokonfessional proseslər bu ölkələrin beynəlxalq
münasibətlər sistemində rolu.

(<http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2011/may/178083.htm>)

ETNOMENTAL *sif.* [yun. ἔθνος (ethnos) “cəmiyyət, qəbilə,
xalq” + fr. mental < lat. mens (mentis) “ağıl, düşüncə”]
Xalqın düşüncə tərz, mentaliteti.

ETNOTUR *is.* [yun. ἔθνος (ethnos) “cəmiyyət, qəbilə, xalq” və
fr. tour “gəzinti, səfər”] Xalqın maddi-mədəni dəyərlərini
nümayiş etdirmək üçün xüsusi səyahət.

EVENTUAL *sif.* [lat. eventus “təsadüf”] □ **Eventual niyyət** - - bir sıra əlverişli şəraitlərdə, münasib vəziyyətlərdə imkanlı dolayı niyyət.

EVİKSİYA *is.* [lat. evictio “öz mülkiyyətinin məhkəmə tərəfindən alınması”] *hüq.* Alıcının əldə etdiyi əmlakın, əmtəənin bu əmlak və əmtəənin satıcıya mənsub olmadığı halda, başqa cür satış qeyri-qanuni olduqda məhkəmə tərəfindən özgələşdirilməsi. Belə situasiyada əmlak və əmtəə həqiqi sahibinə qaytarılır, qeyri-qanuni satışı həyata keçirən şəxs isə alıcının bu əməliyyatdan çəkdiyi zərərlərinin ödənilməsi borclu olur.

EVİRİSTİKA *is.* [yun. εὑρίσκειν “tapdım!”] *iqt.* İqtisadi hadisə və proseslərin, qərar qəbul etmənin intuisiya, ustalığ, analogiyalar, ixtiraçılıq təcrübəsinə əsaslanan, həlli insan beyninin xüsusi xassəsinə və insan bacarığına istinad edən (formal riyazi alqoritmlər və üsullarla həlli bəlli olmayan) təhlil metodu.

EYRE *is.* [isl. aura] İsland milli valyutası; kronun xırdalama pulu.

EZOTERİZM *is.* [yun. ἐσωτερικός (esoterikos) “batini, gizli”] *din. fəls.* Sirli aləmi öyrənən təlimlərin ümumi adı (magiya, yoqa, sufizm və s.). Yalnız xüsusi intuitiv qabiliyyətli insanlar bu təlimlərin daşıyıcıları hesab olunur.

EZOTERİK *sif. din. fəls.* Ezoterizmdən sifət. b a x ezoterizm.

Ə

ƏDƏD *is.* [ər.] *infor.* □ **Ədəd formatı** - Elektron hesablama maşınlarının yaddaşında rəqəmlərin formatı.

ƏHALİ is. [ər. “əhl” söz. cəmi] *stat.* □ **Əhali reyestri** – əhalinin inzibati uçotu məqsədlərinə xidmət edən, sakinlərin adbaad və muntəzəm aktualasdırılan siyahısı. **Əhalinin artımı** – müəyyən olunmuş dövrün axırına və əvvəlinə əhalinin sayı arasındakı fərq. Əhalinin ümumi artımı əhalinin təbii artımı və miqrasiya artımının cəmindən ibarətdir. **Əhalinin hərəkət əmsalı** – müəyyən dövr (adətən il) ərzində orta hesabla bir sakinə (yaşayana) düşən (adətən il) ərzində orta hesabla bir sakinə (yaşayana) düşən səfərin sayı. **Əhali kateqoriyaları** (demoqrafiya statistikasında) – hər hansı bir yaşayış məntəqəsində və ya ərazidə, bu ərazi ilə əlaqəsindən asılı olaraq, məskunlaşmış sakinlərin məcmusunun ümumi xarakteristikasıdır. **Əhalinin istehlak xərcləri** – əhalinin pul xərclərinin istehlak malları və xidmətlərinin əldə edilməsinə yönəldilmiş bir hissəsi. **Əhalinin sıxlığı** – konkret ərazidə əhalinin sıxlıq dərəcəsi. əhalinin sıxlığı sahə vahidinə düşən sakinlərin sayı ilə ifadə olunur. **Əhalinin tərkibi** - əsas məlumat mənbəyinə əhalinin siyahıyaalınması aid edilir. Əhalinin tərkibi özündə müxtəlif meyarlara uyğun olaraq qruplar üzrə əhalinin əks etdirir.

ƏKS *sif.* [ər.] □ **Əks valyuta** [*ing.* counter currency] *mal.* – valyuta cütündə ikinci mövqedə yerləşən valyuta.

ƏKSALİŞMA is. *fövq.* Əks istiqamətdə olan alışma. *Boğazlıqda əksalışmanın qarşısını alan sarğılı bölməli metal boru.*

ƏKS-ƏLAQƏ is. *iqt.* İdarəetmədə, canlı orqanizmdə idarəetmə prosesini səciyyələndirən və idarə olunan obyektin idarəedici orqana əks təsirini ifadə edən bir prosesdir.

ƏKS-ƏMƏLİYYAT is. *iqt.* Əks-əməliyyat (offsetting transaction) – açıq əməliyyat üzrə bazar

riskini qismən və ya tamamilə azaltmaq məqsədi ilə icra edilən ticarət əməliyyatı.

ƏKS-MƏRKƏZLƏŞMƏ *is. siy.* Mərkəzi orqanların bəzi vəzifələrinin yerli orqanlara verilməsi. *Son illər dünyada dövlət idarəedilməsində gedən başlıca proseslərdən biri də əks-mərkəzləşmədir.* www.mediaforum.az/.../

ƏKSOYUN *is. 1. idm.* İdmanda başqasının oyununa qarşı zidd olan oyun. *Biz hücumda yaradıcı oynayaraq rəqibi də əksoyun şansından məhrum etmək istəyirdik.* (<https://idman.com.az/print.php?id=4537>)

ƏKS-REPO *is. □ Əks-REPO əməliyyatı mal.* - Müvəkkil bank tərəfindən İstiqrazların Milli Banka satışı (REPO-nun açılması) və eyni zamanda Milli Bank tərəfindən həmin İstiqrazları müvəkkil banka satmaq, müvəkkil bankın isə onları Milli Bankdan geri satın almaq öhdəliyini (REPO-nun bağlanması) rəsmiləşdirən maliyyə əməliyyatı.

ƏKS-ŞÜALANMA *xüs.* Yer səthinə gələn atmosfer radiasiyasının atmosferdə qarşılıqlı şüalanması (Ea).

ƏKS-TƏRCÜMƏ *tərc.* Tərcümə olunmuş mətnin əvvəlki dilə eksperimental tərcüməsi. *Əks tərcümə üsulu.*

ƏKS-TRANSFORMASIYA *tərc.* Transformasiya modelində səthi strukturların nüvə (aparıcı) cümlələrlə əvəz olunması.

ƏQLİ *sif. [ər.] 1. biol. □ Əqli keyfiyyət* – şəxsiyyətin idrak obyektinə, məsələlərin həllinə yanaşma tərzini xarakterizə edən, nisbətən davamh və mühiim xüsusiyyəti. Əqli keyfiyyətə əqlin genişliyi, dərinliyi, çevikliyi, təfəkkürün müstəqilliyi və s. daxildir. *Əqli*

nəticə - bir və ya bir neçə mühakimədən yeni mühakimənin (nəticənin) yarandığı məntiqi fəaliyyət prosesi. **Əqli tərbiyyə** - Gənc nəsildə elmi biliklər, bacarıq və vərdişlər sisteminin formalaşdırılması və bu əsasda onların dünyagörüşünün təşəkkülü, əqli keyfiyyətlərin inkişaf etdirilməsi

ƏLAQƏ is. [ər.] stat. □ **Əlaqə kanalı** İnformasiyanın (məlumatın) bir əlaqə məntəqəsindən (istehlak olan əlaqə xidmətləri ilə təmin edən yerdən) digərinə ötürülməsini təmin edən qurğular kompleksi. *İctimaiyyətlə əlaqələrdə məlumat ötürülərkən əvvəlcə bu məlumatın hansı əlaqə kanalı vasitəsi ilə ötürülməsi müəyyən edilməlidir.*

ƏLAQƏLİ sif. iqt. □ **Əlaqəli diversifikasiya** Biznesin mövcud sferaları (istehsal, marketinq, material təminat, texnologiyalar və s.) ilə bağlı müəssisənin yeni fəaliyyət sahəsini əhatə edir. Əlaqəli diversifikasiya şaquli və üfiqi olmaqla iki növə ayrılır.

ƏLAVƏ sif. [ər.] 1. bot. □ **Əlavə köklər** – yeraltı, nadir halda yerüstü gövdə və ya yarpaqlarda əmələ gələn köklər. Adətən əsas kökün məhv olmasından sonra inkişaf edir, bəzən isə onunla bərabər əmələ gəlirlər. **Əlavə orqanlar** (lat. «*adventikus*» – *təsadiüfən*) - embrional toxumanın böyümə nöqtəsindən deyil, bitkilərin nisbətən köhnəlmiş hissələrindən əmələ gələn və qeyri – adi yerlərdə inkişaf edən əlavə orqanlar (məs.□ köklərdə, yarpaqlarda, budaqların düyünarasında olan əlavə tumurcuqlar; gövdə və yarpaqlarda olan əlavə köklər). **Əlavə tac** bot. çox vaxt daha parlaq rənglənmiş, demək olar ki, ikinci tac əmələ gətirən, çiçək ağzıçığındakı olan tac fırı. **Əlavə tumurcuqlar** - kökün, budağın, bəzən yarpaqların hər hansı bir hissəsində əmələ gələn tumurcuqlar. **Əlavə yemləmə** –nəb. bitkilərin vegetasiya

dövründə əkin qabağı verilən əsas gübrədən əlavə gübrələrin verilməsi. Kök və kökdən xaric əlavə yemləmə vardır

2. *stat.* □ **Əlavə kod-** Hesab əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi üçün EHM-də istifadə olunan ədədlərin kodu.
3. *mal.* □ **Əlavə ödəniş** - nəzərdə tutulduğundan əlavə qaytarılma, ödəmə, əlavə xərc. **Əlavə dəyər vergisi** - istehlak vergisinin növü. Bu vergi məhsula və ya materiala hər bir istehsal və çatdırma (distribusiya) mərhələsində əlavə olunan bazar dəyərinə qoyulur, və axırda istehlakçının üzərinə düşür.
4. □ **Əlavə xidmət** - Nəzərdə tutulan xidmətdən əlavə olaraq göstərilən xidmət. **Əlavə məhsul** - Texnoloji prosesin nəticələrindən biri olaraq, əsas məhsulun istehsalı zamanı meydana gələn əlavə məhsul. **Əlavə muzzd** - Əlavə görülmə iş müqabilində verilən əmək haqqı, zəhmət haqqı. *Başqa görülmə işlərlə bağlı əlavə muzzd alır.*
5. *tib.* □ **Əlavə sinir** - kəllə (beyin) sinirlərinin 11-cü cütü. Hərəkəti sinir. *Əlavə sinir uzunsov beyindən və onurğa beyninin beyin hissəsindən başlayaraq vidacı dəlikdən keçib, kəllə boşluğundan çıxır.*

ƏLÇANTASI 1. Qadınlar üçün nəzərdə tutulan dəri, parça və s. materialdan hazırlanmış çanta. *Qəhvəyi rəngdə dəbli qadın əlçantası.*

2. *xalç.* Adətən xovsuz xalça texnikası ilə toxunmuş kiçik ölçülü torba.

ƏLÇALMA *f.is. idm.* Sambo və cüdoda təslim olmaq haqqında signal. Güləşçi tərəfindən əl və ya ayaqla xalçaya iki dəfə əl çalma, ya da əllə rəqibin bədənində vurmada yerinə yetirilir.

ƏLƏK-KONVEYER *is. [rus. сито-конвейер] isteh.* Ələyi olan konveyer.

ƏLFƏCİN is. [ər.] *idm.* Nişan. Atçılıq idmanı üzrə yarışlarında atların hoppanması üçün nəzərdə tutulan, minici və ata kömək edən şüvül, alçaq hasar kimi maneənin qarşısında uca olmayan göstərici.

ƏLİFBA-TEZLİK *tərc.* İşlənmə tezliyinə görə əlifba sırası ilə düzülən. *M.Füzulinin nəzm əsərlərinin əlifba-tezlik lüğəti. Bakı, 2004*

ƏLVARI *sif. bot.* □ **Əlvəri damarlanma** – yarpaq ayasında əsas damarın əsəsindən radial aralanan bir neçə yan damarları olan damarlanma.

ƏMƏK is. 1. *stat.* □ **Əmək miqrasiyası** - iş yerinin dəyişməsi ilə əlaqədar məşğul əhalinin yerdəyişməsi. **Əmək qabiliyyətli yaş** - insan yaşının onun əmək fəaliyyətində iştirak etməsindən asılı olan şərti dərəcə elementlərindən biri. **Əmək miqrasiyası** – iş yerinin dəyişməsi ilə əlaqədar məşğul əhalinin yerdəyişməsi.

2. *iqt.* **Əmək mübahisəsi** – müəyyən məsələlər üzrə işçilər və işverənlər arasında narazılıq baş verdiyi vəziyyət.

ƏNGİNAR is. [lat. Cynara, rus. артишок] *bot.* Kəpənək çiçəkkimilər (mürəkkəb çiçəkkimilər) fəsiləsindən olan çoxillik ot bitkisi.

ƏRSİN is. *xüs.* Boru kəmərinə salınan və boru kəmərinə maye ilə hərəkət etdirilən silindrik, kürəşəkilli və ya güllə formasında kapsul. Ərsinin əsas vəzifəsi boru kəmərinə pasdan, parafindən və ya digər çöküntülərdən təmizləməkdir. □ **Ərsin sistemi** – daha mürəkkəb ərsinlərdə (avtomatik ərsinlər adlandırılır) boru kəmərinin texniki baxışını həyata keçirmək üçün nəzarət-ölçü cihazları mövcud olur.

ƏRSİNLƏMƏ *f.is. xüs.* Boru kəmərinin daxilinin təmizlənməsi və ya ölçülməsi, ərsinləmə zamanı boru kəmərinin içərisinin təmizlənməsi üçün xəttin içi ilə “ərsin” göndərilir.

ƏRSİNLİ *sif. tex.* Ərsini olan. *Dartıcı orqandakı zəncirlərin sayına görə ərsinli konveyerlər əsasən neçə zəncirli olur?* (unec.edu.az/application/uploads/.../1212az.pdf)

ƏSAS *is. [ər.] 1. infor.* □ **Əsas açar** – ana açar. İnformatikada fayldakı yazını birqiymətli təyin edən açar.

2. *iqt.* □ **Əsas indikatorlar** (leading indicators) – əsas indikatorlar (leading indicators) – iqtisadiyyatın gələcək inkişafını müəyyənləşdirməyə imkan yaradan statistik göstəricilərdir. **Əsas məhsul** - müəssisənin istehsalının yönəldildiyi və müəssisənin ümumi məhsulun həcmində daha çox xüsusi çəkiyə malik olan məhsuldur. **Əsas seçmə** - müşahidə obyektinin cox məqsədli müayinələrinin keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuş iri ölçülü (həcmli) seçmə. **Əsas valyuta** (base currency) – əsas valyuta (base currency) – Valyuta cütündə ön mövqedə dayanan valyutadır. *Valyuta cütünün qiyməti əsas valyutanın ikinci mövqedəki valyutada ifadə olunmuş qiymətini əks etdirir.* Əsas zoğ- nəb. Ali bitkilərdə ucdan böyüyən orqan.

3. *bot.* **Əsas toxuma** – keçirici və ötürücü toxumaların aralarını dolduran hüceyrələrin cəmi.

ƏSNƏMƏ *f.is. idm.* Şahmat və dama partiyalarında itkiyə, şahmatda hətta mata səbəb olan, diqqətsizlik üzündən əvəzlənmə edilmiş gediş.

ƏVƏZSİZ *sif.* □ **Əvəzsiz resuslar** – digər resurslarla əvəz olunmayan resurslar (su, işıq, torpaq və s.).

ƏYAR is. [ər.] *geol.* □ **Əyar analizi** - filiz, konsentrat və metalurji məmulatlarda metalın miqdar təyini. *Əyar analizi nəcib metalların təyində geniş, Ph, Sh, Ni, Bi və Cu-un təyində qismən istifadə edilir. Əyarı aşağı* – qiymətli metalın saflıq və xalislik dərəcəsi normadan aşağı olan. **Əyarı yüksək** - qiymətli metalın saflıq və xalislik dərəcəsi normadan yuxarı, yüksək olan.

ƏYİLGƏNLİK is. Kabelin əyilgənliyi. Asanlıqla əyilə bilən hal. Bu cəhətlər həmin kabelləri yüksək sıxlığa malik və əyilgənlik olan yerlərdə istifadə üçün yararlı edir.

F

FAİZ is. *mal.* □ **Faiz dəhlizi, Faiz dərəcələri dəhlizi** – Mərkəzi Bankın çərçivə alətləri üzrə faiz dərəcələri "faiz dərəcələri dəhlizi"ni təşkil edir. Bankın uçot dərəcəsi "faiz dərəcələri dəhlizi"nin bir parametri kimi çıxış edir. Faiz dərəcələri dəhlizinin parametrləri iki aydan bir ölkədəki makroiqtisadi durum və Mərkəzi Bankın inflyasiya hədəfi əsas götürülərək müəyyən olunur.

FAİZDƏN-FAİZ is. *mal.* □ **Faizdən-faiz tutmaq** - 1) Kapitalın hər yüz manatından əldə edilən gəlir; 2) Borc verilən puldan istifadə etdiyi üçün borcludan (kreditordan) alınan haqq.

FAİZDƏN-FAİZTUTMA *f.is.* b a x Faizdən-faiz tutmaq.

FAİZENDİRMƏ is. *f.is.* Faizin miqdarının (həcmnin) aşağı düşməsi, endirilməsi. *Üç ölkənin mərkəzi bankları faizendirmə qərarı qəbul edib. "Dəyərlər" AİN*

FAİZQALDIRMA is. Faizin miqdarını (həcmnin) yüksəldilməsi.

FAKOANAFİLAKSİYA is. [yun.] oft. Gözdəki büllurun kapsulasından sızan zülalə qarşı həddindən artıq həssaslığın meydana gəlməsi.

FAKOQLAUKOMA is. [yun.] oft. Büllurun bulanması zamanı gözdə mübadilə proseslərinin pozulması. *Fakoqlaukoma zamanı gözdə mübadilə proseslərinin pozulması müşahidə olunur.* Çarlz Kelman.

FAKOLİTİK is. [yun.] oft. Büllurun yumşalması. *Fakolitik dedikdə yetişməmiş büllur kapsulu keçiriciliyinin pozulması və açıqbucaqlı qlaukomaya keçməsi nəzərdə tutulur.* Çarlz Kelman.

FAKOLİZ is. [yun.] oft. Gözdə büllurun əriməsidir. *Fakoliz fakoemulfikasiya əməliyyatının bir hissəsidir.* Çarlz Kelman.

FAKS is. [ing. faks] tel. infor. Telekomunikasiya sistemi vasitəsilə səhifələrin təsvirinin ötürülməsi və qəbul məntəqəsində bu təsvirlərin surətlərinin yaradılması. □
Faks aparatı – faks vasitəsilə təsvirlərin ötürülməsi və ya qəbul edilməsi üçün istifadə olunan funksional vahid.
Faks paneli – istifadəçi terminalında quraşdırılmış və faks vasitəsilə təsvirləri göndərmək və ya qəbul etmək üçün istifadə olunan panel.

FAKSALMA f.is. [ing. faks] infor. Qrafik məlumatın alınması. *Faksalma faksın avtomatik olaraq alınması əl və ya telesekreter yolu ilə alınmasıdır.* Lexmark.az

FAKSGÖNDƏRMƏ f.is. [ing. faks] infor. Qrafik məlumatın göndərilməsi. *Faksgöndərmə zamanı komputer bir faks-modemə qoşulmalıdır.* (Microsoft.az)

FAKS-MODEM *is. [ing.] infor.* Həm faks aparatının, həm də modemin funksiyalarını özündə birləşdirən funksional vahid.

FAKTİKİ *sif. [ing. factic] stat.* □ **Faktiki parametr** formal parametrə uyğun qoyulan və alqoritmın (proqramın) bir hissəsinin icrasına verilən müəyyən qiyməti alan kəmiyyət. □ **Faktiki yazma** (məlumatların işlənməsində) xarici yaddaş qurğularına yazılan və ya hesablama texnikası vasitələri ilə onlardan oxunan məlumatlar çoxluğu.

FAKTOQRAF *is. [lat. factum sübut və qrafo yazıram]* Faktları təhlil edilmədən, ümumiləşdirilmədən və ya bədii cəhətdən işlənilmədən təsvir edən şəxs.

FAKTOR *is. [lat.] stat.* □ **Faktor təhlili** – çoxölçülü statistik təhlilin, tədqiq olunan əlamət ölçülərinin kiçildilməsinin riyazi-statistik bölməsidir. Belə modellər bir qayda olaraq, onların xüsusiyyətlərinin az da olsa inandırıcı riyazistatistik təhlili ilə müşayiət olunmur, lakin evristik və ya yarım evristik xüsusiyyətli hesablama tövsiyələrinə əsaslanır.

FAKTORİAL *sif. [lat.]* Riyaziyyatda sağına nida işarəsi qoyulmuş ədədə verilən ad. Qamma funksiyasının tam ədədlərlə məhdudlaşmış xüsusi bir vəziyyəti. *Faktorialdan əsasən kombinatorika, ədədlər nəzəriyyəsi və funksional analizdə istifadə olunur.*

FAKTORİNG *is. [lat.] mal.* 1. Kommersiya banklarının, onların törəmə faktor firmalarının kiçik və orta firmalara, müştərilərə göstərdikləri maliyyə xidmətinin bir forması. *Faktoring şirkəti. Faktoring əməliyyatları XVI əsrin sonlarında ticarət vasitəçilərinin apardığı əməliyyatlar*

kimi meydana gəlmiş, XVII əsrdə daha da inkişaf etmişdir.

2. Pul tələbinin güzəşt edilməsi müqabilində maliyyələşdirilməsi.

FAKTURA *is.* [lat. factura “işlənmə, düzəltmə, qurma”] 1. Müəyyən materiala xas olan, yaxud onun emalı nəticəsində alınan səthin xarakteri, özəlliyi.

2. *elek.* Hesab-faktura tərtib edilən zaman sərf olunan elektrik enerjisi sərfiyyatının abonentin müvafiq istehlakçı qrupuna məxsus olmasından asılı olaraq müəyyən edilmiş tariflə hesablanması, bu zaman abonentə aid sayğacın əmsalı (cərəyan transformatoru varsa) və sərf edilən enerjinin dəyərindən tutulan Əlavə Dəyər Verqisinin (Ə.D.V) nəzərə alınması.

FAQOFOBİYA *is.* [yun. φαγητό “yemək” + φοβία “qorxu”] *tib.* Nevrozun bir növüdür və hər hansı qidanı udarkən boğula bilmək qorxusundan yaranır. *Faqofobiyanın yaranma səbəbi udqunduqda yaşanan ağrılarla bağlı olur.* (İnform.az.)

FAQOHƏSSASLIQ *is.* [yun. φαγητό “yemək” + həssaslıq] *tib.* Müəyyən yeməklərə qarşı yaranan həssaslıq.

FAQOPROFİLAKTİKA *is.* [yun.] *tib.* Xəstəlik ocağında olan şəxslər arasında bəzi xəstəliklərin (məsələn, dizenteriya) qarşısını almaq. *İnfeksion xəstəliklərdən qorunmaq üçün köməkçi üsul kimi peyvənd və faqoprofilaktika da təklif edilir.*(<http://panaseya.az/qarin-yatalagi-a-və-b-paratiflər-typhus-abdominalis-paratyphus-a-et-paratyphus-b/>)

FAQOSOMA *is.* [yun.] *biol.* Bakteriya və digər hissəciklər udulduqdan sonra *faqosom* yaranır.

FAN-KLUB is. [ing. fun-club] Əyləncə klubu, əylənmək üçün yer. *Müasir dövrdə gənclər və uşaqlar fan-klublara getməyi çox sevirlər.*

FANOTRON is. [ital.] fiz. Qazotron. *Tiratron, qazotron və stablitron lampaları qazboşalma və ion cihazlarıdır.* Dobrecov.L.

FAO is. BMT-nin ərzaq resursları, kənd təsərrüfatı və sənayenin inkişaf etdirilməsi məsələlərilə məşğul olan xüsusi təsisatı. 1945-ci ildə yaradılmışdır.

FARMAKODİNAMİKA is. [yun.] tib. Dərman preparatlarının orqanizm hüceyrələrinə təsir mexanizmini öyrənən farmakologiyanın sahəsi.

FARMAKOKİNETİKA is. [yun. φάρμακον “dərman” + κίνησις “hərəkət”] tib. Dərmanların orqanizmə daxil edilmə, sorulma və xaric edilmə xüsusiyyətlərini öyrənən farmakologiya sahəsi.

FARNEZOL is. [lat. farnezol] kim. Bir çox bitkilərin efir yağlarının tərkibində olan şəffaf, rəngsiz və ya azacıq sarımtıl rəngdə olan bir maddə. Ətriyyatda ətirverici və fiksator kimi istifadə olunur. *Farnezol tərdə mövcud olan bakteriyaların çoxalmasına mane olur.*

FASTFUD is. [ing. fastfood] Tez, ayaqüstü yemək.

FASIYA is. [lat. facies “zəhiri görünüş”] coğr. Təbii kompleksin ən kiçik hissəsi (dərənin bir yamacı, bulağın çıxdığı yer və s.).

FAUNA is. □ *Fauna analizi* [lat. fauna “meşələr və çöllər allahı”] ekol. Hər hansı əraziyə və ya müəyyən biosenozun tərkibinə daxil olan heyvanların tam növ

tərkibi. □ **Fauna əyaləti** – xarakterik və endem cinslərin mövcudluğuna görə ayrılan iri fauna vilayəti.

FAUNİSTİK *sif. ekol.* □ **Faunistik stratifikasiya** – ekosistemdə heyvanların üfiqi (yaruslu, mərtəbəli) yerləşməsi. Maksimal faunistik ekvator və mülayim qurşaqlarda, minimal faunistik isə səhra, bozqır və tundrada müşahidə olunur.

FAUNİSTİKA *is. [lat. fauna “Roma mifologiyasında meşə və çöllərin ilahəsi, heyvanların mühafizəçisi”] biocoğr.* Zoocoğrafiyanın fauna kompleksini öyrənən bölməsi. Faunistikanın məlumatlarının zoocoğrafiya üçün böyük əhəmiyyəti var.

FAYTON *is. [lat. phaethon < yun. Φαέθων “günəş ilahisinin oğlu Heliosun adından”] avtom.* Minik avtomobillərində üstü yığılan olub, yan şüşələri çıxarılaq götürülə bilən, digər xüsusiyyətlərinə görə isə kabrioletə bənzəyən kuza (ban) növü.

FAYTON-UNİVERSAL *is. [lat. phaethon < yun. Φαέθων “günəş ilahisinin oğlu Heliosun adından”+ lat. universalis] avtom.* Minik avtomobillərində sərnəşin və ya yük daşınması üçün nəzərdə tutulmuş, yumşaq bükülən və ya çıxarıla bilən tenti (günlüyü) və çıxarıla bilən pəncərələri (qapının üst calağı ilə birlikdə) olan yük-sərnəşin kuzası növü.

FEN *is. [yun.] biol.* Orqanizmin genetik şərtilik əlaməti.

FENETİKA *is. [lat.] biol.* Biologiyanın bir bölməsi; fenlərin mənşəyi və yayılmasını öyrənir.

FENOİNDİKASIYA *is. ekol.* Fitosenozların fenoloji inkişafının qanunauyğunluqlarına görə ətraf mühitin

qiymətləndirilməsi. Çiçəkləmə əyrisi və fenospekt rəsidə aparılır.

FENOLOGİYA *is.* [yun. phaino “aşkar edirəm”] *coğr.* Təbiətdə mövsümi hadisələr, onların başlama müddəti və bu müddətləri müəyyən edən səbəblər haqqında biliklər sistemi. *Fenologiya* bitki və heyvanat aləminin (biofenologiya) mövsümi hadisələrini, həmçinin qarın yağması, ilk və son ayazlar, buzbağlama və su hövzələri donuşluğunun açılmasını qeydə alır və öyrənir. Bitkilərdə (fitofenologiya) inkişafın mövsümi fazaları (tumurcuqların şişməsi və açılması, yarpaqlama, çiçəkləmə, toxumların və meyvələrin yetişməsi, xəzan)□ heyvanlarda (zoofenologiya) – məməlilərdə qış yuxusundan oyanma, cütləşmənin başlanması, mövsümi tüləmələr və miqrasiyalar, quşlarda yuvalama, yumurtaqoyma və s., köçəri quşlarda həmçinin yaz və payız köçmələri, buğumayaqlılarda qışlayan fərdlərin oyanması, yumurtaqoyma, sürfələrin inkişafı, diapauzalar və s. qeydə alınır. □ **Fenoloji fəza** *biocoğr.* Təbiətdə mövsüm üzrə bir-birindən kəskin seçilən dövrlər. Bitkilərdə – tumurcuqlama, çiçəkləmə, toxumvermə; heyvanlarda – miqrasiya, yuvaqurma, balaçıxarma və s. □ **Fenoloji xəritələr** – mövsümdən asılı olaraq üzvi aləmin dəyişkənliyi, bitki və heyvanların inkişaf fazalarının vaxtını göstərən xəritələr.

FENOSPEKTR *is. biol.* Ayrı-ayrı bitkinin fenoloji mərhələsinin mövsümi inkişafının ardıcılığını və müddətini əks etdirən qrafik forma. İdeya ilk dəfə V.N. Sukaçov (1903) tərəfindən irəli sürülmüşdür. Fenospektirin yerinə yetirilməsinin əsasını avstriya geobotaniki X.Qams (1918) qoymuşdur.

FENOTİP *is. ekol.* Orqanizmin fizioloji, biokimyəvi, ekoloji, etoloji xüsusiyyətlərinin məcmusu. Orqanizmin fenotipi onun müşahidə oluna bilən xarici görünüşüdür.

FEYSBUK is. [ing. face “üz”, book “kitab”] Facebook < İnsanların internet vasitəsilə bir-biri ilə əlaqəsini, yarışmasını, fikir mübadiləsini təmin edən sosial şəbəkə, virtual məkan. □ *Feysbuk səhifəsi*.

FEYS-LİFTİNG is. [ing. face “üz”, lifting “qaldırma”] tib. Plastik cərrahiyyədə üz və boğazın plastik əməliyyatı (cavanlaşma məqsədilə).

FİBROBLAST is. [lat. fibra “lif” və yun. βλαστός “cücərti”] fiziol. Orqanizmin birləşdirici toxuma hüceyrələri. *Fibroblast, elastin və kollagenin ən yaxşı şəkildə əmələ gəlməsi hüceyrələrin sağlam tendensiya ilə bərpa edilməsidir.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 43.

FİBROŞÜŞƏ is. [ing. fibreglass] tex. Şüşə lifləri. Yanma, ərimə qorxusu yoxdur. □ *Fibroşüşə mətbəx aləti*.

FİKİFAQ is. [yun. φύκη “yosun”] Yosunlarla qidalanan heyvanlar.

FİLLOBİONT is. [yun. φύλλον “yarpaq”] Ağac və kolların yarpaqlarında. çətirlərində yaşayan orqanizmlər.

FİLLOFAQ(LAR) is. [yun.] biol. Yarpaqla qidalanan heyvanlar (bir çox həşəratlar, onların sürfələri, qurdlar və s.).

FİLOGENEZ is. [yun. φύλο “nəsil” + γενετικής “mənşə”] biol. bitki və heyvanların tarixi inkişaf prosesi.

FİLLOKLADİ(LƏR) is. [yun.] biol. bitkilərdə yarpaq funksiyasını daşıyan şəklini dəyişmiş zoğlar. *Filloklaidlər* əsasən, quraq yerlərdə yayılmış müxtəlif

fəsilədən olan bitkilərdə təsadüf edilir (məs., tikanlı bizotunun, bir çox kaktusların, danaya kolunun zoğları).

FİLTRATOR(LAR) *is. biol.* Xüsusi süzücü ağız aparatının köməyi ilə sudan aldığı kiçik plankton orqanizmlər və asılı hissəciklərlə (detrit) qidalanan su heyvanları. Filtratorlara bir çox malyusklar, xənçəngkimilər, yastıbağırsaqlar, balıqlar və s. aiddir. Onlardan bəzilərinin (məs., midi) çirklənmiş suyun təmizlənməsində rolu böyükdür.

FİTNES *is. [ing. fitness < to fit “uyğunlaşmaq, yaxşı formada olmaq”] idm.* İnsan orqanizminin fiziki hazırlığı.

FİTOBENTOS *is. [yun.] biol.* Dib florası, bitki bentosu – su hövzələrinin dibində yaşayan bitki orqanizmlərinin məcmusu. *Fitobentosun* tərkibi (əsasən yosunlar) suyun axarından, duzluluğundan, temperaturundan və s. faktorlardan asılıdır.

FİTOBİ *is. [yun. φύλο + yun. βίος “həyat”] biol.* Xırda heyvanların yaşıl bitkilərin üzərində yaşadığı yer. *Fitobi* ekosistemdə müxtəlif biohorizontda yerləşə bilər yarpaqlarda (fillobi), çiçəklərdə (antobi), mamırlarda (bropi) və s. Termini V.A.Doqel (1924) təklif etmişdir.

FİTOBİOLOGİYA *is. [yun.] biol.* Bitki biologiyasını (anatomiya, morfologiya, sistematika, coğrafi yayılması, ekologiyası və s.) öyrənən kompleks botanika elmi.

FİTOBİOTİK *sif. □ Fitobiotik orqanizm* – bitkinin üstündə saprofit kimi yaşayan orqanizmlər.

FİTOCOĞRAFİ *sif. □ Fitocoğrafi vilayət* – coğrafi mənşəyi, inkişafı, yayılması birliyi nöqtəyi nəzərinə iri floristik bölmə.

FİTOCOĞRAFIYA *is. biol.* bitki coğrafiyası.

FİTOEDAFON *is. [yun.] biol.* Torpaqda yaşayan bitki orqanizmlərinin məcmusu (birlüceyrəli yosunlar, bakteriyalar, göbələklər).

FİTOFAQ(LAR) *is. biol.* Bitkilərlə qidalanan heyvanlar. Bura əsasən daxildir □ dırnaqlılar, gəmiricilər, çoxlu cücülər, o cümlədən karpofaqlar (meyvəni yeyir), ksilofaqlar (oduncağı) rizofaqlar (kök sistemini, kökümsovu, soğanağı), mikofaqlar (məs. gənələrin sürfələrini, göbələklərin qiflərini yeyir). Bitki ilə qidalanan onurğalılardan çoxu (məs. gəmiricilər, dənəyeyən quşlar) heyvan mənşəli qidaları, onurğasızları da yeyirlər.

FİTOFİL *sif. [yun.] biol.* □ ***Fitofil göbələk(lər)*** – ali bitkilər üzərində parazit və ya saprofit həyat tərzini keçirən göbələklərin böyük bir qrupu.

FİTOFİL(LƏR) *is. [yun.] biol.* 1. Əsasən bitkilər üzərində yaşayan bitki və heyvan orqanizmləri. Bitkilər həmin orqanizmlər üçün həm də qorunmaq, ovlama və qida vəzifəsi daşıyır. 2. Adətən bitki üzərində kürü tökən (çox vaxt zəif axın olan yerlərdə) balıqlar (çəki balığı, sazan, çapaq balığı, qırmızı üzgəcli balıq).

FİTOFİZİOLOGİYA *is. biol.* Bitki orqanizmində gedən fizioloji prosesləri öyrənən elm.

FİTOGEN *is. [yun.] biol.* □ ***Fitogen orqanizm*** – bitki mənşəli orqanizm. ***Fitogen suksessiya*** ekosistemin təbii biogen suksessiya formalarından biri; bitki örtüyünün dəyişməsi digər səbəblərdən baş verir (məs., insanın yad bitki növlərini gətirməsilə).

FİTOGENETİKA *is. [yun.] biol.* Bitki genetikası.

FİTOGENEZİS *is. [yun.] biol.* Bitkinin tarixi (təkamül) və ontogenetik inkişafı.

FİTOKİMYA *is. biol.* Biokimyanın bölməsi □ bitkinin kimyəvi tərkibini öyrənir.

FİTOKLİMAT (FİTOİQLİM) *is. [yun.] biocoğr.* Bitkilər arasında (ot örtüyündə, ağac çətirlərində) yaranan meteoroloji şərait. Bitki örtüyünün növündən, yaşından, sıxlığından asılı olaraq işıqlanma dərəcəsi, küləyin gücü, torpağın, havanın temperaturu və nəmliyi dəyişir. Açıq sahədə bu göstərilən iqlim elementləri kəskin dəyişir. F. bitki örtüyünün iqlimdəyişmə xüsusiyyətini, kənd təsərrüfatı bitkilərinin bitmə şəraitinə və tarlada onları yetişdirmə texnologiyasına əsaslandırmağa qiymət vermək üçün öyrənilir.

FİTOKÜTLƏ *is. biol.* Bitkilərin canlı üzvi maddələrinin ümumi miqdarı; quru, yaxud su ərazisi fitosenozunun yerüstü və yeraltı sferasında toplanır. *Fitokütləni* əmələ gətirən yerüstü sferaya birillik (yarpaqlar, assimilyasiyaedici zoğlar, çiçəklər, meyvələr və s.) və çoxillik orqanlar (ağacların gövdə və budaqları, yarımkol və sarmaşıqların oduncaqlaşmış zoğları); yeraltı sferaya kök, kökümsov, kökyumrusu, soğanaq daxildir. Fitokütlənin formalaşmasında ibtidai bitkilərin tallomu və rizoidlər də iştirak edirlər.

FİTOLOGİYA *is. [yun.]* Bitkinin morfologiyası, anatomiyası, fiziologiyası və ekologiyasını öyrənən kompleks elm.

FİTOMELİORASIYA *is. [yun.] biol.* Bitki qruplaşmalarının istifadəsini nizama salmaq, həmçinin meşə zolaqlarının,

ot səpinlərinin yaradılması və s. yolu ilə təbii şəraitin yaxşılaşdırılması üzrə tədbirlər sisteminin keçirilməsi.

FİTONOMİYA *is.* [yun.] *biol.* Botanikanın bölməsi □ bitkinin mənşəyi və inkişafını öyrənir.

FİTONSİD(LƏR) *is.* [yun.] *biol.* Bitkilərin əmələ gətirdiyi, bakteriyaların, mikroskopik göbələklərin, ibtidailərin böyüməsini və inkişafını saxlayan bioloji aktiv maddələr. Bu maddələr antibiotik xassəsi daşıyıb havadakı bir çox zərərli və xəstəlik törədən mikrobları, virusları məhv edir, bununla da havanı saflaşdırır. □ *Fitonsid reaksiyası* Ali bitkilərin fitonsidlərin köməyi ilə mikroorqanizmlərə təsiri.

FİTOPOTOLOGİYA *is.* [yun.] *tib.* Bitki xəstəlikləri, onların profilaktikası və ləğv edilməsi üsullarını öyrənən elm. Ümumi və xüsusi hissəyə bölünür. Ümumi *Fitopotologiya* xəstəlik törədiciləri, onların başvermə səbəbini və şəraitini, inkişaf və yayılma qanunauyğunluqlarını, xəstə orqanizmdə anatomik, fizioloji dəyişkənlikləri, bitki immuniteti və karantini məsələlərini öyrənir.

FİTOPSAMMON *is.* [yun. φύλο + άμμος “qum”] *biol.* Su hövzələrinin quntunda və ya qumlu sahilində yaşayan bitkilərin məcmusu (əsasən yosunlar, bakteriyalar).

FİTOSENOGENEZ *is.* [yun.] *biol.* Bitki qruplaşmalarının formalaşması və inkişafı prosesi. Termini V.B.Suçava (1974) təklif etmişdir.

FİTOSENOLOGİYA *is.* [yun.] Fitosenozlar (bitki qruplaşmaları) haqda təlim □ geobotanika və biosenologiyanın bölməsi.

FİTOSENOTİK *sif.* □ *Fitosenotik mühit*, fitomühit – orqanizmlərin birgə təsiri, onların edasferinin integrasiyası ilə yaranan fitosenozun daxili mühiti. F.m.-in elementlərinə intensivliyi və tərkibi ilə dəyişkən olan işıq və istilik rejimi, bununla əlaqədar dəyişən havanın rütubətliyi və tərkibi (fitonsidlərin mövcudluğu, CO₂-in çox olması), torpaq, onun humusu və digər üzvi birləşmələri daxildir.

FİTOSENOZ *is.* [yun.] *biol.* Bitki qruplaşması. Nisbətən oxşar sahədə birbirilə, heyvan və ətraf mühitlə mürəkkəb qarşılıqlı əlaqədə olan bitki orqanizmlərinin məcmusu.

FİTOTERAPİYA *is.* [yun.] *tib.* Bitki və çiçəklərin ətri ilə aparılan müalicə üsulu. Orqanizmə təsiri qoxu orqanları vasitəsilə və neyrohumoral yollardır. Ürək-damar, hipertoniya, ateroskleroz, sinir sisteminin müxtəlif funksional xəstəliklərində təyin edilir.

FİLLER *is.* [ing. filler “dolduran”] *kosmet.* Üzün kontur plastikasında istifadə olunan, xüsusi şprisin içində olan inyeksiya preparatı; dolğu.

FİLTRASIYA *is.* *infor.* İnternetdən arzu edilməz saytları qadağan etmə, filtr qoyma.

FİTOTOKSİN(LƏR) *is.* [yun.] *biol.* Bitkiyə toksik təsir göstərən və onun metabolizmini poza bilən təbii və ya süni mənşəli maddələr.

FİTOZOOFAQ(LAR) *is.* *zool.* Həm bitki, həm də heyvan yemi ilə qidalanan heyvanlar.

FİNALİZM *is.* [ing.] Hər şeyi bir məqsədlə müəyyənləşdirən, bir məqsədə yönəldən. Sözü kökündə final sözü son, axır deməkdir.

FİNİTİZM *is.* [*ing.* finitisme < *lat.* finitus “müəyyən, məhdudlaşdırılmış, bitmiş”] Sonsuzluq kateqoriyasının [sonsuz və sonlu] obyektiv real məzmununu inkar edən fəlsəfi kateqoriya; bu kateqoriya onu əsas tutur ki, nə kainatda, nə mikroaləmdə, nə də təfəkkürümüzdə sonsuzluq mövcud deyil. İngilis dilində —finish sözünü də eyni kökdəndir, son, axır deməkdir.

FİŞBURGER *is.* [*ing.* fishburger] *aşp.* Bulka arasına balıq filesindən hazırlanmış kotlet, reyhan yarpağı və sous.

FLƏŞ *is. tex.* İnformasiyanı saxlama funksiyalı kiçik ölçülü cihaz; fləş-yığıcı; fləş-drayv.

FLƏŞ-BANNER *is.* [*ing.* flash + banner] *infor.* Biznes portalının ana səhifəsində məqsədindən asılı olaraq tərtib olunan mal və xidmətlər, şirkət, xəbərlər menyusu, və s.-nin animasiyalı və hiper-linkli reklamı. *Sizin diqqətinizə sərfəli şərtlərlə, hər zövqə uyğun, operativ və peşəkarlıqla fləş-bannerlərin hazırlanması xidməti təqdim olunur.* (<http://ibrahimov.az/raskrutka-otimizatsiya-prodvijenie-sozdanie-saytov-facebook-google-baku-flash-banner/fl-s-banner-istehsal/>)

FLƏŞ-KART *is. infor.* Verilənləri saxlamaq üçün fləş yaddaşdan ibarət qacet.

FLƏŞ-YIĞICI *is. tex.* b a x fləş.

FLAŞMOB *is.* [*ing.* flash mob “ani toplanan kütlə, toplumun parıltısı” < *flash* “an; ani parıltı” + *mob* “kütlə”] Bir qrup gəncin (“mobberlər”) anidən əvvəlcədən danışılmış yerdə kütləvi surətdə toplaşaraq aksiyaya keçirməsi və həmin yerdən tez ayrılması. İlk ideya verəni amerikalı sosioloq-yazıçı Howard Rheingold olmuşdur. Flaşmob internet

hadisəsi olduğu üçün, iştirakçılar flaşmobun keçiriləcəyi zaman və məkan barəsində sosial şəbəkələr vasitəsilə əvvəlcədən xəbərləşirlər.

FLAYER is. [*ing.* flier “reklam vərəqəsi”] *çap*. Kütləvi yayım üçün nəzərdə tutulmuş vərəqlər, reklam və məlumat kağızları. Bir qayda olaraq nazik kağız üzərində çap edilir.

FLİS is. [*ing.* fleece] İncə poliestər liflərindən ibarət 100%-lik poliestər tərkibli, istiliyi izolyasiya edən, yüksək nəmişlik mühitində belə nəmi özündə saxlamayan, tez quruyan yumşaq parça növü.

FLORİSTİK *sif.* 1. *ekol.* □ **Floristik əyalət** – vilayət təbəçiliyində olan floristik rayonlaşdırma vahidi.

2. *inc. diz.* □ **Floristik dizayn** [*ing.* Floral design] Dekorativ-tətbiqi incəsənət və dizayn növü; müxtəlif təbii materiallardan (gül, yarpaq, ot, giləmeyvə və meyvələr) gülçüləklə bağlı işlərin (gül dəstələri, kompozisiyalar, panno və kollajlar) hazırlanması. İstifadə olunan materiallar canlı, quru və konservləşdirilmiş ola bilər.

FLORİSTİKA is. [*lat.* flora] 1. *bot.* Yerin və ya müəyyən ərazilərin florasını öyrənən botanikanın bir bölməsi.

2. *diz.* Dekorativ-tətbiqi incəsənət və dizayn növü. *b a x floristik dizayn.*

FLOROGENETİKA is. [*lat.*] Müəyyən ərazidə floranın formalaşma tarixini öyrənən botanika elmi.

FLOROGENEZ is. [*lat.*] *biol.* Növəmələgəlmə və fitosenozların formalaşması prosesi nəticəsində floranın tarixi inkişafı.

FM is. [*ing.* Frequency modulation] □ **FM dalğəsi radio.** –

yüksək tutumlu tezlik modulyasiyası (TM); şüalandırıcı ilə antenanın mərkəzi arasında məsafə. FM-də dalğanın eni və daşıyıcı siqnalın tezliyi sabitdir, çoxtutumludur.

FORMALDEHİD *is. kim.* Sənayedə geniş istifadə olunan kimyəvi maddə (HCHO). Formaldehid həm də güclü konservant kimi bioloji materialların saxlanması və meyidin balzamlaşdırılmasında istifadə edilir. Formaldehid böyük kimyanın əsas məhsulu sayılır və dünya miqyasında 10 milyon tonlarla istehsal olunur. Formaldehid eyni zamanda təhlükəli maddə olub suyu, atmosferi çirkləndirir, güclü allergiya reaksiyası törədir (gözdən yaş axıdır, öskürəyə, bronxların spazmasına səbəb olur).

FORMASIYA *is. [lat. formatio “yaranma, əmələ gəlmə”]* Eyni dominantın (bəzi kondominantın) başçılıq etdiyi assosiasiyaların birliyi. Formasiyalar formasiya qruplarında və ya siniflərində birləşir.

FORMATİV *sif. [lat. formatum] □ **Formativ qiymətləndirmə*** - kurikulum təhsil proqramında rəsmi qiymətləndirmə olmayıb, şagirdin təlim prosesində məzmun standartlarından irəli gələn bilik və bacarıqlarının mənimsənilməsinə yönəlmiş fəaliyyətini izləməkdən, bu zaman qarşıya çıxan problemləri müəyyən etməkdən və onları aradan qaldırmaqdan ibarətdir və bu qiymətləndirmə "Müəllimin formativ qiymətləndirmə dəftəri"ndə rubrikə uyğun olaraq Roma rəqəmləri (I, II, III və IV) ilə, "Məktəbli kitabçası"nda isə sözlərlə yazılır.

FORVARD *is. [ing. forward “öncül, qabaqcıl”] mal. □ **Forvard kontraktı*** – şəxsin qiymətli kağızlar, mallar və ya pul vəsaitləri gələcəkdə müəyyən vaxtda və müəyyən şərtlərlə bu cür forvard kontraktının bağlandığı anda

təsbit edilmiş qiymətlə əldə etməyə (satmağa) öhdəliyini təsdiq edən müqavilə.

FOTOBİOLOGİYA *is.* [yun. phos “ışığ” + βιολογία < βίος “həyat” + λόγος “təlim”] *biol.* Biologiyanın bir bölməsi; görünən ultrabənövşəyi və yaxın infraqırmızı şüaların təsiri ilə orqanizmdə gedən prosesləri öyrənir.

FOTODİNAMİKA *is.* [yun. φως “ışığ” + δύναμις “güc”] *kim.* Canlı orqanizmdə işığın fizioloji proseslərə stimullaşdırıcı təsiri.

FOTOELEKTRİK *is.* [yun. φως “ışığ” + ἤλεκτρον “kəhrəba”] *energ.* Günəş şüasını fiziki reaksiya vasitəsilə elektroenerjiyə çevrilməsi.

FOTOEPİLYASIYA *is.* [yun. φως “ışığ” və e- + lat. pilus “tük”] *kosmet.* Yüksək impulsu işığın köməyi ilə tüklərin yox edilməsini təmin edən kosmetoloji prosedur. İsti dalğalar tükün kökünü qidalandıran kapillyarlardakı qanı laxtalandırdığından o məhv olur.

FOTOCAVANLAŞMA *f.is.* [yun. φως “ışığ”] *kosmet.* Dərinin üst və alt təbəqələrinə yönəldilən xüsusi işıq şüalarının köməyi ilə kollagen və elastinin sintezinin gücləndirilməsi, nəticədə dəridə qırışların açılması və ümumən yenilənməsi.

FOTOFİL(LƏR) *is.* [yun. φως “ışığ”] *biol.* Yaxşı işıqlı yerlərdə yaşayan işıqsevər orqanizmlər.

FOTOFOB(LAR) *is.* [yun. φως “ışığ”] *biol.* Güclü işıqlanmadan çəkinən kölgəsevər orqanizmlər, məs., bütün yeraltı yaşayan heyvanlar, həmçinin Dünya okeanının dərinsu zonasında məskən salan orqanizmlər. Fotofobların bədənlərində pigmentləşmə yoxdur, görmə

üzvləri ixtisara düşmüş, iybilmə və və hissetmə qabiliyyəti çox inkişaf etmişdir.

FOTOGEN *sif.* [yun. φως “ışığ” + γένος “nəsil”] *biol.* □ **Fotogen orqanizm** işıq şüası verən orqanizm (məs., fotobakteriyalar).

FOTOKİMYƏVİ *sif.* □ **Fotokimyəvi sməq** *kim.* – günəş şüasının təsirindən atmosferdə yayılmış maddələrdən yeni maddələrin əmələ gəlməsi.

FOTOKSEN *sif.* □ **Fotoksen orqanizm(lər)** *biol.* – işıqlanma intensivliyinə fərqsiz orqanizmlər.

FOTOQOCALMA *is. kosmet.* Ultrabənövşəyi şüaların təsirindən əmələ gələn qırışlar, piqment ləkələri və hiperkeratoz.

FOTOMİNERALLAŞMA *f.is. kim.* İşığın təsiri ilə minerallaşma.

FOTOOKSIDANT(LAR) *is. kim.* Atmosferdə işığın təsiri ilə azot oksidlərindən və karbohidrogenlərdən yaranan kimyəvi birləşmələrin ümumi adı. Əsas Fotooksidantlar ozon və azot turşusudur, insanın sağlamlığına zərər yetirir və meşələrin vəziyyətinə mənfi təsir göstərir.

FOTOPERİODİZM *is. kim.* Canlı orqanizmlərin günün uzunluğuna qarşı reaksiyası.

FOTOPLAN *is. kim.* Yer səthinin kartoqrafik məqsədlər üçün hazırlanmış dəqiq fotoqrafik planı. Xüsusi cihazlarda üfüqi vəziyyətə və eyni miqyasə gətirilmiş fotosəkilləri deformasiya olunmayan lövhə üzərinə yapışdırdıqda alınır.

FOTOSFER *is. coğr.* Ulduz (o cümlədən günəş) atmosferinin ən dərin və sıx təbəqəsi; Günəşin Fotosferin qalınlığı 500 km-ə yaxın, temperaturu 4500-6000°C olub olduqca güclü işıq verir. Fotosfer Yer səthində gedən təbii proseslər üçün əsas enerji mənbəyidir.

FOTOŞOP *is. [ing. photoshop] infor.* Çoxfunksiyalı qrafik redaktor. Bu proqram vasitəsilə şəkillər üzərində hər cür qrafik dəyişikliklər aparmaq, montaj etmək mümkündür.

FOTOTERMOLİZ *is. [yun. φως “ışıq”, termo “istilik”, liz “ərimə, dağılma”] kosmet.* Işıq enerjisi ilə yaradılan fototermolizin köməyi ilə həyata keçirilən fotoepilyasiya, dərinin lazerlə cilalanması, fraksiyalı fototermoliz. *Dəridəki defektlərə qarşı ən effektiv vasitələrdən biri fraksiyalı fototermolizdir.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.46.

FOTOTROF(LAR) *is. biol.* Fotosintezdən orqanizmlər (avtotroflar) – fototrof bakteriyalar, yosunlar və ali bitkilər.

FOTOVOLTAİKA *is. [alm. photovoltaik]* Energetika elminin bir sahəsi olub, günəş enerjisinin fotoelektrik dəyişdirilməsini öyrənir. Xüsusi yarımkeçirici elementlərin – günəş batareyalarının köməyi ilə günəş şüalarının birbaşa dəyişdirilmək yolu ilə elektrik enerjisini almağı təmin edən texnoloji avadanlıqlar fotovoltaikanın tədqiqat obyektləridir.

FOTOVOLTAİK *fotovoltaika* sözündən *sif.*

FRANÇAYZER *is. [fr. franchir “azad etmək”] iqt.* Françayzing fəaliyyəti ilə məşğul olan firma. *b a x* françayzing. *Françayzer firma reklam materialları təklif edir, bununla*

da onlara çəkilən xərclər yoxa çıxır.
(<http://banker.az/ticarətdə-fransiza-anlayisis/>)

FRANÇAYZINQ *is.* [fr. franchir “azad etmək”] *iqt.* Bazar subyektləri arasında münasibətlər növü. Françayzinq müəyyən razılaşma ilə ikinci tərəfin birinci tərəfin əmtəə nişanından istifadə edilə bilməsinə rəsmi icazədir. □ ***Françayzinq müqaviləsi*** elə bir uzunmüddətli öhdəlik münasibətidir ki, ona əsasən müstəqil müəssisələr zərurət olduqca spesifik öhdəliklərin icrası yolu ilə malın istehsalına, satışına və xidmətlərin göstərilməsinə kömək etməyi qarşılıqlı surətdə öhdələrinə götürürlər.

FRANT-OFİS *is. mal.* Müştərilərlə və bankın tərəfdaşları ilə müqavilələrin bağlanması və bağlanmış əqdlər üzrə bank sənədlərinin qeydiyyatı alınması üçün bek-ofisə təqdim olunmasını həyata keçirən bank bölməsi.

FRANŞIZA *is.* [fr. franchise “güzəşt, imtiyaz”] 1. *iqt.* Maddi sıxıntı keçirən firmanın başqa bir firma ilə qarşılıqlı razılaşma əsasında müəyyən şərtlərlə saziş bağlaması, bu saziş əsasında ticarət və çatdırılma əməliyyatlarının həyata keçirilməsi. “*Ticarətdə fransiza nədir*” *sualına daha bir sözlə -müşayiət anlayışı ilə cavab vermək olar.* <http://banker.az/ticarətdə-fransiza-anlayisi/> 2. *sığ.* Sığorta hadisəsi baş verdiyi zaman dəymiş zərərin sığorta ilə təmin olunmayan və müştəri tərəfinizdən ödənilməli olan hissəsi.

FREON(LAR) *is. kim.* Soyuducular – flüorlu doymuş karbohidrogenlərdir. Tərkibində xlor və bəzən də brom olur. Ən geniş yayılanları diflüordixlormetan CF₂ Cl₂, flüortrixlormetan CF Cl₃ və diflüorxlorometan CHF₂ Cl. Alışmayan, partlayıcı, rəngsiz, iysiz qaz və mayelərdir. Suda pis, üzvi həlledicilərdə yaxşı həll olur, turşu və oksidləşdiricilərə qarşı davamlıdır. Freonlardan

sənayenin bir çox sahələrində istifadə olunur. Soyuducularda, kondisionerlərdə, lakların, rəng-bozaların, müxtəlif insektisidlərin və s. aerosol qablamalarında məhz freonlardan istifadə edilir.

FRİ-KARTOF *is.* [*ing.* free-potatoes] *əsp.* “Makdonalds” üsulu ilə qızardılmış kartof.

FRİQANA *is.* [*yun.*] Əsasən, Aralıq dənizi ölkələrində yayılmış efemerlər olan kserofit tikanlı kol və yarımkollardan ibarət şiblək qrupu.

FRİTYUR *is.* [*fr.* friture] *əsp.* Ərzaqın qızardılması üçün nəzərdə tutulmuş böyük həcmli dağ olunmuş yağ.

FRONTİNG *is.* [*ing.*] *sığ.* □ **Frontinq sazişi** – frontinq edən sığortaçı tərəfindən digər sığortaçının təklifi ilə sığorta şəhadətnamələrinin verilməsinə və təkrar sığorta müqaviləsinə əsasən komisiyon mükafatı almaqla, həmin sığortaçıya

FSA *is.* *gömr.* Satıcı malın ixracını gömrük rəsmiləşdirilməsindən keçirdikdən sonra, alıcı tərəfindən təyin olunmuş daşıyıcıya, razılaşdırılmış yerdə və ya məntəqədə təhvil verdikdə çatdırılma üzrə öz öhdəliyini yerinə yetirməsi.

FTOR *is.* *kim.* Təbiətdə təmiz halda rast gəlinməyən kimyəvi aktiv element. Ftorun birləşmələri sənayedə (alüminium, sement) geniş istifadə olunur və havanı çirkləndirir. Ftorlu-hidrogen turşularının (ftoridlər) duzlarının yüksək konsentrasiyası olduqca toksikdir və orqanizmin fermentlərinin təsirini zəiflədir. Xroniki ftorid zəhərlənməsi insan skeletinin dəyişməsinə səbəb olur. Sitomotologiyada ftoridlərdən diş kariyesinin profilaktikası vasitəsi kimi və az miqdarda diş pastalarına qatılır.

FUMİQANT(LAR) *is. kim.* Zərərvericiləri və bitki xəstəliklərinin törədicilərini məhv etmək üçün istifadə olunan kimyəvi maddələr; nəfəs orqanlarına qaz və ya buxar şəklində daxil olaraq təsir göstərir.

FUMİQASIYA *is. [lat. fumiqo “tüstü verirəm”] ekol.* Bitki xəstəlikləri törədicilərinə və zərərvericilərinə qarşı zəhərli buxar və qazlarla aparılan mübarizə tədbiri.

FUNGİSİD(LƏR) *is. [lat. fungus “göbələk”] biol.* Pestisidlər qrupundan olub fitopatogen göbələklərin törətdiyi xəstəliklərdən bitkiləri qorumaq üçün istifadə olunan preparatlar.

FUNKSIONAL *sif. [lat. function “icra”] □ Funksional məşq idm.* – orqanizmin (skelet və əzələlərin) bu və ya digər biomexanik hərəkətləri maksimal mümkün olan səviyyədə etmə bacarığını inkişaf etdirən məşq. Burada kardio-məşq, gücə yönəldilən məşq, koordinasiya üçün məşqlər və dartınma (stretçinq) ideal şəkildə birləşir.

FURŞET *is. [fr. fourchette “çəngəl”] Süfrə dəsti kimi, əsasən, çəngəldən istifadə olunan, çağırılmış qonaqların sərbəst yemək və içki seçimi edərək, ayaq üstündə qida qəbul etdikləri qonaqlıq.*

FYUÇERS *is. [ing. Futures] iqt.* Müəyyən edilmiş tarixdə müəyyən baza aktivinin əvvəlcədən razılaşdırılmış qiymətlərlə alınması və ya satılması haqqında öhdəliyini təsbit edən standartlaşdırılmış birja müqaviləsini ifadə edən qiymətli kağız. □ **Fyuçers müqaviləsi** [ing. Futures contract] *mal.* – aktivi gələcəkdə müəyyən tarixdə və müəyyən qiymətə almaq və ya satmaq öhdəliyini əks etdirən standartlaşdırılmış müqavilə. Fyuçerslər törəmə qiymətli kağızların bir növü olub birjada alqı-satqı olunurlar.

G

GELLER *is. iqt.* □ **Geller büdcəsi** - ABŞ-da həyatın qiymətini dəyərləndirmədə istifadə edilən məşhur istehlak büdcələrindən biri. Burada 4 nəfərdən ibarət ortastatistik ailənin (ər, arvad, 13 yaşlı oğlan, 8 yaşlı qız) istehlak etdiyi kəmiyyət və keyfiyyəti müvafiq standartlara cavab verən, dəyəri cari ilin bazar qiymətləri ilə ölçülən əmtəə və xidmətlərin tipik çeşid səbətlə büdcəsi nəzərdə tutulur.

GENDER *is. [ing. gender “cins”]* sos. Cinsi mənsubiyyətə görə insanların ayrılması. □ **Gender bərabərliyi** - cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarını aradan qaldırmaqla, kişi və qadınlara ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanlar yaratmaq. **Gender statusu** – insanın social statusu onun cinsi ilə şərtləndirilir.

GENALOGİYA *is. [yun. “şəcərə”]* stat. □ **Genealogiya cədvəli** - nəsil cədvəli.

GENDER *is. [ing. gender < lat. genus „cinsiyyət“]* sos. İctimai həyatın siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrində kişi və qadın münasibətlərinin sosial cəhəti. □ **Gender bərabərliyi** - qadın və kişilərin hüquq bərabərliyi və bu hüquqların həyata keçirilməsi üçün bərabər imkanlar və onların cəmiyyətdə bərabər sosial vəziyyəti. **Gender siyasəti**.

GENDERŞÜNAS *is.* Kişi və qadınlar arasında cəmiyyətdəki öhdəliklərin və imkanların bərabərliyini öyrənən mütəxəssis. *Genderşünas müxtəlif sahələrdə qadın və kişilər-*

də mühafizəkarlığın fərqli formada özünü göstərdiyini söyləyir.bsu.yenimedia. (az/index.php?sec=news&id).

GENOMİKA *is.* Canlı orqanizmlərin genlərini və genomunu öyrənməklə məşğul olan molekulyar genetikanın bir sahəsi.

GEOEKVİVALENT *is.* [lat.] *hidromet.* Təbii landşaftın yerində yaradılan antropogen lanşaftla mütənasibliyi uyğun olması (tərkibi, kütləsi, maddələr mübadiləsinin intensivliyi və enerji göstəricilərinə görə).

GEOFİLLƏR *is.* [lat. Geophilomorpha] *hidromet.* Torpaqda, lildə. bəzən bəzi süxurlarda yaşayan heyvanlar (məs. soxulcan, lildə yaşayan dəniz molyuskası və s.).

GEOFİT(LƏR) *is.* [yun. γεω- “yer, torpaq” + φυτό “bitki”] *biol.* Çoxalma orqanları torpaqda qışlayan çoxillik ot bitkiləri.

GEL-KORREKTOR *is.* [lat. gelare “dondurmaq, donuq hala salmaq” + correctio “cilalamaq”] *kosmet.* Üzün oval cizgilərini yığb formalaşdıran gel.

GEL-SKRAB-MASKA *is.* [lat. gelare “dondurmaq, donuq hala salmaq” + *ing.* scrub “qırıntı” + *ital.* maschera “maska” < *lat.* masca “kabus”] *kosmet.* Tərkibində üzü cilalamaq üçün skrab və maska olan gel.

GEY *is.* [*ing.* gay] Bax homoseksualist; *gey paradları.*

GEYPARAD *is.* [*ing.* gay + *isp.* parada < *fr.* parade] Homoseksualların keçirdiyi parad.

GEYŞA *is.* [*yap.* “incəsənət adamı”] Yaponiyada musiqi bacarığı, rəqqas etmək bacarığına malik, xüsusi makiyajı

və saç düzüümü olan, cəmiyyətdə söhbət etməyi bacaran, qonaqpərvər ev sahibi rolunda xüsusi banketlərə, qəbullara dəvət edilən qadın.

GƏLİR-BRUTTO *is. iqt.* Vergi və ayırmaları çıxmazdan öncə, qiymətli kağızlara və ya daşınmaz əmlaka yönələn sərmayələrdən tam formada hesablanmış gəlir.

GİQABAYT *is. [yun. Gigas “nəhəng” + bayt] infor.* Kompüterin yaddaşını ölçmə vahidi. İxtisarla GB kimi işarə olunur.

GİRİŞFON *is. tex. b a x domofon.*

GMO *is. [rus. генетически модифицированные организмы (ГМО), ing. genetically modified organism (GMO)]* Gen mühəndisliyinin nailiyyətlərindən biri olan Genetik Modifikasiyalı Orqanizmlər – heyvan geni bitkiyə və ya əksinə, yaxud bitki geni bitkiyə, heyvan geni heyvana köçürülür. Nəticədə yüksək və stabil məhsuldarlıq, il ərzində bir neçə dəfə məhsul vermək, ziyanvericilərə qarşı yüksək davamlılığa malik olmaq, daha yüksək və aşağı dərəcəli hava şəraitinə davamlı olmaq və s. kimi xüsusiyyətlər əldə olunur.

GÖY *is. □ Göy qurşağı* 1. *mal.* Valyuta risklərindən müdafiəni nəzərdə tutan istiqrazlar.

2. *çap.* Çap üsulu. *Viza blankının şəxsi məlumatlara aid hissəsi “göy qurşağı” çap üsulu ilə təsvir olunur.* (<http://az.apa.az/print/62417>)

3. *siy. □ Göy qurşağı siyasəti* – cinsi azlıqların tanınması və eyni cinsli azlıqların nığahına icazə verilməsi siyasəti. □ *Göy qurşağı hərəkəti.*

GÖZLƏMƏ *f.is. sığ. □ Gözləmə müddəti* - sığorta müqaviləsi ilə nəzərdə tutulmuş elə bir müddətdir ki, həmin

müddətdə baş vermiş hadisəyə görə sığortaçı öhdəlik daşımır.

H

HAMBURGER *is.* [*alm.* Hamburg şəhərinin adından] *aşp.* Yumru kökələrin arasına ketçup, kotlet, kəhi, pomidor parçası, holland pendiri, soğan, duzlu xiyar qoyulmuş sendviç növü.

HANT *is.* □ ***Hant (Gantt) diaqramı*** [*ing.* Gantt chart, həmçinin lentvari diaqram, Gant qrafiki] Planların, hər hansı layihə üzrə iş qrafikinin təsviri məqsədilə istifadə edilən populyar sütunlu diaqram (histoqram). Layihələrin planlaşdırılması üsullarından biri. Layihələrin idarə edilməsi üzrə əlavələrdə istifadə olunur.

HARDTOP *is.* [*ing.* hardtop “sərt tavan”] *avtom.* Sərt tavanı asanlıqla çıxarılaq baqaja qoyula bilən, üçhəcmli və ya ikihəcmli kuzası olan, iki və ya dörd yan qapılı və iki sıra oturmaqalı kuza (ban) növü.

HARDTOP-SEDAN *is.* [*ing.* hardtop] *avtom.* Dördqapılı hardtop. B a x hardtop.

HARDTOP-KUPE *is.* [*ing.* hardtop] *avtom.* İkiqapılı hardtop. B a x hardtop.

HEÇBƏK *is.* [*ing.* hatch + back] *avtom.* Minik avtomobillərində iki və ya dörd yan qapısı və təkə arxadan yük yeri olan iki həcmli sərnəşin kuzası növü; kombi. Yük yerini genişləndirmək məqsədilə ikinci sıra oturacağı və arxasındakı rəfi büküb yığışdırmaq olur.

HEFEST is. [yun. Ἡφαιστος “qədim yunan mifologiyasında dəmirçi və od ilahisi”] Metallurq və qaynaqçı geyimi üçün xüsusi olaraq işlənmiş istidən, alovdan, qıgılıcımdan qoruyan odadavamlı parça.

HELİKOPTER is. [ing.] Vertalyot.

HEPATOLOGİYA is. [yun. ἥπαρ, ἥπατος “qaraciyər” + λόγος “təlim”] tib. Qaraciyər, öd kisəsi, öd yolları, onların quruluşu, fəaliyyəti və müalicə metodları ilə məşğul olan tibbi sahə. *İki günlük iş proqramında Azərbaycan və Türkiyə mütəxəssisləri onkologiya, hepatologiya, estetik təbabət və termal turizm üzrə çox maraqlı mühazirələrlə çıxış etdilər.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.52)

HEPATOLOQ is. [yun. ἥπαρ, ἥπατος “qaraciyər”] tib. Həkim, hepatologiya mütəxəssisi.

HESAB-FAKTURA is. mal. 1. □ *Elektron vergi hesab-fakturası* – ƏDV-nin ödəyicisi kimi qeydiyyatdan keçən və vergi tutulan əməliyyat aparan şəxsin malları, işləri və ya xidmətləri qəbul edən şəxsə verməyə borclu olduğu sənəd.

2. Mobil telefonlarda xidmətlər üçün ödəniş haqları: 1) Rouminq xəttin açılması üçün depozit şəklində qoyulan məbləğ; 2) Telefon, faks, izahlı faktura, güzəşt paketi və digər xidmətlərə görə sabit aylıq abunə haqlarının cəmini göstərən məbləğ; 3) Qrupdaxili zənglərə, şəbəkədaxili zənglərə, beynəlxalq zənglərə, rominq istifadəsinə və digər istifadələrə görə istifadə haqqı; 4) SİM-kart dəyişikliyi və yuxarıda sadalanmayan xidmətlər üçün ödəniş haqqı; 5) Gecikdirilmiş faktura məbləğinə gündəlik olaraq hesablanan cərimə məbləği; 6) Faktura cəmi; 7) ƏDV; 8) Ödəniləcək məbləğ; 9) Son ödəmə tarixi.

HESAB-PROFORMA is. *tic.* Mal partiyasının qiyməti və dəyəri haqqında məlumatlar göstərilən, lakin haqq-hesab sənədi hesab olunmayan sənəd (qısa bəyannamə şəklində istifadə oluna bilər).

HESAB-QAİMƏ is. [*ing. invoices*] *tic.* Mala görə ödəniləsi məbləği göstərən sənəd, malın üstündə göndərilən qaimə şəklində istifadə oluna bilər.

HƏKİM-ESTETÇİ is. Estetik əməliyyatlar üzrə ixtisaslaşmış həkim; *həkim-estetik. ..məhz bu forma və metod yerli həkim-estetiklərin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasının, təlim prosesinin əsas prioriteti sayılır. «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.6.*

HƏŞTAQ is. [*ing. hashtag “#”*] Sosial şəbəkələrdən twitter (Twitter) və feysbuk (Facebook) istifadəçilərinə yaxşı məlum olan “#” işarəsinin adı. Bu işarə informasiya axınını tənzimləmək, eyni mövzu ilə maraqlanan insanları bir yerə yığmaq funksiyasını həyata keçirir, müəyyən mövzuya uyğun məlumatları qruplaşdırmağa imkan yaradır.

HİALURON is. [*lat. natrii hyaluronas*] *farm. Hialuron turşusu* insanınkı ilə demək olar eyniyyət təşkil edən çoxlu monometr həlqələrdən ibarət olan karbohidrat maddə. Revmatologiya, iri oynaqların artrozu, oftalmologiya və kosmetologiyada istifadə olunur. *Hialuron turşusu yüksək molekulyar çəkisi ilə dərinə nəmləndirir və qırışların dolmasını təmin edir, kollageni dərinə hamarlamaq üçün stimullaşdırır. «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.46.*

HİDRAVLİKA is. [*yun. hydraulikos “sulu”*] Mayelərin hərəkət və müqavimət qanunları və onların bərk cisimlərlə qarşılıqlı əlaqəsi, habelə həmin qanunların mühəndis məsələlərinin həllində tətbiqi üsulları haqqında elm;

HİDROAEROMEXANİKA *is.* [yun. ὕδωρ.. “su” + ἀήρ... “hava” + *lat.* mēchanicus < yun. μηχανικός “bacarıqlı”] Mexikanın bölməsi; maye və qaz mühitlərin müvazinətini, hərəkətini, onların bir-biri ilə və bərk cisimlərlə qarşılıqlı təsirini öyrənir. Hidroaeromexanika dənizçilik və hərbi işin tələbatı ilə yaranmış və inkişaf etmişdir.

HİDROBİOLOGİYA *is.* [yun.] Su orqanizmləri və onların xarici mühitlə qarşılıqlı əlaqəsindən bəhs edən elm.

HİDROBİONT(LAR) *is.* [yun.] *biol.* Çay, göl və dənizlərdə həyat sürən bütün bitki və heyvanlar aləmi.

HİDROBİOSENÖZ(LAR) *is.* [yun.] Su biosenozları.

HİDROCOĞRAFİYA *is.* [yun. hidro... + coğrafiya] Hidrologiyanın coğrafiyaya aid hissəsi; suyu təbiətin digər komponentləri (iqlim, relyef, torpaq, bitki örtüyü) ilə əlaqəli şəkildə öyrənir, həmçinin müxtəlif mənşəli su ehtiyatları (çay, yeraltı və atmosfer suları) arasındakı qarşılıqlı əlaqəni aydınlaşdırır.

HİDROGÜCLƏNDİRİCİ *is.* [yun. ὕδωρ “su” + gücləndirici] *tex.* Sükanı idarəetmə gücləndiricisi. Hidrogücləndirici idarəetməni yüngülləşdirir və asanlaşdırır. Bu sükan mexanizmində sürücü az güc sərf etməklə avtomobili idarə edir. Avtomobil dayanarkən yaxud asta hərəkət edərkən xüsusən faydalıdır (məsələn, park edərkən).

HİDROAYAQQABI *is.* [yun. ὕδωρ “su” + ayaqqabı] Vindsörfinq, sörfinq, kaytinq, veykbordinq, hidrosikl və başqa su idman növləri ayaqqabısı.

HİDROKOSTYUM *is.* [yun. ὕδωρ “su” + *fr.* costume < *ital.* costume] Vindsörfinq, sörfinq, kaytinq, veykbordinq, hidrosikl və başqa su idman növləri geyimi.

HİDROLOJİ *sif.* [yun. ὕδωρ “su”] *tur.* □ **Hidroloji abidələr** – bu cür abidələrə şəlalələr, hundur dağ gölləri, kanyonvarı dərələr daxildir.

HİDROMASAJ *is.* [yun. ὕδωρ “su” + *fr.* massage] Güclü su axını ilə edilən masaj. Bu prosedur insan orqanizminə terapevtik təsir göstərir. □ **Hidromasaj kabinəsi, hidromasaj vannası, hidromasaj hovuzu.**

HİDROSİKL *is.* [yun. ὕδωρ “su” + *lat.* cyclus < yun. κύκλος “dairə, halqa”] *idm.* Daxili yanma mühərrikli, sürətli fərdi su nəqliyyat növü.

HİDROTERAPİYA *is.* [yun. ὕδωρ “su” + θεραπεία “müalicə”] *tib. kosmet.* Bərpaedici, profilaktik, və estetik məqsədlərlə kompleks kosmetoloji və tibbi proseduralardan ibarət su ilə müalicə növü.

HİDROTİKİNTİ *is. tik.* Su qurğularının tikintisi.

HİPERKERATOZ *is.* [yun. hyper “artıq, hədsiz” + yun. keras, keratos “buynuzlaşma”] *kosmet. tib.* Dərinin buynuz qatının qalınlaşması.

HİPERLİNK *is.* [yun. υπερ- “artıq, hədsiz” + *ing.* link “sitat, əlaqə”] *infor. b a x. link.*

HİPERMƏTN *is.* [yun. υπερ- “artıq, hədsiz”] *dilç.* Olduqca böyük həcmə malik mətn.

HİPERTONUS *is.* [yun. υπερ- “artıq, yüksək” + *lat.* < yun. τόνος (tons) “gərginlik”] *fiziol.* Bəzi orqanların, xüsusən əzələlərin gərginliyi.

HİPERTRİXOZ *is.* [*lat.* hypertrichosis] *tib.* İfrat tüklənmə və ya tük bitməsi lazım olmayan dəri sahəsinin tüklənməsi. Əsasən qadın xəstəliyidir, lakin kişilərdə də müşahidə olunur.

HİP-HOP *is. mus.* Musiqi janrı və ya musiqi forması. Hip-Hop (rep) musiqisi 1970-ci illərdə Amerikada yaranmışdır.

HİPOKSİYA *is.* [hypoxia; yun. υπό “aşağı” + οξυγόνο “oksigen”] *tib.* Oksigen çatışmazlığı (qanda, toxumalarda).

HİPPOTERAPİYA *is.* [yun. ἵππος “at”] *tib.* Minik atlarını çapma yolu ilə onurğa sütununun, qamətin müalicə üsulu.

HİRUDOTERAPİYA *is.* [*lat.* hirodo “zəli” + yun. θεραπεία “müalicə”] *tib.* Zəli ilə müalicə üsulu.

HİRSUTİZM *is.* [*lat.* hirsutus] *tib.* Yalnız qadınlarda müşahidə olunan ifrat androgen-tüklənmə xəstəliyi.

HİT *is.* [*ing.*] *mus.* Müəyyən vaxt çox populyar olan mahnı.

HİV/AIDS *is.* [*rus.* вирус иммунодефицита человека (ВИЧ), синдром приобретённого иммунного дефицита (СПИД), *ing.* Human immunodeficiency virus infection and acquired immune deficiency syndrome (HIV/AIDS)] *tib.* İmmunçatışmazlığı virusu ilə yoluxmuş xəstələr.

HOLDİNG *is.* [*ing.* holding] *mal.* □ **Holding şirkəti** – kommersiya bankları daxil olmaqla, bir və ya bir neçə

törəmə təşkilatda paya sahib olmaq və onları idarə etmək məqsədi ilə fiziki və ya hüquqi şəxs(lər) tərəfindən yaradılmış qrup; **bank holding şirkəti** – bank lisenziyasına malik bir və ya bir neçə törəmə bankı olan, fəaliyyəti baş ofisinin yerləşdiyi ölkənin bank tənzimlənməsi orqanları tərəfindən tənzimlənən və nəzarət olunan qrup; **maliyyə holding şirkəti** – bank və yalnız maliyyə sektorunda fəaliyyət göstərən digər törəmə təşkilatlarından ibarət olan qrup; **qeyri-maliyyə holding şirkəti** – bank daxil olmaqla, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərən bir və ya daha artıq törəmə təşkilatı olan qrup.

HOLOVİZION *is. tex.* 2013-cü ilin yeni kəşflərindən biri olan, proyektordan şüşəyə əks etdirilən və havada üzən kvaziholoqram.

(<http://asanfizika.blogspot.com/2013/11/2013-un-n-yaxs-ksflrindn.html><http://asanfizika.blogspot.com/>)

HOMOFOBİYA *is.* [*yun.* ομοφοβία < όμός “eyni” + φοβία “qorxu”] Homoseksuallara qarşı fərqli münasibət və onların cəmiyyət tərəfindən qəbul olunmaması.

HOST *is.* [*ing.*] *infor.* İnternetə qoşulmuş kompüter və ya digər qurğu.

HOSTEL *is.* [*ing.*] Birgə yaşayış yeri. Ayrı-ayrı müştərilərin qısa və ya uzun müddətə qala biləcəyi, əlavə rahatlığı olmayan, ikidən artıq çarpayı yerləşdirilmiş yataq otağı tipli mehmanxana növü. Avropa sisteminə əsaslanan belə bir mehmanxana ən ucuz və sərfəli hesab edilir.

HOST-ƏLAQƏ *is.* [*ing.* host + *ər.* علاقة] *mal.* Ödəniş zamanı pos-terminala kredit kartı salındıqda bank təşkilatının serverində kartın avtorizasiyadan keçməsi.

HOSTİNG is. [ing. hosting] *infor.* Daim internet şəbəkəsində olan serverdə informasiya yerləşdirilmə fəaliyyəti ilə məşğul olan “resurları təqdim etmə xidməti”.

HOTELÇİLİK is. [fr. hôte] Hotel işinin təşkili üzrə fəaliyyət növü. *iqtisad fakültələrinin 6 tələbəsi Rumıniyanın Babeş-Bolyai Universitetinə göndərilib və menecmentlik, turizm və otelçilik ixtisasları üzrə təhsillərini Avropada müvəffəqiyyətlə davam etdiriblər* (http://muallim.edu.az/content/?category=arxiv&issue=28&content_id=16).

X

XALIS *sif. iqt.* □ **Xalis bazar rəqabəti** - Cari qiymətlər səviyyəsinə heç bir ayrıca alıcı və satıcının böyük təsir göstərmədiyi vəziyyətdə oxşar əmtəə məhsulları sövdələşmələri üzrə satıcı və alıcılar məcmusu. **Xalis rəqabət** - bazarda çoxlu sayda şirkətlərin eyni əmtəələri satılması ilə yaranan rəqabət situasiyası. **Xalis vergilər** - əhalinin dövlətdən aldığı transfert tədiyyələrini çıxmaqla dövlətə ödədiyi vergilər. **Xalis milli məhsul (XMM)** - müvafiq dövr ərzində (daha çox il ərzində) amortizasiya ayırmaları çıxıldıqdan sonra ölkədə istehsal və istehlak edilən son əmtəə və xidmətlərin məbləği. Yəni, XMM = ÜDM - (köhnəlmiş və aşınmış avadanlıqların əvəzlənməsinə yönələn investisiyalar). **Xalis mənfəət** - təsbit olunmuş müddət ərzində müəssisənin mənfəətindən vergilər çıxıldıqdan sonra, mənfətin qalan xalis hissəsi. **Xarici ticarət balans** - müəyyən müddətə ölkəyə ixrac və idxal edilən malların dəyərinin nisbətini xarakterizə edir.

XARİZMA is. [fr. charisma < yun. χάρισμα “məlahətlik, əsrarəngizlik”] Xüsusi istedad, insanları ələ alabilmə qabiliyyəti, cazibə. *Anarın xarizması var.* (“Kredo” qəzeti).

XARİZMATİK *sif.* *xarizma* sözündən.

XƏRÇƏNGÖNÜ *sif. tib.* Xərçəng xəstəliyinin ilk ocağı. *Bu cihaz vasitəsilə uşaqlıq boynunda xərçəngönü sahələri böyüdülmüş halda gözlə görə bilirik və bu sahələrdən biopsiya götürmək imkanı əldə edirik..* (<http://qadinlar.biz/hamilelik-analiq/hamilelik/15579-usaqliq-boynunun-xestelikleri-erroziya-ve-xerceng.html>)

XİAZM *is. [yun. χιασμός (xiasmos) “xaçvarı yerləşmə”]* 1. *dilç.* Ədəbi dildə üslubi-sintaktik fiqur, bədii ifadə vasitəsi və ya əksinə, sintaktik paralelizm hadisəsi. 2. *inc.* Heykəltaraşlıqda iki paralel orqanın geriye doğru asimmetrik sıralanması. *Sağ qolu yuxarı, sağ ayağı aşağı insan təsvirləri.*

XİTON(LAR) *is. [yun. χιτών (xiton) “köynək”]* *zool.* Zirehli molyusklar.

XORONİM *is. dilç.* Hər hansı ölkə, vilayət və rayonun, inzibati ərazinin xüsusi adı.

XROMATONİM *is. inc. [yun. χρώμα “rəng”]* Müxtəlif rənglərin ümumi adı.

I

İDENTİFİKASIYA *is. [ing. identification]* 1. *İstifadəçiyə (şəxsə) (və ya müəyyən istifadəçinin (şəxsin) adından fəaliyyət göstərən prosesə) özünü adlandırmağa (öz adını bildirməyə) imkan verir. □ Fərdi identifikasiya nömrəsi* - Dövlət Reyestrinə barəsində məlumat daxil edilən şəxsə müəyyən edilmiş qaydada verilən və şəxs barəsində müvafiq məlumatları birmənalı müəyyən etməyə imkan verən vahid təkrarolunmaz kod.

2. mark. □ **Brendin identifikasiyası** - brendin fərqləndirici xüsusiyyətləri.

İKT is. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları.

İQ is. [*ing.* intelligence quotient (IQ) “intellekt əmsalı”] İnsanın malik olduğu intellekt qabiliyyətinin kəmiyyət göstəricisi.

İQİ is. [abreviatur „İstehlak Qiyməti İndeksi“] *iq*t. İstehlak mallarının qiymətlərindəki dəyişiklikləri ölçən əmsal. “Həyatın dəyəri” indeksi kimi də tanınır. Qiymətlər dövlət tərəfindən toplanaraq indeksi tərtib edilir.

İLANK-İLANK is. [*lat.* Cananga] *bot.* Asiya tropikasında, əsasən, Birma, Filippin və İndoneziya ərazilərində bitən ikiləpəli çiçəklilərin monotip sinfinə aid edilən bitki.

İMDB is. [*ing.* Internet Movie Database (IMDb)] *infor.* Kinematoqrafiya ilə bağlı internet-servis. Filmlərin qiymətləndirilməsi üzrə ən nüfuzlu göstərici hesab olunur. Hər bir filmin reklam nümayişi zamanı adının altından IMDb və toplanan səs göstərilir. Məsələn, IMDb 6,1.

İMİTATİV *sif.* imitasiya sözündən.

İMMOBİLİZASIYA is.[*lat.* immobilis “hərəkətsizlik”] *tib.* Zədə almış və ya ağrıyan bədən üzvünün hərəkətsizliyi.

İPAKT-FAKTOR is. [*ing.* impact factor (IF)] Elmi jurnalın əhəmiyyətini göstərən hesab göstəricisi. 1960-cı ildən etibarən hər il İnformasiya İnstitutu (Institute for Scientific Information, ISI) tərəfindən hesabı aparılır. Bu institut 1992-ci ildə Tomson (Thomson) korporasiyası tərəfindən alınmış və hal-hazırda Thomson Scientific adlanır.

İMPİCMENT is. [ing. impeachment “etimadsızlıq”] siy. Təqsirləndirmə - dövlətin vəzifəli şəxslərinin və prezidentin xəyanət və digər ağır cinayətləri üzrə parlament məhkəməsi icraatı.

İMPANTAT is. [alm. implantat] tib. stom. Yaşama funksiyası yerinə yetirmək üçün protez və ya əvəzedici rolunda orqanizmə daxil edilən tibbi məmulat; implant. □ **Diş implantı** – *İmplantlar tam bioinert (biopassiv) materialdan-titandan hazırlanır.* (<http://www.eksperstv.az/video.asp?pid=39&id=148>)

İMPANTASIYA is. stom. Diş əkilməsi.

İMPANTOLOGİYA is. stom. Süni diş kökünü (implantı) üst və alt çənədə yerləşdirərək yaşatma. □ **Dental implantologiya.**

İMPRİTER is. [ing. imprinter] müh. tex. Müştərinin plastik kartında (müşəri haqqında məlumatlar), eləcə də imprinterin klişəsində (ticarət nöqtəsi haqqında məlumatlar), xüsusi ticarət çekində (slipdə) embosso edilmiş (basılmış) məlumatların şəklini əldə etməyə imkan verən mexaniki qurğu *Sifarişin çatdırılması anında müştəridən nəğd pul götürmək və ya imprinterdən kartını keçirdməyə ehtiyac qalmır.* <http://www.azericard.com>

İDOSSAMENT is. [alm. indossament] mal. Qiymətli kağız, veksəl, çek və s.-nin arxa tərəfində və ya əlavə kağız üzərində indossantın hüquqlarının başqasına verilməsini təsdiq edən yazı.

İDOSSANT is. [alm.] mal. Veksəl ilə başqasına öz hüquqlarını verən şəxs.

İNDUKSİYON is. [lat. inductio] *tex.* □ **İnduksiyon plitə** - bu plitəyə elektrik cərəyanı verilərkən elektromaqnit sahə, ondan isə induksiya cərəyanı əmələ gəlir. Xüsusi ferromaqnitli qazan və ya tava həmin burağan cərəyanı alıb istilik enerjisi verməyə başlayır. Nəticədə plitə soyuq qalır, qazan və ya tava isə istənilən həddə qədər qızdırılır.

İFOQRAFİKA is. [lat. informatio “izahat verilməsi” + *yun.* γραφικός “yazılı”] *infor.* İnformasiyanın qrafik təqdim olunması vasitəsi. İnformasiya dizaynının növlərindən biri.

İFO-TUR is. [lat. informatio “izahat verilməsi, məlumatlandırma” və *fr.* tour “gəzinti, səfər”] *tur.* İnformasiya xarakterli gəzinti. *Xarici ölkələrdə tez-tez info-tur təşkil olunur.* www.mct.gov.az

İNLÜZİV *sif.* [fr. inclusif “özünə daxil edən” < lat. include “daxil edirəm”] 1. *sos.* □ **İnklüziv cəmiyyət** – dininə, irqinə, milliyyətinə, sosial statusuna, siyasi görüşlərinə və s. xüsusiyyətlərinə görə insanlar arasında fərq qoymadan hamıya eyni cür yanaşan cəmiyyət.

2. *təhs.* □ **İnklüziv təhsil** — əqli və ya fiziki cəhətdən zəif uşaqlara məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanı verən integrativ proses. İnkluziv təhsilin köməyi ilə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (sağlamlıq imkanları məhdud) uşaqların təhsil sistemində, yerli icmalarda xüsusi dəstək xidmətləri göstərilməklə yaşadları ilə birlikdə oynamalarına, təhsil almalarına, inkişaf etmələrinə şərait yaradır. ... *xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların inkişafı, onların sosial mühitə adaptasiyası və şəxsiyyət kimi formalaşması, təhsil proqramlarına (kurikulumlara) uyğun tərtib olunmuş orijinal dərslik və dərs vəsaitlərindən sistemli*

və mütəmadi şəkildə istifadə, ancaq xüsusi məktəblərdə deyil, həmçinin inklüziv təhsilə cəlb etməklə də mümkün ola bilər. (<http://www.tehsilproblemleri.com/?p=6006>)

3. *dilç.* Nitqin adresatının hərəkətin iştirakçıları sırasında olduğunu bildirən əvəzlilik və feil formaları.

İNNOVASIYA *is.* [lat. in- "daxili" + novasiya "yenilik"] Yüksək səmərəliliyə malik yeniliyin tətbiqi, insanın intellektual fəaliyyətinin, kəşfinin, ixtirasının son nəticəsi. İnnovasiya fəaliyyətinin nəticəsi yeni və ya təkmilləşdirilmiş məhsul (iş, xidmət), texnoloji proses, həmçinin ictimai münasibətlərin müxtəlif sahələrində təşkilati-texniki, maliyyə-iqtisadi və digər hallar hesab edilir.

İNNOVATİV *sif.* *İnnovasiya* sözündən. *Bu layihə innovativ sahibkarlığın inkişafına dəstək vermək məqsədilə həyata keçirilir.* (<http://web.ref.az/az/www/yeni-fikir-musabiqesi/739>). □ **Məktəbdaxili innovativ vəziyyət** - məktəbin idarə edilməsinə müsbət və ya mənfi təsir göstərən yeni yaranmış qaydaların cəmi. Məktəbdaxili innovativ vəziyyət ölkədə və dünyada baş verən innovativ proseslər təsir edir.

İNSAYDER *is.* [ing. insider] *hüq.* Xidməti məlumatla malik olan şəxs.

İNSİDENT *is.* [lat. incideens "baş verən"] Toqquşma, hadisə, anlaşılmazlıq, münaqişə. *Yasamal rayonu ərazisində silahlı insident baş verib.*

İNSOLYASIYA *is.* [lat. in "daxilində + solis "günəş"] Günəş şüası, radiasiyası.

İNSTALYASIYA *is.* [ing. installation "quraşdırma, yerləşdirmə, montaj"] 1. *inc.* Müxtəlif əşyalardan istifadə

etməklə qurğu, konstruksiya yaradıcılığı ilə məşğul olan təsviri incəsənət növü.

2. *infor.* Hər hansı bir proqramın kompüterə yüklənməsi.

İNSTAQRAM *is.* [*ing.* insta(nt) “ani, tezəriyən”, *yun.* gram(ma) “yazı işarəsi, cizgi”] Şəkil və videoyazıları çəkib mübadilə etmək, onlara filt tətbiq edə bilmək və öz servisindən digər şəbəkələrə ötürmə imkanına malik olan sosial şəbəkə.

İNTEQRATİV *sif.* [*ing.* integrate “birləşdirmək”] Ayrı-ayrı hissələrdən bir vəhdət əmələ gətirmək. *Yuxarıda biz postmodernizmin mahiyyətini açaraq TV-nin məhz kütləvi və elitar mədəniyyətlərin istehlakçılarını birləşdirərək integrativ funksiyanı öz üzərinə götürməsi, yeni mədəniyyət dili və onun semiotikasını biçimləndirdiyi qənaətinə gəldik.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

İNTERAKTİV *sif.* [*ing.* interactive “qarşılıqlı təsir” < *lat.* inter “arasında” + *activus* “hərəkət edən”] Əks əlaqəsi olan, dialoqa girən; insan və kütləvi informasiya əlaqələri arasında ünsiyyət yaradan. □ **İnteraktiv dərslər** - fəal (interaktiv) təlim metodu. □ **İnteraktiv marketing** – iştirakçının bilavasitə iştirak etdiyi reklam növü.

İNTERFEYS *is.* [*ing.* inter “arasında” + *face* “üz”] *infor.* Üzgörüntü. 1. Kompüter, əməliyyat sistemi, proqram və qurğuların üz görüntüsü.

2. Ayrı-ayrı sistemlər arasında əlaqələndirici rol oynayan “ümumi sərhəd”. □ **Qoşulan qurğu interfeysi** – lokal şəbəkədəki verilənlər stansiyasında mühitə qoşulma qurğusu və verilənlərin sonlama qurğusu arasındakı interfeys. **Mühitədən asılı interfeys** – lokal şəbəkədəki verilənlər stansiyasında ötürmə mühiti və mühitə

qoşulma qurğusu arasındakı mexaniki və elektrikli interfeys.

İNTERNET is. [*ing.* internet “şəbəkəarası”] *infor.* İnformasiyanın saxlanması və ötürülməsi məqsədilə birləşdirilmiş kompüter şəbəkələrinin ümumdünya sistemi. □ **İnternet provayderi** [*ing.* internet service provider (ISP) “internet-xidmət təminedicisi”] – internetlə əlaqəni və bununla bağlı xidmətləri yerinə yetirən təşkilat; **internet televiziya** – istənilən qurğudan (televizor, kompüter, smartfon, planşet kompüteri) istifadə edərək internetə qoşulmaqla çoxkanallı televiziya və filmlərə baxmaq imkanı. *İnteraktiv, kabel və ən yeni olan internet televiziya plüralizm yaradır, seyrçiyə seçmək imkanı verir.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”

İNTERNET-EKVAYRINQ is. [*ing.* internet “şəbəkəarası” + *acquiring* “əldə etmə”] *mal.* Kredit kartları vasitəsilə internetdə ödəniş forması.

İNTERNET-MAĞAZA is. [*ing.* internet “şəbəkəarası” + *ər.* مخزن] İnternetdə təklif olunan çeşidli alış-veriş mağazaları. Dünyanın hansı nöqtəsində olursa-olsun, internet-mağazanın Azərbaycana çatdırılma xidməti varsa, sifariş etmək mümkündür. Bu təkliflərə evə çatdırılma da daxildir. Ödəniş kredit kartı vasitəsilə və ya sifariş evə çatdırıldığı zaman həyata keçirilə bilər.

İNTERNET-MARKETİNQ is. [*ing.* internet “şəbəkəarası” + *ing.* market “bazar”] Məhsul - qiymət - satış yeri - irəlilətmə kimi marketingin əsas komponentlərinə toxunan ənənəvi marketingin bütün aspektlərindən internetdə istifadə etmə təcrübəsi. Məqsəd, internetdəki potensial auditoriyadan maksimal effektin alınmasıdır; onlayn marketing.

İNTERNET-SƏHİFƏ is. [ing. internet “şəbəkəarası” + ər. صحيفة] infor. Sayt. *Çalışın tanımadığınız internet-səhifələrdə özünüz və kartınız barədə məlumat verməyəsiz.* (https://www.azericard.com/?p=3_2_2)

İNTERTEKSTUAL sif. [lat. inter “arası” + lat. textus “toxunma, sözü birləşdirmə”] b a x *intertekstuallıq. Televiziya strukturca - kadrın düzülüşü, yayım şəbəkəsi, idarəetmə metoduna görə fraqmental, informasiyanın translyasiyasının intertekstual təbiətinə görə simulyakor və seyrçiyə seçim imkanı vermək baxımından plüralistdir.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

İNTERTEKSTUALLIQ is. [lat. inter “arası” + fr. texte “tekst” < lat. textus “toxunma, sözü birləşdirmə”] Mətnlər arasında ümumi fikirlərin, qarşılıqlı əlaqələrin xüsusiyyəti. Bunun sayəsində bir-birindən sitat gətirmək kimi proseslər baş verir. Fransız tədqiqatçısı Y.Kristev tərəfindən yaradılmış bu termin “mətnlərarası dialoq” deməkdir. Onun fikrinə görə hər bir mətn ümummətn mədəniyyətinin daşıyıcısıdır və əvvəlki mətnlərdən olan fikirlərə əsaslanır. *Postmodernistik intertekstuallıq televiziyanın ədəbi-mədəni fəaliyyətinin əsasını, mahiyyətini təşkil edir.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

İNTRAZONAL is. [lat. intro “içəri”] coğr. Zonadaxili, geniş coğrafi zonalara aid olmayan; bir zonaya aid, intrazonal landşaft. məs. *Tuğay meşələri, sfaqnum bataqlıqları.*

İPPON is. idm. [yap.]. Şərq əlbəyaxa döyüşlərində təmiz qələbə.

İSN *is. [ing.]* Kitabın Beynəlxalq Standart Nömrəsi – hər hansı nəşriyyatın kitabının və ya broşürünün beynəlxalq standart eyniliyini müəyyən edən nömrə.

İESKO *is. siy.* 1979-cu ildə yaradılmış təhsil məsələləri üzrə islam təşkilatı.

İSLAMOFOB *is. [ər. اسلام + yun. φόβος]* İslama dözməyən, islamdan qorxan şəxs. □ ***İslamofob kompaniyası.***

İSLAMOFOBİYA *is. [ər. اسلام + yun. φοβία]* İslama qarşı dözülməzlik, islamdan qorxma.

İSSN *is. [ing. International Standard Serial Number]* Dövri nəşriyyatın beynəlxalq standart nömrəsi. ISSN-nin verilənlər bazasında qeydiyyatdan keçən hər bir dövri nəşriyyata fərdi ISSN təyin edilir.

İSTİ *sif. tik.* □ ***İsti aqlay*** – sənaye üsulu ilə mühavizə və dekorativ qismində çəkilmiş penopolistirool əsasında və örtükdən ibarət olan 2 komponentli material.

İNSTITUTSİONAL *sif. [lat. institut]* X1X əsrin axırı və XX əsrin əvvəllərində ABŞ-da yaranmış institut anlayışı olduqca genişdir, o həm dövlət, korporasiya, həmkarlar təşkilatı kimi, həm rəqabət, inhisar, vergi kimi, həm sabit təfəkkür tərzı kimi və həm də hüquqi normalar kimi şərh edilir.

İSTƏBLİŞMENT *is. [ing. establishment “əsas, özü]” siy.* Hakimiyyət dairəsi, siyasi elita və dövlət aparatı.

İŞİD *is. siy.* İraq Şam İslam Dövləti – İraq və Suriya ərazisində fəaliyyət göstərən silahlı paramilitar qruplaşma, 3 yanvar 2014-cü ildə müstəqilliyini, 29 iyun 2014-cü ildə isə yeni xilafət yarandığını elan etmiş, lakin tanınmamış dövlət.

İT-AUTSORSİŇQ *is.* [*ing.* İT “informasiya texnologiyaları” + outsourcing “xaricə çıxarılma”] *iqt.* Outsorsinqin dünyada ən çox yayılmış forması. İnformasiya texnologiyalarına aid olan funksiyaların ixtisaslaşdırılmış şirkətə verilməsi deməkdir.

J

JOZEFİN *is. meb.* Xüsusi dizayn ilə düzəldilən ikiadamlıq divan növü.

K

KABOŞON *is.* [*fr.* cabochon “kəllə”] *zərg.* Qabarıq iri qiymətli daş.

KABRİOLET-HARDTOP *is.* [*fr.* cabriolet + *ing.* hardtop] *avtom.* Üst hissəsi sərt olub tamamilə çıxarılaraq götürülə bilən minik avtomobili növü.

KABRİOLET-LİMUZİN *is.* [*fr.* cabriolet + *fr.* limousine] *avtom.* Limuzin kimi birinci sıra oturacaqların arxasından şüşə arakəsməsi olan, lakin kabriolitə xas – üst hissənin açılıb-yığılması, yan şüşələrin endirilməsi, iki, dörd və ya altı yan qapılı ola bilməsi kimi xüsusiyyətləri daşıyan minik avtomobili növü.

KABUKİ *is.* [*yap.*] *inc.* Ənənəvi yapon teatr sənəti.

KALLANETİKA *is.* [*ing.* callanetics] *idm.* Amerikalı Kallan Pinkni tərəfindən işlənib hazırlanmış əzələlərin yığılması və gərilməsindən ibarət gimnastik hərəkətlər kompleksi.

KAMPUS is. [ing. campus < lat. campus “çöl, düzən”] Universitet və ya məktəb şəhərciyi. *"Diplomatik Akademiyanın "yaşıl kampus" olduğu məlumdur (<http://az.trend.az/azerbaijan/society/2130745.html>). Layihənin özəlliklərinə hüdürlüyü 1 km-dən yüksək olan «Azərbaycan qülləsi» ilə yanaşı, ayrıca adada yerləşəcək aeroport, “Formula-1” trası və universitetlər üçün kampusun yaradılması da daxildir (<http://arxiv.az/az/news.milli.az/328667/Xezerde+ yeni+y aradilacaq+ada+neceye+basha+gelecek+FOTO>).*

KANYONINQ is. [ing. canyoning < isp. cañón “boru, dərə”] Su nəqliyyat vasitəsi olmadan, xüsusi su-qaya relyefini qəzetmə texnikasının köməyi ilə (dağa dırmanma, kəndirlə enmə, suya hoppanma, üzgüçülük) kanyonların keçilməsi.

KANYONVARI sif. Kanyona oxşar. *Kanyonvarı turizm. Yan silsilənin suayrıcısı qərbdə bir-birindən kanyonvarı çay dərələri ilə ayrılan hamarlanmış iri sinklinal platolara (ən böyüyü Şahdağ platosudur) bölünmüşdür. (mct.gov.az/service/lang/az/page/38/sid/.../49/)*

KANYUL is. [fr. canule “borucuq”] tib. İnsan orqanizmindəki boşluğa daxil edilən, dərmanların vurulması və ya irin, iltihab və s.-nin xaric edilməsi üçün nəzərdə tutulmuş borucuq. *Ozonoterapiya isə ozonu xüsusi kanyulların köməyi ilə dərinin altına yeridilməsini özündə ehtiva edir. («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.49)*

KAPKEYK is. [ing. cap “fincan” + cake “tort”] kul. Xüsusi reseptlə hazırlanan keks və üzərinə maskarpone, ya da krem-pendirdən çalınmış krem çəkilən şirniyyat növü.

KAPS is. [*ing. caps*] *tex.* İnternetdə hansısa bir etiraz və ya mü sahibinə hörmətsizlik bildirmək üçün mətnin klaviaturanın kaps-lok (Caps Lock) rejimində yazılması.

KAPSUL is. [*lat. capsula* “kiçik qutu”] □ **Qəza kapsulu** – kiçik, ayrılabilən, gəmi heyətini xilas etmək üçün nəzərdə tutulmuş kabinə. Qapalı və məhdud funksialı olan bu qurğu təyyarələrdə, sualtı və ya kosmik gəmilərdə olur.

KARDİQAN is. [XIX əsrin ortalarında lord Kardiqanın adından] Yaxalıqsız qalın materialdan tikilən jaket. İstənilən uzunluqda ola bilər. Kardiqan kişilər üçün də nəzərdə tutulmuşdur. Digər jaketlərdən fərqli cəhəti sonacan tikilən düymələrinin olmasıdır.

KARDİOMƏŞQ is. [*yun. καρδιο* “ürək” + *ər. مشق* “məşq”] *idm.* Diqqətin ürək-damar sisteminə yönəldiyi məşq. Buraya qaçış, yürüş, üzgüçülük, velosiped sürmək, müxtəlif kardiotrenajorlar, boks, basketbol, badminton, tennis, futbol idman növləri daxildir.

KARDİOTRENAJOR is. [*yun. καρδιο* “ürək” + *fr. trainer* “təlim keçmək”] *idm.* İnsan üçün təbii hərəkətləri icra edən arıqlama trenajorları: ellips, velotrenajor, stepper, rayder, avarçəkmə, xizəksürmə. Ağciyər ilə ürəyin qüvvəsini artırdığına görə kardiotrenajor adı qoyulmuşdur.

KARQO is. [*isp. cargo* “yükləmə, yükboşaltma”] *iq.* 1. Xarici ticarət əməliyyatlarında: ünvanı müəyyən olunmamış gəmi yükü.

2. *sığ.* Gəmi yüklərinin sığortası.

KARNİZ is. [*lat. corōnis, yun. κορωνίς*] *meb.* Mebel kompozisiyasını tamamlayan, hər hansı profil və ya bir neçə profildən hazırlanan xətt elementi. Karnizin bayır

tərəfə çıxıntısı olur. Adətən karnizin üstündə attik və ya fronton yerləşdirilir.

KART is. [fr. carte] □ **Standart kartlar** – bu kartlar maqnit zolağına malik olur. Sözügedən zolaqda bankomat vasitəsilə bank hesabına keçid etməyə imkan verən məlumat saxlanılır; **çipli kartlar** – bu kartlarda maqnit zolağı ilə yanaşı, mikroprosessor da olur. Mikroprosessorlarda saxlanan informasiyanın həcmi maqnit zolağında saxlanılan məlumatın ölçüsü ilə müqayisədə 80 dəfə daha çoxdur. Bank hesabı üzrə olan bütün məlumatları bu kartlarda saxlamaq mümkündür; **klassik kartlar** – standart xidmət növünü nəzərdə tutan bu kartlar istifadəçilərə adi xidmət və kredit xətti təklif edir. Bütün müştərilər üçün xüsusi təyinatla rəsmiləşdirilir; **qızıl kartlar** – yüksək kredit limitinə malikdir. Hesab xidməti üzrə nisbətən sadələşdirilmiş şərtlər təklif olunur. Malların və xidmətlərin ödənilməsi müqabilində xüsusi təkliflər təqdim edilir; **platin kartlar** – imtiyazlı kartlar olmaqla yanaşı, həmçinin kart sahibinin yüksək nüfuzundan xəbər verir. Sözügedən kartların üstünlükləri sırasına əlavə xidmət (məsələn, sutka ərzində bank mütəxəssisinə dəstək verilməsi formasında), konsyerj xidməti (taksi çağırılması, soraq məlumatı), xarici ölkələrə gedən zaman təklif olunan əlavə sığorta, mağazalarda alış-veriş edən zaman endirimlər edilməsi daxildir; **kobrend kartlar** – bonus proqramları (əksər hallarda, aviaşirkət və ya ticarət şəbəkələri) ilə birlikdə istifadəçilərə təqdim olunur. Kartdan xərclədiyiniz məbləğlər istifadəçiyə bonus xallar qazandırır. Onların vasitəsilə bir sıra üstünlüklər əldə etmək mümkündür.

KART-BLANŞ is. [fr. carte blanche “doldurulmamış blank”] 1. *hüq.* bir səlahiyyətli şəxsin ağ vərəqi imzalayaraq mətni yazmağı başqasına etibar etməsi.

2. *məc.* Hərəkət azadlığı, məhdudiyyətsiz səlahiyyət. *Demokratikləşmək üçün verilən bu kart-blanşın vaxtı yaxınlarda bitəcək* (<http://www.qafqazinfo.az/siyaset-2/avropa-ve-abs-azerbaycana-kart-blans-verib-614>)

KARTEST *is.* [*ing.* car test] 1. *tex.* Avtomobil markasının satışa buraxılmazdan əvvəl yollarda sınaqdan keçirilməsi.
2. *tib.* Qan analizində istifadə olunan tester.

KARTRİC *is.* [*ing.* cartridge “odlu silahın gülləsi”] Printer və çap maşınlarında boya lenti olan kaset.

KASKO *is.* [*isp.* casco] *sığ.* avtomobil və digər nəqliyyat vasitələrinin bronlaşdırılması. *Avtomobillərin “kasko” sığortasını təmin edirik.* www.ateshgah.com

KAYTBORDİNG *is.* [*ing.* kite “çərpələng” + boarding “ləvhə sürmək”] *idm.* Böyük çərpələngi idarə edərək, onun dartılma gücünün təsiri ilə ləvhəni su üzərində üzdürə bilmək məharəti tələb edən su idman növü; kayting.

KAYTİNG *is.* [*ing.* kiting] *idm.* b a x kaytbordinq.

KEQL *is.* [*alm.* kegel] 1. *infor.* Şriftin ölçüsü. Keql punktla (pt) ölçülür. Bir punkt 0.35 mm-ə bərabərdir.
2. *idm.* Bouling oyununda hədəf olaraq düzülən fiqurlar.

KERATOZ *is.* [*fr.* keratose < *yun.* Κέρας] *tib.* Dərinin buynuz qişasının qalınlaşması. İltihablaşmanın əlaməti kimi xarakterizə olunur.

KEŞ-YADDAŞ *is.* [*ing.* cache] *infor.* Prosessorla əsas yaddaş arasında yerləşən kiçik tutuma və yüksək işləmə sürətinə malik yaddaş.

KİBER *pref.* [yun. kyberne “sükan ilə idarə edirəm, idarə edirəm”] *tex.* Robot texnikası, süni intellekt və virtual dünya ilə bağlı sözlərə birləşir.

KİBERCİNAYƏTKARLIQ *is.* [lat. kibernes *“idarəetmə”* + *ər.* جنایة] Əsasən kompüter və internetlə bağlı istənilən cinayətlər. Kibercinayət bir informasiya sisteminə icazəsiz və hüquqa zidd şəkildə daxil olunması və sonra həyata keçirilən əməllərdir. *MDB-nin iştirakçısı olan ölkələrin təhlükəsizlik və xüsusi xidmət oyunlarının razılaşdırılmış fəaliyyət sahələrinin beynəlxalq terrorizmə və ekstremizmin digər zorakılıq təzahürlərinə, mütəşəkkil cinayətkarlığa, kibercinayətkarlığa və digər cinayət növlərinə qarşı digər mübarizə tədbirləri müzakirə edilmişdir.* (“Respublika” qəzeti, 7 iyun, 2014)

KİBERHÜCUM *is.* Internetdə qeyri-qanuni fəaliyyət. *Britaniya Hökumət Rəhbərinin rəhbəri İen Lobban konfrans ərəfəsində “The Times” qəzetində dərc olunmuş məqaləsində yazır ki, hər il dünyada kiberhücumlarla mübarizəyə təxminən 960 milyard dollar vəsait xərclənir.* (<http://azertag.az/xeber/279594>)

KİBERMƏKAN *is.* Internet məkanı. *Bunların qarşısını almaq üçün təkcə müdafiə tədbirləri görmək yox, ümumilikdə kiberməkanda təhlükəsizlik tədbirlərini qaydaya salmaq lazımdır.* (<http://azertag.az/xeber/279594>)

KİBERMÜHİT *is.* b a x *kiberməkan.* İnformasiya texnologiyalarının geniş istifadəsi, kibermühitdə olan riskləri də artırır. (<http://www.cert.az>)

KİBERTƏHLÜKƏSİZLİK *is.* Internetdə qeyri-qanuni fəaliyyətə qarşı mübarizə. *Kibertəhlükəsizliyin təmin olunması - cəmiyyətin sabitliyinin və normal fəaliyyətinin*

müvəffəqiyyətə nail olmasının əsas şərtlərindən biridir.
(<http://www.cert.az>)

KİBO *is.* [*yap.* 冀望 “ümid”] *idm.* Musiqi sədaları altında müxtəlif şərq əlbəyaxa döyüş sənəti elementlərinin icrasından ibarət fitnes proqramı.

KİNOHİT *is. inc.* Müəyyən vaxt populyar olan kinofilm.

KİV-AEROBİKA *is.* [abreviatura: kardio-intensivlik-vəziyyət (KİV), *rus.* кардио-интенсивность-кондиция (КИК)] *idm.* Ritmik musiqi sədaları altında müxtəlif aerobika ləvazimatlarından, əsasən ipatdıdan istifadə etməklə yerinə yetirilən aerobika növü.

KLATÇ *is.* [*ing.* clutch “tutmaq”] Tutacağı olmayan, adətən mərasimlər üçün nəzərdə tutulan zərf formalı çanta.

KLASTER *is.* [*ing.* cluster “dəstə, salxım”] *sos.* Eyniprofilli müəssisələrin kompleksi.

KLAUSTROFOBİYA *is.* [*lat.* claustrum “qapalı məkan” + *yun.* φόβος “qorxu”] *psix.* Dar və ya qapalı məkanlarda qorxu hissi keçirməklə xarakterizə olunan psixopotoloji simptom.

KLİKLƏMƏK *f.* [*ing.* click “şıqqılatmaq, cingildətmək”] *infor.* Kompüterin mausunun düyməsini basmaq; tıklamaq. *Videonu izləmək üçün şəklə klikləyin.* (<http://news.milli.az>)

KLİMAT-KONTROL *is. tex.* Kondisioneri, qızdırıcı sistemi, filtrasiya sistemi, müxtəlif istiqamətlərdə yerləşdirilmiş datçikləri və iqlimi idarə etmək üçün elektron bloku olan sistem.

KLİRENS is. [ing. clearance “təmizlənmə”] 1. *tex.* Yerdən avtomobilin altındakı ən aşağı hissəyə qədər olan məsafə (təkərlər sayılmır).

2. *tib.* Farmakologiya, toksikologiya və tibdə orqanizmin maye və toxumalarının təmizlənmə göstəricisi.

KLİRİNG is. [ing. clearing “təmizləmək”] *iqt.* Qarşılıqlı tələb və öhdəliklərin hesablanması yolu ilə nağdsız hesablamlar sistemi. □ **Çek kliringi** - Bir bankda yazılan çekin digər bank tərəfindən qəbul olunan banklararası pul fondlarının hərəkət sistemi. **Kliring fəaliyyəti** – Qiymətli kağızlarla əqdlər üzrə qarşılıqlı öhdəliklərin müəyyən edilməsi (məlumatların toplanması, yoxlanılması, üzləşdirilməsi, mühasibat sənədlərinin hazırlanması), hesablaşmaların aparılması və öhdəliklərin qarşılıqlı icrasının təmin edilməsi üzrə peşəkar fəaliyyət.

KOFE-BREYK is. [ing. Coffee break “kofe fasiləsi”] Elmi və ya biznes-konfransda qida qəbul etmək və qeyri-rəsmi ünsiyyət qurmaq üçün 10-40 dəqiqəlik qısa fasilə. *ƏDV, kofe-breyk, sertifikat, təlim materialları daxildir.* (<http://www.gtc.az/downloads/PSIXOSOMATIKA.pdf>)

KOLLAGEN is. [yun. kollo “yapışdırmaq + genno “həyat vermək”] *biol. kim. kosmet.* Orqanizmin birləşdirici toxumasının (vətər, sümük, oynaq, dəri və s.) əsasını təşkil edən fibrillər zülal.

KOLLOKVİUM is. [lat.] *təhs.* 1. Tələbələrin bilik səviyyəsini yoxlamaq üsullarından biri (semestr ortası).

2. Məruzələrin müzakirə məclisi.

KOLORİSTİKA is. [lat. kolor “rəng”] *inc.* Rəngləri aydın və qüsursuz seçmə bacarığı.

KOMBİ is. [*ing.* kombi “kombinə olunmuş, ayrı-ayrı komponentlərdən əmələ gətirilən”] *tex.* 1. İsitmə sistemi.

2. *avtom.* Minik avtomobillərində iki və ya dörd yan qapısı olan, ikihəcmli sənişin banı (kuza) növü. Yük yerini genişləndirmək məqsədilə ikinci sıra oturacağı və arxasındakı rəfi büküb yığışdırmaq olur; heçbək.

KOMMENT is. [*ing.* comment] Sosial şəbəkələrdə bildirilən rəy.

KONDİLOMA is. [*lat.* condylomata acuminata] *tib.* Əsasən cinsiyyət orqanlarında, onların ətrafında, aralıq və gödəndə (amma bir çox hallarda insanın bədəninin başqa yerlərində, məsələn, üzdə əmələ gələ bilən) yerləşən genital ziyil.

KONFLİKTOLOGİYA is. [*lat.* conflictus “qarşıdurma” + *yun.* logos “təlim”] Müxtəlif səviyyəli münacişələrin yaranması, inkişafı, həll olunması və bitməsi qanunauyğunluqlarını sosial, psixoloji və başqa aspektlərdən öyrənən elm sahəsi. “*Konfliktologiya*” (Abbasbəyli Ağalar Nəriman oğlu).

KONOSAMENT is. [*fr.* le connaissance] *iq.* Mala dair sərəncam sənədindən ibarət ticarət kağızı olub, onun sahibinin konosamentdə göstərilən yükə dair sərəncam vermək və daşıma başa çatdıqdan sonra yükü almaq hüququnu təsdiqləyir. Konosament adsız, orderli və ya adlı ola bilər.

KONSALTİNG is. [*ing.* consulting “məsləhət vermə”] *iq.* Öz biznesinin inkişafı ilə maraqlanan korporativ müştərilərə göstərilən (bir qayda olaraq, ödənişli) xidmət növüdür. Konsaltinq şirkəti bu kimi xidmətlər göstərən mənəbərdir. Nəticə etibarilə konsaltinq şirkəti (konsultant) müəyyən müddətdə müştərisinin gəlirini həmin gəlirdən n % əldə

etməklə artırmağa dair öhdəlik götürür. Bunun üçün, bir qayda olaraq, konsultanta, müştəri-şirkətin rəhbərliyinə mütəxəssis-konsultant kimi daxil edilmək və strateji qərarlar vermək kimi geniş səlahiyyətləri verilir. *Alman İnkişaf Bankı alman konsalting şirkəti və mikromaliyyə-ləşdirmə sahəsində strateji investor olan Access Holding təşkilatları kimi altı təsisçinin mülkiyyətindədir.* (<http://az.trend.az/business/economy/987558.html>)

- KONSEPT** is. [ing. concept “fikir, ideya” < lat. conceptum] 1. Ümumi fikir, düşüncə, anlayış.
2. *dilç.* İnsan varlığının maddi, mənəvi və əqli sahələrinə aid anlayışları əks etdirən söz işarəsinin məzmun tərəfi. İnsanın dünya haqqında milli-mədəni təsəvvürünü əks etdirən, dildə adı olan mental varlıq.
3. *iqt.* Konkret hədəf kütlənin gəlir səviyyəsinə, psixoloji durumuna, statusuna uyğun olaraq hazırlanmış məhsullar topluluğu.

KONSEPTSİZLİK is. *mark.* Brendin müştəri seqmentini bilmədən, məhsulun sərhədlərinin pozulması və vahid identifikasiyadan (fərqləndirici xüsusiyyətlər) kənarlaşmaq.

KONSOL is. [fr. console] *tex.* □ **Oyun konsolları** – kompüter oyunları üçün əlavə cihaz olan oyun qoşquları.

- KONSOLIDASIYA** is. [lat. con “birləşdirib”, solido “bər-kidirəm”] 1. Nəyisə birləşdirib bərkitmək, birlik, qrup, bir neçə firmanın, şirkətin və ya ümumi məqsəd naminə səylərin gücləndirilərək birləşdirilməsi.
2. *mal.* Konsolidasiya əsasında hazırlanmış maliyyə hesabatları – baş təşkilatın və onun bütün törəmə təşkilatlarının icmal maliyyə hesabatları.
3. *tib.* □ **Sınığın konsolidasiyası** – sınıq qabarcının əmələ gəlməsi.

KONSYERJ is. [fr. concierge] □ **Konsyerj xidməti** – taksi çağırılması, soraq məlumatı.

KONTROVERZA is. [fr. controverse < lat. controversia “mübahisə”] Fikir müxtəlifliyi, fikir ayrılığı, diskussiya, polemika.

KONTUR is. [fr. contour] kosmet. □ **Kontur plastikası** – üz dərisində yaşla əlaqəli olan dəyişikliklərə qarşı qoruyucu korreksiya vasitəsi. Bu plastika dərialtı inyeksiyalar vasitəsilə həyata keçirilir. *Hazırda kontur plastikası və botulinoterapiya kimi ayrıca istiqamətlər inkişaf edir.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.24.)

KONVERSIYA is. [lat. conversio “çevrilmək, dəyişmək”] 1. kim. Qaz qarışığının tərkibini dəyişmək məqsədilə yenidən işlənməsi.

2. *biol.* Mikrobiologiyada bakteriofaqın (profaq) genomunun düzülüşündəki dəyişiklik nəticəsində bakteriya hüceyrəsinin xüsusiyyətlərinin dəyişikliyə məruz qalması.

3. *infor.* İnternet-marketingdə alışı və ya tələb olunan hərəkəti (anketin doldurulması, qeydiyyat və s.) həyata keçirmiş istifadəçilərin sayının sayta daxil olan istifadəçilərin ümumi sayına nisbəti. Konversiya faizlə ölçülür.

KONVERTASIYA is. [lat. converto “dəyişirəm, çevirirəm”] mal. Qiymətli kağızların məzənnə üzrə konvertasiyası, mübadiləsi. *Xalq Bank dünyanın aparıcı valyutaları ilə konvertasiya əməliyyatları həyata keçirir.* (<http://www.xalqbank.az>)

KONVERTER is. *infor.* İnternetdə valyuta-mübadilə əməliyyatlarının hesabı.

KORREKSIYA is. [lat. correctio] kosmet. Üzün ovalının sallanan hissələrinin kosmetoloji vasitələrlə yığılaraq

korreksiya edilməsi. *Yalnız əsaslı şəkildə toplanmış vasitələr üçün oval hissəsinin korreksiyasını həyata keçirə bilər.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 44.)

KOSMEZOTERAPEVTİK *sif.* [yun.] *kosmet.* Mezoterapiyanın bütün komponentlərini özündə ehtiva edən, lakin inyeksiyasız həyata keçirilən, fransız kosmetologiyasının kəşfi olan yeni istiqamət. *..kosmezoterapevtik vasitələr xətti təkcə qırışları aradan qaldırmaq yox, həm də dərinin yumşaqlığını bütövlükdə daha da artırmağı arzulayanlar üçün ən effektiv vasitədir.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 44)

KOTİROVKA *is.* [fr. *coter* və rus. -ka] *mal.* Qiymət təyin etmə. *Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti “Dövlət Satınalmaları haqqında “ Azərbaycan Respublikası Qanununun 49-cu maddəsinə uyğun olaraq kotirovka sorğusu ilə “AzMU –da hədiyyələrin alınması və hazırlanması” üzrə satın alınmasını həyata keçirir.* (“Respublika” 24.05.2014)

KÖRLİŇQ *is.* [ing. *curling*] *idm.* Buz üzərində olimpiq komanda oyunu. XVI əsrdə Şotlandiyada yaranmış bu oyunda qranit ağır “daş” komandanın dörd üzvü tərəfindən “ev” adlanan hədəfə ötürülür.

KRAB *is.* [holl. *krab*, *alm.* *krabbe*, *ing.* *crab*] *zool.* Xərçəngə-bənzər onayaqlı dəniz heyvanı; qısaquyruqlu xərçəng □ **Krab çubuqları** *aşp.* – krabın ayaqları. *Krab çubuqlarının donunu açıb, paketdən çıxarın. Hər krab çubuğunu ayrılıqda bir neçə saniyəlik qaynar suya qoyun (və yaxud buxara verin).* (<http://realmix.blogcu.com/l-zz-tli-krab-cubuqlari/9356642>). **Krab salati.**

KREASİONİM is. [lat. creatio “yaradılma, yaratmaq”] *fəls.*
Dünyanın, canlı və cansız təbiətin vahid yaradıcılıq
əməli ilə yaradılması haqqında idealist təlim.

KREATİV *sif.* [ing. < lat. creatio “yaradılma, yaratmaq”]
Standart olmayan yaradıcı yanaşma. □ **Kreativ düşüncə.**

KREDİT is. [lat. creditum “borc” < credere “etibar etmək”] 1.
mal. □ **Kredit kartı** - kart sahibinə müəyyən olunmuş
şərtlər və limit daxilində məhsul və xidmətlərin alışı
reallaşdırmaq və hesabda kifayət qədər pul olmadıqda
kredit əldə etmək hüququ verən kart.

2. *təhs.* Avropa Kredit Transfer Sisteminə uyğun olaraq, tədris
planında tədris işinin həcmi müəyyənləşdirən vahid.
Kreditlər tələbənin dərslərində iştirak etməsi,
auditoriyadan kənar işi, təcrübələrdə iştirak etməsi,
laboratoriya işlərini yerinə yetirməsi, kurs işini və
layihələrini hazırlaması və müdafiəsi, imtahanlara
hazırlığı və imtahanları verməsi, buraxılış işini
hazırlaması və müdafiəsi, eləcə də yekun dövlət
attestasiyasına hazırlığı və imtahan verməsi kimi
fəaliyyətlər üzrə müəyyənləşdirilir.

KREM-PENDİR is. [ing. cream cheese] Məxsusi olaraq
şirniyyat üçün hazırlanan kreməbənzər pendir növü.

KREM-PREMAKİYAJ is. *kosmet.* Makiyajdan əvvəl üzə
çəkilən qidalandırıcı və qoruyucu krem.

KREKETKA is. [fr. crevette] *zool.* Qırmızı xərçəngkimilərin
onayaqlılaq dəstəsindən dəniz heyvanı. Dəniz məhsulu
kimi aşıpazlıqda geniş istifadə olunur. *Vitaminlərlə
yanaşı, kreketka minerallar kompleksi ilə də zəngindir*
(<http://idol.az/site/kreketka-xeyiri-ziyani-resept/>)

KREVETKALI *sif. aşp.* Krevetka ilə olan. *Sizlərə krevetkali spagetti resepti təqdim edirik* (<http://idol.az/site/krevetka-xeyiri-ziyani-resept/>).

KRIOMASAJ *is.* [krio.. “aşağı temperatur mənası ifadə edən önşəkilçi” < *yun.* kryos “soyuq, şaxta” + *fr.* massage “ovuşdurmaq, masaj etmək”] *kosmet.* Stimullaşdırıcı maye azot ilə təsir proseduru.

KRİPTOQRAFİYA *is.* [*yun.* kryptos “gizli” + graphos “yazı”] *infor.* Müasir kriptografiyanın predmeti informasiyanı bədnəziyyətinin müəyyən əməllərindən mühafizə etmək üçün istifadə edilən informasiya çevirmələridir. Kriptografiya konfidensiallığı, bütövlüyə nəzarəti, autentikasiyanı və müəlliflikdən imtinanın qeyri-mümkünlüyünü təmin etmək üçün tətbiq edilir.

KRİPTOQRAFİK *sif. kriptografiya sözündən. infor.* □ **Kriptografik alqoritm** – məlumatların çevrilməsinin müəyyən üsulu. **Kriptografik açar** – çevirmə üsulunu konkretləşdirir. Müasir kriptografiya o prinsipdən çıxış edir ki, kriptografik çevirmənin məxfiliyi yalnız açarın məxfi saxlanması ilə təmin edilməlidir.

KRİZ *is.* [*fr.*] *tib.* Bir sıra xəstəliklərə gözlənilmədən tutulma. □ **Hipertonik kriz.**

KROSSFİT *is.* [*ing.* cross “kəsişən” + fit “yaxşı formaya salınmış”] *idm.* Müəyyən zaman ərzində dairəvi sistem üzrə müxtəlif hərəkətlər kompleksini yerinə yetirməkdən ibarət fitnes proqramı.

KROSSOVER *is.* [*ing.* CUV — Crossover Utility Vehicle] *avtom.* Ölçüsünə görə cıpdən bir qədər kiçik olub, daha kompakt quruluşlu, tam ötürücülü minik avtomobili növü. Yolsuzluq avtomobillərindən fərqli olaraq, çətin

keçilən yollardan ötrü deyil, şəhər və kənd yolları üçün nəzərdə tutulmuşdur.

KRUİZ-KONTROL *is. avtom.* Avtomobilin sürətinə avtomatik nəzarət edən və tənzimləyən sistem.

KSENOFOB *is.* [*alm.* xeniphorie < *yun.* ξενοφοβία < ξένο “yad” + φοβος “qorxu”]

KSENOFOBİYA *is.* [*alm.* xeniphorie < *yun.* ξενοφοβία < ξένο “yad” + φοβία “qorxu”] Başqa ölkələrdən və ya başqa etnik qruplardan gələn insanlara qarşı düşmənçilik münasibəti göstərmək, onların ənənələrinə və mədəniyyətlərinə hörmətsizliklə yanaşma.

KSENOTRANSPLANTASIYA *is.* [*yun.* ξένοç “yad” + *lat.* transplantare “köçürülmə”] *bayt.* Bir heyvan növündən başqasına orqan (toxuma) köçürülməsi.

KULTUROLOJİ-İNNOVATİV *sif.* Xalqın mənəvi mədəniyyətinin innovasiya ilə bir araya gətirilməsi. *Kulturoloji-innovativ layihə - gənc yazarların yaradıcılığını virtual təbliğ edirik!* (<https://www.facebook.com/permalink.php?>)

KULUAR *is.* [*fr.* koulour “koridor”] Parlamentdə nümayəndələrin istirahəti, bir-birilə görüşməsi, fikir mübadiləsi və s. üçün iclas zalı xaricində olan otaqlar. *Şəmil Sadiq adı ədəbi kuluarlarda ardıcıl olaraq görünməkdədir.* (“Kredo” qəzeti. №40, 30.10.2014.)

KUPE *is.* [*fr.* coupé “kəsib götürülmüş”] *avtom.* Minik avtomobillərində iki sıra oturacağı olan ikiqapılı, üçhəcmli və ya ikihəcmli sərnəşin kuzası növü.

KURİKULUM is. [lat. “cudur”] *təhs.* Yeni təhsil sistemində təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin təşkilini və həyata keçirilməsini əks etdirən konseptual sənəd. *Təhsil proqramı (kurikulum)* – təhsilin hər bir pilləsi üzrə təlim nəticələri və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, həftəlik dərslər və dərsləndirən məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədi. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunu. Bakı, ”Hüquq ədəbiyyatı”, 2009.

KÜLƏK is. □ *Külək turbini* — küləyin kinetik enerjisini mexaniki enerjiyə çevirən fırlanan mexanizm; külək generatoru, külək turbini, aerogenerator. Əgər mexaniki enerji birbaşa istehsalda (nasos, bülov daşı) istifadə olunursa, o halda mexanizm yel dəyirmanı adlanır.

KÜVƏZ is. [fr. couveuse “qırt toyuq, inkubator”] *tib.* Yarımçıq doğulmuş və ya zəif səhhəti olan körpələrin saxlanması üçün nəzərdə tutulmuş, isidici yatağa malik üstüaçıq və ya süni mikroklimatlı qapalı inkubator. *Yeni doğulmuşlar üçün körpə yuvası – küvəz bir növ sağ qalmağa və vaxtından əvvəl doğulmuş xəstə körpələri qorumağa kömək edir.* (aysberq.site40.net/index.php?newsid=240)

KVAZİHOLOQRAM is. [lat. quasi “nə isə” + Yun. ὅλος “bütöv” + fr. qramme “yazılı işarə, qeyd”] *tex.* Holoqrafik üsulla yaradılan böyük təsvir.

Q

QACET is. [ing. gadget “kiçik qurğu”] *tex. infor.* Hansısa böyük funksiyanı yerinə yetirmək üçün özündən böyük qurğulara birləşdirilən kiçik elektron qurğu; vicet. Qeyri-

adiliyi və ölçücə kiçikliyi ilə fərqlənən elektron qurğu. Məsələn, netbuk, fləş-kart və s. Qacet proqram şəklindədirsə, vicet adlanır.

QAÇIŞ *is.* □ **Qaçış trenajoru** [*rus.* беговая дорожка] *idm.* – qaçış və yürüş ilə məşğul olmaq üçün qaçış trasına bənzəyən kardiotrenajor növü.

QASTROSKOP *is.* [*yun.* γαστήρ (gastros) “mədə”, σκοπέω (skopeo) “baxıram”] *tib.* Mədə boşluğunun müayinəsi üçün xüsusi endoskop.

QASTROSKOPIYA *is.* [*yun.* γαστήρ (gastros) “mədə” + σκοπέω (skopeo) “baxıram, müşahidə edirəm”] *tib.* Ağız və qida borusunun daxil edilən gastroskop vasitəsilə mədə boşluğunun müayinə edilməsi; ezofaqogastro-duodenoskopiya (EQDS).

QAYNAQ *is.* Gözəllik sənətində dırnaq və saçın xüsusi vasitələrlə calaq edilərək uzunmüddətli uzadılması. □ **Qaynaq dırnaq, qaynaq saç, qaynaq etmək, qaynaq etdirmək.**

QAYNAR *sif.* □ **Qaynar xətt** – məlumat və ya şikayətlərin dövlət idarələrinə birbaşa verilməsi və ya alınması məqsədilə yaradılmış telefon xətləri.

QAZ-KONDENSAT *is. xüs.* □ **Qaz-kondensat yatağı** – yüksək lay təzyiqi və temperaturunda karbohidrogenləri qaz halında olan yataq. “Şahdəniz” qaz-kondensat yatağı kəşf edildi.

QEYRİ-XORA *sif. tib.* Xora olmayan, etiologiyası xora olmayan.

QEYRİ-MÜƏYYƏN *sif. sığ.* □ **Qeyri-müəyyən annuitetlər** – Qəza sığortası, təqaüd aylığı kimi ödənişlərdə ödənişlərin başlama ya da bitmə tarixi naməlum olduğu üçün bu cür annuitetlərə qeyri-müəyyən annuitetlər deyilir.

QEYRİ-REZİDENT *hüq.* 1. Dövlət ərazisində diplomatik və ya konsulluq statusu olan şəxs, nümayəndə və onun ailə üzvləri.

2. Dövlət ərazisində müəyyən edilmiş qaydada dövlət qeydiyyatından keçmiş beynəlxalq təşkilatın əməkdaşı.

3. Məqsədi yalnız bir xarici dövlətdən digər xarici dövlətə keçmək olan şəxs.

4. Dövlət ərazisində yerləşən diplomatik imtiyazları və imunitetləri olan diplomatik nümayəndəliklər, konsulluq idarələri və xarici ölkələrin digər rəsmi nümayəndəlikləri, beynəlxalq təşkilatlar və onların nümayəndəlikləri, habelə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmayan xarici təşkilatların və firmaların nümayəndəlikləri.

5. Rezident anlayışı ilə əhatə edilməyən digər şəxslər.

QEYRİ-MEDİA *sif. [ər. غير + ing. media]* Dövri çapa aid olmayan.

QEYRİ-POLEMİK *sif. [ər. غير + yun. πολεμικός (polemikos)]* Fəlsəfə, siyasət, ədəbiyyat kimi sahələrlə bağlı aparılan mübahisəyə daxil olmayan.

QƏLƏM-LƏKƏÇIXARICI *is.* Tərkibində ekoloji peroksid ağardıcı olan qələm formalı ləkəaparan vasitə.

QLAMUR *is. [ing.və fr.]* Dəbdəbə, cah-cəlal; cazibə.

QOLKİPER *is. [ing. goalkeeper] idm.* Futbol və xokkey oyunlarında qapıçı.

QOMMAJ is. [fr.] *kosmet*. Bitki, efir yağları tərkibli qatı krem. Dəri üzərində piy artıqlarını, buynuzlaşmış hüceyrələri udur və efir yağlarının cavanlaşdırıcı təsiri nəticəsində dəridə regenerasiya baş verir.

QOT is. [ing. *goths* < *gothic* “kəbud”] XX əsrin 70-ci illərində pank-hərəkatın əsasında yaradılan submədəniyyət. Özünəməxsus imici ilə fərqlənir.

QULAQCIQ is. *tex*. Səs informasiyasını fərdi dinləmək üçün istifadə olunan qurğu. □ *Blutuz qulaqciq, mini blutuz qulaqciq*.

QURU is. [hind.] İnduizmdə: müəllim, dini, ruhani rəhbər; müşid. *Fellini mənim üçün qurudur*. (Eldar Quliyev).

L

LAHMACUN is. [ər. لحم عجين “xəmir kimi yoğrulmuş ət”] *aşp*. Lavaş üzərinə quzu əti, pomidor, pul bibər və holland pendiri çəkilmiş türk mətbəxinə məxsus yemək növü.

LAMİNASIYA is. 1. *çap*. Kağızın üzərinə çəkilən xüsusi təbəqə. Hazır məhsula cəlbedici xarici görkəm verir, uzun müddət onu çirklənmədən, əzilmədən, cırılmadan və mexaniki təsirlərdən etibarlı qoruyur.

2. *kosmet*. Saçlara vurulan xüsusi tərkib. Nəticədə saçın üzərində onu zədələnmədən qoruyan nazik plyonka yaranır. □ *Kipriklərin laminasiyası. Laminasiya etmək*.

LAMİNASIYALANMA *f.is. laminasiya* sözündən.

LAMİNAT is. [ing. *laminated* “laylı material”] 1. *təm*. Əsası taxta lifli lövhələrdən ibarət döşəmə örtüyü.

2. *meb*. Kağız laylı dekorativ material. Laminatın növləri: HPL (High Pressure Laminat) — mərtəbəli preslərdə

hazırlanan yüksək təzyiqlə preslənmiş üzlük materialıdır. CPL (Continuous Pressure Laminat) — lentli preslərdə hazırlanan aşağı təzyiqlə preslənmiş üzlük materialıdır.

LAMİNAT-PARKET is. [ing. laminate “laylı material” + fr. parquet “taxta döşəmə!”] *təm.* Parketi əvəz edən laminat növü. *Xüsusilə qonşu ölkələrdən idxal edilən laminat-parket, tamet və kafel-metlax sahəsində qiymət artımı müşahidə* *edilib.*(
<http://www.marja.az/business/sector/trade/>)

LAMİNATOR is. *tex.* Sənədlərin və cildlərin üzərinə laminasiya plyonkası çəkmək üçün təyin olunan aparat. □ **Paket laminatorları (RENZ)** – vizit kartı ölçüsündən (50x75 mm) başlayaraq A3 formatadək olan sənədlərin laminasiya edilməsi üçün istifadə olunur. **Rulon laminatorları (GMP)** – tirajlı məhsulları laminasiya etmək üçün peşəkar enliforamlı maşınlar.

LAMİNƏ is. [lat. lamina “metal və ya taxtadan nazik lay”] *təm. meb.* □ **Laminə edilmiş DSP/MDF** — Melamin hopdurulmuş xüsusi dekorativ kağız örtüklü lövhə (buna görə də bəzən ona melamin lövhəsi deyirlər). Laminatlı lövhənin yüksək istehlak xüsusiyyətləri vardır — istiyə dayanıqlıdır, nəmişliyə davamlıdır, sürtülməyə və digər zədələrə qarşı dözümlüdür. □ **Laminə etmək** — Lövhələrin və ya hissələrinin xüsusi kağız plyonka ilə üzlənməsi prosesi. Laminə ancaq isti preslərdə üzlük materialın lövhəyə yapışdırılması şəklində həyata keçirilir. Presləmə temperaturu 190 — 210 C, presləmə müddəti 30—40 saniyədir. Laminə edilmiş lövhə mexaniki, kimyəvi təsirə qarşı yüksək dayanıqlıdır.

LANDO is. [alm. Landau “Bavariyada (Almaniya) şəhərin adından”] *avtom.* Minik avtomobillərində arxa

oturacağın üst damı açılaraq yığılan dörd yan qapılı kuza növü.

LAYK *is.* [*ing.* like] *KİV.* Sosial şəbəkələrdə şəkil və ya frazalara münasibət bildirmək üçün verilən bəyənmə işarəsi.

LAYNER *is.* [*ing.* liner] *kosmet.* Göz makiyajı üçün istifadə olunan kosmetik vasitə.

LAZERMAKS *is.* [*ing.* laser-max] Əyləncə mərkəzlərində döyüş oyunu. Silahdan atılan lazer rəqibin jiletindəki xüsusi hədəf zonasına dəydiyi zaman rəqib oyunda uduzmuş olur.

LED *is.* [*ing.* light-emitting diode (LED) “ışıq saçan diod”] *tex.* Elektron dəlikli keçiddən elektrik cərəyanının düz istiqamətdə ötürülməsi zamanı optik şüalanma yaradan yarımötürücülü elektron cihaz. Lampalara, fənər və çilçiraqlara tətbiq edilir. Digər lampalardan qənaətli və uzunömürlü olması ilə fərqlənir.

LED-TV *is. tex.* Arxadan və daxildən işıqlanması diodlar vasitəsilə olan, qənaətli enerji sərfiyyatı ilə fərqlənən televizor.

LEKSAN *is.* [*ing.* lexan] *tik.* Şüşəni əvəz edən, çox möhkəm yarımkarbonatdan hazırlanan qətran tərkibli materialın ticarət markasının adı. İstixanaların, pəncərə, təyyarə illüminatorlarının, gülləkeçirməyən pəncərələrin, linzaların hazırlanmasında komponent kimi istifadə olunur.

LEQO *is.* [*dat.* lego < leg, godt “oyuncaq, həzz”] Müxtəlif əşyaları yığmaq və modelləşdirmək üçün kiçik detallar dəstindən ibarət məşhur oyuncaqlar seriyası. Bu dəstləri istehsal edən şirkətin əsas ofisi Daniyanın Yutlandiya

yarmadasındaki Billund şəhərində dünyanın ən böyük
Leqoləndində yerləşir. Leqolənd tamamilə leqo
konstruktorlarından tikilmiş bir şəhərcikdir.

LESSİROVKA *is.* [alm. lasieren “şirələmək”] *inc.* Rəng
çalarını gücləndirmək və ya zəiflətmək üçün yeni rəngin
yaxılması.

LEVERİC *is.* [ing. leverage] *mal.* Aktivlərin artımını kapital
artımı ilə birləşdirən alət. *Mərkəzi Bank "leveric"*
səviyyəsinin dəyişdirilməsinə lüzum görmür.
(<http://az.trend.az/business/economy/2102868.html>)

LƏNDİŦQ *is. infor.* □ **Ləndinq səhifə** [ing. landing page “enmə
səhifəsi”] Müəyyən məqsədli auditoriya üçün kontakt
məlumatlarının toplanması ilə məşğul olan veb-səhifə.
Reklamların effektivinin və auditoriyanın artırılması üçün
istifadə olunur. Ləndinq səhifə, adətən, mallar və
xidmətlər haqqında da məlumatlar daşıyır.

LİBOR *is.* [ing. London Inter Bank Offered Rate] *mal.* Dünya
miqyasında digər faiz dərəcələri üçün istiqamətverici
rolunu oynamaqla, dəyişən faizli kredit müqavilələrində
ən geniş istifadə olunan bir göstərici. Bu zaman kredit
faizləri “LİBOR +”, yaxud “LİBOR –” kimi hesablanır.

LİFTİŦQ *is.* [ing. lifting, lift “qaldırmaq”] *kosmet.* Dərinin
dartılması məqsədilə aparılan kosmetoloji prosedurlar və
ya cərrahiyyə əməliyyatı. *Şokolad-bürünmə bədənə lif-
ting effekti verir, arıqladıqdan sonra dəridə yaranan
çatları aradan qaldırır və dərinin cavan qalmasına
kömək edir.* («Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh.40)

LİKVID *is.* [lat. liquidus “axıcı maye”] *iqt.* Biznesdə edilən pul
yatırımlarının, investisiyaların geri qayıtması (yəni öz
pulunu çıxardaraq, gəlir gətirməsi). □ **Likvid olmaq** *Nisbi*

rəqəmlərə gəldikdə müəssisə likvid olmaya bilər.
([http://banker.az/likvidlik-nadir-aktivlərin-pula-cevrilmə-qabiliyyəti/](http://banker.az/likvidlik-nadir-aktivlerin-pula-cevrilmə-qabiliyyəti/))

LİKVIDLİ *sif. iqt.* Pul yatırımı edən biznesmenin, onları qısa müddət ərzində böyük plyusla geri qaytara bilməsi. *Belə yüksək likvidli situasiyalara olduqca nadir hallarda rast gəlinir.* ([http://banker.az/likvidlik-nadir-aktivlərin-pula-cevrilmə-qabiliyyəti/](http://banker.az/likvidlik-nadir-aktivlerin-pula-cevrilmə-qabiliyyəti/))

LİKVIDLİK *is. iqt.* 1. Biznesdə, iqtisadiyyatda yaxud investisiya proseslərində aktivlərin bazarda əhəmiyyətli qiymət fərqi olmadan və dəyər itkisi yaratmadan tez reallaşdırıla (satıla) bilməsi qabiliyyəti. Aktivlərin pula çevrilmə imkanını əks etdirən iqtisadi termin. □ **Likvidlik əmsalları** (Liquidity ratios) – müəssisənin qısamüddətli borclarını ödəmə gücünü ölçmək üçün hesablanır.

2. Ödəniş qabiliyyətinin müəyyən edilməsi. □ **Likvidlik riski** – planlaşdırılmış və gözlənilməyən öhdəliklərin vaxtında və effektiv yerinə yetirilə bilməməsi, əlavə likvid vəsaitin əldə edilməsi, həmçinin bankın aktivlərinin minimal zərərlə dərhal satılması üzrə imkanların azalması riski. **Likvidlik «qəpi»(fərqi)** – eyni ödəniş müddətinə aid olan aktiv və öhdəliklərin fərqi.

LİMFODRENAJ *is. [lat. lympho- + fr. drenaj] kosmet.* Fizioterapiyanın bir növü olan limfodrenaj hüceyrələr arasında yığılıb qalmış maye və maddələr mübadiləsinin yığıntılarını xüsusi aparat vasitəsilə masaj edilərək sorulmasına xidmət edir. *Bu prosesi limfodrenaj masajla da tamamlamaq mümkündür.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.50)

LİNK *is. [ing. link “sitat, əlaqə”] tex.* Qrafik olaraq seçilən, hipermətnli sənədin bir hissəsi. Adətən başqa yerdə

yerləşən bir mətnə, başlığa və ya şəklə istinad etmək məqsədilə tətbiq edilir; hiperlink.

LİNQVOPOETİK *sif.* [lat. lingvo “dil”] Dilçilik və poeziya baxımından tədqiq olunan. □ ***Linqvopoetik analiz.***

LİPOFİLİNQ *is.* [yun. λίπος “piy”, ing. filling “doldurma”] *tib.* Plastik cərrahiyyədə pasiyentin piy toxumalarının yenidən özünə, problemli nahiyyələrinə inyeksiya edilməsi.

LİPOSAKSİYA *is.* [yun. λίπος “piy”, ing. suction “sorub-çıxarma”] *tib.* Plastik cərrahiyyədə gözəl estetik konturların əldə olunması məqsədilə dərialtı piy toxumalarının cərrahi əməliyyatla xaric edilməsi. □ ***Ultrasəs liposaksiyası*** [ultrasound-assisted liposuction [UAL]] – ultrasəsin köməyi ilə piyin durulaşdırılması; ***lazer liposaksiyası*** – ultrasəsin köməyi ilə əməliyyatın daha dar dəlikdən və dəriyə zərər vermədən aparılması; ***lazer liposaksiyası*** və ya ***lipoliz*** – aşağı tezlikli lazerin cərrahi kanyuldan dəri altına keçirilərək qansız və ağrısız piy toxumalarını parçalaması; ***şpris liposaksiyası*** – çox kiçik həcmdə (0,5 l) piy toxumasının xüsusi şpris vasitəsilə çəkilərək çıxarılması; ***pnevmatik liposaksiya*** – kompüterin nəzarəti altında xüsusi elektrik cərəyanı buraxan elektrolitin dəri altına daxil edilərək piyləri durulaşdırması və onları çəkərək çıxarması.

LİPUÇKA *is.* [rus.] *kosmet.* Arzuolunmaz tükləri kökündən qopardaraq, gec çıxmasını təmin edən xüsusi yapışqanlı kağız. *Hər kəsin “lipuçka” olaraq tanıdığı bu vasitələri hazır şəkildə də alıb tətbiq etmək olar.* (<http://kayzen.az/blog/stil/16712/ev-%C5%9F%C9%99raitind%C9%99-art%C4%B1q-t%C3%BCkl%C9%99rd%C9%99n-azad-olmaq.html>)

LOKAL *sif.* [lat. localis “yerli”] *infor.* □ **Lokal şəbəkə** – məhdud coğrafi ərazi çərçivəsində istifadəçilərin sərəncamında olan kompüter şəbəkəsi.

LOQO *is.* [ing. logo] 1. Bir məhsul, xidmət və ya qurumu təmsil etmək məqsədilə istifadə edilən, bütöv bir quruluşlu zahiri simvol və ya qrafiki işarə.

2. *infor.* Kompüterdə yüksək səviyyəli proqramlaşdırma dili.

LOGİSTİKA *is.* [ing. logistics] *tex.* Firmaların, müəssisələrin maddi texniki təchizatı.

LOSİNİ *is.* [rus. “лось” (sığın) sözündən] Tam dar formalı şalvar.

LOTOTRON *is.* [fr.] Lotereya tirajlarını keçirtmək üçün qurğu.

M

MAGİSTR *is.* [lat. magister “müəllim”] Magistratura mərhələsini bitirmiş şəxs; elmi dərəcə.

MAGİSTRATURA *is.* Bakalavratüradan sonra gələn təhsil mərhələsi.

MAKDONALDS *is.* [ing. Macdonalds] Ayaqüstü, yeməyin hazırlanması tez başa gələn ictimai iaşə sistemi, həmçinin bu şəbəkəyə daxil olan müəssisələr birliyi. Makdonalds populyarlaşmış menyu – buterbrodlar assortimenti (məs. fişburger, hamburger, çizburger və s.) təklif edir.

MAKLER *is.* [alm. makler] *iq.* Fond və əmtəə birjalarında, o cümlədən ev alqı-satqılarında, sövdələşmələrin bağlanması vasitəçi, dəllal. Hüquqi şəxs hüququna

malikdir və birja əməliyyatlarının müəyyən növləri üzrə ixtisaslaşır.

MAKLERLİK *is.* b a x *makler*.

MAKROKLİMATOLOGİYA *is.* [yun. μακρός “kiçik, balaca” + κλίμα “maillik” + λόγος “təlim”] *ekol.* Çox böyük olmayan ərazilərdə daxili havanın iqlim parametrlərini və onların dəyişmə qanunauyğunluqlarını öyrənən yeni elm sahəsi.

MAKROPSİYA *is.* [yun. μικρός “kiçik, balaca” + ὥψις “növ”] *tib.* Psixosensor pozuntuların bir növü; ətrafdakı əşyaların gözə böyük ölçüdə görünməsi.

MAKVİS *is.* [fr. magius] *ekol.* Həmişəyaşıl sərtarpaqlı və tikanlı kolların və alçaqboylu ağacların cəngəlliyi. Makvislərə, əsasən, tikanlı kollar daxildir əksəriyyəti efiryağlı və kəskin qoxulu olur.

MAMMOPLASTİKA *is.* [lat. mammoplastica] *tib.* Döş vəzilərinin plastikası.

MANİPULYASIYA *is.* [ing. manipulation] 1. *psix.* Aldatmaq, ictimai fikri çaşdırmaq, fırıldaqlıq, hiylə, çirkin məqsədlərə nail olmaq üçün faktları qəsdən təhrif etmə;
2. *tex.* Teleqraf siqnallarının verilməsində iş prosesinin radioverici vasitəsilə idarə olunması.

MANİPULYATOR *is.* 1. *tex.* Əşyaların idarə olunması üçün istifadə olunan mexanizm. 1) Kompüterə əməllərin verilməsini təmin edən vasitə, element, məs., *siçan*. 2) Yükqaldırma qurğusunu idarə edən mexanizm.
2. *psix.* Öz məqsədi üçün başqalarından istifadə edən adam.

3. *inc.* Barmaqların və əllərin virtuoz hərəkəti sayəsində kiçik əşyalarla illüziyalar göstərən artist.

MANKO is. [*ital.* *manko* “kəsir, çatışmazlıq”] *mal.* Kassada pulun həqiqi məbləğdən əskik olması.

MANŞET is. [*fr.* *manche*fte “qatlanan, irəli çıxan”] 1. *tex.* Maşın mexanizmində silindr formasında irəli çıxan detal.

2. *KİV.* Qəzet nömrəsinin əsas, önəmli xəbəri, qəzetin birinci səhifəsinə çıxarılaraq xüsusi təqdimatla verilən məlumat, diqqəti cəlb edən əsas yazı; günün aktual mövzusu.

MANUAL *sif.* [*lat.* *manualis* “əl ilə”] Əl ilə hərəkət etdirmə, bir işi əl ilə görmə.

MANUALTERAPİYA is. [*lat.* *manus* “əl” + *yun.* *θεραπεία* “müalicə”] *tib.* Pasiyentin orqanizminə əl ilə toxunaraq müayinə və müalicə etmə metodu.

MANUKA is. [*lat.* *Leptospermum scoparium*] *bot.* Yeni Zelandiyada bitən ensiz, qəhvəyi yarpaqlı kol bitkisi. Yarpaqlarından alınan efir yağları antibakterial, bəlgəmgətirici və göbələk əleyhinə təsirli olduğundan təbabətdə və kosmetologiyada istifadə olunur.

MARGİNAL *sif.* [*lat.* *marginalis* “son həddə olan, kənarda qalan”] 1. Öz sosial qrupundan kənarda qalan, cəmiyyətdən uzaq düşən, qəbul olunmayan. Məs., *tüfeylilər, avaralar, bomjlar* və başqa təbəqə.

MARGİNALLAŞMA *f.is.* *marqinal* sözündən.

MARİKULTURA is. [*lat.* *marinus* + *cultura* “tərbiyə, təhsil”] *ekol.* Dəniz sənaye orqanizmlərinin (molyusk, yosun və s.) süni yetişdirilməsi və artırılması.

MARİNİZM *is. fəl.* [lat. marinus “dəniz, dənizə aid”] Dənizdə və ya müəyyən akvatoriyada hakim mövqe tutmaq üçün hərbi-dəniz qüvvələrini gücləndirməkdən ibarət olan siyasət.

MARİNOBİOSFER *is.* [lat. marinus “dəniz” + *yun.* βιόσφαιρα] *ekol. biol.* Dünya okeanında yaşayan orqanizmlərin məcmusu.

MARJA *is.* [fr. marge “sahənin kənarı”] *iq.* 1) Qiymətli kağızların, əmtəə xidmətlərinin və s.-nin qiymətləri, məzənnələri, yaxud faiz dərəcələri arasındakı fərq; 2) İqtisadi subyektin cəlb etdiyi və yerləşdirdiyi kredit vəsaitlərin faiz dərəcələri arasındakı fərq.

3. Fond birjalarında həyata keçirilən əməliyyatların riskindən sığortalanmaq məqsədilə müştəri tərəfindən vasitəçi şəxsə verilən pul vəsaiti və ya girov.

4. İnvestor tərəfindən yerləşdirilən və ticarət əməliyyatının açılması məqsədilə tələb edilən ilkin vəsait həcmi. □ **İlkin marja** [ing. initial margin] – ticarət əməliyyatının açılması üçün tələb edilən ilkin məbləğ. Bu məbləğ öhdəliklərin icrası üçün təminat rolunda çıxış edir.

MARKAZİT *is. geol.* Mineral (FeS₂). Markazit autigen mineral olub çöküntü- toplanmanın bərpəedici şəraitdə getdiyini göstərir.

MARKER *is.* [ing.] 1. Spirt əsaslı, su ilə yuyulmayan flomaster. **Lövə üçün marker.**

2. Peyntbol oyununda istifadə olunan rəngli güllələr.

3. *infor.* Lokal şəbəkədə stansiyanın müvəqqəti olaraq ötürmə mühitinin nəzarətində olduğunu göstərmək üçün hər hansı bir verilənlər stansiyasından digərinə ardıcıl şəkildə ötürülən səlahiyyət simvolu rolunu daşıyan bitlərin müəyyən qrupu. □ **Marker göndərmə protokolu, marker göndərmə proseduru** –markerdən istifadə edən

lokal şəbəkədə verilənlər stansiyasının markeri sorğulamasını, istifadə etməsini və ötürməsini idarə edən qaydalar dəsti.

MARKERLİ *sif.* □ *Markerli halqavari şəbəkə* - verilənlər stansiyaları arasında marker göndərmə protokolu vasitəsilə verilənlərin biristiqamətli ötürülməsinə imkan verən halqavari şəbəkə (burada ötürülən verilənlər ilkin stansiya qayıdır). *Markerli şin şəbəkəsi* – markerli ötürmə protokolunun istifadə edildiyi şin şəbəkəsi.

MARKETİNG *is.* [*ing.* marketing “bazar fəaliyyəti”] Ehtiyacların və ya tələbatların ödənilməsi üçün istehlak tələbinin öyrənilməsinə yönəldilmiş insan fəaliyyəti növü. □ *İnteraktiv marketing* – iştirakçının bilavasitə iştirak etdiyi reklam növü. *Elektron marketing* – şirkətin məhsullarını və xidmətlərini internet vasitəsilə təşviq etmək, satmaq cəhdlərindən ibarətdir. *Marketing kommunikasiyası*.

MARKET-MEYKER *is.* [*ing.* market maker] *iqt.* Ticarət əməliyyatlarının icrası məqsədilə mütəmadi qaydada hər hansı maliyyə aləti üzrə alış və satış qiymətlərini dərc edən diler.

MARKETRİ *is.* [*fr.* marquer “oymaq, şəbəkə qurmaq”] *təm. meb.* Şpon hissəciklərindən yığılmış dəst. Məşhur fransız mebelçisi Andre Şarl Bul (1642 — 1732) tısağa qını, qara ağac və bənzəri materialların fonunda bürüncdən mozaik naxışlar yığdı. Bul mazaikası və ya Bul merketrisi adını almış bu texnikanın məğzində biri— birinin üstünə qoyulmuş material laylarının üzərində eyni zamanda həm fonun, həm də haşiyənin elementlərini oyma işi durmuşdur

MARQO is. [lat. marqo “hədd, sərhəd”] İşgüzar sənəddə, kommersiya məktubunda müəyyən qeydlər aparmaq üçün qoyulan boş yer.

MARŞAL is. *idm.* Ralli oyunlarının başlanmasına, bitməsinə, oyunun gedişatına, tamaşaçıların təhlükəsizliyinə nəzarət edən könüllü.

MARTİNİ is. [it. martini “tünd məhlul”] 1. Vermut adlanan içki növü. 2. Spirtdən, vermutdan və tünd araqdan hazırlanan kokteyl.

MARZİPAN is. [alm. marzipan < ital. marzzapane “pasxa çörəyi”] *kul.* Şəkər tozu və üyüdülmüş badamın qarışığından hazırlanan elastik, xəmirəbənzər şirniyyat növü; *şəkər xəmiri*. Tortun üzərini örtmək üçün istifadə olunur;

MASMEDİA [ing. Mass Media] Kütləvi İnformasiya Vasitələri – mətbuat, radio, televiziya və s. *Müasir dünyada masmedianın rolu, hadisələrin rolu və obyektiv işıqlandırılması, informasiyanın dəqiqliyi, çağdaş jurnalistika peşə etikasının əhəmiyyəti və başqa məsələlər diqqət mərkəzində olmuşdur. “Respublika” qəzeti, 14.06.2014. Jan Pol Sarter “Dialektik şüurun təhlili” əsərində “seriyalı mədəniyyət” anlayışını elmə gətirərək, bununla masmedianın təsiri ilə biçimlənən sosial mövcudluğun, məişətin xüsusiyyətini dəyərləndirdi. (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.*

MASTER-KART is. [ing. master “kardo”] *mal.* Bank-maliyyə sistemində ödəmə kartlarının bir növü.

MASTER-KLAS *is. inc.* Ustad dərsi. *Məşhur musiqi şirkətinin nümayəndəsi Azərbaycanda “master klas” keçib.* (<http://az.apa.az/news/360724>)

MASTİKA *is.* [yun. μαστίχη “qatran”] *kul.* Şəkər tozu və marşmellounun qarışığından hazırlanan xəmirəbəncər kütlə. Tortun üzərini örtmək və bəzəmək üçün istifadə olunur.

MASTOİDİT *is. tib.* Gicgah sümüyünün məməşəkilli çıxıntısının iltihabı. *Mastoidit, əsasən, orta qulağın irinli iltihabının ağırlaşmasıdır.*

MASTOPATİYA *is.* [yun. μαστός “döş” + pathos “xəstəlik, əziyyət”] *tib.* Hormonal pozğunluqlarla bağlı süd vəzilərində yaranan xəstəliklər qrupu.

MAVİ *sif.* □ *Mavi otaq* (blue room). *Aparıcıların və diktorların inkrustasiya üsulu ilə çəkilməsi texnologiyasına verilən ad.*

MAYFAY *is.* [ing. MiFi] *tex. inf.* İstənilən yerdə internetlə əlaqə yaratmaq məqsədilə istifadə oluna bilən kiçik səyyar cihaz.

MDF *is.* [ing. Medium Density Fiberboard] *təm.* Orta sıxlığa malik taxtalıflı lövhə mənasını verir. MDF lövhələr ağac liflərindən hazırlanır. Bu da lövhələri ekoloji baxımdan qiymətli edir. MDF lövhələri çox möhkəm və sıx olur, rənglənmək və ya laminə edilmək üçün idealdır.

MEDİA *is.* [ing. media] Kommunikasiya vasitələri.

MEDİABAZAR *is.* [ing. Media Market] Bu və ya digər şirkətə məxsus KİV-in auditoriyasının əhatə rayonu, mass-medianın köməyi ilə informasiya texnikasının, proqram-

ların və reklamın yayılmasının səmərəli gerçəkləşdirilməsi zonası.

MEDİADAŞIYICI is. *tex.* Kompakt-disklər, MP3, peyk radio-su və DVD-disklər. *Bundan əlavə, bütün mediadaşı-yıcıları - kompakt-diskləri, MP3, peyk radiosu və DVD-diskləri birləşdirən multimedia sistemi Sizin sərəncamınızdadır.* (<http://www.smartek.az/index.php?a=pages&lang=az&id=295>)

MEDİAFAYL is. [*ing.* Media Files] *infor.* Yalnız medianın istifadə etdiyi .gif, .jpg, .png və .bmp fayllar.

MEDİAMORFOZ is. [*ing.* mediamorhosis] KİV proqramlarında faktların, yaxud ideyaların təhrifi, fakt və hadisələrin bilərəkdən eybəcərləşdirilməsi.

MEDİASIYA is. *b a x mediator.*

MEDİATEKA is. [*ing.* media “daşıyıcı”, *yun.* teka “saxlama yeri, daşıyıcı”] Fond kitab fondu, musiqi fondu, radio yazıları, saxlama yeri. *Mediateka bölümündə reklam çarxları yerləşdirilmişdir.* (www.mct.gov.az)

MEDİATƏNQİDÇİ is. Medianın yaratdığı əsərləri tənqid edən. *Lakin Ə. Bağirov təhlilin istiqamətlərini düzgün müəyyən etdiyindən, ilk dəfə KİV-in öyrənilməsində əsas istiqamətləri təklif edən mediatənqidçi kimi elmi yaddaşda qalacaqdır.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

MEDİATOR is. [*lat.* mediator “vasitəçi”] 1. *siy.* Beynəlxalq mübahisədə vasitəçi kimi çıxış edən dövlət.
2. *biol.* Sinir uclarını hərəkətə gətirmək üçün işlədilən bioloji aktiv maddə.

MEDIA-YAZI is. Məqalə.

MEDİOQRAFİYA is. [lat. medio + yun. γράφη] Kinofotosə-nədlərin, videoyazıların və s. hər hansı bir mövzu üzrə si-yahısı.

MEDKARTİNG is. [ing.] Əyləncə mərkəzlərində sürətli maşın sürmə meydanı.

MEXANOXORİYA is. ekol. Açılan meyvə toxumlarının mexaniki səpələnməklə yayılması. *Mexanoxoriya sarı akasiya, itxiyarı, xınagülü üçün xarakterikdir; bu bitkilərin yetişmiş meyvələri birdən açılır (partlayır) və toxumları zərblə tullayır.*

MEXANOTERAPİYA is. Uzunmüddətli hərəkətsizlik nəticəsində yaranan fəsadların qarşısını almaq məqsədilə ayrı-ayrı oynaqlarda hərəkətin inkişafını təmin edən idman hərəkətlərinin xüsusi aparatlarda yerinə yetirilməsi.

MEQA... [yun. meqas “böyük”] 1. Nəyinsə böyük ölçüdə olması mənasını ifadə edən mürəkkəb sözlərin birinci hissəsi, məs., meqalitlər, meqapolis.

2. milyon (10^6) ilkin vahidə bərabər olan qısa vahidlərin yaranmasına qulluq edən fiziki kəmiyyət vahidlərinin adlarının birinci tərkib hissəsi. Məs., 1 meqabar 10^6 ; qısaldılmış adı.

MEQAPOLİS is. ekol. Əhalisi 10 mln.-dan artıq olan şəhər-lərin nəhəng aqlomerasiyası. *Meqapolisə Şanxay, Kəl-küttə, Tehran, Nyu-York, Tokio, San-Paulu, Meksika, Rio-de-Janeyro, London, Seul və b. aiddir.*

MELANİZM is. [yun. μέλας “qara”] 1) biol. Öz növünə xas rəngdən daha tünd rəngə malik olma; 2) ekol. Ətraf

mühitin çirkləndirilmiş rənginə uyğun tünd rəngli orqanizmlərin seçilib qalması (məs. belə kəpənlər 70 növdən çoxdur).

MERÇENDAYZER is. [*ing.* merchandiser “tacir”] *mark.* Əsasən supermarket və hipermarketlərdə məhsulların satış mərkəzlərinə gətirilməsi, yerləşdirilməsi, alıcılıq səviyyəsinin qaldırılması texnikası ilə məşğul olan mütəxəssis.

MERÇENDAYZER -EKSPEDİTOR is. *mark.* Supermarket şəbəkələrinin ticarət nöqtələrinə malların çatdırılması, verilməsi, yerləşdirilməsi, merçendayzer qaydalarının yerinə yetirilməsinə nəzarət, malların geri qaytarılması işləri ilə məşğul olan mütəxəssis.

MERÇENDAYZINQ is. [*ing.* merchandising] *mark.* Satış mərkəzlərində məhsulların düzgün yerləşdirilməsi metodu. *Merçandayzinqin qaydalarına düzgün riayət etməklə siz satış həcmi artırma bilərsiniz.*
(<http://display.az/bloq/75-mer-andayzinq-sat-lar-art-rmaq-yollar.html>)

MELOTERAPİYA is. [*yun.* μέλος “bədənin bir hissəsi; mahnı” + θεραπεία “müalicə”] Musiqi ilə müalicə.

MENARXE is. [*yun.* μήν “ay” + ἀρχή “başı”] *tib.* Qızlarda fizioloji hormonal inkişafın göstəricisi olan menstruasiya tsiklinin başlanması.

MENECER is. [*ing.* manager] İşlədən, yönəldən şəxs; idarəetmə məsələlərinə baxan mütəxəssis.

MENECMENT is. [*ing.* management] Bir işi yönəltmək, idarə etmək, rəhbərlik. 2. İdarəetmə üzrə təlim, kurs, elm.

MENOPAUA is. [*fr.* menopause] *tib.* Klimaks dövründə menstruasiya tsiklinin kəsilməsi.

MENTAL *sif.* [*fr.* mental < *lat.* mentalis “əqli, zehni”] □ **Mental arifmetika** zehni riyaziyyat təlimi.

MENTALİTET is. [*ing.* mentality] Yayış tərzindən doğan düşüncə. Adamların qavrama və dünyagörüşlərində onların həyat tərz, bilik səviyyəsi, mədəniyyəti ilə şərtlənmiş fərqi bildirən psixoloji xüsusiyyət.

MENYER is. *tib.* Daxili qulağın qeyri-iltihabi xəstəliyi. Bu xəstəlik güclü başgicəllənmə tutmaları, bir qulaqda eşitmə qabiliyyətinin azalması, ürəkbulanma, qusma ilə müşayiət olunur.

MENYU is. [*fr.* menu] Telekino və efir təcrübəsində ayrıca proqramın, filmin, verilişin və ya onların toplusunun qısa məzmununu əvvəldən anons edən bölüm.

MERKANTİL *sif.* [*fr.* mercantile < *it.* mercantile < *it.* Mercatile (mer cante) “tacirlik, tamahkarlıq”] Hər hansı məsələdə öz maraqlarını nəzərə almaqla iş görən, mənfəətpərəst, qazanc güdən, təmənnalı olan, xəsis, qəpiyi güdən, pulagir.

MERKANTİLİST is. Qənaətcil, xırdaçı.

MEŞƏ-PARK is. Şəhər və digər yaşayış məntəqələri ətrafında rekreasiya məqsədilə istifadə olunan abadlaşdırılmış meşə massivləri. Ekologiya terminləri lüğəti.

META [*yun.* “ara, aralıq”; *ital.* a meta “tən, yarıbayarı”] 1. *Meta...* mürəkkəb sözlərin önündə gəlib, aralıq, ümumiləşmə, vəziyyətin dəyişməsi, çevrilmə mənalarını ifadə edir.

2. *kim. meta...* önsəkilçi şəklində işlənilib kimyəvi maddələrin müxtəlif tərkibli olmasını və izomerlərini bildirir.
3. *iqt.* İqtisadi subyektlərin birgə, ortaq fəaliyyəti zamanı son nəticədə mənfəətin bərabər, tən yarıdan bölünməsinə nəzərdə tutan razılaşma, müqavilə.

METADİL *is. dilç.* «İkinci qəbildən» olan dil, daha doğrusu, dil haqqında danışan dil. Təbii milli dili əvəz edən dil. Azərbaycan dilçilik terminləri Azərbaycan dilinin təsvirini verən metadil elementidir.

METEOHƏSSAS *sif. ekol.* Hava dəyişilmələrinə həssas olan.

METOMORFOZ *is. [yun. metamorphosis* “dəyişilmə, çevrilmə”] Bitkilərin və heyvanların fərdi inkişafında (ontogenezdə baş verən və geniş yayılmış çevrilmə, dəyişmə hadisəsi), təkamül prosesində qazanılmış uyğunlaşma.

METYURİTİ *is. [ing. maturity]* Borcun son ödəniş tarixi, o cümlədən istiqrazın qaytarılma günü.

MEYNFREYM *is. [ing. mainframe] tex.* Ümumi məqsədli universal elektron-hesablama maşını. Meynfreym kompüterləri böyük, mürəkkəb hesablamalar aparmaqla yanaşı, özünə çoxlu sayda terminallar birləşdirir. Bu texnologiyanın qiyməti 1 milyon dollar dəyərində olur. Təyyarə və qatarlara sərnisin biletlərinin satışını mərkəzləşmiş qaydada həyata keçirən hesablama sistemlərində meynfreymdən istifadə olunur.

MEZO *is. [yun. μέσος “ara, orta”] 1. kosmet.* Kosmetologiyada üz dərisinə inyeksiya vasitəsilə müxtəlif preparatların yeridilməsi. *Sellülitlə yeganə mübarizə metodu mezo və ozonoterapiyadır.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 46)

2. *mezo...* Halı, orta vəziyyəti və s. göstərən ön şəkilçi. Məs.□ mezookrat leykokratla melonokrat arasında orta vəziyyət tutur.

MEZOSAP *is. kosmet.* Üzün ovalının bərpası üçün inyeksiya vasitəsilə dəri altına yeridilən və ən effektiv metodlardan biri olan – yumşaq elastikliyə malik əriyən saplar. *Çox nazik iynələrin köməyi ilə dərinin altına yeridilən xüsusi saplar təkcə karkas yaratmır, eyni zamanda kollagen ifrazını sürətləndirir.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 44.

MEZOTERAPİYA *is.* [yun. μέσος “ara, orta” + θεραπεία “müalicə, dərman”] *tib. kosmet.* Medikamentlərin dəri altına, əsasən, həftədə bir dəfə olmaqla az-az inyeksiya edilməsi. Mezoterapiya termini ilk dəfə 1958-ci ildə Mişel Pister tərəfindən alternativ tibbin bir metodu olaraq irəli sürülmüşdür. Hal-hazırda kosmetologiyada da geniş istifadə olunur. *.. kokteyl mezoterapiya üçün xüsusi olaraq hazırlanmışdır və cərrahiyyə əməliyyatı olmadan liposaksiya üçün istifadə olunur.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.49.

MEZOTERAPEVTİK “mezoterapiya”dan *sif.* Bu metodika hüceyrələrin sitoplazmasının biomolekulyar kütləsinin tərkibində bioloji fəal birləşmələr olan ekstraktların epidermis və dəriyə mezoterapevtik yeridilməsini özündə ehtiva edir. “Art of beauty» jurnalı, №9, 2012, səh.

MƏHKƏMƏ *is.* [ər.] □ **Məhkəmə ballistikası** – kriminalistika elminin sahəsi. **Məhkəmə-ballistik ekspertizası** – kriminalistik ekspertizanın növü.

MƏİŞƏT-FEKAL *sif.* Tərkibində insan nəcisi və sidik olan çirkab suyu.

MƏTBƏX-STUDIYA is. [ər. مَطْبَخٌ + ital. studio “araşdırma otağı” < lat. studium] Mətbəx ilə qonaq otağının birgə olduğu böyük zal.

MƏTÇİNQ is. [ing. matching] *mal.* 1. Fond birjasında dilerlər tərəfindən alqı-satqı; əməliyyatların müntəzəm şəkildə yoxlanılması.

2. İqtisadi fəaliyyətin risklilik səviyyəsinin qiymətləndirilməsi metodlarından biri.

MƏZƏNNƏ is. [ər.] *mal.* □ *Üzən məzənnə* [ing. Floating exchange rates] - stabil olmayan məzənnə. Xarici valyuta bazarında ölkənin valyutasının digər ölkələrin valyutasına nisbətdə məzənnəsinin tələb və təklif nəticəsində formalaşması rejimi. Üzən valyuta məzənnəsi xarici valyuta bazarında sərbəst şəkildə dəyişir. *Çarpaz (kross) məzənnə* - üçüncü valyuta məzənnəsinə nəzərən iki valyuta arasındakı məzənnə. *Məzənnənin hədəflənməsi rejimi* – milli valyutanın məzənnənin tənzimlənməsini nəzərdə tutan pul siyasəti rejimi. Adətən bu rejim çərçivəsində Mərkəzi Banklar təsbit olunmuş məzənnə rejiminin müxtəlif variantlarını tətbiq edirlər.

MİKROCİLALAMA f.is. [yun. μικρός “kiçik” + cilalama] b a x *mikrodermabraziya*.

MİKROÇİP is. [micro- < yun. μικρός “kiçik” + chip < ing. cipp “taxta qırığı”]

MİKRODERMABRAZİYA is. [yun. μικρός “kiçik” + δέρμα “dəri” + lat. abrasio “yığıntı”] *kosmet.* Ölmüş dəri hüceyrələrinin soyulması; mikrocilalama, piling, eksfoliasiya.

MİKROFİBR (MİKROFİBER) *is.* [*ing.* microfibre, microfiber] Yarıefir, poliamid və başqa polimer liflərdən hazırlanan parça; mikrolif. Hazırlandığı liflər mikrometr ölçüyə malik olduğuna görə parçaya bu ad verilmişdir. Geyimlər, üzlüklər, sənaye filtrləri və silgi dəsmallarının istehsalında istifadə olunur. *Sobanın üzərinə, masa üstünə, mətbəx mebelinin üzərinə sulu universal təmizləyici vasitə sıçradın, mikrofiber bez və ya kağız dəsmal ilə silin.* (<http://lady.day.az/news/gurmaniya/606655.html>)

MİKROFİLMLƏMƏ *f.is.* Çap olunmuş material, çertyoj, əlyazma və s. miniatur fotosurətinin foto və ya kino plyonkası üzərində alınması; mikrosuratılma.

MİKROKONTROLLER *is.* [*ing.* Micro Controller Unit, MCU] *tex.* Elektron qurğuları idarə etmək üçün nəzərdə tutulmuş mikrosxem.

MİKROPROSESSOR *is.* [*yun.* μικρός, *lat.* micro “kiçik” + *ing.* processor “əməl edən”] Bir və ya bir neçə mikrosxemdə arifmetik, məntiqi və maşın kodu ilə yazılmış idarəetmə əməliyyatlarının yerinə yetirilməsini təmin edən qurğu. Çipli kartlardan tutmuş, mobil qurğular və superkompüterlərə qədər bütün sistemlərdə hesablayıcı element kimi mikroprosessorlardan istifadə olunur.

MİKROPSİYA *is. tib.* Psixosensor pozuntuların bir növü □ ətrafdakı əşyaların gözə kiçik ölçüdə görünməsi.

MİKRORELYEF *is.* [*yun.* μικρός, *lat.* micro “xırda” + *fr.* relief < *lat.* relevo “qaldırıram”] *geol.* Xırda relyef formaları. Əsasən ekzogen proseslərin əmələ gətirdiyi yer səthinin nahamarlıqları.

MİKROSENOZLAR *is.* Biosenozların əsas qatları daxilində yerləşərək, dominant populyasiyaların mühityaratma fəaliyyətinin təsiri altında olan kiçik qruplaşmalar.

MİKROTROFİZM *is. bot.* Göbələk və ali bitkinin simbiozu (birgə yaşaması).

MİKS-FOND *is. [ing. mix-fond “qarışıq fond, qarışıq kapital”]*
mal. İnvestisiya yatırımının bir forması. Bu halda investor tərəfindən iqtisadi dövriyyəyə pul formasında olan investisiya qoyuluşu ilə paralel, eyni zamanda natural formada da yatırım olunur. Natural formada investorun mülkiyyətində olan daşınan və daşınmaz əmlak kapital qoyuluşuna cəlb olunur.

MİKŞER *is. [ing. mixer “qarışdırın”] tex.* 1. Səsyazma və səs yayımı sistemlərində bir neçə səsi qarışdırın qurğu. □
Mikşer pultu - səs müşayiəti signalının formalaşdırılması məqsədi ilə bir neçə mənbədən alınan səs signallarının birləşdirilməsi üçün qurğu.
2. Montaj zamanı bir kadrda digərinə plastik keçidi təmin edən pult qurğusu, keçid effekti.

MİKŞERLƏMƏ *f.is.* Səsyazma və translyasiya zamanı səsə səviyyəsini tənzimləmə.

MİLLİÖN *is.* Milli Ödəniş Nöqtəsi (MİLLİÖN) ödəmə sistemi.

MİNİÇARCER *is. [ing. mini + charger]* Mobil telefonları enerji ilə təchiz edən, daşına bilən elektrik yükləmə cihazı.

MİNİMİZASIYA *is. [fr. minimization < lat. minimus]*
Azaldılma, minimuma çatdırma. *Dələduzluq əməliyyatları risklərinin minimizasiyası – şirkətin 3D Secure texnologiyalarına qoşulması nəticəsində, bütün*

dələduzluq əməliyyatların ziyanları, 3D Secure texnologiyalarını dəstəkləməyən Bank-emitentin üzərinə düşür. [http□//www.azericard.com](http://www.azericard.com)

MINİTƏYYARƏ is. [lat. minimum “ən kiçik”] Ən kiçik, birnəfərlik təyyarə modeli.

MINİVAN is. [ing.] tex. Altı yerlik fərqlənən minik avtomobili.

MİOSTİMULYASIYA is. [yun. μῖος, μῑός (mios) “əzələ” + lat. stimulus “biz”] kosmet. Əzələ skeletinə formasının dəyişdirilməsi. Sallanan ağız uclarını və ya sallanan yanaqların qaldırılması. Adətən hər gün və ya günəşəri 10-15 seansdan ibarət kurs aparılır. Aparılmış kursdan sonrakı effekt 6-8 ay saxlanılır, bundan sonra kursu təkrarlayırlar, lakin seans sayı azaldılır.

MİOSTİMULYATOR is. kosmet. Elektrodlardan insan bədənindəki sinir və əzələlərə impulslar göndərən kosmetoloji cihaz.

MİOZİT is. [yun. μῖος, μῑός “əzələ”] tib. Skelet əzələlərinin iltihabı. Əsasən bütün əzələ sistemini əhatə edir.

MİZANKADRI is. *Bu baxımdan təhlil zamanı rejissor işi, məhz üzərinə düşən vəzifəni icra etmək dərəcəsi və mizankadri qurmaq qabiliyyəti, dramaturji inkişaf axarında tempo-ritmdən məharətlə istifadə etməsi dəqiqliklə araşdırılmalıdır. (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.*

MOBİL sif. [lat. mobilis “qıvrıq, yüngül, hərəkətdə ola bilən”] tex. □ **Mobil telefon** – əl telefonu. **Mobil terminal** – nağd vəsait olmadan telefon vasitəsi ilə ödəniş etmək üçün mobil telefonlara quraşdırılmış balaca qurğu – kredit kartlarından istifadə olunan terminalların mini versiyası.

MOBİLLİK is. təhs. □ *Akademik mobillik* – ali təhsil müəssisələrində tələbə və müəllimlərin digər ölkədaxili və ya xarici təhsil müəssisələrinə təhsil və ya təlim məqsədilə müəyyən müddətə yerinin dəyişdirilməsi. *Razılaşdırılmış akademik mobillik universitetlər arasında bağlanmış müqaviləyə əsasən həyata keçirilir* (<http://ndu.edu.az/az/content/308/>).

MODEM is. [lat. “modulator + demodulator” sözlərinin birləşməsi] *infor.* Telefon xətti və ya internet kabeli vasitəsilə gələn signalı (analoq və ya rəqəmsal) çevirən və ya paylayan cihaz.

MODERATOR is. [lat. moderor “azaldıram”] 1. *tex.* Piano və royallarda səsi tənzimləyən qurğu.

2. *KİV.* İctimai-sosial şəbəkələrdə adi istifadəçilərdən fərqli olaraq, mesajları silmək, redaktə etmək, istifadəçilərin səhifələrini silə bilmək kimi hüquqi imkanlara malik olan administrator.

3. *tel.* Hər hansı problemə (mövzuya) münasibətdə bir-birinə zidd mövqe tutan adamların toplaşdığı «dəyirmi masa» tipli verilişlərin aparıcılarına verilən ad. *Moderator mübahisə, debat və diskussiyaların iştirakçısı deyil, yalnız tənzimləyicisidir.* (Radio terminləri lüğəti)

4. *siy.* Aparıcı mövqeyi olan tərəf. *Rusiya bu münaqişənin həllində əsas moderatorudur, Türkiyə isə Azərbaycan torpaqlarının işğaldan azad olunması üçün hərbi əməliyyatların başlanacağı təqdirdə qarant kimi çıxış edə bilər.* (<http://worldmedia.az/index.php?newsid=377>)

MODİFİKASIYA is. [lat. modificatio “ölçünü müəyyənləşdirmək”, modus “ölçü, görüntü, obraz, ötürücü xüsusiyyət” + facio “etmək”] Dəyişdirmə, Yeni xüsusiyyətlər qazandırmaqla bir şeyin şəklini dəyişmək.

1. *tex.* Yeni texnologiya, qurğu, mexanizm və ya cihazın yeni modelinin yaradılması.
2. Seleksiyada: Genetik modifikasiya olunmuş orqanizmlərin (GMO) əldə edilməsi üçün heyvan geni bitkiyə və ya əksinə, yaxud bitki geni bitkiyə, heyvan geni heyvana köçürülür. Nəticədə yüksək və stabil məhsuldarlıq, il ərzində bir neçə dəfə məhsul vermək, ziyanvericilərə qarşı yüksək davamlılığa malik olmaq, daha yüksək və aşağı dərəcəli hava şəraitinə davamlı olmaq və s. kimi xüsusiyyətlər əldə olunur.

MODİFİKATOR(lar) *is.* [*lat.* *modifico* “dəyişdirirəm”] *ekol.* Orqanizmdə struktur – funksional dəyişikliklərə səbəb olan ətraf mühit faktorları (bəzi kimyəvi pestisidlər, ağır metallar və s.).

MODULYASIYA *is.* [*lat.* *modulatio* “ritmlilik”] *tex.* Televiziya-radio texnikasında rəqəm signalının analoq formasına çevrilməsi prosesi. Bu prosesin əksi isə demodulyasiya adlanır. Bir tonallıqdan digərinə, eləcə də məqamına görə fərqlənən eyniadlı tonallığa (məs., do majordan do minora) keçid.

MOL (MALL) *is.* [*ing.* *mall* “örtülü ticarət qalereyası”] Bir böyük binada cəmləşdirilmiş əyləncəsi və yeməxanaları olan ticarət mərkəzi.

MOLEKULYAR *is.* □ *Molekulyar mətbəx* və ya *molekulyar kulinariya* [*ing.* *molecular gastronomy*] – yemək bişirildiyi zaman baş verən fiziki və kimyəvi prosesləri öyrənən trofologiya elminin bir sahəsi.

MOLİSMOLOGİYA *is.* [*yun.* *μολυσμα* “infeksiyalı” + *λόγος* “təlim”] *ekol.* Tətbiqi ekologiyaanın bölməsi; ətraf mühitin çirklənməsi problemləri ilə məşğul olur.

MONİTOR *is. infor.* Verilənlərin vizual təsvirini əks etdirən qurğu – ekran.

MONİTORİNG *is. [ing. monitoring < lat. monitor] ekol.* Yadedici, nəzarətedici. Ekosistemin (ekoloji monitoring) və biosferin (biosfer monitoring) dəyişilməsi üzrə yerinə yetirilən uzunmüddətli kompleks müşahidələr və eksperimentlər sistemi. Xüsusi stansiyalarda və biosfer qoruqlarında yerinə yetirilir. Monitoring antropogen təsir altında olan biosferin və onun ayrı-ayrı elementlərinin vəziyyətinin dəyişməsinə qiymət vermək və onu proqnozlaşdırmağa yönəldilir. Monitoringin vəzifəsi biosferin davamlılığının zəifləməsi və bioloji məhsuldarlığının azalmasına səbəb olan mümkün antropogen yükün həddinin aşmasını aşkar etməkdir. □
Beynəlxalq monitoring. Bioloji monitoring. Genetik monitoring. Milli monitoring. Geofiziki monitoring. Ekoloji monitoring.

MONOFONİK *sif. [yun. μόνος “bir” + φωνή “səs”] □*
Monofonik səsyazma (monophonic recording) – bir neçə mənbədən gələn səs dalğalarını birlikdə bir daşıyıcı üzərində cəmləyən səsyazma üsulu. *Monofonik səsyazma tədricən daha təkmil stereofonik səsyazma ilə əvəz olunur.* (Kino, televiziya və radio terminlərinin izahlı lüğəti)

MONOSKOP *is. [yun. μόνος “bir” + ing. -scope “baxmaq üçün alət” < lat. –scopium “nəyəsə baxmaq”] tex.* Hər hansı bir tərpənməz təsvirin verilməsi üçün işlədilən TV borusu. *Belə təsvirdən TV aparatlarını yoxlamaq və sazlamaq üçün istifadə edilir.*

MORFOKLİMAKS *is.* Relyef və onun inkişafından asılı olan klimaks.

MOTİV *is.* [*fr.* motif < *lat.* moveo] 1. *psix.* İnsanın davranışını idarə edib, təşkilatilik, aktivlik və düzümlülüyünü müəyyənləşdirən psixoloji və fizioloji dinamik proses.

2. *hüq.* □ **Cinayətin motivi** cinayətkarın törətdiyi cinayət zamanı hərəkətlərini, davranışını şərtləndirmiş faktorlar.

MOTİVASİYA *is.* [*fr.* motif “səbəb”] □ **Motivasiya məktubu** [*ing.* cover letter] – işaxtaranın bacarıq, istək, entuziazm və qabiliyyətlərini əks edirən, CV-ni tamamlamaq üçün yazılan yarım səhifəlik məktub.

MOZAIK *sif.* □ **Mozaik görüntü** 1. Eyni, yaxud müxtəlif materiallardan düzəldilən təsvir, naxış; təsvirin ekranda mozaika şəklində göstərilməsi. Videokameralarda "fade out/in" işini mozaika təsviri ilə də etmək mümkündür.

2. Hər hansı verilişdən, filmdən dinamik fraqmentlər göstərilməsi. □ **Mozaik veriliş** (insulating mosaic) – məzmun, məna və formaca bir-biri ilə bağlanmayan ayrı-ayrı kiçik süjet, çıxış, müsahibə və digər təsviri materiallar toplusundan ibarət olan veriliş növü. «Xəbərlər», yaxud «Səhər» tipli proqramlar mozaik verilişlərə aiddir.

MOZAIKLİK *is.* [*ital.* Mosaico, *lat.* misivum “muzalara ithaf edilmiş”] Fitosenozların eyni quruluşda olması onların daha xırda quruluşda ayrılması mozaiklik adlanır. Mozaikliyin olması müxtəlif səbəblərlə bağlıdır. İnsan fəaliyyətinin nəticəsində də mozaiklik yarana bilər. Botaniki ədəbiyyatlarda mozaiklik müxtəlif cür adlandırılır. Məsələn, mikrofitosenoz (Lavrenko, 1959), mikroassosiasiya (Qrosheym, 1929), mikroqruplaşma (Yaroşenko, 1961). Bitkiliyi əmələ gətirən xırda sahələr bitki örtüyünün quruluş xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir və mikrosenozlar əmələ gətirir.

MULTIMEDIA is. [lat. multī + ing. media “qəzet, radio, TV və s.” < mass media] 1. Rəqəmli səs, təsvir, mətn və qrafika kimi ünsürlərin eyni anda istifadə edilməsi sistemi.

2. Geniş interaktiv qavranış imkanları olan və müxtəlif məqsədlərlə istifadə edilən informasiyaların toplanması, işlənməsi, bir formadan başqa formaya keçirilməsi üçün mürəkkəb çoxfunksiyalı sistemlərin əmələ gətirilməsi.

MULTİKULTURALİZM is. [lat. multī + cultura] siy. Eyni bir ölkədə yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrinin mədəniyyət həddlərini tanıyan humanist dünyagörüşü və ona uyğun olan siyasət. Bir ölkədə və ya dünyada bütövlükdə mədəniyyət fərqlərini saxlamağa istiqamətlənmiş siyasət və ideologiya. Tolerantlığın bir aspekti.

MULTİMƏDƏNİYYƏT is. [lat. multum “çox”] B a x *multikulturalizm*.

MULTİRUM is. [lat. multus “çox, çoxlu” + ing. room “otaq”] tex. Ağillı ev sisteminin tərkib hissəsi olan evdə səs siqnallarının paylanması və idarə olunması sistemi; audiomultirum.

MULTİPLİKATOR is. [lat. multiplicare “çoxaltmaq”] mal. □ *Pul multiplikatoru* – bank sisteminin əlavə pul yaratmaq qabiliyyəti.

MULTİYAYIM is. infor. □ *Lokal şəbəkə multiyayımı* – eyni lokal şəbəkədə seçilmiş bir qrup verilənlər stansiyaları tərəfindən qəbul edilməsi nəzərdə tutulan kadrın göndərilməsi.

MUMLAMA is. [ing. mummification] tex. İstismar prosesində lentdə əmələ gələn sürtülmələrdən filmi qorumaq üçün kinolentin emulsiyalı təbəqəsinin parafinlə örtülməsi.

MUNDIAL is. [isp. el mundo “ümumdünya, dünyəvi”] *idm.* Futbol, voleybol, basketbol, həndbol və bəzi başqa idman növləri üzrə dünya çempionatı. *20-ci mundial, yaxud ən böyük futbolun yubiley tamaşası.* (<http://xalqgazeti.com/az/news/sport/45534>)

MUS is. [fr. mousse “köpük”] 1. *aşp.* Meyvə, giləmeyvə, şokolad və s. yarma və ya jelatin ilə çalınıb köpük halına salınan şirniyyat növü. *Musu əsas biskvitin üzərinə töküüb bərabərləşdirin, 1 saat dondurucuda saxlayın.* (<http://tasty.az/az/desertler/tortlar/346-tort-s-pecenyem-sokoladom-s-sgusennim-molokom-bez-vipecki.html#ixzz46IWozMU6>)

2. *xüs.* Saç düzümü üçün istifadə olunan köpük; üz tərəşi üçün krem-köpük. *Sadəcə, nəm saçlara bir qədər mus, ya da saç kremi çəkin, sonra saç qurudan fenin isti küləyi ilə qurudun.* (<http://publika.az/p/95079>)

MUZEY-LEKTORIYA is. Muzey-qiraətxana.

MÜZİK-HOLL is. [ing. music-hall] *inc.* Estrada teatrı növü. Müzik-hol müxtəlif janrlı (estrada, sirk, balet, musiqi) kiçik nömrələrdən ibarət olub musiqili estrada konserti, yaxud vahid süjetli estrada tamaşası xarakteri daşıyır.

MÜZİKL is. [ing. musical < musical comedy “musiqili komediya”] *inc.* Estrada, operetta və balet növlərini özündə birləşdirən sintetik tamaşa növü. *Müzikldə dialoglar, musiqi, ifa və xoreoqrafiyadan ibarət dramatik süjet TV sənətinin spesifik vasitələri ilə ifadə olunur; əsasən komediya xarakterində olan musiqili səhnə əsəri; musiqili komediya.* (Kino, televiziya və radio terminlərinin izahlı lüğəti).

MÜZİK-VIDEO is. [lat. mūsica < yun. μουσική (mousiké)]
Məşhur ifaçıların estrada səhnəsində oxuduğu, diqqəti

cəlb edən və dəbdə olan mahnıların kasetlərə köçürülmüş video yazısı.

N

NAGİTS *is.* [*ing.* nuggets] *aşp.* Əvvəlcə una, sonra yumurtaya, daha sonra isə əzilmiş çipslərə batırılaraq yağda qızardılan toyuq filesi.

NANO... [*yun.* νᾶνος (nanos) “cırıtdan”] *kim. fiz.* Çox kiçik fiziki vahidlər və onların hissəcikləri ilə bağlı prosesləri əks etdirən mürəkkəb sözlərdəki ön şəkilçi.

NANOELM *is.* [*yun.* νᾶμος (nanos) “cırıtdan” + *ər.* علم] *kim. fiz.* Atom, molekul və makromolekulyar səviyyədə hadisə və obyektlərin tədqiqatı.

NANOFAZALI *sif.* [*yun.* νᾶμος (nanos) “cırıtdan” + φάση “faza”] *kim. fiz.* $0.5 \text{ nm} < d < 50 \text{ nm}$ ölçülü fazası olan. *Son illər alimlər tərəfindən çoxlu sayda nanofazalı yataqlar aşkar edilmişdir.*

NANOHISSƏCİK *is. kim. fiz.* Nanotexnologiya vasitəsilə alınmış nanoobyekt. Minik maşınları üçün indi nanohissəcik tərkibli elə rənglər alınır ki, bu rənglər su buraxmır, çirklənmir, cızılmır, parıldayır, günün müxtəlif vaxtlarında maşın müxtəlif rəngdə görünür.

NANOQURULUŞ *is. kim. fiz.* Nano ölçülü ($1 \text{ nanometr} = 10^{-9} \text{ metr}$) quruluş; nanoobyekt, nanohissəcik, nanozərrəcik; kvant-ölçü quruluşu.

NANOQURULUŞLU *sif. kim. fiz.* Nanoölçülü və ya nanohissəcikli olan. *"Günəş və hidrogen enerjisinin çeviriciləri" laboratoriyasında*

günəş elementinin səthində nanoquruluşlu silisium nazik təbəqəsinin (qalınlığı təxminən 150 nanometr) otaq temperaturunda yaradılma texnologiyası işlənmişdir.

NANOMATERIAL is. [yun. *vāvoç* (nanos) “cırtıdan” + *lat. māteriālis* < *māteria* “ilkin maddə, materiya”] *kim. fiz.* Nanotexnologiyanın və ya nanohissəciklərin köməyi ilə yaradılan material.

NANOMETR is. [yun. *vāvoç* (nanos) “cırtıdan” + *μετρέω* “ölçürəm, μέτρον “ölçü”] *kim. fiz.* Metrin bir milyard hissəciyinə bərabər olan ölçü vahidi ($1 \text{ nanometr} = 10^{-9} \text{ metr}$). Beynəlxalq Ölçü vahidi Sistemində *nm* (nanometr) olaraq qəbul edilmişdir.

NANOMƏSAMƏ is. [yun. *vāvoç* (nanos) “cırtıdan” + *ər. مَسَامَة*] *kim. fiz.* Atomlararası məsafə. "Kvant-ölçülü" effektinə (nəzəriyyəsinə) görə, kristalın ölçüsü hər hansı bir istiqamətdə 10-100 nanometrə qədər azaldıqda, onun səth sahəsinin rolu güclü dərəcədə artır, maddənin kristallik quruluşunda və elektrik, optik, mexanik, termik, möhkəmlik və s. xassələrində kəskin dəyişikliklər meydana gəlir, – atomlararası məsafə azalır.

NANOMƏSAMƏLİ *sif.* [yun. *vāvoç* (nanos) “cırtıdan” + *ər. مَسَامَة*] *kim. fiz.* Atomları arasındakı məsafələri nanoölçüyə salınmış. □ ***Nanoməsaməli silisium günəş batareyaları*** - fotovoltaiq prinsipi ilə işləyən və günəş enerjisini birbaşa elektrik enerjisinə çevirən cihazlar.

NANOMİNERAL is. [yun. *vāvoç* (nanos) “cırtıdan” + *alm. mineral*, *fr. Mineral* < *lat. (aes) minerale* “filiz”] *kim. fiz.* Nanoölçülü mineral.

NANOOPYEKT *is.* [*lat.* obiectum (objectum) “nəyə görəsə atılmış” < objectus “qarşıda olan, yerləşən”] *kim.* Nanoölçüyə (1 nanometr = 10^{-9} metr) malik olan obyekt; nanozərrəcik.

NANOTEXNOLOGİYA *is.* [*ing.* nanotechnology < *qəd.yun.* τέχνη “bacarıq, qabiliyyət” + λόγος “təlim”] *kim. fiz. tex.* 1. Təqribən 1 – 100 nm (1 nm = metrin milyardda biri) miqyasında, molekul, makromolekullar və atom səviyyəsində araşdırmaların və texnoloji proseslərin inkişaf etdirilməsi.

2. Atom və molekullar səviyyəsində, tamamilə yeni fiziki və kimyəvi keyfiyyətlərə malik olan strukturların, sistem və qurğuların yaradılması və tətbiq edilməsidir
3. Atom səviyyəsində baş verən proseslərə nəzarətin və manipulyasiyanın həyata keçirilməsidir. Nanotexnologiya – atom və molekullarla manipulyasiya edərək yeni keyfiyyətli materialların alınmasını və bu materiallardan istifadə edərək nanoölçülü maşın və mexanizmlərin, robotların, kompüter çiplərinin, elektronika avadanlıqlarının, optik cihazların, sensorların, ətraf mühitin kimyəvi və fiziki təmizləyicilərinin, canlı orqanizmlərə maddələrin, o cümlədən dərman preparatlarının daşınmasını həyata keçirən qurğuların yaradılmasını nəzərdə tutur.

NANOÖLÇÜLÜ *sif. fiz. kim.* Nanometrlə ölçülə bilən. 1 nanometr 10^{-9} metrə bərabərdir. *Son zamanlar fiziklərin, kimyaçıların və texnoloqların diqqətini nanoölçülü bərk cisim materiallar, (yarımkeçiricilər, metallar, dielektriklər)cəlb edir. (<http://www.anl.az/down/meqale/elm/2012/noyabr/284411.htm>).*

NANOZƏRRƏCİK *is. kim. fiz. b a x nanoobyekt.*

NEQOSİANT *is.* [lat. negotians “tacir”] *mal.* İri ticarətçi, kommersant. Adətən bu ifadə beynəlxalq ticarət münasibətlərində böyük iş (biznes) sahiblərinə aid edilir.

NEOFİT *is.* [yun. νεόφυτος “yeni əkilmiş; yeni yayılmış”] 1. Hər hansı fəaliyyətlə yenicə məşğul olan şəxs.
2. *mal.* Qiymətli kağızlar bazarında yenicə tədaviyə buraxılan maliyyə aləti (səhm, istiqraz və s.).
3. *mal.* Yeni yaranan bank.

NEO-FROST *is.* [qəd.yun. νέος (neos) “təzə” + ing. frost “qırov”] *tex.* Nofrost soyuducularının yeni mərhələsidir. Bu tip soyuducularda buz əritməyə ehtiyac olmur, nəmişliyi 90% saxlaya bilir. Olduqca tez dondurma xüsusiyyəti və antibakterial qoxu filtr sistemi var.

NEONATOLOQ *is.* [qəd.yun. νέος (neos) “təzə” + lat. natus “doğum”] *tib.* Doğum evində pediatri.

NEONATOLOJİ *sif. tib.* □ **Neonatoloji xidmət** – təzə doğulmuş uşağa doğum evində göstərilən xidmət.

NEOPREN *is.* [ing. neoprene] Sintetik, xloropren kauçukun bir növü olan su keçirməyən, elastik, yumşaq, istiyədavamlı, mikroməsaməli parça. Adətən hidrogeyimlərin, tərləmə üçün nəzərdə tutulmuş idman paltarlarının hazırlanmasında geniş istifadə olunur.

NO *is.* [yap. noqaku] *inc.* Yapon milli teatr forması. No tamaşalarının mətninin əsasını ibrətamiz ədəbi-bədii ibarələr təşkil edir, nəsr və poeziyanın, xalq-məişət danışığının ruhi-ahənginə əsaslanır.

NO-FROST *is.* [ing. no frost “qırov yoxdur”] *tex.* Dondurucu kamerasında və soyuducuda buzlanmanın qarşısını alan damcı sistemli texnologiya.

NONSENS *is.* [*ing.* monsetse < *lat.* non “yox” + *sensus* “məna, ağıl”] Mənasız, cəfəngiyyat, ağlabatmaz fikir, ideya.

NORİ *is.* [*yap.* 海苔] *aşp.* Dəniz yosunlarından hazırlanan məhsullar. Noridən, əsasən, yapon rolları (lavaşı) hazırlanır.

NOSTRİFİKASIYA *is.* [*alm.* Nostrification < *lat.* noster “bizim” + *bacere* “qeyd etmək, iş görmək”] Xarici diplomların tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi.

NOT *is.* [*lat.* nota “işarə”] *mal.* Dövlət, yaxud ayrı-ayrı müəssisə və təşkilatlar tərəfindən emissiya olunan borc öhdəlikli qiymətli kağız. Adətən bu qiymətli kağızlar qısamüddətli xarakter daşıyır.

NOTBUK *is.* [*ing.* notebook “qeyd kitabı”] *infor.* Daşınan fərdi kompüterin xüsusi növü.

NOTABENA (N.B.) *is.* [*lat.* nota bene “diqqətlə baxmaq”] Hansısa mətnin bir hissəsində xüsusi işarə “N.B.” ilə nəyəsə diqqət yetirməyi göstərmək. “N.B.!” qeydinin verilməsi isə mətnin bu yerindəki informasiyanın xüsusi əhəmiyyətə malik olduğunu bildirir.

NOTBUK *is.* [*ing.* notebook < *note* “qeyd” + *book* “kitab”] *tex.* Böyük yaddaşa malik kitab formalı, portativ, daşınan mini-kompüter növü.

NOTİFİKASIYA *is.* [*lat.* notificare “tanıtmaq, bəyan etmək”]
1. *mal.* Vekselin sahibi tərəfindən borc məbləğinin ödənilməməsi, veksəl öhdəliyinin icra edilməməsi barəsində indossanta – vekseli təqdim edən şəxsə

göndərilən rəsmi xəbərdarlıq və ya təqdim edilən xəbərdarlıq məktubu.

2. *siy.* Nota vermə; beynəlxalq hüquqda bir dövlətin hər hansı beynəlxalq problemlə bağlı öz mövqeyini başqa bir dövlətə nota vasitəsilə bildirməsi.

NOU-FROST *is.* [*ing.* know “bilirəm” + frost “qırov”] *tex.* No-frost soyuducularındakı kimi damcı sistemindən əlavə, daxili sərinkeşin quraşdırılması sayəsində soyuq havanın sirkulyasiya edə bilməsi kimi funksiyası olan texnologiya.

NOU-HAU *is.* [*ing.* know how “bilirəm necə və ya istehsalat sirri ”] *iq.t.* Kommersiya sirri ilə qorunan bilən istənilən xarakterli məlumat (ixtira, orjinal texnologiya, bilik, bacarıq və s.).

NOVASIYA *is.* [*lat.* novatio “yeniləmə, dəyişmə”] Nə isə yeni, yenilik. Bəzi ölkələrdə tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə başqa, yeni şərtlər müqabilində əvvəlki öhdəliklərin dayandırılması.

NULLİFİKASIYA *is.* [*lat.* nullificatio “məhv etmək, ləğv etmək”] *mal.* Kağız pul nişanlarının dövlət tərəfindən dövrüyyədən çıxarılması. Kəskin davamlı inflyasiya şəraitində kağız pullar tamamilə dəyərindən düşür, yəni pulun alıcılıq dəyəri, sıfıra yaxınlaşır. Bu halda isə pul öz funksiyalarını, demək olar ki, itirmiş olur. Beləliklə, dövlət bu pul nişanlarını ödəniş vasitəsi kimi tədavüldən ləğv edir.

O

Obliqator *is.* [*lat.* oblige] *sığ.* Avtomatik təkrarsığorta. Müəyyən sığorta sinfi və ya sinifləri (növləri)

üzrə təkrarsığortalının qəbul etdiyi fərdi risklərin təkrarsığortaçı tərəfindən avtomatik olaraq təkrarsığortalanmasını nəzərdə tutan təkrarsığorta forması.

OBROQASIYA *is.* [lat. abrogatio “ləğv etmə”] *hüq.* Köhnə qanuna zəruri dəyişikliklərin edilməsi

OBSTRUKSIONİZM *is.* [lat. obstruktio; fr. obstruction “maneə”] *siy.* İqtidarın işinə əngəllər törətməkdən ötrü müxalifətin hər cür vasitələrə əl atmasından ibarət olan, parlamentdə azlığın çoxluğa qarşı apardığı mübarizə növü.

OBSTRUKSIYA *is.* [lat. obstructio “maneçilik”] *siy.* Rəsmi iclası, toplantını, tədbiri, xüsusən parlament iclasını qəsdən pozmaq (səs-küy salmaq, qışqırmaq, mətləbə daxil olmayan çıxışlar etmək, şuluqluq salmaq, hər şeyi etirazla qarşılamaq və s. yolla); konkret məqsədlə nümayiş etdirilən protest forması.

OFİSTİPLİ *sif. tib.* □ *Ofistipli əməliyyat* – yüngül, az vaxt aparan əməliyyat (xəstə evə buraxılır).

OKEANARİUM *is.* Okeanların heyvanat aləmi ilə tanış olmaq üçün təşkil olunan nəhəng akvarium. Okeanariumun əsas həyəcanverici xüsusiyyəti ziyarətçilərin bilavasitə akvariumun içindən keçən şüşə tuneldən balıqlara tamaşa edə bilməsidir.

OKEANARİUMLU *sif.* *okeanarium* sözündən. *1mərtəbə isə suyun altında şəffaf şüşədən hazırlanmış, bir növ şəxsi okeanariumlu yataq otağı olacaq.* (<http://style.az/news/2015/05/xeyallar-evi-dubayda-uzen-villa-layihesi-teqdim-edildi>)

OKKAMA is. [ingilis filosofu Uliyam Okkamin (1285-1349) adından] *iqt.* □ **Okkama ülgücü** – metodoloji prinsip: qısa şəraitdə qənaətçilik prinsipi, zərurətdən artıq ədədi mahiyyətləri artırmamaq, iqtisadi model quruculuğunda daha az istisnalara yol verilməsi, empirik və təcrübü göstəricilərlə uzlaşdıqda daha mürəkkəbə nisbətdə sadə nəzəriyyəyə üstünlük vermə prinsipi.

OKKLÜZİYA is. [lat. *occlusio* “qıfıllanmış, bağlanmış”] Adətən açıq olub, lakin müəyyən hallarda tamamilə bağlanma vəziyyətlərini əks etdirən termin.

1. *tib.* Tromb və ya xolesterin düyünləri ilə damarın tıxanması, tutulması.
2. *stomot.* Üst və alt çənə dişlərinin hər cür kontaktı.
3. *psix.* Bir refleksin digərini bloka salması. Məsələn, *dilin tutulması*.
4. *kim.* Qazın əriyən və ya bərk maddələr (adətən metallar) tərəfindən udulması nəticəsində bərk məhlul və ya kimyəvi qatqının əmələ gəlməsi.

OLİQOPOLİST is. □ **Oliqopolist bazar** *iqt.* – bir-birinin marketinq strategiyalarına və qiymət siyasətinə olduqca həssas olan böyük saylı alıcılarla ticarət aparan kiçik satıcılar bazarı.

OMBRE is. [*fr.* “kölgə”] Gözəllik sahəsində üst hissələri tünd, uclara doğru getdikcə açıq olan və ya əksinə rəng dəyişimi. □ **Ombre saç, ombre dırnaq.**

OMBUDSMAN is. [*isv.* ombudsman “kiminsə maraqlarını təmsil edən”] *hüq.* Parlament tərəfindən insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəçisi kimi səlahiyyət verilən, dövlət funksiyalarının daşıyıcısı olan vəzifəli şəxslərin üzərində birbaşa parlament nəzarətini həyata keçirən, lakin onlar tərəfindən qəbul edilmiş qərarları dəyişdirmək hüququ olmayan, etibarlı və layiqli vəzifəli şəxs.

ONİKİDƏBİR say. □ *Onikidəbir pay iqt.* – yeni büdcə ilində təsdiq olunmadan, növbəti ayın xərclərinin ötən ilin büdcəsinin 1/12 hissəsi həcmində maliyyələşməsinə əks etdirən dövlət büdcəsi xərclərinin maliyyələşdirilməsi metodu.

ONLAYN *sif. [ing. on line] infor.* Birbaşa, canlı. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarında (İKT) açıq xətt, canlı xətt, internet üzərindən açıq xətt. İKT-də internetin imkanları sayəsində gerçəkləşən onlayn rejimində birbaşa xəbər paylaşma, çatlaşma və s. mümkündür. □ *Onlayn xəbərlər, onlayn lüğət, onlayn oyun, onlayn ödəmə, onlayn rejimi.* Ödəməni 24 saat ərzində və online rejimində keçirtmək olar. (<http://www.azericard.com>. Bizim saytımızdan biletləri onlayn əldə edin. www.azal.az)

OPSİON *is. [ing. option] iqt.* Opsion sahibinə müəyyən edilmiş tarixdə müəyyən baza aktivinin əvvəlcədən razılaşdırılmış qiymətlərlə almaq və ya satmaq hüququnu ifadə edən qiymətli kağız. Opsion sahibi əmtəənin və ya xidmətin alınmasını və ya satılmasını deyil, alınma və ya satılma hüququnu əldə edir; Opsion gələcəkdə razılaşdırılmış qiymətə qiymətli kağızları və valyutaları almaq və ya satmaq üçün öhdəlikdir. Opsion tərəflər arasında birjadan kənar bağlanan müqavilədir. Seçim Alıcı və Satıcı arasında razılaşdırılır və birja hər iki tərəfin zamanətçisi kimi çıxış edir. □ *Dövlət özəlləşdirmə opsiyonu* - Xarici investora dövlət əmlakının özəlləşdirilməsində dövlət özəlləşdirmə çəklərindən istifadə etmək hüququ verən, nağdsız formada buraxılan adlı qiymətli kağız.

ORİQAM *is. [yap. 折り紙 oriqami < ori “qatlamaq, bükmək” + qami “kağız”] inc.* 1. Vərəqlərin müxtəlif

istiqlamətlərdə bükülməsi yolu ilə kağız fiqurların yaradılması ilə məşğul olan incəsənət növü.

2. Bu yolla yaradılan incəsənət əsəri.

ORQANAYZER *is.* [ing. organizer] Əşyaların səliqəyə salınması, pərakəndəliyin qarşısının alınması məqsədilə istifadə olunan xüsusi qab, xurcun, sandıq və s.

OTOPLASTİKA *is. tib.* Plastik cərrahiyyədə qulaq formasının dəyişdirilməsi.

OZONOTERAPİYA *is.* [yun.] *tib.* Tibbi ozon qazından [O₃] istifadə edilən müalicə metodu. Alternativ tibbin bir növü sayılır. *Ozonoterapiya isə ozonu xüsusi kanyulların köməyi ilə dərinin altına yeridilməsini özündə ehtiva edir.* «Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.49.

Ö

ÖDƏNİŞ *is.* □ **Ödəniş kartı** – malların, iş və xidmətlərin dəyərinin ödənilməsi, öz hesabından digər şəxsin hesabına pul vəsaitinin köçürülməsi, habelə nağd pul vəsaitinin əldə edilməsi üçün istifadə edilən ödəniş aləti.

ÖRƏK *is.* Türk, tatar və altay xalq inancında yaşayan ölü – kabus. *Söz – silah, iş, sevgi və örəkdir!* (S.Rüstəmxanlı).

ÖZƏL *sif.* □ **Özəl sektor** [ing. private sector “özəl sektor”] *iq.* İqtisadiyyatın dövlətin nəzarətində olmayan hissəsi. Özəl sektoru ev təsərrüfatları və şəxsi kapitala əsaslanan firmalar məcmusu olaraq korporativ, maliyyə və fərdi sektorlara bölünür.

ÖZÜNƏXİDMƏT *is.* □ **Özünəxidmət terminalları şəbəkəsi** Metrolarda, marketlərdə, gediş-gəlişin çox olduğu başqa

ictimai yerlərdə quraşdırılmış xüsusi ödəniş aparatları. *Ödənişi onlayn, özünəxidmət terminalları şəbəkəsi və rabitə poçt şəbələri vasitəsilə həyata keçirmək mümkün olacaq*". (<http://az.trend.az>)

P

- PADUQA** is. 1. *tik*. İnteryerdə əyri səth yaratmaq, şaquli müstəvi olan divardan tavana keçid etmək üçün istifadə olunan gips forma.
2. *teat*. Səhnənin üst mexanizm hissəsini örtmək üçün istifadə olunan dekorasiya.

PAMP-AEROBİKA is. [*ing.* *pump* “nasos” + *aerobics*] *idm*. Güc aerobikasının 2-20 kq arası ştanq ilə yerinə yetirilən forması – aerobika ilə bodibilding elementlərinin qarışığı. 45 dəqiqə ərzində dayanmadan musiqi sədaları altında rəqs elementlərindən jim, əyilmə və çömbəlmə hərəkətlərinin əvəzlənmələri ilə həyata keçirilir.

PANKART is. [*lat.* *pancharta*] Toy, nişan, ad günü, mitinq və s. ilə əlaqədar düzəldilərək üzərində yazı və ya şəkil əks olunan əldə tutulmaq üçün nəzərdə tutulan kiçik ölçülü karton və ya bez lövhə.

PAPİLLOMA is. [*lat.* *papilla* “məməcik” + *yun.* *-oma* “şişlə bağlı sözlərdə sonluq”] *tib*. İnsanlarda və heyvanlarda yaranan xoşxassəli şiş. Onun əsas struktur elementi epiteli ilə örtülmüş tərkibində damarlar olan birləşdirici toxumalı məməcikdir. Məməciklərin müxtəlif istiqamətlərdə böyüməsi bəzən papillomaya gül kələmi görünüşü verir.

PARİTET is. [lat. paritas “bərabərlik”] İki və daha artıq tərəfin hansısa parametrlərə uyğun şəkildə tərəfdaşlıq bərabərliyinə malik olması.

PARKETNİK is. [rus. паркетник < ing. parking] avtom. Asanlıqla parklana bilən, yalnız şəhər yolları üçün yararlı olan yığcam formalı cip.

PARKLAMA f.is. [ing. parking] Nəqliyyat vasitəsinin hər hansı bir yerdə hərəkətsiz, işlək olmayan vəziyyətdə saxlanması. □ **Parklama yeri** - avtomobillərin saxlanılmasına icazə verilən yer, dayanacaq. *Şəhərin mərkəzində bəzi parklama yerləri bağlanıb.* ANS “İç xəbər”, 21³⁰, 18.04.14.

PARKOMAT is. [ing. Parking Meter] Avtomobil dayanacağında ödəniş aparatı. *Bakıda parklama prosesinin təkmilləşdirilməsi çərçivəsində parkomatların quraşdırılması barədə qərar düzgün və vaxtında verilmiş qərardır.*

PARKUR is. [fr. parkour “distansiya, maneələr zolağı”] idm. Şəhər mühitində müxtəlif xarakterli maneələri aşmaq, hündürlüklərə dırmaşmaq, havada süzərək yerə rahat düşə bilmək qabiliyyəti. *XəzərTV-nin Azərbaycan parkur idman klubunun treysərləri (b a x treyser) haqqında hazırladığı süjet.*
<https://az-az.facebook.com/azerbaijan.parkour>

PAPAYA is. [lat. Cárica papáya] bot. Vətəni Meksika, Mərkəzi Amerika və Cənubi Amerikanın şimalı olan ağac növü. Meyvələri ocaqda bişirilərkən çörək ətri verdiyinə görə ona bəzən “çörək ağacı” da deyirlər.

PAYÇI is. Bir ortaqlıq və ya mal üzərində payı olan şəxs, hissə sahibi. *Payçılardan birinə 3 otaqlı mənzil əvəzinə, 2 ədəd 1 otaqlı mənzil vəd etdilər.*

PENOPOLİSTİROL *is. tik.* Polistiroidan və stirolun polimerə-bənzər növlərindən alınan qaz ilə doldurulmuş material.

PERİNOTAL *sif. [yun. peri “yanında”] tib.* Doğuşdan əvvəl, hamiləlik vaxtı. *Perinotal patologiya.*

PERMANENT *is. [lat. permanens “daimi”] kosmet. □ **Perma-nent makiyaj*** – silinməyən makiyaj. Dəri altına rəngləndirici 1 mm dərinlikdə yeridilir ki, belə “makiyajın ömrü” 6 aydan 3-5 ilə kimi çəkir.

PETİSİYA *is. [lat. petitio “müraciət”] hüq.* Ali hakimiyyət orqanlarına ünvanlanan kollektiv xahiş, müraciət və ya etiraz məktubu. *Ağ Evin rəsmi saytının “Biz xalqıq” (We the People) bölməsində son günlər Ermənistan ordusunun atəşkəs rejimini pozmasına son qoyulması ilə bağlı petisiya yerləşdirilib.*
(<http://news.milli.az/politics/286263.html>)

PEYNTBOL *is. [ing. paintball “rəng şarı”]* Komanda ilə oynanılan döyüş oyunu. Bu oyun zamanı rəngli güllələr atan markerlərdən istifadə olunur ki, güllə dəydiyi zaman partlayır və həmin yeri boyayır.

PƏNCƏRƏ *is. infor.* Monitorun ekranında məhdud çərçivəli bir hissə olub, istifadəçinin proqramla ünsiyyətini təmin edir.

PƏRDƏ *is. tik.* Bina və ya tikililərdə şaquli qoruyucu beton konstruksiya.

PİAR *is. [ing. Publik Relations (PR – pi ar) “ictimai münasibətlər”]* Geniş yayma, şöhrətləndirmə, populyarlaşdırma kimi vasitələrdən istifadə etməklə, ictimai fikri yönləndirmə, ictimaiyyəti istənilən

istiqlamətdə idarəətmə. □ **Qara piar** – hansısa tanınmış şəxsə, ictimai xadimə, müəyyən bir işə, layihə və ya quruma qarşı mənfi fikrin formalaşdırılması; siyasi rəqibi şəxsiyyətinə toxunmadan, ləyaqətini təhqir etmədən nüfuzdan salmaq.

PİARKOMPANIYA is. Piarla məşğul olan kompaniya.

PİDƏ is. [yun. píta, πίτα “xəmir çörəyi”] *aşp.* Qalın lavaş üzərinə ət, holland pendiri çəkilərək sobada bişirilən türk mətbəxinə məxsus yemək növü.

PİKAP is. [ing. pick up “qaldırmaq”] *avtom.* Bir və ya iki sıra oturacağıq olub, üstüaçaq yük yeri olan minik avtomobili növü.

PİKSEL is. [ing. pixel “şəklin elementi”] *infor.* Ekranada təsvir edilən minimal element. Piksel ikiölçülü (uzunluq, en və ya hündürlük) təsvirin minimal ünvanlı elementi. Bu elementlər bir-birindən rənginə və parlaqlığına görə kəskin fərqlənir. Piksel ən çox qrafik adapterin və ya monitorun ayırd etmə fəaliyyətini ifadə etmək üçün işlədilir. Konkret ölçü vahidi olan piksel mm və ya sm-lərlə ölçülmür. Məs., eyni piksel şəkil bir kompüter monitorunda bir ölçüdə (200 mm), başqa bir monitorda isə fərqli bir ölçüdə (tutaq ki, 160 mm) görünə bilər.

PİLATES is. [yaradıcısı olmuş Cozef Pilatesin adından] *idm.* Bütün əzələ qruplarını dartmağa və möhkəmlətməyə imkan verən, oynaqların və bağların elastikliyinə, gücünə, əzələdaxili və xarici koordinasiyanı, güc dözümünü və psixi əlamətləri inkişaf etdirən fitnes proqramı.

PİLİNQ is. [ing. to peel “dərinin soyulması”] *kosmet.* Kosmetologiyada müxtəlif vasitələrlə üst dərinin soyulması, dərinin cilalanması; eksfoliasiya.

PİLİNQ-MUSS is. [*ing.*] *kosmet.* Cilalayıcı təsirə malik kreməbənzər köpük.

PİLOT is. □ *pilot layihə* is. [*fr.* *pilote* < *yun.* *πλότος* “sükançı, rəhbər”] Ümdə layihə.

PİN-KOD is. [*ing.* *Personal Identification Number (PIN)* “şəxsi identifikasiya nömrəsi” + *kode* “kod”] müştərinin bankdan əldə etdiyi və gizli saxladığı, bankomat üçün təyin edilmiş plastik kartın xüsusi kodu. Həmçinin seyf və polad siyirtmə sahibləri üçün bank depozitlərinin gizli kodu.

PİNQVİN is. [*lat.* *pinguis* “yağlı, piyli”] *dan.* Ərzaqları nəmdən, çirklənməkdən qoruma funksiyası daşıyan kiçik həcmli sellofan paket.

PİRAT is. □ *Pirat məhsulu* – hüquq sahibinin razılığı olmadan hazırlanan (istehsal edilən) və yayılan əsər fonogram nüsxələri.

PİRSİNQ is. [*ing.* *piercing* “deşik”] Bəzək taxmaq üçün dilin, dodağın, göbəyin və s. deşilməsi.

PLANŞET is. [*fr.* *planchette* “taxta parçası, lövhəcik”] *tex.* Kompüterin bütün imkanlarını özündə daşıyan, lakin eyni zamanda yığcam və yüngül quruluşlu mobil texnologiyanın bir nümunəsi.

PLASTİFİKATOR is. [*yun.* *πλαστικός* “elastik” + *lat.* *facio* „edirəm“] *tik.* Polimer materiallarına gərilmə vermək və ya elastikliyi daha da artırmaq məqsədilə istifadə olunan maddə.

PLASTİFİKATORLU *sif.* Tərkibində plastifikator maddəsi olan. “Yüksək miqdarda suazaldıcı, ən yeni nəsil super plastifikatorlu beton qatqısı” standartlarına uyğundur. (<http://www.matanata.com/?lang=az&id=119>)

PLATA *is. infor.* □ **Ana plata** [*ing.* motherboard] – kompüterin daxili əlaqələri ilə xarici qurğulara təsirini təmin edən qurğu.

PLAZMOLİFTİNG *is.* [*yun.* πλάσμα “yaranma” + *ing.* lifting “qaldırma”] bax. Plazmoterapiya.

PLAZMOTERAPİYA *is.* [*yun.* πλάσμα “yaranma” + θεραπεία “müalicə, dərman”] *kosmet.* Dəri hüceyrələrinin yeniləşməsi və kollagen istehsalının artması məqsədi ilə pasientin öz qanından alınmış trombositlə zəngin plazmasının yenidən ona mezo edilməsi. *Plazmoterapiya saçların tökülməsi zamanı özünü əla göstərmiş müalicə növüdür.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.52)

PLEYSTEYŞEN *is.* [*ing.* Play Station (PS)] Çoxfunksiyalı oyun sisteminə malik, televizora, manitora qoşula biləcək oyun qoşqusu – xüsusi elektron qurğu. Bu qurğunun köməyi ilə internetə girərək eyni zamanda bir neçə nəfərlə onlayn oyunlar oynamaq mümkündür.

PNEVMATİK *sif.* [*yun.* πνεῦμα “nəfəs, meh”] 1. □ **Pnevmatik silah** – qazın təzyiqi altında güllə atan silah; qaz balonu ilə işləyən tapança.

2. *tib.* □ **Pnevmatik liposaksiya** – plastik cərrahiyyədə kompüterin nəzarəti altında xüsusi elektrik cərəyanı buraxan elektrolitin dəri altına daxil edilərək piyləri durulaşdırması və onları çəkərək çıxarması.

POLİSİKLİK *sif.* [*yun.* πολύ “çox”, kyklos “təkrar, dairə”] Çoxdövrü.

PONTİFİK is. [lat. pontifex(pontificis) “kahin”] Roma Papasının adlarından biri.

POPKORN is. [ing. popcorn < popped corn “partlayan qarğıdalı”] *aşp.* Qızdırıldığı zaman dənələri partlayıb açılan qarğıdalı növü.

PORTAL is. [lat. əsilli fr. portal “əsas giriş, qapı”] *infor.* İnternet şəbəkəsində istifadəçiyə bir çox funksiyalardan və məlumatlardan faydalanmağa imkan verən çoxşaxəli və mürəkkəb strukturlu böyük sayt. *Özbəkistanın silkway.az portalında Azərbaycan lavaşı haqqında.* (www.mct.gov.az)

PORTATİV sif. [fr. portatif < porter “daşımaq”] Həcmcə kiçik, daşınma üçün münasib; yığcam, yüngül, əldə gəzdirilə bilən.

PORTFEL is. [fr. portefeuille - porter “daşıyır” + feuille “təbəqə, yığma, dəst, məcmu”] *iqt.* *Bond-un gəlirindən portfelin artırılmasının maliyyələşdirilməsi məqsədilə AMMB-ə kreditin verilməsi üçün istifadə ediləcəkdir.* (<http://az.trend.az/business/economy/987558.html>). □ *Aqressiv portfel* - məzənnəsinin kəskin şəkildə artacağı ehtimal edilən qiymətli kağızlar. Əks anlayış: *Müdafiə olunmuş portfel* - kiçik gəlirliyi, lakin yüksək etibarlılığı ilə fərqlənən qiymətli kağızlar.

PORTFOLİO is. [ital. portafoglio] Konkret şəxs haqqında sənədlərin toplanıldığı xüsusi qovluq.

PORTRET-ESSE is. [fr.] Bir şəxsiyyət haqqında esse.

POS-TERMİNAL is. [ing. Point Of Sale] Ödəniş kartı vasitəsilə ticarət mərkəzlərində, mağazalarda, iaşə

obyektlərində malların, iş və xidmətlərin ödənilməsi, habelə nağd pulun alınması üçün nəzərdə tutulmuş avadanlıq – elektron ödəniş aləti. *Kassir kartı POS-terminaldan keçirir, zərurət yarandıqda kartın çipindən istifadə edir, daha sonra kart sahibindən Pin –kodu yığmağı xahiş edir (pos–terminaldan asılı olaraq).* (<http://banco.az/az/news/ekvayrinq-nedir-ve-neye-gore-ehemiiyetlidir>)

POSTER is. [ing. poster “elan, plakat”] Müəyyən rəmzi olan şəkil, plakat. Xocalı posteri (metroda).

POSTFORMİNG is. [ing.] mebl. Üzlük materiallarının mebel hissələrinin kənarlarına yapışdırılması prosesi.

POSTNEFT is. Hesablamalara görə, neft ehtiyatı 2060-cı ilə qədər tükənməlidir. Bundan sonra *postneft dövrü* başlanır. ...*neftin qiymətinin kəskin düşməsi nəticəsində artıq biz postneft dövründə yaşayırıq.* (İlham Əliyev).

POSTSTRUKTURAL sif. [lat. structure “quruluş, qayda”] sos. fəls. Arzu və istəklərə məhdudiyyətin qoyulmaması. *Mozaikli poststruktural yaşamanın şahidi olmaq üçün hər kəsin evində olan televizorun düyməsini sıxmaq kifayət edir.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

POVEST-SOYNAMƏ is. Avtobioqrafik povest.

PPP Məsafədən proqram yükləmək üçün istifadə olunan uzaq kommunikasiya növü.

PRANK is. [ing.] Telefonda zarafat, dolama, ələ salma.

PRANKER is. [ing.] Telefon xuliqanı.

PRAQMATİK *sif.* [yun.] □ *Praqmatik pedaqogika ped.* – praqmatizmə əsaslanan pedaqoji cərəyan. Praqmatik pedaqogikaya görə elmin və tərbiyənin əsasını uşağın daxili səbəblərdən törəyən, öz-özünə əmələ gələn maraq və tələbləri təşkil edir.

PRAYMERİZ *is.* [ing. primary “ilkin”] Seçicilərin nümayəndə təklif etmək üçün ilk toplantı.

PREFİKS *is.* [fr. prefix < lat. praefixus] 1. *inf.* Sətrin əvvəli; □ *Şəbəkə prefiksi* – bit maskası.

2. *mal.* Vaxtından əvvəl edilən ödəniş. *Bank müştəriləri prefikslə bərabər mobil telefon nömrəsini və şəxsiyyət vəsiqəsinin seriyasını yığmalıdır, lazımı məbləği daxil edib, çeki almalıdırlar.* <http://azinterkom.com>

PREMIUM *is.* [lat. praemium “mükafat, qənimətdən olan gəlir” < prae- “öncə, əvvəl” + emere “almaq”] Birinci növ, əla keyfiyyəti ilə fərqlənən, yüksək dərəcəli, yüksək səviyyəli.

PREMIUM-SİNİF *is.* [lat. praemium “mükafat, qənimətdən olan gəlir” < prae- “öncə, əvvəl” + emere “almaq” + classis “bölgü”] Məşhur markaların məhsulları.

PREREKVİZİT *is.* [ing. prerequisite] *təhs.* Öyrənilməsi vacib olan fənlər. ..fənlərin prerekvizitliyi gözlənilməklə, humanitar fənlər bölümünə daxil olan və ali təhsil müəssisəsi tərəfindən müəyyən edilən seçmə fənlərin kreditlərinin qazanılması; müvəffəqiyyət qazanılan fəndən qiymətin yüksəldilməs (http://www.mia.az/w101044/Artur_Rasizad%C9%99d%C9%99n_ali_m%C9%99kt%C9%99bl%C9%99rl%C9%99_ba%C4%9Fl%C4%B1_vacib_q%C9%99rar/).

PRESSFORMİNG *is.* [*ing.*] *meb.* MDF lövhələrinin işlənmə texnologiyasıdır. Bu texnologiya vasitəsilə lövhənin üzərinə dekorativ relyef vurulur.

PRESS-RELİZ *is.* [*ing.* press + release “mətbuat üçün material”] Dövri mətbuat üçün informasiya xarakterli məlumat. Press-reviz brifinq və mətbuat konfranslarında jurnalistlər arasında və ya rabitə vasitələri ilə yayılır.

PRESSOTERAPİYA *is.* [*ing.* press + therapeia “müalicə, dərman”] İnsan orqanizmində toplanmış su kütləsini çıxarmaq üçün nəzərdə tutulmuş, pressomasaaj kostyumu vasitəsilə həyata keçirilən ağrısız kosmetoloji prosedur.

PREZUMPSİYA *is.* [*lat.* praesumptio] *hüq.* Hələ əksinin sübut olunmadığı etibarlı hesab edilən ehtimal. Hüquqda bir neçə prezumpsiya mövcuddur: a) müəlliflik prezumpsiyası; b) mülki hüquqda borclunun təqsir prezumpsiyası; c) cinayət hüququnda təqsirsizlik prezumpsiyası.

PRİNTER *is.* [*ing.* printer < print “çap”] *tex.* Mətn və ya qrafik informasiyanın çap olunması üçün nəzərdə tutulmuş, kompüterin xarici periferik qurğusu olan çap maşını. 1-dən 100-ə qədər tiraj üçün nəzərdə tutulmuşdur.

PROBİOTİK *is.* Müalicəvi məqsədlə istifadə olunan mikroorqanizm sinfi.

PROMO-MATERIAL *is.* [*ing.* promote “hərəkətə gətirmək”]
1. *iq.* Promo-material – reklam etmək. Satılacaq malın satışının yüksəldilməsinə yönəldilmiş, müştəri ilə birbaşa təmasla həyata keçirilən hər cür reklam kompaniyaları (firmanın simvollarının geyimlər üzərində əks olunması; poliqrafik məhsullardan vərəqələr, vizit vərəqələri, bukletlər və s.; suvenir məhsulları; simvolik böyük

manikenlər; plastik kartları və s.). *Reklam dedikdə isə, reklam çarxlarından ibarət bloklar, promo-materiallar və müxtəlif növdə reklam xarakterli imkanlar - yayımlar nəzərdə tutulur.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

2. *mus.* Musiqi albomunun reklam məqsədilə az tirajda buraxılmış tanıtma versiyası.

PROMOTUR *is.* [*ing.* promote “reklam etmək” + *fr.* tour “gəzinti, istirahət”] *mus.* Musiqi albomunu və ya mahnını tanıtmaq və reklam etmək məqsədilə tura çıxmaq. *Azərbaycanın “Eurovision-2015” mahnı müsabiqəsinə dəki təmsilçisi Elnur Hüseynov promotur çərçivəsində Belçikada olub.*
(<http://www.bizimyol.info/news/51723.html>)

PROSESSOR *is.* [*ing.*] *infor.* Sistem bloku. Hesabi-məntiqi və idarəedici qurğular birlikdə prosessor adlanır. □ **Mərkəzi prosessor** [*ing.* Central Processing Unit (CPU)] — kompüterin ən önəmli hissəsi.

PROTOMƏTN *is.* Müxtəlif şifahi variantları olan əsas mətn.

PROVAYDER (İSP) *is.* [*ing.* provider “tədarük edən, təmin edən”] *infor.* İnternet servis provayder. İnterneti xarici ölkələrdən, yaxud daha böyük şirkətlərdən alaraq, yerli təşkilat, qurumlar və ya evlərə satmaqla məşğul olan firma və ya şirkət.

PRUDENSİAL *sif.* [*lat.* providentia “öncədən görmək”] *mal.* *Bankların, o cümlədən xarici bankların yerli filiallarının (bundan sonra – banklar), habelə holding şirkətlərinin Maliyyə hesabatlarının beynəlxalq standartlarına (bundan sonra –MHBS) uyğun olaraq konsolidasiya əsasında prudensial hesabatlarının tərtib və təqdim edilməsi.* (“Konsolidasiya əsasında prudensial hes-

batların tərtibi, təqdim edilməsi və nəzarət qaydaları”, Bakı-2005)

PSEVDOVƏTƏNPƏRVƏR *is.* [yun. pseudos “yalan”] Yalançı vətənpərvər.

PSİXOSENSOR *is.* [yun. psyche “ruh”, sensor “duyğu, həssas”] *tib.* □ **Psixosensor pozuntular** – əşya, ətraf mühiti və ya öz bədənini təhrif olunmuş şəkildə görmə.

PSİXOSENSORÇU *is.* İnsanın aurasını görə bilən şəxs.

PSİXOSOMATIKA *is. tib.* [yun. psyche “ruh”, soma “bədən”] Bədən ağrılarının psixoloji durumla bağlılığını öyrənən tibb sahəsi.

PSİXOSOMATİK *sif. tib.* Psixosomatikaya aid olan.

PSİXOSOMATOLOQ *is. tib.* Həkim, psixosomatika mütəxəssisi.

PSİXOGEN *sif.* [yun. psyche “ruh”, genos “nəsil, soy”] *tib.* Psixonevroloji pozuntuları nəticəsində əmələ gələn. *Psixogen anareksiya.*

PUL *is.* 1. *mal.* □ **Pul multiplikatoru** – Bank sisteminin əlavə pul yaratmaq qabiliyyəti. 2. *mal.* □ **Pul siyasətinin transmissiya mexanizmi** – Mərkəzi Bank tərəfindən qəbul edilən pul siyasəti qərarlarının iqtisadiyyata təsiri (ötürülməsi) prosesi.

PUSK-STOP *is.* [ing.] *tex.* □ **Pusk-Stop funksiyası** – işəsalma/dayandırma sistemi. Bu sistem avtomobil dayandıqda, neytral pillədə və mufta buraxılmış vəziyyətdə mühərriki söndürərək yanacağa qənaəti və emissiyanı yax-

şıləşdırır. Mufta yenidən basılan kimi mühərrik işə düşür. Pusk-Stop funksiyası bir düymə ilə söndürülə bilər.

PVC is. [ing. Polyvinyl chloride (CH₂-CHCl); rus. ПВХ] *xüs.* Polivinilxlorid. Qələvilərə, mineral yağlara, turşu və həlledicilərə qarşı kimyəvi dözümlülüüyü ilə fərqlənən rəngsiz, şəffaf plastmas. Havada yanmır, şaxtaya az dözümlüdür (-15 °C). Məftil və kabellərin elektroizolyasiyası, asma tavan, plyonka, süni dəri, linoleum, çirklənməyə davamlı xalçalar, plastik pəncərə, qapı və s. istehsalında istifadə olunur.

R

RABİTƏ is. [ər. رابطة] 1. Metroda: □ *Sərnişin-maşinist rabitəsi* – metro qatarında maşinist ilə sərnişinlər arasında əlaqəni təmin edən rabitə sistemi.

2. *stat.* □ *Rabitə statistikasi* – rabitə müəssisələrinin sosial-iqtisadi və istismar fəaliyyətini, rabitə səbəkəsi və vasitələrinin inkişaf proseslərini öyrənən statistika sahəsi; □ *Rabitə traktı* – informasiya ötürən xüsusi kanalların tərtibi üçün texniki avadanlıq və rabitə xətləri kompleksi.

RADAR-DETEKTOR is. [lat. radiare “şüalanmaq” + detector “aşkar edən”] Avtomobilə quraşdırılan xüsusi qəbuledici qurğu. Yol boyu yerləşdirilmiş polis radarlarının yerini avtomobil sahibinə məlumatlandırma funksiyası daşıyır.

RADARSKOP is. [ing. radarscope < radar + oscilloscope] *tex.* 1. Lokatorun ekranı, indikator.

2. *avtom.* GPS naviqator və radar-detektorun funksiyalarını özündə birləşdirən avtomobil cihazı.

RADİASİYALI *sif.* [lat.] □ *Radiasiyalı mutagenез* (radiation mutagenesis) İonlaşdırıcı şüalanmanın təsiri ilə mutasiyanın alınması.

RADİOALTİMETR *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + lat. altus “hündür” + *yun.* μέτρον “ölçü”] Radiolakasiya prinsipinə əsaslanan uçan aparatların hündürlüyünü müəyyən edən cihaz.

RADİOASTRONOM *is.* Radioastronomiya ilə məşğul olan mütəxəssis.

RADİOASTRONOMİYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* ἀστήρ “ulduz, çıraq” + φυσικά “təbiət”] *astr.* Kosmik obyektlərin elektromaqnit şüalanmalarının radiodalğalar diapazonunda öyrənilməsi ilə məşğul olan astronomiyanın bir sahəsi.

RADİOAVTOQRAF *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* αὐτόγραφο] Avtoradioqrafiyanın tətbiqi yolu ilə foto-izinin alınması.

RADİOAVTOQRAFIYA (AVTORADİOQRAFIYA) *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* αὐτός “özü” + γράφω “yazıram”] 1. Radioaktiv şüalanmaya həssas fotoemulsiyanın araşdırılan obyekt üzərinə çəkilərək radioaktiv maddələrin paylanması öyrənən metod.
2. *tib.* Obyekt və ya bədənin şüalanması nəticəsində fotoplastinka üzərində əks olunması yolu ilə rentgenoqramının hazırlanması.

RADİOBİOİNDİKATOR(LAR) *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* βίος “həyat” + lat. indicator “göstərici”] *ekol.* Ətraf mühitdə radioaktiv maddələrin olmasını, konsentrasiyasını və yayılmasını təyin etməkdə istifadə edilən orqanizmlər (populyasiya, növ).

RADİOBİOLOGİYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* βιο “həyat” + λογία “təlim”] Radioaktiv şüalanmanın – ionlaşmış şüaların hüceyrə, toxuma və bütövlüklə orqanizmə təsirini öyrənən və radiasiyaya qarşı mübarizə metodlarını hazırlamaqla məşğul olan elm.

RADİOBİOLOQ *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* βιο “həyat” + λόγος “metod”] Radiobiologiya üzrə mütəxəssis.

RADİOEKOLOGİYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* οἶκος “ev, yaşanan yer” + λογία “təlim”] *ekol.* Ekologiyanın biosferdə radioaktiv nuklidlərin konsentrasiya və miqrasiyasını, ionlaşdırıcı şüaların orqanizmlərə, onların populyasiyalarına və biosenozlara təsirini öyrənən bölməsi.

RADİEKOLOJİ *sif.* Radioekologiyaya aid olan.

RADİOGENETİKA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* γενητως “törədən”] *genet.* İonlaşmış radiasiyanın orqanizmlərin nəslinə təsirini öyrənən genetikanın bir bölməsi.

RADİOGİGİYENA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + qədim yunan ilahəsi Ὑγεία, Ὑγεία (Gigiyenanın) adından] Gigiyenanın ionlaşmış şüalanmanın təsirini və insanı radiasiyadan mühafizə etmək üsullarının hazırlanmasını, həmçinin biosferdə və qida məhsullarında radiasiya çirklənməsinin dözümlən dərəcəsini öyrənən bölməsi; radiasiya gigiyenası.

RADİO-KLİO *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* κλειώ, lat. clio “şöhrət gətirən”] Canlı yayım. *Sizləri radio-klioda*

görmək xoşdur. (<http://tarix.info/maraqli/tarixi-luqet/89-a-h601rfi-il601-ba351layan-anlay305351lar.html>)

RADIOLİFTİNQ *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *ing.* lifting “gərmə”] *kosmet.* Radio dalğalı üz gərmə proseduru.

RADILOKASIYA *is.* [lat. radiare + locatio] □ **Radiolakasiya** *astronomiyası* Radiolakasiyanın köməyi ilə göy cisimlərinin öyrənilməsi ilə məşğul olan astronomiyanın bir sahəsi.

RADIOMETEOROLOGİYA *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* μετεωρο “atmosfer hadisəsi” + λογία “təlim”] Meteoroloji şəraitin troposferdəki radiodalğaların yayılmasını və troposfer proseslərini radiolakasiyanın köməyi ilə tədqiq edən elm sahəsi.

RADIOMİKROFON *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *yun.* μικρός “kiçik” + φωνή “səs”] Səs signalını qəbulediciyə kəbellə deyil, yüksək tezlikli diapazondan dalğalarla göndərən mikrofon.

RADIOMONİTORİNQ *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + monitor “yada salan, məsləhətçi”] Radiocihazların köməyi ilə nəzarət və idarəetmə. *Radiomonitorinq şəbəkəsi ..onlayn rejimində bütün respublikanı əhatə edəcək.* <http://www.ictnews.az/read>

RADIONƏZARƏT *is.* *Avropa oyunları zamanı radiotezliklərdən və radioelektron vasitələrdən maneəsiz istifadə, Bakı şəhəri və Abşeron yarımadasında efirə avtomatik radionəzarəti təmin etmək üçün qurulub.* <http://anspress.com/index.php>

RADIORELE *is.* [lat. radiare “şüalanmaq” + *fr.* relais “əvəz edən”] □ **Radiorele rabitəsi** – aralıq stansiya; qəbuledici-

verici radiostansiyalar silsiləsi vasitəsilə radio rabitəsi. Stansiyalar, adətən, bir-birindən antenalarının birbaşa göründüyü məsafələrdə düzülür. Stansiyalardan hər biri qonşu stansiyanın signalını qəbul edib gücləndirir və növbəti stansiyağa ötürür.

RADİOREZİSTENTLİK *is.* [*lat.* radiare “şüalanma” + *ing.* resistance “müqavimət” < *lat.* resisto “müqavimət göstərmək”] Radiasiyaya davamlılıq – canlı orqanizmlərin ionlaşmış şüalanmanın təsirinə davamlılığı.

RADİO-SERVİS *is.* Radio vasitəsilə məlumatvermə xidməti. Yayım ilə birlikdə dinləyicilərə qısa mesajlar yazılı şəkildə göndərilir.

RADİOSTİMULYASIYA *is.* [*lat.* radiare “şüalanmaq” + *stimulatio* “mükafatlandırmaq, həvəsləndirmək”] *ekol.* Kiçik dozalarla şüalandırmaqla orqanizmdə yaşayış prosesinin intensivləşməsi.

RADİOTEZLİKLİ *sif.* **Radiotezlikli kabel** – radio və videosiqnalların ötürülməsi üçün kabel. Radiotezlikli kabel radioverici, radioqəbuledici və TV qəbuledicilərinin antena-fider qurğularında fider kimi, həmçinin radioelektronika aparatları, hesablayıcı elektron maşınlar və s. bloklararası və blokdaxili birləşmələri üçün istifadə edilir.

RADİOTOKSİKOLOGİYA *is.* [*lat.* radiare “şüalanmaq” + *τοξικολογία* < *τοξικός* “zəhər” + *λογος* “təlim”] *toks.* Radioaktiv maddələr orqanizmin daxilinə düşdükdə şüalanmanın fəsadlarını öyrənməklə məşğul olan toksikologiyanın bir bölməsi.

RADIOTOKSİNLƏR *is. ekol.* radioaktiv şüalanmaya məruz qalmış bitki və heyvan orqanizmində yığılıb qalan kimyəvi maddələr.

RADIOTOLERANTLIQ *is. [lat. radiare “şüalanmaq” + tolerantia “dözmək”] ekol.* Orqanizmin ionlaşmış şüalanmanın müəyyən dozasına davam gətirməsi qabiliyyəti.

RAFTİNG *is. [ing. rafting “sal”] idm. tur.* Dağ çayı boyu qayıqla üzməkdən ibarət idman və turizm növü. □ **Raftinq tur** – dağ çaylarında 10-12 nəfər ucun nəzərdə tutulmuş, hava ilə doldurulmuş rezin sal və qayıqlarda səyahət deməkdir.

RAKORD *is. [fr. raccord “əlavə olaraq birləşdirilmiş”] 1.* Kinolentin əvvəlinə və ya sonuna birləşdirilmiş köməkçi lent.

2. Səsyazmada maqnit lentinin rəngli lak ilə örtülmüş və səsi qeydə alan maqnit qatı olmayan, fonogramın ayrı-ayrı hissələrini bir-birindən ayırmaq üçün istifadə edilən hissəsi.

RAKURS *is. [fr. raccourcir – qısaltmaq] □ Uğurlu rakurs.* **Rakurs çəkilişləri** – Müasir filmlərdə hərəkət edən kameralarla və dəyişən fokus məsafəli optika ilə yerinə yetirilən çəkilişlər

RANQ *is. [alm. rang < fr. rang “yer, rütbə”] 1.* Rütbə, kateqoriya və s.-yə görə fərqlənmə dərəcəsi. Bu sözdən daha çox hərbdə, diplomatiyada istifadə olunur. □ **Diplomatik ranq.**

2. *tərc.* Tezlik lüğətlərində sözformaların və lüğət vahidinin sıra nömrəsi; sıra ardıcılığı. □ **Ranq tezlik lüğəti** – 1) Lüğət vahidlərinin azalma tezliyi üzərində qurulmuş lüğət. 2) Ranq üzrə sözlərin, daha doğrusu, onların işlədilməsi (rast gəlinməsi) tezliyi üzrə olan tezlik lüğəti.

RAPİD-ÇƏKİLİŞ *is.* [*lat.* *rapidus* “təcili, sürətli”] Sürətli kinoçəkiliş; saniyədə yüz və minlərlə tezlikli kadr çəkilişi; bəzən yavaşdılmış hərəkət effekti yaradan çəkiliş üsulu. Bu effekti həm kamera ilə çəkiliş zamanı, həm də montaj edərkən yaratmaq mümkündür.

RASTRA *is.* [*ing.*] Qrafik səkillərin skanerləşdirilməsi. Rəqəmsal fotoaparat, videokamera çəkilişləri vasitəsilə alınır və nöqtələrdən təşkil olunur. Rastra qrafik redaktoruna Peynt, Adob fotosop, Fotostayler, Adob foto-peynt, Pikçə pablişer, Korel foto-peynt proqramları daxildir.

RATİSİD(LƏR) *is.* [*fr.* *rat* “siçovul” + *lat.* *pestis* “yoluxucu xəstəlik” + *caedo* “öldürmək”] *ekol.* Siçovulları qırmaq üçün işlədilən pestisid (kimyəvi zəhər).

RATS *is.* [*alm.* *Y.Rats* adından] *stat.* □ **Rats düsturu** – demoqrafik statistikada müəyyən təqvim dövrü, bir qayda olaraq, 1 il üçün *corpə ölumu əmsalının* hesablanması məqsədilə tətbiq olunur.

RAUND *is.* [*ing.*] 1. Kriptoqrafiyada bloklu şifrələnmənin alqoritmindəki verilənlərin işlənməsi ardıcılığının mərhələlərindən biri.

RAYQRAS *is.* [*lat.* *Arrhenatherum*] *bot.* İdman meydançalarının, bəzək əhəmiyyətli çəmənliklərin yaradılmasında geniş istifadə olunan qazonotu, qırtıckimilər (taxıllar) fəsiləsinə aid bitki növü. Azərbaycan florasında 2 növü vardır.

RAYON *is.* 1. □ **Rayon koeffisiyenti** – rayonlara mürəkkəb iqlim şəraitində əməyin ödənməsində maaşların artırılması göstəriciləri.

2. *isteh.* Rayon (parça) – kimyəvi işlənməyə məruz qalmış təbii sellülozdan olan viskoz (süni ipək) parça.

RE... *ön şək.* [lat. re... “yenidən”] Hərəkətin, prosesin təkrarlanmasını bildirən sözünü; məs.□ **regenerasiya, reprint.**

REALİQLİMLƏŞDİRMƏ *f.is.* Konkret rayonda katastrofik və ya antropogen amillərin nəticəsində yoxa çıxan növün və ya populyasiyanın həmin rayonda iqlimə uyğunlaşdırılması.

REAL *sif.* [lat. realis] 1. *stat.* **Real nəsil** (doğulduğu il üzrə koqorta) – eyni vaxtda doğulmuş insanların məcmusu, yaxud yasıdların məcmusu. *Uzununa təhlil* metodu ilə demoqrafik proseslərin təsviri zamanı real nəsil əsas anlayış kimi istifadə olunur.

2. *mal.* **Real əmtəə bazarı** (mövcud, fiziki bazar) – təxirə salınmadan hesablaşmalar aparılan mövcud əmtəələr üzrə sövdələsmələrin bas verdiyi bazar.

3. *tərc.* **Real aktantlar** – situasiyanın substantiv elementləri, subyekt, obyekt, substansiya prosesinin həyata keçirilməsini əngəlləyən, yaxud ona kömək edən məkan, yaxud zaman konkretləşdiriciləri və s.

REALİ *is. tərc.* 1. Başqa dildə danışan insanların praktik nitqində mövcud olmayan predmet, əşya anlayışı, situasiya bildirən söz, yaxud realiyalar.

2. Zahirli lingvistik və tərcüməşünaslıqda, məsələn, hər hansı ölkənin dövlət quruluşu, hər hansı xalqın tarixi və mədəniyyəti, konkret dilin daşıyıcısı olan dil əlaqələri nəticəsində bu dildə öz əksini tapmış müxtəlif çeşidli faktorların öyrənilməsi.

3. Sözüün normativ mənası üçün əsas kimi xidmət edən maddi mədəniyyət əşyaları.

4. Həyat və məişətin milli-spesifik xüsusiyyətlərini bildirən sözlər.
5. Orijinal mətnində realizə olunan mədəni kod elementləri.

REALİ-SÖZ(LƏR) *is. tərc.* İlk dilin daşıyıcılarının praktik təcrübəsində mövcud olmayan və buna görə də ekvivalentlərə malik olmayan əşyaları, hadisə və anlayışları bildirən sözlər.

REALİTİ-ŞOU *is.* Məhkəmə, tibbi, kriminal problemlərlə bağlı teleproqram tipi.

REALİZƏ *is. [lat.] mal.* □ **Realizə edilmiş (reallaşmış) zərər** – aktivin satışından yaranan zərər.
2 Mövqenin likvidləşdirilməsindən yaranan zərər.

REALLAŞMA “Reallaşmaq”dan *f.is.* 1. *iqt. Reallaşma (satış) qiyməti* aktivin satış qiyməti;
2. *iqt.* Opsion müqaviləsində nəzərdə tutulmuş və opsiyon istifadə olunanda təbiiq olunan qiymət.

REDAKTƏÖNÜ *zərf. tərc.* mətnin maşına, maşın tərcüməsinə daxil edilməsinə qədər qabaqcadan redaktə olunması.

REDUSENT(LƏR) *is. [lat. reducentis “qayıdan, bərpa olunan”] ekol.* Öz həyat fəaliyyəti prosesində ölü kütlənin və qismən biokütlənin mürəkkəb üzvi maddələrini sadə birləşmələrə (CO₂, H₂, O₂, N₃ və s.) çevirən (minerallaşdırın) orqanizmlər. Redusentlərin son pilləsi bakteriolizdir (b a x bakterioliz).

REEMİQRASIYA *is. [lat. re “yenidən” və emiqrasiya] stat.* Emiqrantların, bir qayda olaraq, vətəndaşlığı bərpa olunmaqla könüllü, müstəqil şəkildə vətənə qayıdışıdır. “Reemiqrasiya” termini mahiyyətinə görə *repatriasiya*

termininə yaxındır, çox vaxt onlar sinonim kimi tətbiq olunur.

REFERAT-XÜLASƏ *is.* [*alm.* referat < *lat.* refere “məruzə etmək” + *ər.* خلاصة] *tərc.* Referat-xülasədə onun əsas müddəaları materialın olduqca yığcam şəkildə təqdim olunması ilə bərabər bütün ikinci dərəcəliləri atılır. Nəinki referat-konspektdə, hətta referat-xülasədə də materialın məzmununun daha yüksək dərəcədə ümumiləşdirilməsi tələb edilir.

REFERAT-KONSPEKT *is.* [*alm.* referat < *lat.* refere “məruzə etmək” + *lat.* conspectus “şərh”] *tərc.* Referat-konspektdə əslin yığcam şəkildə onun materialını möhkəmləndirən mühüm müddəaları gətirilir.

REFERATİV *sif.* Referat formasında olan material. □ **Referativ annotasiya** b a x. *annotasiya.* □ **Referativ jurnal** – hər hansı bir əşyanın (kitab, məqalə və s.) müəyyən mövzunu müxtəsər şəkildə referatlar formasında əks etdirən materiallar məcmuəsi. □ **Referativ tərcümə** *tərc.* – orijinalın qabaqcadan seçilmiş hissələrinin tam yazılı tərcüməsi olub, əlaqəli rabitəli mətdir ki, onlar bir yerdə orijinalın referatını əmələ gətirir.

REFERENT-TƏRCÜMƏÇİ *is.* [*lat.* referens, referentis] *tərc.* Xarici dilləri bilən və «Dilçi. Tərcüməçi» diplomu olan mütəxəssis.

REFİQİUM *is.* [*lat.* refugium “sığınacaq”] *ekol.* Müəyyən bir orqanizmin onun üçün əlverişsiz olan dövrü vaxtilə yaşamış olduğu və hazırda da yaşadığı yer səthinin bir sahəsi.

REFİNANS is. [lat. re... “yenidən” + ing. finance “pul vasitələrini idarə etmək”] *mal.* □ **Refinans kredit** – digər borcların ödənilməsi üçün kredit.

REFLYASIYA is. [ing. reflation] *iqt.* Məşğulluğu artıran, iqtisadi fəaliyyəti yeniləşdirən, təklifin yüksəldilməsinə gətirib çıxaran tədbirlər məcmusu. Deflyasiyanın qarşısının alınması məqsədilə tətbiq edilir.

REGENERASIYA is. [lat. regeneratio < re... + genus “nəsil”] *infor.* Hesablama texnikasında EHM-in yaddaş qurğusunda informasiyanın oxunduqdan sonra da orada saxlanması üçün yenidən yazılması. □ **İnformasiyanın regenerasiyası.**

REGENERATİV *sif.* [lat. regeneratio “yenidən doğulma, bərpa edilmə”] *regenerasiya* sözündən. Canlı orqanizmlərin zədələnmiş toxumalarının bərpa olunma qabiliyyəti. *Kosmetoloji prosedurlar regenerativ təsiri gücləndirərək, üzdə yaranan qırıqları və sallaqlığı aradan götürür.* (“Art of beauty” jurnalı, №6, 2012, səh. 43)

REİMMİQRASIYA is. [lat. re... “yenidən” + immigro “məskunlaşdırma”] *biocoğr.* Emiqrant orqanizmlərin təbii mühitin fəlakətli dəyişilməsindən sonra öz keçmiş yerinə qayıtması, bitki örtüyünün bərpası.

REİNKARNASIYA is. [lat. reincarnatio “yenidən həyata qayıtmaq”] *din.* Bəzi dini inanclara (induizm, yoqa, vayşnavizm və s., eskimoslar, Şimali Amerika hinduları, yahudilər və bir çox xalqların dini etiqadlarına) görə, ruhun bədən öldükdən sonra yenidən başqa bədənə keçib həyata dönə bilməsi. Beləcə bir ruh dəfələrlə bir neçə bədəndə yaşaya bilər; metempsixoz [yun. ruhun başqa bədənə köçə bilməsi].

REİNJİNİRİŇQ *is.* [*ing.*] *iqt.* 1. Texniki tələblərin yeni səviyyəyə qaldırılması vasitəsilə firma, müəssisə və şirkətlərin sağlamlaşdırılması prosesi.

2. Təşkilatlarda, müəssisələrdə əvvəllər olmayan, idarəetmədə, əsasən, yeni effektiv biznes prosesinin yaradılması.

REİNTRODUKSIYA *is.* [*lat.* reintroductio “yenidən daxil etmək”] *ekol.* Heyvan və bitkinin vaxtilə olduğu, sonra hər hansı səbəbdən yoxa çıxdığı ərazidə introduksiyası.

REJİSSOR *is.* □ **Rejissor kanalının kodu** – videomontaj üçün rejissor kanalının maqnit nişanı.

REKET *is.* [*ing.* racket “qorxutma”] *dan.* Pul qoparmaq məqsədi ilə kimisə şantaj etmə, hədə-qorxu gəlmə. □ **Reket dəstəsi.**

REKLAM *is.* [*lat.* reclamare “qışqırıb demək”] □ **Reklam turları** – turagentliklərin və aviasirkətlərin işçilərini hər hansı bir turist marşrutları və turist mərkəzləri ilə tanış etmək məqsədilə təşkil edilmiş pulsuz və ya güzəştli turlar. □ **Reklam çarxı** –ekranda dəfələrlə nümayiş etdirilmək üçün nəzərdə tutulan və qruplaşdırılaraq ayrıca kasetə yazılan reklam, yaxud reklamlar bloku.

REKLAMASIYA *is.* [*lat.* reclamatio “ucadan inkar, etiraz”] *tur.* Dəyəri ödənilmiş və təqdim olunmuş tur xidmətləri göstərilənlərə uyğun gəlmədiyi halda, turist tərəfindən turların satışı ilə məşğul olan firmanın ofisinə göndərilən şikayət ərizəsi.

REKOQNİTİV *sif.* [*lat.* cognitio] Tanıdıcı. □ **Rekoqnitiv əlamət** – tanıdıcı əlamət.

REKONSTRUKTİV *sif.* [lat. re- “yenidən” + constructio “qurma”] *tib.* □ **Rekonstruktiv cərrahiyyə** - plastik cərrahiyyənin bir sahəsi olub anadangəlmə və ya bədbəxt hadisə, xəstəliklər nəticəsində əmələ gəlmiş qüsurların cərrahiyyə yolu ilə aradan qaldırılması. *Konfransın proqramı hazırlanarkən plastik və rekonstruktiv cərrahiyyə sahəsində ən mübahisəli problemlərə toxunulması və konfransın elmi-praktik səviyyəsinin yüksək olmasına səy göstərilib.* “Art of beauty” jurnalı, 2014, №11, səh. 117.

REKORDER *is.* Video və səsyazma aparatlarında səsi və təsviri mexaniki olaraq audio-videolentə, yaxud kompakt diskə yazan videoqurğu, yaxud videomaqnitofonda yazma funksiyasını yerinə yetirən xüsusi düymə.

REKREALOGİYA *is.* İnsan qüvvəsinin inkişaf etdirilməsi və bərpa edilməsi yollarını öyrənən elm sahəsi.

REKREASİYA *is.* [pol. recreacya “istirahət” < lat. recreatio] 1. İnsanın gərgin iş rejimindən sonra istirahət edib, itirdiyi enerjisini bərpa etməsi.

2. *ekol.* □ **Rekreasiya dəyişmələri** – istirahət edənlər və turistlər tərəfindən torpağın həddindən çox tapdanması (bərkiməsi), bitkilərin və xırda heyvanların məhv edilməsi nəticəsində ekosistemin tərkibinin, strukturunun və fəaliyyətinin antropogen diqressiyası (pisləşməsi). **Rekreasiya dəyişmələri** – əhalinin istirahəti üçün təbii komplekslərin (əsasən, meşə biosenozları) intensiv istifadəsi nəticəsində dəyişməsi. **Rekreasiya meşələri** – əhalinin kütləvi istirahət və əyləncə məqsədi üçün ayrılmış meşə sahələri. **Rekreasiya potensialı** – təbiət ərazisinin insana müsbət fiziki, psixoloji təsir bağışlaması xassəsi. Bu, əsasən, istirahət vaxtı təzahür edir.

2. *coğr.* □ **Rekreasiya coğrafiyası** – ərazi rekreasiya sisteminin – planetin quru ərazisində və akvatoriyasında istirahət

yerlərinin yaradılması, yerləşdirilməsi və fəaliyyətini öyrənən coğrafiyanın bir sahəsi.

3. *stat.* □ **Rekreasiya kadastrı** – insanın istirahəti və sağlamlığının bərpası məqsədilə ayrılmış ərazilər haqqında məlumatların məcmusu.
4. *hidromet.* □ **Rekreasiya su hövzəsi** – əhalinin kütləvi istirahəti məqsədilə istifadə etdiyi su hövzəsi.

REKRUTYOR *is.* [*ing.* recruiter] Kadrların seçimi ilə məşğul olan mütəxəssis.

REKULTİVASİYA *is.* [*lat.* re... “yenidən” + *cultivo* “becə-rirəm”] Torpaqların məhsuldarlığını bərpa etmək, ətraf mühitin şəraitini yaxşılaşdıran kompleks tədbirlər. □ **Fiziki rekultivasiya** – torpaqların üst qatının mazutdan təmizlənməsi, torpaqlarda əhəngləmə və şumlama işlərinin aparılması, Çirklənmə dərəcəsi çox olan ərazilərdə torpaq qatının qismən dəyişdirilməsi. **Kimyəvi rekultivasiya** – torpaqların yüksək keyfiyyətli adsorbentlərlə yuyulması, torpağa mineral və üzvi gübrələrin verilməsi. **Bioloji rekultivasiya** – çoxillik ot bitkilərinin əkilməsi. Biotexnologiya rekultivasiya – efti deqradasiya edən mikroorqanizmlərdən istifadə etməklə həyata keçirilir .

REKURRENT *riy.* [*lat.* re... “yenidən” + *fr.* corant “qaçan”] Daim təkrarlanan proses. 1. *tib.* Xəstəliyin xroniki hal alması. *Narkomaniya xronikal, irəliləyən və təkrarlanan (recurrent) xəstəlikdir.*
(<http://www.toxtayanlar.com/490-narkomaniya-n%C9%99dir>)

2. *stat.* □ **Rekurrent əlaqə** – bütün üzvlərin ardıcılığını müəyyən etməyə imkan verən düstur. Ardıcılıq üzvü kimi say, funksiya, vektor, matris və s. çıxış edə bilər.

REKURSİV *sif. stat.* **Rekursiv model** – *ekonometrik modelin* tipik olmayan fərdi halıdır. Rekursiv modeldə *dəyisən endogenlər* arasındakı səbəb-nəticə əlaqələri geriye əlaqə olmadan dəqiq ardıcılıq yaradır, parametrlərin matrisaları ucbucaqlı şəkildə olur, təsadüfi kənarlaşmalar isə korrelyasiya olunmur. Rekursiv model üçün adı *ən kiçik kvadratlar metodunun* tətbiqi əsaslı qiymətləndirməyə səbəb olur.

REKVİRENT *is. iqt.* Vekseli üzrə öhdəlik daşıyan subyektə protest elan etmək üçün notariat kontoruna müraciət edən şəxs, veksəl sahibi.

REKVİZİT *is. [lat. requisitum “tələb olunan, zəruri”] iqt.* 1. Hüquqi baxımdan zəruri olan məlumatlar toplusu; sənədin etibarlı sayılması üçün mütləq göstərilməli olan məlumatlar. Rekvizitə, əsasən, bunlar aiddir: iştirak edən tərəflərin (şirkətin və ya fiziki şəxsin) adı, ünvanı, bank hesabı, vergi ödəyicisinin identifikasiya nömrəsi və s. □ **Bank rekvizitləri;**

REQRÉS *is. [lat. regressus “geriyə hərəkət”] hüq.* □ **Reqres hüququ** - başqa şəxsin (qulluq, mənsəb və ya əmək vəzifələrinin icrası zamanı işçinin, nəqliyyat vasitəsini idarə edən şəxsin və i.a.) vurduğu zərərin əvəzini ödəmiş şəxsin həmin şəxsə, əgər qanunla ayrı miqdar müəyyənləşdirilməyibsə, ödənilmiş əvəz miqdarında geriye tələb (reqres) hüququ vardır.

REQRESSİYA *is. [lat. regressus] 1. stat.* **Reqressiya analizi** — asılı olmayan dəyişənin bir və ya bir neçə digər asılı dəyişənə təsirinin statistik analiz üsulu. *Riyazi təhlil zamanı əsasən dispersiya, korrelyasiya və reqressiya təhlili metodlarından istifadə olunur.* (Statistik məlumatlar).

3. *tib.* Xəstəliyin tədricən öz-özünə sağlması. *Daha sonralar onların bir qismi ya müstəqil reqressiya edir və 5 yaşına kimi, nadir hallarda 10 yaşına kimi tamam itir.* (https://www.facebook.com/permalink.php?id=295847360453867&story_fbid=624675660904367)
3. *hidromet.* Dənizin sahillərdən tədricən geri çəkilməsi; qurunun qalxması və ya okean dibinin enməsi.

REQRUTASIYA *is.* [*lat.*] *fəls.* Cəmiyyət üzvlərinin siyasi fəaliyyətə cəlb olunması.

RELS-ARABA *is.* Çəkiliş zamanı istifadə edilən texniki vasitə. *Hər iki fənddən istifadə edilən çəkilişdə texniki vasitələrdən istifadə edilir: rels-araba, araba, stedikam, operator kranı, maşınüstü qurğu və s.* Elçin Əlibəyli “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

RELYEF *is.* [*fr.* relief < *lat.* relevo “qaldırıram”] *ekol.* □ *Relyefin eol formaları* [*yun.* külək allahı Eolun adından] küləyin dağıdıcı və ya akkumulyativ fəaliyyəti nəticəsində əmələ gələn müxtəlif relyef formaları. *Relyefin yarusluğu* – yüksəkliyə qalxdıqca relyef tipinin ardıcıl dəyişməsi.

REMEYK *is.* [*ing.* remake “yenidən düzəltmək”] Mahnının səs yazısının yeni variantda işlənməsi; köhnə kinofilmin yeni quruluşda çəkilişi.

REMİKS *is.* [*ing.* remix < re... + mix “qarışdırmaq”] *mus.* Köhnə populyar mahnının yenidən, müasir tərzdə işlənməsi; *aranjirovka.* □ *Mahnının remiks versiyası.*

REMİKSİNG *is.* [*lat.* re- “təkrar” + muxing “qarışdırmaq”] Musiqidə səslərin, yaxud mətbuatda, radio və TV verilişlərində müxtəlif elementlərin “qarışması”, kombinasiyası prosesləri.

REMONTANT *sif. bot.* □ **Remontant bitkilər** – ildə bir neçə dəfə çiçəkləyib meyvə verən (bəzi qızılgül sortları, sitruslar və s.) bitkilər.

RENDER *is. [ing. rendering “vizuallaşdırmaq, görüntü yaratmaq”] tex.* Üçölçülü qrafikada fotorealistik təsvirin yaranması prosesi, xüsusi kompüter proqramının köməyi ilə karkas model əsasında təsvirin yaradılması; *animasiya.* □ **Render proqramı.**

REOSTAT *is.* Elektrik cərəyanının şiddətini və onun gərginliyini nizama salan cihaz. □ **Metal, maye və kömür reostatları.**

REP *is. [ing. rap/rapping “təkrarlamaq, kəskin danışmaq, qışqırmaq”] mus.* Ritmik musiqinin, özünəməxsus bədən və əl-qol hərəkətlərinin müşayiəti ilə xüsusi tərzdə (yanılmacabənzər, tez-tez) ifa olunan şeir. Adətən, aktual sosial mövzuda olan rep bəzən musiqinin digər janrları ilə sintez olunur.

REPER *is. [ing. rapper] mus.* Rep ifaçısı.

REPELLENTLƏR, ANTİFİDANTLAR *is. [lat. repelles “özündən qovan”] ekol.* bitki ilə qidalanan zərərli cücüləri məhv etmək üçün işlədilən qorxulu kimyəvi preparatlar. Repellentlərdən meşə və meyvə-tərəvəz bağlarını müxtəlif gəmiricilərdən və s.-dən qorumaq üçün istifadə olunur.

REPETİTÖR *is. [lat. repetitor “təkrarlayan adam”]* Şagirdə verilmiş ev tapşırığını yerinə yetirməyə kömək edən müəllim; şagird və ya tələbəni imtahana hazırlaşdırən şəxs. *Repetitor yanında hazırlaşmaq.*

REPO *is. mal.* 1. □ **Repo əməliyyatı** – satıcısı tərəfindən qiymətli kağızların müştərilərə satışı (Repo-nun açılması) və eyni zamanda müştərilər tərəfindən həmin qiymətli kağızları emitentə satmaq, emitentin isə onları müştərilərdən geri satın almaq öhdəliyini (REPO-nun bağlanması) rəsmiləşdirən maliyyə əməliyyatı.

2. □ **Repo baş sazişi** Repo və əks-repo əməliyyatları aparılan zaman tərəflər arasındakı qarşılıqlı münasibətləri tənzimləyən, əsas şərtləri, tərəflərin hüquq, vəzifə və məsuliyyətini müəyyənləşdirən çərçivə sazişi. *Repo sazişi (əqdi)* - qiymətli kağızların satıcısının (emitentinin) müəyyən olunmuş müddət və qiymətdə həmin qiymətli kağızları geri alacağı barədə öhdəliyi əks etdirən saziş (əqd).

REPORTYOR *is. iqt.* □ **Bazar reportyorları** - sövdələşmələri, katirovkaları qeydə alan, onları müqavilə bağlantılarına nəzarət üçün elektronlaşdıran və kənara informasiyaların ötürülməsini təmin edən birja xidmətçiləri.

REPREZENTATİV *sif. [lat. re- “yenidən” + praesentare “təmsil etmək”]* Obyektin bir hissəsində aparılan tədqiqatın nəticələrinin obyektin bütün hissələrinə, eləcə də bütövlükdə obyektə aid edilməsinə imkan verən araşdırma, sorğu. Statistik araşdırmalarda, sosial sorğularda göstəricilərin, respondentlərin seçimi zamanı, adətən, representativ yanaşma tətbiq olunur. □ **Reprezentativ sorğu.**

REPRINT *is. [lat. re- “yenidən” + ing. print “çap etmək”]* *çap.* Təkrar nəşr, yenidən çapetmə. □ *Reprint nəşr.*

REPRODUKSİYA *is. [lat. re- “yenidən” + produco “istehsal edirəm”]* *biol.* Orqanizmin özü kimi orqanizmlər yaratması, heyvanlarda doğum, bitkilərdə isə spor və toxum məhsuldarlığı.

REPRODUKTİV *sif.* □ **Reproduktiv dövr** (generativ dövr, nəsil vermə dövrü) *stat.* – qadının həyatının uşaq doğmağa qadir olan dövrü. Demografiyada reproduktiv dövrün uzunluğu, reproduktiv yaşın sərhədlərinin göstərilməsi ilə xarakterizə olunur.

RESEPSN *is.* [*ing.* reception] Qeydiyyat masası, hotellərdə olur. *Hotellərin resepsn bölməsində təcrübəli işçilər olmalıdır.* (www.mct.gov.az)

RESESSİYA *is.* [*lat.* recession “iqtisadi geriləmə, tənəzzül”] *iqt.* İşgüzar dövrün yüksəliş (pik) fazasından sonra gələn və iqtisadi fəallığın bir müddət davamlı olaraq geriləməsi ilə müşayiət olunan fazası.

RESİDİVİST *is.* [*lat.*] *hüq.* Eyni cinayət əməlinə görə dəfələrlə məhkum olunmuş şəxs. **Residivist cinayətkarlıq** – məhkəmluğu üzərindən götürülməmiş və ya cəzası qurtarmamış şəxslər tərəfindən qəsdən törədilmiş cinayətlərin cəmi.

RESİPIYENT *is.* [*lat.* recipere “almaq, qəbul etmək”] Bir obyekt və ya subyektin digər obyekt və ya subyektdən nəyisə alması (qəbul etməsi).

1. *KİV.* Məlumatı, informasiyanı, xəbəri qəbul edən adam (dinləyici, tamaşaçı, oxucu, istifadəçi); hər hansı məsələ barədə rəyi soruşulan şəxs.
2. *tib.* Donordan qan və ya orqan köçürülən pasiyent.
3. *bol.* Başqa hüceyrədən genetic material alan hüceyrə.

RESPONDÉNT *is.* [*ing.* respond “cavab”] Anket sorğularına cavab verən, üzbəüz və ya telefonla rəyi soruşulan şəxs.
□ **Respondentin cavabı.**

RESTİTUSİYA is. [lat. restitution “pozulmuş hüququ bərpa etmə, zərəri ödəmə”] iqt. 1) Tərəflər arasında bağlanmış sazis etibarsız sayıldıqda müqavilə ilə əldə edilmiş pul və malın qarsılıqlı qaytarılmasıdır. Əgər mal və qiymətləri natura formasında qaytarmaq mümkün deyilsə, onda onların dəyəri pul formasında ödənilir. Əgər müəyyən edilsə ki, sazisin pozulmasında yalnız bir tərəf günahkardır, onda restitusiya birtərəfli qaydada həyata keçirilir və vəsaitləri yalnız günahkar tərəf qaytarır; 2) İşğalçı dövlət tərəfindən qanunsuz zəbt edilmiş və qarət edilmiş mülkiyyətin qaytarılmasıdır; 3) Özəlləşdirilmə və milliləşdirmə zamanı yasayıs evlərinin, binaların, tikililərin və bir sıra müəssisələrin əvvəlki sahiblərinə qaytarılması prosesidir. Hüquqi cəhətdən restitusiya haqqında qanunvericiliklə müəyyənəndirilir.

RESTRUKTURİZASİYA is. [lat. re- “yenidən” + lat. structura] 1. iqt. 1) Aktivlərin, passivlərin, istehsal quruluşunun dəyişilmə vəziyyətində olması, həmçinin idarəetmə sisteminin davamlılığını, gəlirliliyini, rəqabətə davamlılığını artırmaq, itkiləri, müflisləşmə qorxusunu dəf etmək (aşmaq) məqsədilə təşkilatın fəaliyyətinin kompleks halında yenidən qurulması; 2) Təşkilatın idarəedilməsinin təşkili quruluşunun dəyişdirilməsi.

2. mal. □ **Restrukturizasiya olunmuş kredit** – Fors-major hallarında borcun ödənilməsində çətinlik yaranması səbəbindən pulun qaytarılması şərtlərinin dəyişdirilməsi. Ödəniş vaxtının uzadılması, faiz dərəcələrinin aşağı salınması və bir hissəsinin və ya hamısının bağışlanması kimi tədbirlərə məruz qalan kreditlər. *Yeni dəyişiklik nəticəsində restrukturizasiya olunmuş aktivlər standart hesab olunacaq, ancaq nəzarət altında olan aktivlər kimi nəzərə alınacaq.* (<http://www.azadliq.info/62713.html>)

RESTRUKTURLAŞDIRMA f.is. “Restrukturizasiya” sözündən. mal. Şirkətin borcu, əməliyyatları və

strukturunda edilən ciddi dəyişiklik. Bu hal, adətən, şirkətlə bağlı ciddi problemlər olduqda edilir. Məsələn, şirkət borcunu ödəməklə bağlı problemlə üzləşdikdə, borcu restrukturlaşdıraraq daha uyğun formaya sala bilər.

RESURS-YERLƏŞDİRMƏ *is.* □ *Əməkhaqqının resurs-yerləşdirmə funksiyası iqt.* – işçi qüvvəsinin hərəkətinin əmək bazarı çərçivəsində təmin edilməsi.

RESURSSÜNASLIQ *is.* [*fr.* *resource* “köməkçi vasitə”] İnteqral resursları və onları təşkil edən təbii resursların ayrı-ayrı növlərini öyrənən kompleks elmi fənn.

RETROQRESSİYA *is.* [*lat.* *retro* “geri” + *gressio* “hərəkət”] *ekol.* Təbii və ya antropogen faktorların təsiri ilə biosenozun tədrici parçalanması (dağılması) ilə əlaqədar dəyişməsi prosesi.

RETROSEDENT *is.* [*lat.* *retro* “geri” + *lat.* *sedentarius* “bir yerdə oturma, qalma”] *sığ.* Təkrarsığortaya qəbul edilən riskləri retrosessiyaya verən sığorta və ya təkrarsığorta şirkəti.

RETROSESSİYA *is.* [*lat.* *retro* “geri” + *gressio* “hərəkət” + *lat.* *sessio*] *sığ.* Öncədən qəbul edilmiş risklərin təkrar verilmə prosesi. Retrosessiya ilə riskin sonrakı bölünməsi və məsuliyyətini daha çox sayda sığortaçılar arasında paylaşdırmaq mümkün olur. Tez-tez təkrarsığorta müqavilələrinə belə bir bənd əlavə edilir: «retrosessiya hüquqi olmadan».

REUTİLİZASIYA *is.* [*lat.* *re...* “təkrar proses” + *fr.* *utilistion* “istifadə etmək” < *lat.* *utilis* “faydalı”] 1. *biol.* Bitkilərin qocalaraq tökülmüş yarpaq çürüntüləri və aşağımolekullu üzvi birləşmələrlə köklərindən qidalanması prosesinin dəfələrlə təkrarlanması.

2. *ekol.* 1) Bir təsərrüfat sahəsinin tullantılarının digər sahələrdə əsas məhsul kimi işlədilməsi; 2) İstifadə olunmuş məhsulu yenidən istifadə yolu ilə həmin məhsul növünü və ya ona yaxın məhsulu əldə etmək (məs., metal qırıntılarından yenidən metal almaq).

REVALVASIYA *is.* [*lat.* re- “yenidən, geriyə” + *fr.* valuation “əşyanın daxili qiymətinə bərabər olan”] *iqt.* Valyuta məzənnəsinin digər ölkələrin valyutalarına və ya beynəlxalq pul vahidinə nisbətən artması, yəni bu və ya digər valyutanın paritetinin dəyişməsidir (devalvasiyanın tərsidir). Adətən, revalvasiya qanunvericilik qaydasında bas verir, bu da yeni pariteti və baza dəyəri ətrafında enib-qalxmaların mümkün sərhədlərini müəyyən edən hüquqi aktların rəsmi mövcudluğunu tələb edir. Revalvasiyadan daxili pul dövriyyəsinin stabilləşdirilməsi və inflyasiya dövrlərindən sonra pulun alıcılıq qabiliyyətinin yüksəldilməsi üsulu kimi istifadə olunur. Revalvasiya ixracın dəyərinin bahələsməsinə və idxalın ucuzlaşmasına səbəb olur.

- REVERANS** *is.* [*fr.* reverence “dərindən hörmət”] 1. *məc.* Kiməsə güzəştə getmək, ünvanına yaltaqcasına tərif söyləmək. □ *Gülüş doğuran reverans.*
2. İctimai təşkilatların tapşırığı ilə və bəzən mətbuatın, xüsusən TV çəkiliş qrupunun iştirakı ilə aparılan ani və qəfil yoxlama, təftiş.

REYESTR *is.* 1. *stat.* □ **Reyestr göstəricisi** – reyestr obyektinin kəmiyyət xarakteristikasıdır. **Reyestr müşahidəsi** – statistik reyestrin aparılmasına əsaslanan müşahidə. **Reyestrdə uçot kartı** – özündə rekvizitlər məcmusunu əks etdirən, reyestr obyektinin identifikasiyası üçün müəyyən edilmiş və müəyyən qaydada kağız və ya maqnit daşıyıcılarda yerləşdirilmiş sənədin unifikasiyalasdırılmış forması. **Reyestrin aktualaşdırılması** –

reyestr subyektləri haqqında məlumatların doğru (aktual) vəziyyətdə saxlanması məqsədi ilə onlarda dövrü dəyişikliklərin aparılmasıdır.

2. *mus.* Musiqi alətinin, yaxud müğənninin səsinin güc və yüksəklik dərəcəsi. □ **Aşağı reyestr.**
3. *tərc.* Ümumi peşəli, yaxud ümumi sosial maraqlı insanların danışdığı dili. Şifahi formanı bəzən dilaltı adlanıdırırlar.

REYLİNQ *is.* [*ing.* railing “sürəhi, məhəccər”] 1. *avtom.* Yükün bağlanması üçün avtomobilə bərkidilən xüsusi iki paralel dam dayacağı. Avtomobilin komplektləşdirilməsindən asılı olaraq dayaqqlar qara, yaxud gümüşü rəngdə ola bilər.

2. *məb.* Uzun nazik boru şəklində mətbəx və qarderob aksesuarı. Divara vurulan reylinqdən paltar asılqanlarını və mətbəx əşyalarını asmaq üçün istifadə olunur.

RÉYTING *is.* [*ing.* rating “qiymət, dərəcə, göstərici”] Siyasət və sənət adamlarının populyarlıq dərəcəsi. Hər hansı şəxs, qrup və təşkilatın konkret zaman çərçivəsində qazandığı reyting sosioloji rəy sorğusunun nəticələrinə, idmançıların reytingi isə il boyu qazanılan nailiyyətlərə görə müəyyənləşdirilir. □ **Reyting cədvəli. Reyting xallarının cəmi** – mövcud bazarda toplanan və reklam çarxlarının efirdə nümayiş etdirilmə cədvəlinin tərtibi zamanı istifadə olunan reyting xalları məcmusu.

REZERVAT *is.* [*lat.* reservatus - qorunan] *ekol.* Mühafizə olunan ərazilərin (təbiət abidələri, yasaqlıq və qoruqlar) ümumi adı.

REZİDENT *is.* 1. Ölkədə daimi yaşayış yeri, həmçinin hüquqi qeydiyyatı olan əcnəbi. □ **Rezidentin öhdəliyi. Rezidentin məlumatı.**

2. *hüq.* Ölkədə qeydiyyatdan keçmiş, bütün qanunvericiliyə hüququ çatan fiziki və hüquqi şəxs.

3. *təhs.* Baza tibbi təhsilin davamı olan həkim mütəxəssislərin hazırlığı mərhələsini keçən tələbə, keçmişdə *intern*.

REZİDENTURA *is.* [*lat. residens (residentis)* – öz yerində qalan] Baza tibbi təhsilin davamı olan həkim mütəxəssislərin hazırlığını nəzərdə tutan mərhələ – internaturanın alternativı. □ ***Rezidentura təhsili.***

REZİSTENTLİK *is.* [*lat. resistantia* “müqavimət”] *boil. ekol.* Mikroorqanizmlərin və bitkilərin müxtəlif faktorların (məs., zəhər, çirkləndirici, xəstəlik) təsirinə qarşı davamlılığı; müqavimətlik. İnsan orqanizminin müqavimətliyi immunitet adlanır.

REZÜME *is.* [*fr. resume < lat. resumere* “bərpa etmək, təkrar etmək”] *tərc.* Mətnin məzmununu əks etdirən qısa çıxarış; ümumiləşdirilmiş nəticə, xülasə. □ ***Tərcümə mətninin rezümesi.***

RƏQABƏTƏDAVAMLI *sif. iqt.* Analoji müəssisələr arasında gedən biznes mübarizəsinə davam gətirib istehsal və ya fəaliyyətin daha da genişləndirilməsinə nail olan. Əsas hədəf turizmi iqtisadiyyatın rəqabətədavamlı sahəsinə çevirməkdir.
(<http://www.xalqqazeti.com/az/news/economy/60898>)

RƏQABƏTLİ *sif. mal.* ***Rəqabətli sifariş*** Sifarişdə göstərilən şərtlərlə (dəqiq qiymət və miqdar) qiymətli kağızların alqı-satqısı müqaviləsinin bağlanması barədə investorun emitentə etdiyi təklifdir. □ ***Rəqabətli təkliflər auksionu*** – anderryayterlərin emitentə öz qiymət təkliflərini irəli sürdükləri və ən yaxşı qiyməti təklif edən anderryayterin seçildiyi hərrac.

RƏQABƏTSİZ *sif. mal.* □ **Rəqabətsiz sifariş hərracı** – qiymət üzrə deyil, həcm görə sifarişlərə imkan verən hərrac növü.

RƏQƏM *is.* □ **Rəqəm süzgəci** – televiziyada girişində və çıxışında diskret siqnallara təsir göstərən süzgəc.

RƏQƏM-ANALOQ *is.* Televiziyada: □ **Rəqəm-analoq çeviricisi** – ikilik kodunda diskret formada yazılmış siqnalları analoq formasına çevirən elektron qurğu.

RƏQƏMLİ *sif. b a x Rəqəmsal.* Televiziyada: □ **Rəqəmli analoqlu dəyişmələr** – analoqlu siqnalların kodlaşdırılmış söz ardıcılığı ilə bərpa edilməsi; **Rəqəmli analoqlu tənzimləmə** – analoqlu tənzimləmələr, məsələn, televizorlarda parlaqlığı, dəqiqliyi tənzimləmək üçün rəqəmli çıxışlardan istifadə; **Rəqəmli diapozitiv** – rəqəmli videodiskə yazılmış hərəkətsiz təsvir; **Rəqəmli xüsusi effektlər** – xüsusi effekt generatorlarının (XEG) köməyi ilə yaradılan effektlər; **Rəqəmli kamera** – informasiyanın verilməsi prosesini asanlaşdırmaq məqsədilə videosıranın rəqəmli formada yazılışı üçün aparat. **Rəqəmli kompressiya** – yaddaşa qənaət və verilişin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məqsədi ilə saxlanılan informasiyanın itkisinə yol vermədən məlumatın yığcam rəqəmli formaya keçirilməsi üsulu; **Rəqəmli montaj** – təsvirin kompüter avadanlığına köçürülərək xüsusi proqrama əsaslanan rəqəmli üsullarla montaj edilməsi; **Rəqəmli səs lenti** – üzərinə səs siqnallarının yazıldığı lent kaseti; **Rəqəmli skaner** – məsafədən idarəetmə (Mİ) pultlarında videomaqnitofonlarda ştrix kodlar tətbiq etməklə taymerin operativ proqramlaşdırılması üçün tətbiq olunan rəqəmli hesablayıcı qurğu; **Rəqəmli televiziya** – rəqəmli texnologiya əsasında işləyən sistem, teleavadanlıq; **Rəqəmli videoprosessor** – videosiqnalın

işlənməsinin rəqəmli qurğusu; **Rəqəmli videoyayım** – multimedianın video, audio və məlumatların rəqəmli ötürülməsinin ümumi beynəlxalq standartı.

RƏQƏMSAL *sif.* Rəqəmsal formatda (ikili, adətən 0 və 1) verilənlərin saxlanması. □ **Rəqəmsal fotosəkil** – şəklın rəqəmsal görüntüdə saxlanması, yəni rənglər bitlərlə çəkilir.

RƏMZİ *sif.* 1. *mal.* □ **Rəmzi pul** – dövlət tərəfindən buraxılan və qızıla və ya gümüşə konvertasiya olunmayan kağız pullar.

2. *tel.* Görüntü aparatına təsir göstərdikdə spesifik psixofizioloji təəssürat hiss doğuran, əşyanın buraxdığı, yaxud əks etdirdiyi şüaların hansısa spektral tərkibinin işıq axınının keyfiyyəti; kinoda, TV-də və təsviri sənətdə insanın, gerçəkliyin boyalarını bütün zənginliyi ilə qavrama qabiliyyətinin bədii ifadəsi. □ **Rəng bari** – betacam və digər professional kameralarda çəkilişdən öncə kasetin əvvəlinə yazılan 20-30 saniyəlik ştrix təsvir; **Rəng görüntüsü** – müşahidəçinin xromatik rəngləri mənimsəmək qabiliyyəti; **Rəngin dərinliyi** – əsas rəng kanallarında piksellərlə verilən rəng parlaqlığının artma dərəcəsi; **Rəngin doyumluluğu** – müəyyən bir rəngin tonunun ifadə edilməsi dərəcəsi.

RƏNGLİ *sif.* 1. □ **Rəngli aerofotoçəkiliş** – yer səthi landşaftının (və ya digər obyektlərin) havadan təbii rənglərlə şəklının çəkilməsi □ spektrin göy, yaşıl və qırmızı hissəsində çoxqatlı pilyonka üzərinə elektromaqnit dalğalarının qeyd edilməsi. Daha çox informasiya almaq üçündür və deşifrələnməni asanlaşdırır; **Rəngli niqab** – rəngli fotoqrafik təbəqənin boyalı kölgələri. Aşkarlama, yaxud fotosəkil hazırlanmasının digər prosesləri zamanı işığın təsirinə məruz qalmayan yerlərdə əmələ gəlir və rəngli

təsvir almaq üçün həmin qaydada tətbiq edilən boya-dılmış maddələrdən ibarət olur.

RƏSM *is. tel.* □ **Rəsm** *ichində rəsm* – eyni ekran içində TV-nin bir neçə kanalının və videotəsvirinin baxıla bilməsinə imkan verən üsul.

RƏSMLƏYİCİ *sif.* □ **Rəsmləyici** *açar* – televiziya lentə alınan cismin formasını üzə çıxarmaq üçün işlədilən işıq, sanki çəkiliş gündüz saat üçün yarısında, tutqun havada aparılıb.

RƏSSAM-DEKORATOR *is.* Əsasən, dekorasiya və studiya dizaynı ilə məşğul olan rəssam. Rəssam-dekurator daha çox irihəcmli bədii-əyləncəli verilişlərin studiya tərtibatı ilə məşğul olur.

RƏY *is. [ər.]* Televiziya və radioda: □ **Rəy müsahibəsi** – hər hansı konkret hadisə, fakt, məsələ barəsində səlahiyyətli və nüfuzlu şəxsin (hüquqşünas, siyasətçi, konkret sahə üzrə mütəxəssis və ya alimin), yaxud sırası bir fərdin rəyinin öyrənilməsi məqsədi ilə hazırlanan müsahibə.

RİELTOR *is. [ing. realtor] iqt.* Daşınmaz əmlak satışında alqı-satqı işlərinə vasitəçilik edən şəxs; makler. *Əldə etdiyimiz məlumatlara görə, hazırda Azərbaycanda 3 minə yaxın hüquqi və fiziki şəxs müxtəlif alqı-satqı firmalarında rieltor fəaliyyəti ilə məşğul olur.* (<http://news.milli.az/society/54369.html>)

RİGEL *is. [alm. riegel „kilid“] tik.* Bina və ya tikililərdə mərtəbələrarası hündür aralıqları saxlayan üfüqi dəmir-beton konstruksiya.

RİNOLALIYA *is. [yun. ῥίζ, ῥῖνός “burun” + λαλεῖν “danışmaq”] tib.* Tın-tınlıq, yəni burunda danışma. Nitq

aparatinın anatomik-fizioloji qüsuru nəticəsində səs tələffüzünün və səs tembrinin pozulması.

RİNOPLASTIKA *is.* [yun. ῥίζ, ῥῖνός “burun” + fr. plastique < lat. plastica < yun. πλαστικός “heykəl yapmaq, çapmaq, gil sənətkarlığı”] *tib.* Anadangəlmə və ya sonradan qazanılma burun deformasiyasının cərrahiyyə əməliyyatı yolu ilə düzəldilməsi.

RİPAL *is.* [lat. ripa “çayın sahili”] *biol.* **Ripal orqanizmlər** – çayların sahil zonasında məskunlaşan orqanizmlər (qamış, bentos yosunları, bir çox malyusklar, xərçəngkimilər, bəzi həşəratların sürfələri və s.).

RİPROYEKSIYA *is.* [ing. Rear proection < rear “arxa” + proection “proeksiya”] *tex.* Obyektin təsvir fonunda quraşdırılmış kinoçəkiliş metodu, yaxud üsulu; kombinasiyalı kinoçəkiliş qaydası. Bu zaman ön planın kinoçəkilişi kinotəsvirin proyeksiya olduğu fonla – işıqlı kinoekranla eyni zamanda aparılır. Kinoproektor kinoekranda çəkiliş üçün kifayət qədər işıqlanma yaratmalıdır.

RİSK *is.* 1. *mal.* □ **Risk arbitrajı** Riskə əsaslanan arbitraj sövdələşmələri.

2. *mal.* □ **Risk mükafatı** – “risksiz aktiv gəlir” (dövlət istiqrazları) ilə müqayisədə daha çox əldə olunan gəlir.

RİSKLİ *sif.* 1. *mal.* □ **Riskli kapital** – kiçik və ilkin inkişaf mərhələsində olan şirkətlərə yatırılan vəsait. **Riskli artım fondu** - kapitalın uzunmüddətli maksimal artımına nail olmağı qarşısına məqsəd qoyan və bunun üçün, əsasən, sürətli inkişaf potensialına malik olan kiçik şirkətlərin və dar sahələrin səhmlərinə yatırım edən qarşılıqlı investisiya fondu.

2. *inc.* İncəsənət əsərlərində ortaq ölçülü müxtəlif ünsürlərin ardıcıl uzlaşması, obyektiv aləmin ritmik proseslərinin əks etdirilməsi; ekranda ifadə vasitələrinin ardıcıl uzlaşması, növbələşməsi; müntəzəmlik.

RİTMİK *sif.* [yun.] □ **Ritmik montaj effekti** – televiziya da bir-birini tez-tez əvəz edən, müəyyən sayda çox qısa kadrların montajından yaranan effekt.

RİTORNO *is.* [ital. ritorno] *sığ.* Sığorta etdirənin sığortadan imtina etməsi (belə imtinaya hüquq verən hallar baş verdikdə) zamanı sığortaçının saxladığı sığorta mükafatının bir hissəsi.

RİTROBİOLOGİYA *is.* [lat. rhytos “axan”] Xırda çayların, zəif sürətlə axan dağ çaylarının təbiətini tədqiq etməklə məşğul olan limnologiya (göl, şirin su hövzələri və su anbarları hidrologiyası) və patomologiyanın (çay hidrologiyası) bölməsi.

RİYAZİ *sif.* □ **Riyazi demoqrafiya stat.** – demoqrafiya bölməsidir, əhalinin təkrar istehsalının kəmiyyət və keyfiyyət qanunauyğunluqları demoqrafik modellər tətbiq etməklə, riyazi metodlarla öyrənilir. **Riyazi iqtisadiyyat** – təhlilin, proqnozlaşdırmanın, planlaşdırmanın gedişində iqtisadi proseslərin təsviri və iqtisadi göstəricilərin hesablanması üçün riyazi metod və modellərdən istifadə edən iqtisadi nəzəriyyənin bir hissəsi, onun bir istiqamətidir.

RİZOBENTOS *is.* [yun. ρίζα “kök” + βένθος “torpaq, süxur”] *boil.* Rizoidlərdə (yosunların kökşəkilli törəmələri) yaşayan su orqanizmləri qrupu.

RİZOBİONT *is.* [yun. ρίζα “kök” + βίωv “yaşayan”] *biol.* Bitki və göbələklərin kökətrafi hissəsində yaşayan orqanizmlər.

RİZOİD(LƏR) *is.* [yun. ρίζα “kök” + εἶδος “növlər”] *biol.* Kök sistemi inkişaf etməmiş bitkilərdə sap və ya lif şəklində kökformalı əmələgəlmələr (törəmələr).

RİZOSFER *is.* [yun. ρίζα “kök” + εἶδος “növlər”] *biol.* Bilavasitə bitki köklərinə yapışmış və yüksək miqdarda mikroorqanizmlərə malik olan qat (2-3 mm). Rizosferin mikroflorasının tərkibi torpaq tipindən, bitkinin növü və yaşından asılıdır.

ROBOT-TOZSORAN *is. tex.* Heç bir proqramlaşdırmaya və müdaxiləyə ehtiyac olmadan özü üçün optimal marşrut seçərək, döşəmədə çıxan hər hansı maneəni çevik şəkildə dəf etmə, şəbəkəyə qoşulmadan kabelsiz işləmə, nəm və quru təmizləmə funksiyalı miniatur dizaynda robot. Müstəqil şəkildə təkrar enerji dolumu üçün bazaya dönür. Akkumulyatoru iki saat işləməyə yetərlidir.

RODENTİSİD *is.* [lat. rodens “gəmirici”] *ekol.* Gəmiriciləri (siçan, siçovul) məhv etmək üçün istifadə edilən pestisidlər (xloropikrin, sink-fosfat, kükürd anhidridi və s.).

RODOLOGİYA *is.* [yun. ροδή “qızılgül” + λόγος “təlim”] *bot.* Gülləri tədqiq edən botanikanın bir sahəsi.

RODSTER *is.* [ing. roadster] *avtom.* Yığılan (bəzən açılıb götürülə bilən) tavana malik, iki yan qapılı və bir və ya iki sıra oturmaq üçün banı (kuza) olan minik avtomobili növü; spayder. *Şirkətin bu yeni avtomobili elektrikli açılıb-örtülən alüminium tavanla təchiz edilib.*

(<http://legend.az/41996-ferrari-yeni-avtomobiline-hamidan-evvel-vip-mushteriler-qiymet-verdiler.html>)

ROKABİLLİ *is. mus.* Rok-musiqinin janrlarından biri.

ROKER *is. [ing. rocker “qarmaq”]* Müxtəlif fəndlər göstərən mahir motosikletçi.

ROK-OPERA *is. mus.* Volfqanq Amadey Mosartın həyatına həsr olunmuş fransız musiqili. Müəllifləri Dove Attiya və Albert Kohen (Dove Attia et Albert Cohen).

ROL *is. [fr.]* □ **Sosial rol** *iqt.* – fərdin social təcrübəsində norma və sanksiyalarda, tədbirlərdə, ekspektasiyalarda ictimai şüur səviyyəsində insanın cəmləşən sosial funksiyası.

ROLDAŞ *is. teatr.* Bir tamaşada eyni rolu növbə ilə oynayan aktyorlar.

ROLİK(LƏR) *is. tel.* Audio, video və kinolentin dolandığı vasitə. Lentdartma xəttində işlədilməsinə görə R.-lər müxtəlif olur: *saxlayıcı, uzununa yönələn, eninə yönələn, dartıcı, sıxıcı, kombinasiyalı* və s.

ROLL *is. [ing. roll] aşıp.* Lavaşa bükülü yeməklər. □ **Sezar rollu.**

ROLLİ *is. iqt.* □ **Rolli təhlil** - insanların yerinə yetirdikləri iş ilə əlaqədar informasiyaların yığılması və öyrənilməsi.

ROTASIYA *is. [lat. rotatio “fırlanma”]* Əvəzlənmə, dəyişmə; hər hansı vəzifəni növbə ilə tutma; hər hansı qurumun tərkibinin tədricən yenilənməsi. □ **Rotasiya etmək.**

ROTEL *is.* [*ing.* “rolling hotel” birləşməsinin qısaltması “hərəkət edən hotel”] Bir və iki çarpayılı otaqları, paltar dəyişmək üçün ayrıca yeri, ümumi mətbəxi və ya avropa mətbəxli vaqon-restoranı və hər vaqonda ümumi ayaqyolu olan, hərəkət edən vaqon-məhmanxana.

ROTOR *is. tex.* □ **Rotor qanadlar** – hərlənən təhlükəsizlik qapıları.

ROUMİŇQ *is.* [*ing.* *roaming* < *roam* – dolaşmaq, gəzmək] Bir mobil rabitə operatoru abunəçisinin ölkə daxilində və ölkədən kənar da digər operatorun şəbəkəsindən istifadəsi üçün yaradılmış mobil rabitə texnologiyası. □ **Rouminq xidməti.**

RUDEFİT(LƏR) *is. bot.* Alaq otları.

RUDERAL *sif. biol.* □ **Ruderal orqanizmlər** – çınqıl, tikinti tullantıları, çəpərlərin, yolların kənarlarında bitən bitkilər. Bir sıra ruderal cücülər də məlumdur.

RUPOR *is.* [*holl.* *roeper* < *alm.* *rufen* “qışqırmaq, çağırmaq”] *məc.* Təbliğat vasitəsi, təbliğat apararı, hansısa ideya və tendensiyanın ifadəçisi.

◇ **Rupor rolunu oynamaq.**

RURBANİZASİYA *is.* [*ing.* *rural* “kənd” + *lat.* *urbanus* “şəhər”] *stat.* Şəhər formaları və həyat şəraitinin kənd yerinə yayılması prosesi; geniş mənada, urbanizasiyanın tərkib hissəsi.

RÜTUBƏT *is.* [*ər.*] *fiz. ekol.* □ **Rütubət dövrarı** – atmosferlə Yer səthi arasında daim baş verən rütubət mübadiləsi.

RÜTUBƏTLİK *is. ekol.* □ **Rütubətlik amili** – orqanizm və ya orqanizm sisteminə (ekosistemə) təsir göstərən mühit

əmələgətirən su komponenti. **Rütubətlik əmsalı** – atmosfer yağıntılarının cəminin buxarlanmanın miqdarı, yəni müəyyən bir ekosistemdə torpağın səthindən buxarlanmanın potensial miqdarına nisbəti (buxarlandırıcı adlı xüsusi cihazın köməyi ilə ölçülür). **Rütubətlik şkalası** – L.Q.Ramenski (1938) tərəfindən hazırlanmış bitkinin su ilə təmin olunmasını qiymətləndirən ekoloji şkala.

S

SAFARİ is. □ **Safari turizmi** - Ovçuluq və ya foto ovçuluq, balıq tutmaq, acıq məkanda təbii halda heyvanları müşahidə etmək məqsədilə təbiətə qoruqlara səyahət.

SAKRAL sif. [lat.] Dini mahiyyətdə olan, dini mərasim.

SAKRAMENT is. [lat. sacramentum “andicmə; vəd, öhdəlik;] *din*. Xristian dini mədəniyyətinə aid termin. Ayınlar vasitəsilə müqəddəsləşdirmə, tapınma.

SAKRAMENTAL sif. [lat.] Müqəddəs, ən əziz.

SAMBADROM is. Rio-de Janeyroda hər ilin 5-8 martında məşhur sambo rəqsi festivalının keçirildiyi əsas karnaval meydanı. Oskar Nimeyronun müəllifi olduğu, 1984-cü ildə quraşdırılmış təlim və parad meydanı.

SANTOKU is. [yap. 三徳包丁] Universal yapon mətbəx bıçağı. □ **Keramik santoku bıçaq**.

SARI sif. □ **Sarı öhdəlik** [ing. yellow commitment “sarı öhdəlik”] *hüq.* – fəhlə və qulluqçunun işə qəbulu zamanı bu şirkətdə işlədiyi müddətdə həmkarlar ittifaqına daxil olmayacağı ilə bağlı götürdüyü öhdəlik barədə müqavilə.

Belə öhdəlik müasir dövrdə qanunvericiliyə zidd hesab olunur.

SAV(LAR) *is.* İslamdan əvvəl qədim türk atalar sözləri. *Əski türk savlarının semiotikası* (Xəlil Ağaverdi).

SEDAN *is.* [*ital.* sedere “oturmaq”, sede “kreslo”; *fr.* “Fransada Sedan şəhəri”] *avtom.* Minik avtomobillərində iki sıra oturacağı olan dördqapılı, üçhəcmli kuza (ban) növü.

SEKSİZM *is.* [*ing.* sexism < *lat.* sexus “cins”] sos. Kişi və qadınlar arasında əsassız fərqlərin yaradılması.

SEKULYAR *is.* **b a x sekulyarizm.** *Orta Asiya və ya digər ölkənin insanları daha dindar ola, eyni zamanda sekulyar siyasi inanclara da sahib ola bilərlər.* (<http://m.amerikaninsesi.org>)

SEKULYARİZM *is.* [*ing.* secular “aristokrat, kübar”] 1. *hüq. fəls.* XIX əsrdə meydana çıxmış, dini görüşləri qəti şəkildə inkar edən, ətraf gerçəkliyi, insan və cəmiyyəti sırf həyat təcrübəsindən çıxış edərək əsaslandırılan ideologiya.

2. *siy.* Hökumət orqanlarının və dövləti təmsil edən şəxslərin dini institutlardan və ruhanilərdən ayrılmasını nəzərdə tutan prinsip. *Tədbirin məqsədi əksəriyyətini müsəlmanların təşkil etdiyi Orta Asiya ölkələrində İslam və sekulyarizm arasındakı əlaqəni müzakirə etmək olub* (<http://m.amerikaninsesi.org>)

SEKULYARİZASIYA *is.* Sekulyarizm prosesi.

SEKÜRİTİZASIYA *is. mal.* Qiymətli kağızların buraxılması yolu ilə aktivlərin maliyyələşdirilməsi. *Bondlar beynəlxalq kapital bazarına Lüksemburq sekuritizasiya mexanizmi vasitəsilə buraxılıb.*

(<http://az.trend.az/business/economy/987558.html>)

SELFİ is. [*ing.* selfie] Avtofotşəkil. Birisinin öz fotosunu mobil telefonun fotokamerası ilə çəkməsi.

SELLÜLİT is. [*ing.* cellulitis] *fiziol.* Dərialtı piy təbəqəsinin struktur dəyişikliyə uğraması; lipodistrofiya. *Sellülitlə yeganə mübarizə metodu mezo və ozonoterapiyadır* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh. 46).

SENDVİÇ is. [*ing.* sandwich “çoxlaylı buterbrod”] *aşp.* Çörəkərası ət və zövqə görə başqa ərzaqlarla doldurulmuş yemək növü. Buterbroddan fərqi altdan və üstədən çörək və ya bulka ilə örtülməsidir.

SENDVİÇ-PANEL is. [*ing.* sandwich + *alm.* paneel] *tik.* İki üzədən dəmir lövhə ilə örtülü, aralıq isidici materialdan (penoplast) ibarət konstruksiya. Bütün iqlim zonalarında xarici və arakəsmə divarlar, həmçinin dam tikintisi üçün zəruri inşaat materialı.

SENSOR is. [*ing.* sensor “hiss” < *lat.* sensus] 1. *fiziol.* Həssas, hissiyyatlı.

2. *ped.* □ **Sensor tərbiyə** – görmə, eşitmə, sezmə bacarığının tərbiyəsi, yəni ətraf aləmi qavramaq, hissi idrakin formalaşdırılması; **sensor otaq** – müxtəlif psixonevroloji problemlər, nevrozlar və nevroza bənzər vəziyyətlər, psixomotor və nitq inkişafının ləngiməsi, enurez, enkoprez, autizm, adaptasiya pozğunluğu, məktəb problemləri, ailə psixokorreksiyası, uşaq beyin serebral iflicinin bütün formaları, hərəkət pozğunluğu, görmə, eşitmə, nitq pozğunluğu kimi problemlə uşaqlar üçün nəzərdə tutulur; **sensor hərəkətlər** – müşahidə, toxunuş, dinləmə hərəkətləri yalnız məqsədyönlü fəaliyyət nəticəsində formalaşdırılır; **sensor deffekt** – kor, zəif görmə, kar, zəif eşitmə qabiliyyəti.

3. *tex.* Datçik. □ **Sensor telefon, sensor ekran** – barmaq toxunuşu ilə proqram funksiyalarının idarə olunması.

SENSORLU *sif. tex.* □ **Sensorlu panel** – ağıllı ev sisteminə işıq, pərdə, temperatur, audio/video, şlüzlər və aksesuarlar, simsiz-rf aktuator idarəetmə sistemlərinin cəmləşdirildiyi idarəetmə paneli. **Led sensorlu saat** – diyot işıqlı, toxunuşla idarə olunan saat.

SERVER *is. [ing. server] infor.* İnsanın iştirakı olmadan müəyyən xidmət tapşırığını yerinə yetirmək üçün ayrılmış personal kompüterlər və ya işçi stansiyalar qrupu – aparatla təminat.

SERVİTUT *is. [lat. servitutis “təbəçilik”] hüq.* Əşya hüququnun xüsusi növü. Servitut müəyyən edilmiş həddə özgəsinin əşyasından istifadə etmək, yaxud onun mülkiyyətçisini müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırmaq hüququndan ibarətdir. Servitut institutu Roma hüququnda formalaşmışdır. Torpaq servitutu (məsələn, başqasının sahəsindən keçmək hüququ), şəxsi servitut (məsələn, ömürlük olaraq başqasının əşyasından istifadə hüququ – uzufrukt) məlum idi. Feodalizm dövründə Roma hüququnu mənimsəmiş ölkələrdə yayılmışdır. Burjua hüququ da servitutu saxlamışdır. Diplomatiya təcrübədə və beynəlxalq hüquq ədəbiyyatında "Servitut" terminindən bir dövlətin ərazi hüquqlarının başqa dövlətin xeyrinə məhdudlaşdırılmasını bildirmək üçün istifadə edilir (məsələn, özgə ərazidə hərbi dəniz bazalarının, settimentlərin yaradılması və i.a.).

SEZAR *is. [Yuli Sezarın adından] aşıp.* □ **Sezar saladı** – kəmə, pomidor, pendir, sarımsaq və limon qatılmış mayonez, xırdalanan qatışıqdan ibarət salat növü; **Sezar roll** – Makdonalds yeməxanalarında adi lavaşda sezar sousu

ələvə edilmiş toyuq kotleti, salat, pomidor dilimi və parmezan pendiri.

SƏNAYE is. [ər. صناعة] iqt. □ *Sənaye parkı* – sənaye sahələrini inkişaf etdirmək üçün ayrılan torpaq sahəsi. *Azərbaycan hökuməti yüksək texnologiyalara əsaslanan, rəqabət qabiliyyətli sənaye istehsalının inkişafı məqsədilə ölkədə sənaye parklarının yaradılmasına başlayıb* (<http://www.bsp.az/newspage.php?id=15>).

SƏNAYE-ÇİRKAB is. [ər. صناعة + çirkab] Sənaye müəssisələrinin çirkab suları.

SƏRT sif. □ *Sərt pul siyasəti mal.* – inflyasiyanın məhdudlaşdırılmasına yönəldilmiş siyasət. Sərt pul siyasəti yürüdərkən Mərkəzi Bank verdiyi kreditlər üzrə faiz dərəcələrini yüksəldir, malik olduğu qiymətli kağızları sataraq dövriyyədəki pulu azaldır, milli valyutanın məzənnəsinin möhkəmlənməsinə şərait yaradır, banklara kredit verilməsini məhdudlaşdırır.

SİLGƏC is. tex. Avtomobilin qabaq şüşəsini silən hərəkətli silgi çubuqları. *Avtomobilinizin yağış sensorlu alın şüşəsi şüşə silgəci ilə təchiz olunubsa, o zaman arxa şüşənin şüşə silgəcləri öz sürətlərini müvafiq qaydada avtomatik tənzimləyəcəkdir.* (<http://www.chevrolet.az/help-center/glossary.html>)

SİLLABUS is. [ing. syllabus < lat. syllabus “siyahı”] təhs. Müasir təhsil sistemində tədris olunan fənnin iş planı (semestr üzrə).

SİMGƏ is. [türk.] infor. Kompüter monitorunda proqram və faylların simvolik şəkillərlə verilməsi.

SİMULLAŞMA *f.* [lat. Simulo] Gerçəyin modelini yaratma, təqlid etmə.

SİMULYAKOR *sif.* [fr. simulacre “bənzər, oxşar, kabus” < lat. simulakrum “yalandan özünü göstərmək”] *fəls.* Surətin surəti. Poststrukturalizm fəlsəfəsində əsas anlayışlardan biri. *Televiziya strukturca - kadrın düzülüşü, yayım şəbəkəsi, idarəetmə metoduna görə fraqmental, informasiyanın translyasiyasının intertekstual təbiətinə görə simulyakor, seyrçiyə seçim imkanı vermək baxımından plüralistdir.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİMULYAKORLUQ *is.* [fr. simulacre “bənzər, oxşar, kabus”] *fəls.* B a x simulyakor. *Bütün informasiya texnologiyalarının təbiətində simulyakorluq başlıca yer tutur.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİMULYASIYA *is.* □ **Simulyasiya olunmaq** – gerçəyin özü deyil, modelinin göstərilməsi. *Beləliklə, gerçək simulyasiya olunur.* (Elçin Əlibəyli) “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİNQL *is.* [ing. Single “bir dənə, yeganə”] 1. *mus.* Musiqiçilərin çıxarmağa planlaşdırdığı albomlarından seçdikləri bir əsas və bir neçə remiks parçadan ibarət olan musiqi albomu.

2. Hoteldə bir çarpayıdan ibarət otaq.

SİNTEPON *is.* [fr. synthepon] Yarıfır sintetik liflər. Qalın qış geyimləri, ayaqqabı, balıq, adyal, yorğan, yumşaq oyuncaqlar, mebel və döşəklərin içini doldurmaqdan ötrü istifadə olunur. Parça toxunuşunda da istifadə olunur.

SİNTETİK *sif.* □ *Sintetik incəsənət* [*alm.* Gesamtkunstwerk < gesamt “ümumi”, die Kunst “incəsənət”, das Werk “iş, əsər, əmək”] *inc.* Digər incəsənət növlərini özündə birləşdirib, daha yeni və müstəqil mahiyyət kəsb edən incəsənət növü. *Televiziya sintetik incəsənət növü olmaqla audiovizual keyfiyyətinə görə bir neçə sənətin qovuşuğundan yarandığından təhlildə də bu cəhətləri nəzərə almaq, gedən prosesləri izləmək və bu kontekstdən baxmaq doğru olardı.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİTKOM *is.* [*ing.* sitcom < situation comedy “komik vəziyyət”] *tel.* Ailəvi baxış üçün nəzərdə tutulan qadın və yeniyetmə auditoriyasını əhatə edən, yumoristik və maarifləndirici süjeti olan, tamaşaçının tanıdığı qəhrəmanları müxtəlif situasiyalarda göstərən televiziya janrı. *Sitkomun gülüşü öldürücü deyil, öyrədici olduğundan yumora daha yaxındır.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

SİVİ *is.* [*ing.* CV “tərcümeyi-halın xülasəsi”] İşə düzəlmək istəyən şəxsin təhsili, iş təcrübəsi və peşəkar bacarıqları haqqında məlumatların sistemli xülasəsi; rezümə.

SKANER *is.* [*ing.* scanner] *tex.* Mətn və qrafiki informasiyanın sürətini çıxarib kompüterə daxil etmək üçün istifadə olunan qurğu.

SKAYP *is.* [*ing.* skype] *tex.* İnternet vasitəsilə görüntülü ünsiyyəti yaradan proqram.

SKEYT *is.* [*ing.* skate “konki”] b a x *skeytbord.* Denis 9, digər ikisi isə 6 ildir *skeyt sürürlər.* (<http://www.azadliq.org/content/article/2324812.html>)

SKEYTBORD *is.* [*ing.* skateboard “rolikli lövhə”] *idm.* Altında rolikləri olan uzun taxta lövhə. *Azərbaycan Roller Klubunun birgə təşkilatçılığı ilə Bakıda roller və skeytbord üzrə paytaxt turniri keçiriləcək.*
(<http://az.trend.az/azerbaijan/society/1583690.html>)

SKEYTBORDİNG *is.* [*ing.* skateboarding] *idm.* Skeytbord sürməklə müxtəlif tryuklar və manevrlər yerinə yetirməkdən ibarət ekstremal idman növü.

SKEYTBORDİST *is. idm.* Skeytbording ilə məşğul olan; skeyter.

SKEYTER *is.* [*ing.* skater] *idm.* b a x *skeytbordist.*

SKEYT-PARK *is.* Skeytbord sürmək üçün düzəldilən park. *Bakı skeytborderlərinin yaralı yeri skeyt-parkın olmamağıdır.*
(<http://www.azadliq.org/content/article/2324812.html>)

SKOÇKƏSƏN *is.* Skoç kəsmək üçün istifadə olunan dəftərxana ləvazimatı.

SKRAB *is.* [*ing.* scrap “qırıntı, parça”] *kosmet.* Dəriyə qulluq zamanı tətbiq edilən ölü dəri hüceyrələrini təmizləmə vasitəsi.

SKRİN *is.* [*ing.* screen, screenshot] *tex.* Kompüterin və ya mobil telefonun ekranının fotoçəkilişi. ***Skrin etmək.***

SKLEROTERAPİYA *is.* [*yun.* σκληρός “sərt, möhkəm” (mürəkkəb sözlərə birləşərək, “möhkəmlətmə” ifadə edir) + *θεραπεία* “müalicə”] *tib.* Cərrahi müdaxilə olmadan varikoz venalara xüsusi məhlulun (sklerozant) vurulması yolu ilə damar xəstəliyinin müalicə metodu.

SKLEROZLAŞDIRILMA *f.is. tib.* Dəri səthindən damar torunun yox edilməsi.

SLAYD *is. [ing. slide “sürüşdürmək, hərəkət etdirmək”] infor.* Hansısa mövzuda olan şəkillərin ardıcıl olaraq ekranda görünməsi və sonluğa malik olması.

SLAYD-AEROBİKA *is. [ing. slide “sürüşdürmək, hərəkət etdirmək” + ing. aerobics] idm.* Uzunlu 183 sm, eni 61 sm olan hamar bir yerdə xüsusi ayaqqabı geyinmiş idmançının konkisürənlərin etdiyi hərəkətlərə oxşar hərəkətlər edərək sürüşməsi.

SLAYD-ŞOU *is. [ing. slide “sürüşdürmək, hərəkət etdirmək” + show “təqdimat, nümayiş”] infor.* Kompüter prezentasiyasında və ya monitorda təsvirlərin, fotoşəkillərin ardıcıl nümayişi.

SLİPER *is. [ing. sleeper]* Əsasən məxmərdən (dəri və pambıqdan da olur) hazırlanan, nazik altlıqlı və alçaq dabanlı ipsiz klassik ayaqqabı növü.

SLİPON *is. [ing. slip-on]* Əsasən parusin (lakin zəhmət, dəri və ümumiyyətlə hər cür) materialdan hazırlanan, geyilməsini asanlaşdırmaq üçün dilinin kənarlarında elastik haşiyələri olan, adi ketalarda olduğu kimi, düz rezin altlıqlı, idman üslubunda ipsiz ayaqqabı növü.

SMARTFON *is. [ing. smart “ağıllı” + phone “telefon”] tex.* Personal kompüterin funksiyalarını daşıyan mobil telefon. □ **Smartfon telefon.**

SMART-KART *is. [ing. smart “ağıllı”; S.M.A.R.T. < self-monitoring, analysis and reporting technology “özünü idarəetmə, analiz aparma və özünə hesabat vermə” + cart]* Üzərində, ya da içində silikon mikroçip olan

plastik kart. Karta yerləşdirilən çipdə, 1 ilə 64 kb arası yaddaş və ROM üzərinə yazılmış bir əməliyyat sisteminə sahib mikroprosessor var. Smart, yəni "ağıllı" deyə adlandırılmasının səbəbi, hər cür məlumatı saxlaya və işləyə bilməsindədir.

SMART-TV *is.* [ing. smart “ağıllı” + TV] *tex.* İnternet və rəqəmsal interaktiv xidmətlərin televizora integrasiyası. Televizordan birbaşa internetə çıxış etmək, mobil telefonla əlaqə yaradıb, klavyaturası vasitəsilə istənilən əməliyyatı aparmaq mümkündür.

SMAYLIK *is.* [ing. smiley “gülümsəyən” + rus. -ik “subyektiv qiymətləndirmə şəkilçisi”] Gülümsəyən insan üzünün qrafik təsviri. Adətən, sarı dairənin içində şəkilmiş iki qara nöqtə gözləri, qara xətt isə ağzı simvolizə edir. Çox zaman emotikonlara da (emosiyaları bildirmək üçün durğu işarələrindən istifadə olunması) smaylik deyilir; emoji.

SMOKİ-AYZ *is.* [ing. smoky-eyes] *kosmet.* Dumanlı baxış effektiv gecə göz makiyajı.

SNOVBORD *is.* [ing. snowboarding “qar üzərində lövhə”] *idm.* Qarlı dağların enişi ilə sürüşməkdən ibarət qış olimpiya oyunu.

SNOVBORDİNG *is. idm* b a x *snovbord*.

SOFTFORMİNG *is.* [ing.] *meb.* Mebel fasadlarının hazırlanması üçün istifadə edilən laminə edilmiş DSP-lərin hazırlanması texnologiyası.

SOPROSESSOR *is.* [ing. soprotsessor] *tex.* Mikroprosessorlar mürəkkəb əməliyyatlarla yükləndiyi zaman soprosessorlardan köməkçi kimi istifadə olunur.

SORAQ is. □ **Soraq ədəbiyyatı** – .. və bunun məntiqi nəticəsi olaraq kosmetoloqların spesifik mətbuata və soraq ədəbiyyatına tələbatı artır. («Art of beauty» jurnalı, №6, 2013, səh.6)

SOROBAN is. [yap. 算盤 “hesab lövhəsi”] riy. B a x abaküs.

SÖRFİNG is. [ing. surfing] idm. tur. Su idmanının bir novu. Penoplast lövhəcik üzərində su səthində əsasən dalğalar üzərində sürüşmə. Təhlükəsizlik ucun lövhəciyə bərkidilmiş ipin bir ucu ayağa keçirilir. Avstraliya, Yeni Zelandiya, ABŞ-da daha geniş yayılmışdır.

SPAM is. [ing. spam] Kütləvi olaraq yayılan və eyni zamanda alınması arzuolunmaz olan reklam və ya digər məzmunlu məlumat. İlk növbədə spam termini elektron məktublara şamil olunur. Başqa sözlə, spam – tələb edilməmiş məlumatların kütləvi və anonim göndərilməsidir.

SPAMER is. [ing. spamer] Spamı yaradan və internetdə, lokal şəbəkələrdə, mobil telefon sistemlərində yayılması ilə məşğul olan istifadəçi.

SPA-PROSEDUR is. [lat. Sanus per Aquam “sudan gələn sağlamlıq”, fr. procedure “proses”] Müxtəlif növ – mineral, dəniz suyu və şirin su, dəniz yosunları, duzları, müalicəvi palçıqlar və bitkilərdən istifadə edilən, bütövlükdə orqanizmin sağlamlaşdırılmasına yönəldilmiş kompleks prosedurlar.

SPAYDER is. [ing. spaider “hörümçək”] avtom. Minik avtomobillərində yığılan (bəzən açılıb götürülə bilən) dama malik, iki yan qapılı və bir və ya iki sıra oturacaqlı kuza növü; rodster.

SPELEOTERAPIYA is. [yun. σπήλαιο “mağara” + θεραπεία “müalicə”] Mineral mənbəli, mikroiqlimli duz mağaralarında alternativ müalicə növü.

SPELEOTURİZM is. [yun. σπήλαιο “mağara” + fr. tour “gəzinti, istirahət”] tur. İdman turizminin bir növü. Bu sahə ilə maraqlanan turistlərdən fiziki hazırlıq, dözümlülük, sağlamlıq, əsas etibarı ilə isə xüsusi hazırlıq tələb olunur. Speleoturizmin məqsədi mağaraların kəşfi və tədqiqidir.

SPF is. [ing. Sun Protection Factor “günəşdən qorunma fsktoru”] kosmet. Günəşin ultrabənövşəyi şüalarının zərərli təsirindən qorunmaq üçün kremlərin tərkibinə qatılan xüsusi qatqı. 2-100 arası qoruyucu göstəricisi vardır: SPF-15, SPF-30, SPF-80 və s.

SPOYLER is. [ing. spoiler “maneə”] tex. İdman avtomobillərinin ətrafında hava axınıni tənzimləyən, aerodinamik performans artırma funksiyası daşıyan element. Əksər idman avtomobilləri qabaq və arxa spoylerlə təchiz olunur.

SPREY is. [ing. sprinkle “fısqırtmaq”] Mayeni toz şəklində fısqırdan vasitə, pulverizator. Ticarət adı – orasept, dərman forması – sprej.

STAPLER is. [ing. stapler] Kağızları metal tellər ilə tikmək üçün istifadə olunan dəftərxana ləvazimatı. □ **Stapler teli** – stapler içliyi.

STATUS is. [lat. status “vəziyyət”] Sosial şəbəkələrdə istifadəçinin həyata və ya müəyyən hadisəyə münasibətini əks etdirən sözləri. *Facebook istifadəçiləri də twitterdan tanıdıqları “#” işarəsini statuslarına əlavə edə biləcəklər.*

(<https://dilanova.wordpress.com/2013/06/24/facebookda-həstaq-funksiyasi/#more-1694>)

STEDİKAM is. [istehsalçı firma “Steadicam” adından götürülüb] Çəkiliş zamanı kameranı stabilləşdirmə sistemi. *Hər iki fənddən istifadə edilən çəkilişdə texniki vasitələrdən istifadə edilir: rels-araba, araba, stedikam, operator kranı, maşınüstü qurğu və s.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

STEPPER is. [ing.] *idm.* Pilləkan ilə qalxma hərəkətlərini icra edən, kardioməşqin bir növü olan ayaqlar üçün trenajor.

STƏKANALTLIĞI is. *avtom.* Avtomobildə stəkanları qoymaq üçün althıq. Adətən mərkəzi paneldə yerləşir. İşlənməsindən asılı olaraq yığılıb-açıla bilir.

STƏNDAP is. [ing. stand-up] *inc.* Əyləncəli proqram janrlarından biri olan canlı auditoriya qarşısında yumoristik solo-çıxış. Çox vaxt bu cür çıxışlar üçün xüsusi komediya klubları təşkil olunur.

STİKER is. [ing. sticker] Yapışqan təbəqəli kağız etiket. □ **Vinil stikerlər** – islanmaya və günəş işığına qarşı davamlı olduğu üçün, əsasən açıq havada istifadə olunur. Bu növ stikerlərin ölçüsü praktiki olaraq məhdudiyyətsizdir.

STRES-TEST is. [ing. stress “gərginlik” + ing. test < lat. testus, testum] Hər hansı bir sistemin və ya fiziki şəxsin başqa bir şəraitə düşdüyü zaman dözümlülüyünün müəyyənləşdirilməsi üçün nəzərdə tutulan test forması.

STREÇ-PLYONKA is. [ing. stretch “genişlənmək, dartılmaq”+ rus. пленка] Sənaye mallarını, ərzaqları, uçuş zamanı çamadan və çantaları sarıyaraq bükmək üçün istifadə

olunan qablaşdırma materialı. *Hazir olan kimi streç-plyonkaya* *bukun.*
(<http://devcata.blogspot.com/2012/08/mastika-ile-tortun-bezedilmesi.html>)

SUBAKİ is. [yap.] bot. Kameliya çiçəyi. *Ənənə üzrə, seriyada saçlara həcm və əlavə parıltı verən subaki çiçəyinin yağından istifadə olunmuşdur.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.52)

SUBMƏDƏNİYYƏT is. [lat. sub “altında” + ər. mədəniyyət] sos. kult. Akademik mədəniyyətdən fərqlənən modern mədəniyyət, həmçinin bu mədəniyyətin daşıyıcıları. Submədəniyyət çoxluğun mədəniyyətindən öz dəyərlər sistemi, danışq jarqonu, davranış mədəniyyəti və geyimi ilə fərqlənməyə çalışır. Milli, demoqrafik, coğrafi və digər əsaslar üzrə formalaşan submədəniyyət növləri vardır. Ən diqqəti çəkən isə gənclərə xas olan submədəniyyətdir.

SUBROQASIYA is. [lat. subrogatio “yerini almaq, yerini vermək, əvəz etmək”] 1. hüq. Köhnə qanunun tamamlanması.

2. sığ. Sığorta ödənişi almış şəxsin ona dəymiş zərərə görə məsuliyyət daşıyan üçüncü şəxsə qarşı malik olduğu hüquqlardan və vasitələrdən həmin ödənişi vermiş sığortaçının istifadə etmək hüququ. Sığorta şirkətinin zərərin ödənilməsi ilə bağlı zərərvericiyə müraciəti.

SUMMATİV sif. [lat. summus “ali, yüksək”] □ **Summativ qiymətləndirmə** kurikulum təhsil sistemində şagird nailiyyətinin rəsmi qiymətləndirilməsidir, nəticələr 5 ballıq qiymət şkalası üzrə (1,2,3,4,5) rəqəmlə ifadə olunur və qiymətlər sinif jurnalına yazılır. **Kiçik summativ** qiymətləndirmə vasitələri fənni tədris edən müəllim, **böyük summativ** qiymətləndirmə vasitələri isə

ümumi təhsil müəssisəsi rəhbərliyinin təşkil etdiyi komissiya tərəfindən hazırlanır.

<http://www.muallim.edu.az/arxiv/2013/34/26.htm>

SUPERKOMPÜTER *is.* [ing. super + komputer] *tex.* Çoxprocessorlu hesablama sistemi. Superkompüterlərin məhsuldarlığı sürüşkən vergüllü ədədlər üzərində saniyədə yerinə yetirilən trilyon əməliyyatlarla ölçülür. Superkompüterlərdən aerodinamika, seysmologiya, nüvə fizikasında və s. kimi elm sahələrində meydana çıxan mürəkkəb məsələlərin həllində geniş istifadə olunur. Superkompüterlərin qiyməti 10 milyon dollarlarla ölçülür.

SUPERYÜNGÜL *sif.* Çox yüngül.

SURDOLİMPİADA *is.* [fr. sourd “kar” + yun. ολυμπιάδα] *idm.* Eşitmə qabiliyyəti zəif olan insanların idman yarışları.

SURDOLİMPİYA *is.* [fr. sourd “kar” + yun. ολυμπία] *idm.* b a x surdolimpiada. □ **Surdolimpiya oyunları.** *Karların Beynəlxalq İdman Komitəsi (KBİK) rəsmi saytında Slovakiyanın Visokiye Tatrı şəhərində keçiriləcək XVII Surdolimpiya oyunlarının təxirə salınması barədə məlumat yerləşdirmişdir*

(http://azertag.az/xeber/Surdolimpiya_Oyunlari_kechirildi_yi_muddet_erzinde_ilk_defe_texire_salinmisdir-512061).

SURROQAT *is.* [lat. surrogatus “başqasının yerinə qoyulmuş”] □ **Surroqat ana** (daşıyıcı ana) - könüllü olaraq bioloji yad olan körpəni bətnində böyüdüb dünyaya gətirən ana; daşıyıcı ana. Ananın hamiləliyə uyğun uşaqlığı olmadığı üçün (və ya uşaqlığı heç olmadığı üçün) cütlüklərin yumurta və sperma hüceyrələri döllənərək əldə edilən hamiləlik başqa bir

qadının uşaqlığına nəql edilir. *Azərbaycanda 500 ailə "surroqat ana" yolu ilə övlad sahibi olub* (<http://news.milli.az/society/131040.html>)

SUŞİ is. [yap. すし, 寿司, 壽司, 鮓, 鮓, 寿斗, 寿し] *aşp.* Əsasən çiy balıq və qaynadılmış düyüdən hazırlanan yaponların məşhur yeməyi. □ ***Maki suşi*** – düyü, nori dəniz yosunu və kürüdən ibarət yapon yeməyi. ***Niqiri suşi.***

SVİÇ is. [ing. switch “keçid”] □ ***Anomal sviç iqt.*** - bazar konyukturunun anomal, gözlənilməz dəyişkənliyinə nəzərən investisiyaların bir qiymətli kagızdan digərinə keçirilməsi.

Ş

ŞALE is. [fr. chalet] Alp dağlarında kiçik ev, bağ.

ŞELLAK is. [ing. shellac] Gözəllik sənətində: dırnaqlar üçün uzunmüddətli gel-lak.

ŞEYPIŇQ is. [ing. shaping “forma verilməsi”] *idm.* Xüsusi idman hərəkətləri, dieta, masaj və s. köməyi ilə qadın fiqurasının formalaşdırılması, korreksiya edilməsi sistemi.

ŞİRKƏT is. *iqt.* □ ***Şirkətə məxsus blok*** - kompaniyanın adı, ünvanı, telefonu olan loqotip və firma nişanı kompazisiyası və bəzən də şirkətin məqsədini, hərəkətverici motivlərini və stilini əks etdirən şuar-yazı.

ŞOPİŇQ is. [ing. shopping “alış-veriş”] Mağazaları ziyarət, alış-veriş. 01.01.– 01.02. 2015 tarixləri arasında

Dubayda şoping festivalı keçiriləcək.
(www.vogagetravel.az)

ŞOPİNQOMANIYA *is.* [*ing.* shopping “alış-veriş” + *yun.* μανία “maniya”] Geyim, ayaqqabı, aksesuar, ətriyyat, hətta ərzaq mağazalarının yanından biganə keçə bilməmək xəstəliyi.

ŞOPOQOLİK *is.* Şoponqomaniya xəstəliyinə mübtəla olan insan.

ŞTRİX-KOD *is.* [*alm.* strich] Satış mallarının üzərinə qoyulan mal haqqında xüsusi informasiyaları özündə kodlaşma şəklində əks etdirən ştrixlər.

ŞUZANDER *is.* [*ing.* shoes under] Ayaqqabıların saxlanılması üçün yığcam xurcun.

T

TABULYATOR *is.* [*lat.* Tabula “yazi taxtasi, cədvəl, lövhə”] *infor.* işi kommutasiya panelində yığılmış proqrama əsasən idarəolunan və perforasiyalı kartlarda təsvir olunmuş informasiyanı avtomatik işləyərək nəticələri kağız lent, yaxud xüsusi blanklara köçürən perforasiyalı hesablama maşını.

TAKIR *is.* [*türk*] *coğr.* Səhrada gilli torpaq sahəsi.

TAKS-FRİ *is.* [*ing.* tax free < tax “vergi” + free “pulsuz”] ƏDV (əlavə dəyər vergisi) məbləğinin turistlərə geri qaytarılması sistemi. Üzərində "tax free" loqosu olan mağazalardan edilən alış-verişə görə verilmiş çek sərhəddə və ya hava limanında gömrüyə təqdim edilərək möhürləndikdən sonra, sərhəddəki taks-fri mağazalarına

təqdim edilərək vergi geri alınır. *Dünyanın əksər ölkələrində tətbiq edilən taks-fri sistemi turistlərin cəlbi baxımından böyük üstünlüklərə malikdir.*
(<http://www.movqe.az/58827.html>)

TAQ is. [ing. tag “yarlıq, etiket”] □ **Taq etmək** – sosial şəbəkədə (feysbuk və instaqramda) istifadəçinin siyahısında olan dostları üçün şəkil və ya yazını klikləməklə onların da bunları görə bilməsinə nail olmaq.

TALASOTERAPİYA is. [yun. θάλασσα “dəniz”] kosmet. Müalicəvi və kosmetoloji məqsədli dəniz spa-prosedurlar kompleksi (dəniz suyu, palçıqı, duzu, dəniz məhsulları).

TAMP is. [ing. thumb] idm. Bouling oyununda böyük barmaqın altındakı dəşik üçün xüsusi taxma.

TARQA is. [«Targa Florio» yarışmasının adından] avtom. Minik avtomobillərində damın orta hissəsi yığılıb açılan və ya çıxarılan qapağa malik “kupe” tipli sərnəşin kuzası növü.

TASLAN is. Qış üst geyimi, idman kostyumu üçün istifadə olunan müasir gödəkçə parçası. Bu parça məxsusi olaraq ekstremal hava şəraiti üçün işlənib hazırlanmışdır.

TAY-BO is. [kor. tay “ayaq” + bo “boks” sözünün qısaltması] idm. Özündə boks, taykvando və karate elementlərini birləşdirən fitnes proqramı.

TAYMİNQ is. [ing. Timing] idm. Bouling oyununda fol-xəttə hərəkətin başlanmasından relizə qədərki ara məsafə.

TELESKOPIK sif. [alm. teleskopish] tex. Teleskop turbaları kimi hərəkət edən hissələri olan. □ **Teleskopik sükan sütunu** – fərdi rahatlığı təmin etmək üçün sürücünün

sükan çarxının hündürlüyünü və sürücü ilə sükan arasındakı məsafəni tənzimləməsinə imkan verir.

TELETEKS *is.* [*ing.*] *infor.* Abonentlər arasında mətnlərin mətbəə keyfiyyətli mübadiləsini təmin edən elektron poçt xidməti.

TEMPERLƏNMİŞ *f.sif.* □ *Temperlənmiş şüşə* — Qoruyucu şüşə. Standart şüşə qırıldığı zaman xırda-xırda hissələrə ayrıldığı halda, temperlənmiş şüşələr onlardan 4-5 dəfə daha etibarlıdır və qırıldığı zaman təhlükə yaratmır.

TENDER *is.* [*ing.* tender “təklif”] Hər hansı bir işin, xidmətin ən səmərəli üsul və az xərclə yerinə yetirilməsi üçün iddiaçılar arasından birinin (bir neçəsinin) seçilərək, həmin işin (xidmətin) müqavilə əsasında ona (onlara) həvalə edilməsi məqsədilə keçirilən müsabiqə. □ *Açıq tender* — dövlət ərazisində və ya beynəlxalq miqyasda yayılan kütləvi informasiya vasitəsilə elan edilən tender predmeti üzrə potensial iddiaçıların əksəriyyətinin iştirakı imkanı təmin edilən tender. *Açıq tender elan olundu.* “Respublika” qəzeti, 09.02.14.; *Qapalı tender* — tender keçirənin qabaqcadan müəyyənləşdirdiyi məhdud sayda potensial iddiaçılar arasında keçirilən tender; *tender komissiyası* — iddiaçıların ilkin təsnifatını hazırlayan, tenderə təqdim olunmuş təklifləri müqayisə və təhlil edən, qiymətləndirən və qalibi müəyyənləşdirən müvəqqəti qurum.

TERMAL *sif.* [*yun.* therme] 1. Yüksək istilik dərəcəli. □ *Termal bulaqlar* – xüsusi müalicəvi əhəmiyyətə malik mineral tərkibli, bakterioloji saf sular; *Termal turizm* – *iki günlük iş proqramında Azərbaycan və Türkiyə mütəxəssisləri onkologiya, gepatologiya, estetik təbabət və termal turizm üzrə çox maraqlı mühazirələrlə çıxış etdilər.* («Art of beauty» jurnalı, №6, 2012, səh.52.)

2. Termal. Türkiyənin şimal-qərbində yerləşən Yalova əyalətində rayon və şəhər.

TERMINAL is. 1. □ *Neft və qaz terminalı* – bütün mövcud dəniz yataqlarından hasil edilən xam nefti və qazı qəbul etmək, texnoloji emaldan keçirmək, saxlamaq, ixrac etmək üçün nəzərdə tutulmuş mərkəz. Azərbaycanda ən böyük neft terminalı Sanqaçal terminalıdır.

2. Metrolarda, marketlərdə və başqa gediş-gəlişin çox olduğu ictimai yerlərdə quraşdırılmış xüsusi ödəniş aparatı. *Ödənişi onlayn, özünəxidmət terminalları şəbəkəsi və rabitə poçt şöbələri vasitəsilə həyata keçirmək mümkün olacaq*". (<http://az.trend.az>)

TERMOBİONT(LAR) is. [yun. Θέρμο “istilik” + yun. bion (biontos) “yaşayan”] met. İsti qaynaqlarda (90-100°) daim yaşayan orqanizmlər (məs. bəzi diatom və göy-yaşıl yosunlar-isti qaynaqlarda, 50-85° temperaturda, bəzi bakteriyalar 95-100° temperaturda).

TERMOBİOTOP is. [yun. Θέρμο “istilik” + βίος “həyat” + τόπος “yer, məkan”] hidromet. Bəzi bakteriya və yosunların yaşadığı isti qaynaqlar (95-100°).

TERMOFİL(LƏR) is. [yun. Θέρμο “istilik” + ing. phil “istək”] hidromet. 45°S-dən yuxarı temperaturda yaşayan orqanizmlər; **Termofil orqanizmlər**.

TERMOFİTLƏR is. [yun. Θέρμο “istilik”] met. İstilik sevən bitkilər.

TERMOKARST is. [yun. Θέρμο “istilik”] hidromet. Daimi donuşluq sahələrində yeraltı buzun, ya donmuş qrunzun əriməsi ilə əlaqədar olaraq yer səthinin çökməsi.

TERMOKLİN is. [yun. Θέρμο “istilik” + κλίμα “əyilmə” (Yerin ekvatorundan qütblərə doğru)] *hidromet.* Temperaturun şaquli qradiyentinin yuxarıda və ya aşağıda yerləşən layın qradiyenti ilə müqayisədə daha böyük olduğu okean (dəniz, göl) layı.

TERMOKRENOFİL(LƏR) is. [yun. Θέρμο “istilik” + ing. phil “istək”] *hidromet.* isti qaynaqlarda yaşayan orqanizmlər (bəzi bakteriyalar, ibtidailər, malyuskalar və s.).

TERMOQRAM is. [yun. θερμό “istilik” + γραμμάριο] *tex.* İnsan bədənini hissələrinin infraqırmızı spektrin qısdaldığı (0,9-1,7 mkm), orta (3-5 mkm) və uzundaldığı diapazonda alınmış təsviri.

TERMOPALTAR is. Astarı hidrofob (sudan qorxan), üzə isə hidrofil (suyu itələyən) sintetik liflərdən hazırlanan xüsusi materiala malik isti geyim.

TERMOSFER is. [yun. θερμή “istilik”] *hidromet.* Yer səthindən 80 km-dən 800 km arasında atmosferin çox seyrək qatı, 200-300 km-ə qədər temperaturun kəskin qalxması ilə səciyyələnir (1500°-yə qədər).

TERMOYORĞAN is. [yun. θερμή “istilik”] *kosmet.* Yüksək temperatur və infraqırmızı təsir göstərərək sellülitin əridilməsində istifadə olunan kosmetoloji avadanlıq; elektroyorğan, elektro sauna. *Termoyorğan aparatı ilə bədən konturunun modelləşdirilməsi, genişlənməmiş və boşalmış dərinin yığılmasına nail ola bilərsiniz.* (“Art of beauty” jurnalı, 2012, səh 40)

TERRİGEN is. [lat. terra “quru, yer”] *hidromet.* □ **Terrigen çöküntüləri** –dənizlərin və okeanların materik

dayazlığında çökən qırıntı çöküntüləri. həm kontinental, həm də dəniz mənşəli olub, qum, gil və lildən ibarətdir.

TƏDİYƏ *is. mal.* □ *Tədiyə balansı* – ölkənin beynəlxalq iqtisadi əlaqələrinin mədaxil və məxaric formasında valyuta ilə ifadə olunmuş dəyəri.

TƏKMÜBARİZLİK *is. [rus. единоборство sözündən kalka] idm.* İki iştirakçının təkbətək döyüşü.

TƏLƏ *is. xüs.* Neft və qazın hərəkətinə (miqrasiyasına) maneçilik göstərən şəraitin olması ilə fərqlənən keçirici neftli-qazlı layın bir hissəsi.

TƏRAVƏTLƏNDİRİCİ *is. [rus. освежитель sözündən kalka] Ətirli sprey; hava təravətləndiricisi, nəfəs təravətləndiricisi, ayaqqabı təravətləndiricisi.*

TƏXSİS *is. [ər. تَخْصِيس]* □ *Təxis etmə* – bronlaşdırma.

TİK¹ *is.* □ *Tik ağacı* [*ing. teak < malay. thekku, lat. tectona grandis*] *bot.* - əsasən, Hindistan, Malayziya və İndoneziyada, Cənub və Cənub-Şərqi Asiyanın musson meşələrində bitən enliyarpaqlılar sinfinə məxsus ağac növü. Qızılı-qəhvəyi rəngli taxtasından su ilə təmasda olan yaxta, gəmi göyərtələrinin və bağ mebellərinin istehsalında geniş istifadə olunur.

TİK² *is. [fr. tic] tib.* Əsəb sisteminin xəstələnməsi nəticəsində qeyri-iradi olaraq tez-tez təkrarlanan əzələ yığılması.

TİKER *is. [ing. ticker tape] mal.* 1. Cari maliyyə məlumatlarını operativ surətdə kağız lent və ya ekranda verən teleqraf və ya elektron aparat; ilk dəfə 1867-ci ildə ABŞ birjalarında istifadə edilmişdir.

2. Ekran və ya monitorda qaçan və tir formasında ekranın aşağısında səhmlərin simvollarının, əməliyyatların həcmnin və yerinə yetirildiyi qiymətlərin ardıcıl olaraq davamlı şəkildə təqdim olunması.

TİRAMİSU *is. [ital.] kul.* İtaliyanın çox məşhur şirniyyat növü. Savoiardi qurabiyəsi (qadın barmağı) və məşhur italyan pendiri maskarponedən istifadə olunaraq hazırlanır.

TİP&TUMBLE *is. tex.* □ **Tip&Tumble funksiyalı ikinci sıra oturacaqları** – bəzi 3 sıra oturacağı olan avtomobillərdə 2-ci sıra oturacaqlar önə qatlanaraq sənişinlərin 3-cü sıraya asanlıqla keçməsinə yaxud yük bölməsini genişləndirməyə imkan verir.

TIKLAMAQ *f. infor.* 1. Mausun sol və ya sağ düyməsini basmaqla əməliyyatlar aparmaq; klikləmək.

2. Sosial şəbəkələrdə layk etmək.

3. *məc. dan.* Bəyənmək mənasında. ◇ **Tıkladım.**

TOMOQRAFIYA *is. [qəd. yun. τομή (tomi) “kəsik”, γράφω (qrafem) “yazıram”] tib.* Obyektin daxili quruluşunun laylar üzrə təsvirinin alınması.

TONİK *is. [ing. tonik “tonusverici”]* 1. Spirtli içkilərə qatılmaq üçün istifadə olunan, alkoqolsuz, qazlı, kinə qatılmış içki.

2. *kosmet.* Dərini təmizləmək və məsamələri yığmaqdan ötrü istifadə edilən kosmetik vasitə.

3. *tib.* □ **Əzələlərdə tonik qıcolmalar** – mərkəzi sinir sisteminin zədələnməsi nəticəsində bir və ya bir neçə əzələnin ağrılı qıcolmalar keçirməsi. *Xəstələrin əksəriyyətində ətrafların klinik qıcolması, bəzən isə tonik qıcolmalar, ..başlanır.* “Tibb” qəzeti, avqust 2014, səh.5.

TOPIK is. [ing. top “yuxarı, baş, təpə”] dan. Qısa yüngül qadın koftası və ya maykası.

TOPIKS is. [ing. Tokio Stock Price Index (TOPIX)] mal. Tokio fond birjasında opsiyon və fyuçerslər üçün hesablanan qiymət indeksi.

TORAKAL sif. [yun. thorax “sinə, döş”] tib. □ **Torakal cərrahiyyə** - sinə boşluğunda aparılan əməliyyatlar.

TORPAQ is. xüs. □ **Torpaq qurğular** – Tamamən və ya əsasən qruntdan hazırlanan qurğular. **Torpağın rekultivasiyası** – İnsan fəaliyyəti nəticəsində (faydalı qazıntıların çıxarılması, su qurğularının yaradılması və s.) yararsız hala düşmüş torpaqların məhsuldarlığının bərpa edilməsi.

TOSTER is. [ing.] tex. Kitab kimi açılan, arasında çörək və lavaşarası yeməklər qızartmaq üçün nəzərdə tutulmuş elektrik aparatı.

TRAFİK is. [ing.] tex. Mobil telefonlarda: **İnternet trafiki** – internet paketi. Müəyyən zaman dövründə kompüter şəbəkəsi ilə verilən informasiyanın yük dövrüyyəsi, hərəkət və həcmi. Trafikin həcmi paketlə, belə ki, bitlə, baytla, meqabaytla, kilobaytla ölçülür. *Bu halda abunəçinin balansındakı internet trafiki dərhal ləğv olunacaq.*
(<http://wap.azercell.com/pages.php?id=27&d=3>)

TRAFİTURİZM is. tur. Çətin keçilən ərazi və mürəkkəb şəraitdə müəyyən marşrut üzrə avtomobil səyahəti. Belə turlar çətin turlar kateqoriyasına aid edilir.

TRAKSİYA is. tib. Onurğanın dartılması yolu ilə osteoxondroz və disklərin yırtığı kimi patologiyaların müalicəsi üçün nəzərdə tutulmuş yeni texnoloji metod.

TRANSABDOMİNAL *sif.* [lat. trans “içəridən” + abdomen “qarın”] *tib.* Qarın nahiyyəsi üzərindən USM müayinəsinin aparılması.

TRANSAKSIYA *is.* [ing. transaction] *mal.* Siyasi-hüquqi saziş, sövdə, qarşılıqlı güzəşt, hər hansı məqsəd üçün icra olunan bank əməliyyatı, pul vəsaitinin köçürülməsi. □ **Transaksiya xərcləri** - mübadilə prosesində mülkiyyət hüququnun bir tərəfdən digərinə verilməsi ilə bağlı olan xərclər. İlk dəfə iqtisadi ədəbiyyatda transaksiya xərcləri termini Nobel mükafatı laureatı R.Kouz tərəfindən işlədilmiş və müasir institusional nəzəriyyədə geniş tətbiqini tapmışdır.

TRANSDUKSIYA *is.* [lat. transductio “yerdəyişmə”] *gen.* Genetik materialın bakteriofaq tərəfindən bir bakteriya hüceyrəsindən başqasına daşınması. Nəticədə hüceyrənin irsi xüsusiyyətləri dəyişir.

TRANSFER *is.* [fr. transfert “köçürmə, yerdəyişmə” < lat. transfere] 1. Bir şəkildən başqa şəkllə keçmə və ya bir haldan başqa hala çevrilmə.

2. *idm.* İdman komandaları arasında yerdəyişmə edilmiş idmançılar. *İtaliyanın ən yüksək tirajlı idman qəzeti Salih Uçanı həmin ölkənin ən yaxşı transferləri arasında göstərib.* “Çempion” qəzeti, 5-7 sentyabr, 2014. □ *Transfer etmək* komandadan komandaya keçirtmək. *İtaliyanın əsas klublarından olan.. “Roma”ya icarəyə verilən 20 yaşlı Salihi icarə müddəti bitdikdən sonra birdəfəlik transfer edə biləcək.* “Çempion” qəzeti, 5-7 sentyabr, 2014.

3. *mal.* Banklararası, ölkələrarası, müştərilərarası və hesablararası qiymətli kağızların köçürülməsi əməliyyatı. □ **Transfer xidmətlərin avtomatik hesabı** [ing. AIS account “hesab, miqdar”] - əmanət hesabı ilə faiz gətirən,

bir hesabdan digər hesaba avtomatik pul köçürməni təmin edən kommersiya bankında çek hesabı kombinasiyası.

4. *iqt. **Transferlər*** 1) əməliyyatın bir iştirakçısı tərəfindən digərinə birtərəfli qaydada əvəzi ödənilmədən verilən iqtisadi (təqdim edilən) qiymətliləri; əvəzində digər iştirakçıdan iqtisadi qiymətli ola bilən heç nə alınmır; 2) bir institusional vahid ikinci vahidə mal, xidmət və aktivlər verir, lakin ikincidən əvəzinə hər hansı bir mal, xidmət və ya aktiv almır. **Transfer qiyməti** – istehsalçı müəssisənin qiymətlərinin müxtəlif növlü olması. *Cari transferlər* - kapital transferləri hesab olunmayan bütün transferlərdən ibarətdir. Onlar sərəncamda olan gəlirin səviyyəsinə və mal və xidmətlərin istehlakına təsir göstərir.
5. *tur.* Turistin aeroport və ya vağzalda qarşılanaraq əvvəlcədən razılaşdırılmış nəqliyyat növünə (avtomobil, mikroavtobus, avtobus) mindirilməsi və otelə qədər müşayiət olunması. *Transfer şirkətlərimiz müştərilərə yüksək xidmət göstərir. www.mct.gov.az.*
6. *tib.* Psixoanalizdə tətbiq edilən metod. Xəstənin keçirdiyi hisslərin, münasibətlərin həkimə ötürülməsi – transfer edilməsi.

TRANSFOKATOR *is.* [lat. trans “arasından” + focus “mənbə,yuva”] Dəyişkən məsafəli fokusa malik, teleskopik başlıqla obyektin birləşməsi olan optik sistem. *Transfokator məsafə fokusunun dəyişdirilməsinə xidmət edərək kadr daxili hərəkətə imkan yaratmışdır.* (Elçin Əlibəyli). “Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları”.

TRANSFUZİOLOGİYA *is.* [lat. transfusio “köçürmə”] *tib.* Qan köçürmə (tibbi sahə kimi).

TRANSGEN *is.* [lat. trans “arasından, içindən” + genus “mənsə, cins”] *gen.* Genetik modifikasiya olunmuş orqanizm-

lərin əldə edilməsi məqsədilə heyvan geninin bitkiyə və ya əksinə, bitki geninin bitkiyə, heyvan geninin heyvana köçürülməsi. Nəticədə yeni bir növ alınır. □ **Transgen orqanizmlər** – gen mühəndisliyinin metodlarının tətbiqi nəticəsində genetik proqramı dəyişdirilmiş heyvanlar, bitkilər, mikroorqanizmlər, viruslar. *Transgen məhsullarla qidalanan bəzi ölkələrin əhalisində piylənmə prosesinin getdiyi müşahidə edilmişdir.*

(http://fhn.gov.az/newspaper/?type=view_news&news_id)

- TRANSMİSSİYA** is. [lat. transmissio “ötürmə, keçmə” < trans “arasından, içindən” + mission “göndəriş, xüsusi tapşırıqlı nümayəndə”] 1. Nəyinsə digər mərhələlərə, kəslərə və ya əşyalara ötürülməsi.
2. *tex.* Fırlanma momentini mühərrikdən nəqliyyat vasitəsinin təkərlərinə, torna dəzgahının patronuna ötürən və eyni zamanda gücün, sürətin dəyişdirilməsi üçün mexanizmlər toplusu. Transmissiyanın tərkibinə daxildirlər: mufta, kardan valı, diferensial, oynaqlı birləşmə.
3. *hüq.* □ **İrsi transmissiya** – mülkiyyətçiyə yaşadığı dövrdə məxsus olan əmlak (əmlakın müəyyən hissəsi) üzərində sərəncam vermək hüququ onun vəfatından sonra yaxın ailə üzvlərinə məxsus olmalıdır. Bu prinsip qanun üzrə vəərəsəlik zamanı növbəlik, irsi transmissiya qaydalarında özünü göstərir və mirasın daha yaxın şəxslər dairəsinə çatmasına xidmət edir.
4. *inc.* □ **Mədəniyyət transmissiyası** – mədəniyyətin bir nəsildən digərinə öyrədilərək ötürülməsi. *Qayda – dəyər – məna – simvol bloku və onları tarixən qidalandıran ictimai transmissiya mövcudluq formaları bloku arasındakı əlaqələrin təhlili mədəniyyətə, dövrü şəkildə dəyişən laylarla və texnologiyalarla bağlı olan və daim hərəkət edən tamamlanmamış proses kimi baxmağa imkan verir ki, bu da müasir baxışlara uyğundur. «Xalq mədəniyyəti» anlayışına müasir baxışlar. (Tariyel Məmmədov).*

5. *xüs.* □ **Transmissiya yağları** – tərkibində yeyilməyə qarşı aşqar (kükürd və xlorlu üzvi birləşmələr və s.) olan neft yağları.

TRANSPLANTASIYA *is.* [*lat.* transplantatio “köçürülmə”] 1. *tib.* İnsan və heyvanların orqan və toxumalarının köçürülməsi. □ **Avtogen (avtoloq) transplantasiya** - eyni insanın bədəninin bir bölgəsindən digər bölgəsinə toxuma köçürülməsi; **Allogen transplantasiya** - bir insandan başqasına aparılan orqan (toxuma) köçürülməsi; **İzogen (singen) transplantasiya** – zamanı monoziqot (tək yumurta) əkil.

2. *bot.* Calaq.

TRANSVAGİNAL *sif. tib.* [*lat.* trans “arasından” + *vagina* “uşaqlıq”] Qadın cinsiyyət orqanlarının USM müayinəsinin iki üsulundan biri. Müayinə uşaqlıq yolundan daxil olaraq aparılır.

TRANSKRANİAL *sif.* [*lat.* trans “arasından” + *alm.* kranial < *yun.* κράνιον “kəllə-beyin”] *tib.* Kəllə, beyin, kəllə sümüyünə aid. □ **Transkranial dopplerografiya** – beyin toxumasının quruluşu, beyin damarlarının strukturu və hemodinamik göstəriciləri haqqında geniş informasiya verməyə imkan verən ən müasir müayinə metodu; **Transkranial mikropolyarizasiya** – kiçik daimi cərəyanın təsiri nəticəsində mərkəzi sinir sisteminin funksional vəziyyətinin dəyişməsinə yönələn fizioterapevtik müalicə üsulu.

TRATTA *is.* [*ital.* tratta] *iqt.* Köçürmə vekseli. Veksilverənin (trassantın) ödəyiciyə (trassata) vekseldə göstərilən məbləğin vekseli təqdim edənə (remitentə) vekseldə göstərilən müddətdə şərtsiz ödənilməsinə nəzərdə tutan yazılı əmrli qiymətli kağız.

TREK is. [*ing.* track “yol, iz”] *meb.* Kupe dolablarda istifadə olunan xüsusi relslərdir. Həmin relslər vasitəsilə kupe – dolabın diyircəklər üzərində yerləşdirilmiş qapıları hərəkət edir, açılıb bağlanır.

TRENÇKOT is. [*ing.* trench coat] Manjeti, kəməri və axadan kəsiyi olan cüt düyməli yağış plaşı modeli.

TRENİNG is. [*ing.* training “təlim-tərbiyə vermək”] Bilik, bacarıq və vərdişlərin inkişafına yönəldilmiş aktiv təlim metodu.

TREYDER is. [*ing.* trader] *iqt.* 1) Fond birjasında əməliyyat hüququ olan istənilən hüquqi və fiziki şəxs; 2) Ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olan istənilən şəxs, tacir; 3) Broker firmasının ixtisaslı işçisi.

□ **Günlük treyderlər** – gün ərzində öz hesabına qiymətli kağızların qısa müddətli alqı-satqı əməliyyatlarını həyata keçirən .

TREYSER is. [*ing.* tracer] *idm.* Parkurla məşğul olan adam. *bax* parkur. *Xəzər TV-nin Azərbaycan parkur idman klubunun treysərləri haqqında hazırladığı süjet.*
<https://az-az.facebook.com/azerbaijan.parkour>

TRÜFEL is. [*alm.* Trüffel < *ital.* tartufo, tartufolo < *lat.* Tuber] *bot.* Torpağın altında 10-20 sm dərinlikdə bitən, bir kiloqramı iki min dollara satılan dünyada ən bahalı göbələk növü.

TVİT is. [*ing.* twitter] Sosial şəbəkə olan tviterdə ismarıç. *Yazdığınız twitin sonuna “#” işarəsini əlavə edərək, bu funksiyadan istifadə etsəniz, o, həmin mövzunu müşayiət edənlərin hamısına çatır.*
(<https://dilanova.wordpress.com/2013/06/24/facebookda-həstəq-funksiyası/#more-1694>)

TÜNER is. [ing. tuner] 1. *tex.* □ **TV-Tüner** - televizor qəbuledicisi, siqnalları rəqəmli formata çevirən qurğu; **Tüner platası** – video qəbuledici.

2. *mus. tex.* Musiqi alətlərinin sazlanmasını asanlaşdıran ayrıca qurğu və ya kompüter proqramı.

TURAGENT is. [fr. tour “gəzinti, istirahət” < lat. tornus “fırlanıb gəlmək” + lat. agent “iş görən, fəaliyyət göstərən”] *tur.* Digər müəssisələrin – turoperatorların, nəqliyyat, qidalanma müəssisələrinin, yerləşdirmə vasitələrinin və s. xidmətlərini təklif edən vasitəçi turist təşkilatları.

TUR-AKSIYA is. [fr. tour “gəzinti, istirahət” < lat. tornus “fırlanıb gəlmək” + alm. actie “təsir”] *tur.* Müəyyən məqsədli turist səyahəti.” *Azərbaycanı tanıyaq*” – *tur-aksiya*.

TURBOKOMPRESSOR is. [fr. turbine < lat. turbo “dönmə, fırlanma”] *xüs.* Qazı sıxmaq və ötürmək üçün kürəkli kompressor; turbokompressor mühərrikinin əsas aqreqatı.

TURİST-REKREASIYA is. [fr. tour “gəzinti, istirahət” < lat. tornus “fırlanıb gəlmək” + pol. recreacya “istirahət” < lat. recreatio “istirahət”] *tur.* Təbii rekreasiya (istirahət) zonasında turistlərin istirahəti üçün təşkil olunmuş kompleks.

TURİZM is. *tur.* □ **Safari turizmi** – ovçuluq və ya foto ovçuluq, balıq tutmaq, acıq məkanda təbii halda heyvanları müşahidə etmək məqsədilə təbiətə, qoruqlara səyahət. **Turizm konsorsiumu** – bütün iştirakçıların maliyyə və hüquqi müstəqilliyinin saxlanılması şərti ilə, vahid siyasət yeritmək, turoperator və digər topdansatış

turist firmaları ilə sazişlərin ümumi şərtlərini hazırlamaq məqsədi ilə, müvəqqəti müqavilə əsasında bir neçə turagentliyin yaratdığı könüllü birlik.

TURKORPORASIYA *is.* [*fr.* tour “gəzinti, istirahət” < *lat.* tornus “fırlanıb gəlmək” + *lat.* corporare “əmələ gətirmək, bütöv hala gətirmək”] *tur.* Turoperator və turagent firmalarını birləşdirən və adətən korporasiya adlanan nəhəng turist firması.

TUOPERATOR *is.* [*fr.* tour “gəzinti, istirahət” < *lat.* tornus “fırlanıb gəlmək” + *lat.* operātor “hərəkətverici”] *tur.* Xüsusi və ya icarəyə götürülmüş turist xidməti vasitəsinə malik olan, öz müştərisinə kompleks xidmət təklif edən turist təşkilatı, eyni zamanda turagentlərlə turizm sənayesi müəssisələri arasında vasitəçi. Bu cür təşkilatların böyük əksəriyyəti kommersiya müəssisələridir.

TURPAKET *is.* [*fr.* tour “gəzinti, istirahət” < *lat.* tornus “fırlanıb gəlmək” + *alm.* paket < *fr.* paquet] *tur.* Turistik səfər üzrə müəyyən xidmətləri (aviabilet, transfer, yaşayış və qidalanma vauçeri, tibbi sığorta, viza və başqa əlavə xidmətlər) əhatə edən turoperator məhsulu.

TVİNİNG *is.* [*ing.* a twin “əkiz; bərabər hüquqlu əməkdaşlıq”] *siy.* Avropa İttifaqına üzv olan dövlətlərin və benefisiar ölkələrin dövlət orqanları arasında tərəfdaşlıq və texniki əməkdaşlığa əsaslanan təsisat quruculuğu aləti. Tvinninqin məqsədi dövlət orqanlarının inzibati fəaliyyətinin, onların strukturunun, insan resurslarının, idarəetmə potensialının təkmilləşdirilməsi və gücləndirilməsindən ibarətdir. □ *Tviniq layihəsi.* “Azərbaycan Respublikasının ərzaq keyfiyyəti və təhlükəsizliyinin təminatı və Azərbaycan mənşəli balıq məhsullarının sertifikatlaşdırılmasının hüquqi və texniki

təkmilləşdirilməsinə dəstək” tvining layihəsinin təqdimatına həsr olunmuş konfrans keçirilmişdir
(<http://ekspertiza.az/az/6/29/>).

TYUTOR *is.* [*ing.* tutor “tərbiyəçi”] *təhs.* Akademik məsləhətçi. Boloniya prosesinin tələblərinə cavab verən təhsilə keçid üzrə dekan köməkçisi. *Tyutorlar ən azı magistr dərəcəsi və bu sahədə müəyyən təcrübəsi və sərəfəsi olan şəxslər arasından seçirlər.*
(http://www.mia.az/w101044/Artur_Rasizad%C9%99d%C9%99n_ali_m%C9%99kt%C9%99bl%C9%99rl%C9%99_ba%C4%9Fl%C4%B1_vacib_q%C9%99rar/)

U

UAYT-SPIRİT *is. xüs.* Neftin fraksiyası. 165-2000°C-də ayrılan maye karbohidrogen qarışığı. Neftin birbaşa qovulmasından alınır. Əsasən lak-boya sənayesində həlledici kimi işlədilir.

UGGİ *is.* [*ing.* uggs] Səthi hamar qoyun dərisindən, içi tüklü olan həm kişi, həm də qadınlar üçün uzunboğaz çəkmə. Uggilər 100 il bundan əvvəl Avstraliyada kəndlilər üçün icad edilmişdir.

ULTRABUK *is.* [*ing.* ultrabook] *tex.* Adi notbuklardan qabarit və çəki baxımından fərqlənən, olduqca nazik və yüngül notbuk.

UNİVERSAL [*lat.* universalis] 1. *is. avtom.* İki, dörd və ya beş yan qapısı və bir arxa divarı olan ikihəcmli sənişin kuzası növü. İki və ya üç sıra oturacağı olur (ikinci və üçüncü sıra oturacaqlar asanlıqla yığıla bilər).

2. *sif. xüs.* □ **Universal priventor** – qazma zamanı neft və qaz quyularının ağzını kipləşdirmək üçün istifadə olunan avadanlıq.

URBANİST *is. inc.* Urbanizm tərəfdarı.

URBANİZASIYA *is.* [*lat.* urbanus “şəhər”] Əhalinin şəhərə axını; cəmiyyətin inkişafında şəhərlərin rolunun artmasını göstərən tarixi proses; Əhalinin sosial-peşə, demoqrafik strukturunu, həyat tərzini, mədəniyyətini, məhsuldar qüvvələrin yerləşdirilməsini, məskunlaşmasını və s. əhatə edir.

URBANİZM *is. inc.* Ədəbiyyat və incəsənətdə şəhərin həyatını mədh edən cərəyan.

URBOEKOLOGİYA *is.* [*lat.* urbanos “şəhərə aid”, *yun.* oikos “ev, yurd”] Şəhərin ekoloji problemləri ilə məşğul olan elm sahəsi.

UROGEN *sif.* [*yun.* uron “sidik” + genesis mənşə] *fiziol.* Sidik yaradan; sidik ifrazatını stimullaşdıran.

UROGENİTAL *sif.* [*yun.*] *tib.* Sidik-cinsiyyət sistemi ilə bağlı.
□ **Urogenital orqanlar.**

UROLOQ-ANDROLOQ *is. tib.* Həkim, urologiya və andrologiya mütəxəssisi.

UROPATİYA *is.* [*yun.* uron “sidik” + pathos “əzab-əziyyət, xəstəlik”] *tib.* Sidik ifrazat sisteminin hər hansı xəstəliyi.

USM *tib.* Ultrasəs müayinəsi (daxili orqanların, damarların və s.).

UŞAQLIQDANKƏNAR *sif. tib.* □ *Uşaqliqdankənar hamiləlik* – uşaqlıq xaricində, yumurtalıq borusunda olan hamiləlik.

UTANCVERİCİ *sif.* Utandıran, gözdən salan.

UTİLİTLƏR *is. [ing. utility]* Kompüter sistemində avadanlıqlar və əməliyyat sistemləri ilə bağlı köməkçi proqramlar.

UYĞUNLUQ *is.* □ *Uyğunluq sertifikatı* – yğunluğu, bərabərliyi təsdiqləyən vəsiqə, şəhadətnamə.

UYUT *is. [rus. < latış]* Rahatlıq, səliqə, qayda. *Uyut tapa bilmirəm.* (S.Rüstəmxanlı).

UZADICI *is.* Elektrik yuvasına uzaqdan birləşmə funksiyası daşıyıb, cərəyanın müəyyən məsafəyə ötürülməsini təmin edən qurğu.

UZI *is. [ivr. עוזי]* İsraildə istehsal olunan tapança-pulemyot seriyasından odlu silah.

Ü

ÜDM *is. [rus. валовый внутренний продукт (ВВП), ing. Gross Domestic Product (GDP)] iqt.* Ümumi Daxili Məhsul.

ÜLGÜC *is. [ingilis filosofu Uliyam Okkamın (1285-1349) adından] iqt.* □ *Okkama ülgücü* – metodoloji prinsip: qənətcillik prinsipi, zərurətdən artıq ədədi mahiyyətləri artırmamaq, iqtisadi model quruculuğunda daha az istisnalara yol verilməsi, empirik və təcrübü göstəricilərlə uzlaşdıqda daha mürəkkəbə nisbətə sadə nəzəriyyəyə üstünlük vermə prinsipi.

- ÜZƏN** *f.sif.* 1. *iqt.* ♦ **Üzən məzənnə** [*ing.* Floating exchange rates] - stabil olmayan məzənnə. Xarici valyuta bazarında ölkənin valyutasının digər ölkələrindəkinə nisbətdə məzənnəsinin tələb və təklif nəticəsində formalaşması rejimi. Üzən valyuta məzənnəsi xarici valyuta bazarında sərbəst şəkildə dəyişir. **Üzən faizli istiqraz** [*ing.* Floating rate bond] – kupon dərəcəsi sabit olmayan, dəyişkən olan istiqraz.
2. *loq.* ♦ **Üzən ehtiyat** – tranzit mal.
3. *xüs.* □ **Üzən qazma qurğuları** – dəniz akvatoriyalarında axtarış, strukrur-axtarış və kəşfiyyat quyuları qazmaq məqsədilə işlədilən səyyar dəniz qurğuları.

V

VALEOLOGİYA *is.* [*lat.* valeo “sağlamlıq”, logos “təlim”] *tib.* İnsanın fiziki, ruhi və mənəvi sağlamlığı haqqında nəzəriyyə.

VALLİSNERİYA *is.* [*lat.* vallisneria] *bot.* Suboyar fəsiləsindən çoxillik su bitkisi cinsi.

VATTA(LAR) *is.* [*alm.* Watt] *hidromet.* Dənizlərin ovalıq sahilboyunun qabarma zamanı suyun basdığı və çəkilmə zamanı çılpəqlaşdığı geniş alçaq zolaqlar.

VAY-FAY *is.* [*ing.* Wi-Fi] *infor.* İnternetlə əlaqə yaratmaq üçün modem.

VAYN *is.* [*ing.* vine] *tex. infor.* Altı saniyəlik videorolikdən ibarət mobil telefon proqramı.

VAZA-ARI *is.* [*yap.*] *idm.* Cəza xalı (şərq əlbəyaxa döyüşlərində).

VEB-KAMERA *is.* [*ing.* web “hörümçək toru” + *lat.* camera “tağlı tavan”, *yun.* κάμαρα “tağ”] Canlı görüntünü çəkdikdən sonra internet şəbəkəsi ilə ötürülməsini təmin edən kiçik ölçülü rəqəmsal video və ya fotokamera.

VEB-SERVER *is.* [*ing.* web-Server] *inf.* Sayta aid səhifələri, şəkilləri, sənədləri internet istifadəçilərinə təqdim edən kompyuterlər qrupu (işçi stansiyalar) – aparatlı təminat.

VELSOFT *is.* [*ing.* welsoft < well “çox yaxşı” + soft “yumşaq”] Uşaq geyimlərinin və ümumiyyətlə böyüklərin ev paltarlarının tikilişində istifadə olunan poliamid tərkibli parça növü.

VERTİKAL *sif.* [*lat.* verticalis “şaquli”] □ *Vertikal dirək* – parklama yerlərinin girişinə, şəhər yollarına, bədii-tarixi və landşaft komplekslərinə, istirahət yerlərinə, park ərazilərinə qoyulan, terror əleyhinə müdafiə üçün nəzərdə tutulmuş, hərəkəti əngəlləyən vertical dirəklər.

VEYKBÖRD *is. idm.* b a x *veykbördinq*

VEYKBÖRDİNQ *is.* [*ing.* wakeboarding < wake “gəminin ardı ilə buraxdığı köpüklü iz” + board “lövhə”] *idm.* Su xizəyi, akrobatika, tullanma elementləri olan ekstremal idman növü; veykbörd.

VİCET *is.* [*ing.* widget “bir şey, vasitə”] *infor.* Proqram şəklində qurulan qacet. Üzgörüntünün (interfeysin) bir elementi. Vindouz 7 (Windows 7) əməliyyatlar sisteminin iş masasında bəzək kimi istifadə olunan təqvim, sürət testeri, valyuta kursu, sərt diskin temperaturu və s. vicet adlanır; qacet.

VIDEOÇARX is. [lat. video “baxıram, görürəm”] Videogörüntülərin ardıcıl düzülməsi ilə yaradılan rolik. *Drezden nəqliyyatında Xocalı soyqırımına həsr olunmuş videoçarx nümayiş etdirilir.*
(<http://az.trend.az/azerbaijan/karabakh/2368607.html>)

VIDEODİSK is. [lat. video “baxıram, görürəm” + Yun. δίσκος (diskos) “dairə”] Videoyazısı olan disk.

VIDEOKONFRANS is. 1. infor. [ing. video < lat. video “baxıram, görürəm” + lat. conferentia “yığıncaq”] Kompüter şəbəkələrindən istifadə etməklə iştirakçılar arasında yaradılan interaktiv əlaqə.

2. tel. Səs, mətn və qrafika ilə yanaşı iştirakçıların hərəkətsiz və ya hərəkətli təsvirlərinin də ötürülməsini təmin edən telekonfrans.

VIDEOMULTİRUM is. [ing. video < lat. video “baxıram, görürəm” + lat. multum “çox” + ing. room “otaq”] tex. Televizor aparatına quraşdırılan xüsusi kiçik qurğu vasitəsilə lokal şəbəkə ilə əlaqəyə girmək, musiqiyə qulaq asmaq, böyük televizor ekranından slayd-şouya baxmaq, elektron poçtu yoxlamaq, sosial şəbəkələrdə söhbətləşmək, onlayn filmlərə və videokliplərə baxmaq imkanı yaradan sistem. Videomultirum vasitəsilə evdə əsl kinoteatr təşkil etmək, romantik atmosfer yaratmaq, prezentasiya keçirtmək, və ya uşaq bayramı təşkil etmək mümkündür. □ *Videomultirum sistemi.*

VIDEOTEKS is. infor. Telekommunikasiya şəbəkəsi vasitəsilə hərf-rəqəmli və qrafik informasiyanın interaktiv mübadiləsini təmin edən xidmət; bu informasiya ekranda əks olunur; interaktiv videoqrafika, videoverilənlər.

VİLLA-GƏMİ is. Gəminin villa dizaynında layihələşdirilməsi. *Dubayda hazırlanması planlaşdırılan Floating Seahorse*

158 m2 sahəyə malik 3 mərtəbəli villa-gəmi olacaq.
(<http://style.az/news/2015/05/xeyallar-evi-dubayda-uzen-villa-layihesi-teqdim-edildi>)

VİNDBLOK is. [ing. windblock] Yüngül, elastik, süzülməyən, su keçirməyən, küləkdən qoruyan flis+membran+flis quruluşlu parça növü. Adətən üst geyim istehsalında – turist, balıqçı, ovçu və ev geyimlərinin tikilişində istifadə olunur.

VİNDSÖRFİNG is. [ing. windsurfing < wind “külək” + surfing “dalğaların üzəri ilə sürüşmə”] *idm.* Yelkənli yüngül lövhəni su üzərində idarə etmə məharəti üzrə su idmanı növü.

VİNTAJ is. [fr. vintage] □ *Vintaj geyimlər, vintaj stili* – müəyyən bir zamana və bir dizaynerə aid olan, dəbdə olduğu dövrün diqqətə çarpan izlərini daşıyan, ikonlaşmış geyimlər və dizaynlar.

VİP is. [ing. Very Important Person “çox vacib şəxs, rəhbərlik”] Fərdi imtiyazları olan adam üçün nəzərdə tutulan hər cür dəbdəbəli və fərdi servis və ya şərait.

VİP-XİDMƏT is. Müştəriyə fərdi yanaşma, istəklərinin nəzərə alınması, təşkilatlarda gecikdirmədən maksimal qısa müddətli xidmət, iddiaya baxılması və ziyanın ödənilməsi prioritetlərinin olması, müəyyən güzəştlərə malik ola bilməsi. *Münhen Alyans Klinikasının VIP-xidmətlərindən biri şəxsi təyyarə sifarişidir* (<http://kliniken-allianz.az/lav-xidm-tl-r/sanaviyasiya-v-vip-xidm-t/>). *"Biz əminik ki, "vip-xidmət" in tətbiq edilməsi bizim xidmətin keyfiyyətini artıracaq və bütün müştərilərimizin tələblərini daha dəqiq ifadə etmək və onların vəziyyətlərinə maksimal operativliklə reaksiya*

vermək ikani yaradacaq" - əlimərdanova deyib
(<http://az.trend.az/business/economy/1137996.html>)

VİP-KABİNET is. [ing. Very Important Person (VIP) + fr. cabinet] Rəhbərlər və ya müştərilər üçün nəzərdə tutulmuş texniki təşizatlı kabinet. Buraya videomüşahidə sistemi, girişə nəzarət sistemi, hərəkət tənzimçiləri, tüstülənmə tənzimçiləri, “ağıllı” işıqlandırma, iqlimə nəzarət və ya multimedia kontentinin paylanması daxildir.

VİP-QONAQ is. Xüsusi imtiyazları olan qonaq.

VİP-MÜŞTƏRİ is. [ing. Very Important Person (VIP) + ər. مُشْتَرٍ] 1. Xüsusi imtiyazları olan daimi müştəri.

2. *mal.* Bank sistemində cari və kart hesablarında aylıq dövriyyəsi 100 min manatdan artıq olan fiziki şəxslər, bankın iri Korporativ müştərilərin rəhbərliyi (şirkətin illik dövriyyəsi 12 mln manat ekvivalentindən artıq olan), diplomatik korpusların səfirləri və konsulları VİP-müştərilər sayılır. □ **VİP Eleqans** – bankda ən azı 12 ay müddətinə 100 min manatdan 299 999 manatadək əmanət (depozit) yerləşdirmiş fiziki şəxslər. **VİP Lüks** – bankda ən azı 12 ay müddətinə 300 min manatdan artıq əmanət yerləşdirən fiziki şəxslər.

VİRTUAL *sif.* [ing.] İnternetə aid olan. □ **Virtual diplomatiya** – siyasi, iqtisadi və s. qarşılıqlı münasibətlərin üz-üzə deyil, elektron vasitələrlə aparıldığı fəaliyyət. **Virtual görüş, virtual bağlantı.** *Təhsil Problemləri İnstitutunun (TPI) Kurikulum Mərkəzi ilə “Mədəd-Azərbaycan” təşkilatının təlim keçdiyi iki mərkəz arasında virtual bağlantı yaradılmışdır*
(<https://arxiv.az/az/azertag.az/3079620>)

VİZAJİST is. [fr. visagiste < vicage “üz, sifət”] Qrimçi-rəssam; makiyaj üzrə mütəxəssis.

VÖRKŞOP is. [ing. work + shop] Qrup iştirakçılarının dinamik iş prosesi zamanı yeni bilik və vərdislərə yiyələnmə imkanı qazandıran maarifləndirici kollektiv müəssisə. *Bakıda İtaliya turizminə həsr edilmiş ilk vorkşop keçirilib.*
(http://azertag.az/xeber/Bakida_Italiya_turizmine_hesr_e_dilmis_ilk_vorksop_kechirilib-929055)

VOTSAP is. [ing. WhatsApp < what + is “nədir” + application “proqram”] *KİV*. Smartfon telefonlarında 3G və ya vıyfay vasitəsilə məlumatları və səs yazısını pulsuz ötürə bilmə imkanına malik sosial şəbəkə.

Y

YAMB is. *ədəb*. [yun. ἄμβος] Vurğusu ikinci hecadan olan ikihecalı şeir vəznı.

YARIRİTORİK sif. □ *Yarıritorik suallar* – tam ritorik olmayan; cavab tələb edən sual.

YARIMVİNT is. *idm*. Fiqurlu konklisürmədə tryuk, fənd.

YAŞIL sif. □ *Yaşıl market(lər)* – kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçıdan istehlakçıya çatdırılması mərhələsində mövcud maneələri aradan qaldırmaq, ərzaq bazarında süni qiymət artımının qarşısının almaq məqsədilə yaradılan market. *Bakı şəhərinin rayonlarında və iri şəhərlərdə daimi fəaliyyət göstərən ixtisaslaşdırılmış “fermer mağazaları” və “yaşıl marketlər” şəbəkəsi yaradılacaqdır.*

<http://www.marja.az/business/sector/trade/itemlist>. □

Yaşıl kart sistemi – avtonəqliyyat vasitəsi sahiblərinin mülki məsuliyyətinin sığortası şəhadətnaməsinin bu sistemin iştirakçıları, yəni üzv ölkələr arasında qarşılıqlı

tanınması haqqında saziş. *Azərbaycanın "Yaşıl kart" sisteminə qoşulması gecikə bilər.*

(<http://report.az/maliyye/azerbaycan-yasil-kart-beynelxalq-sigorta-sistemine-qebul-olunub/>)

YOLSUZLUQ is. □ *Yolsuzluq avtomobili* [rus. внедорожник < ing. off-road "yolsuzluq"] avtom. Ən çətin keçilən yollar üçün nəzərdə tutulmuş tamötürücülü dörd-matik formullu minik avtomobili.

YUAN is. Çində pul vahidi (10 sziao, 100 fin).

YUBKA is. [rus. юбка "ətək"] □ *Yan "yubka"lar tex.* – avtomobilin daha idmansayağı görünməsi üçün qapı altlıqlarına bərkidilən əlavə kosmetik panel.

YUMŞAQ şif. mal. □ *Yumşaq pul siyasəti* – tələbin canlandırılması və iqtisadi artımın stimullaşdırılmasına yönəldilmiş pul siyasəti. Yumşaq pul siyasəti yeridərkən Mərkəzi Bank verdiyi kreditlər üzrə faiz dərəcələrini aşağı salır, qiymətli kağızlar alaraq dövriyyəyə pul buraxır, banklara daha çox kreditlər verir, milli valyutanın məzənnəsinin ucuzlaşmasına şərait yaradır.

YÜKSƏKOKTANLI şif. xüs. □ *Yüksəkoktanlı yanacaq* - karbürətorlu daxiliyanma mühərrikləri üçün hazırlanan avtomobil və aviasiya benzinləri.

YÜYRƏK şif. □ *Yüyrək yol* – maneəsiz, rahat. *Yolların yüyrəkdir sənin...* (Ç.Əlioğlu).

Z

ZAMAN is. □ *Zaman kəsiyi* Zamanın müəyyən bir hissəsi.

ZƏRBƏ-DALĞALI *sif.* □ *Zərbə-dalğalı terapiya* – akustik dalğalarla müalicə metodu. Toxumalara nüfuz edən dalğalar yaranın sağalmasına, duzun parçalanmasına gətirib çıxarır. Daban şporları, osteoxondroz, artrit, hətta sellülit kimi estetik problemdə də çox effektiv hesab olunur.

ZİKA *is. tib.* □ *Zika virusu* // *zika qızdırması* – bu virusa yoluxmuş hamilə qadınlarda mikrosifaliyalı (inkişafdan qalmış kəllə sümüyü və beyin) uşaqlar doğulur. Zika virusu Cənubi Amerika dövlətlərində əmələ gəlmişdir.

ZİREHSİZLƏR *is. biol.* Kiçik su heyvanları; çənəsizlər.

ZULU, ZULUS *is.* Cənubi Afrikada aborigin xalq.

ZUMBA *is. [isp. zumba] idm.* Latin Amerikası ritmləri əsasında arıqlatmaq məqsədilə tərtib olunmuş xüsusi rəqs fitnes proqramı.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. Bədəlbəyli Ə. İzahlı monoqrafik musiqi lüğəti. Bakı, 1969.
2. Ekologiya terminləri lüğəti. Elmi redaktor: akademik B.Ə.Budaqov, Məmmədov Q.Ş. Xəlilov M.Y. Ekoloqların məlumat kitabı. “Elm” nəşriyyatı. Bakı, 2003. 516 s.
3. Əlibəyli E.V. Televiziya nəzəriyyəsinin əsasları. Bakı, “ELM” nəşriyyatı, 2011.
4. Əliyeva N.Ə. Hidrometeoroloji lüğət. Bakı 2005., 246 s.
5. Əmək və insan resursları üzrə iqtisadçının lüğət-məlumat kitabçası. “İqtisad Universiteti”, Bakı, 2011.-212 səh.
6. Geologiya terminlərinin izahlı lüğəti. Nafta-Press nəşriyyatı, Bakı, 2006, 682 səh.
7. İzahlı statistika terminləri lüğəti / Redaktor-əlaqələndirici A.H.Mansurov, Səda nəşriyyatı, Bakı, 2010, 720 səh.
8. İzahlı tərcüməşünaslıq terminləri lüğəti. R.Manafoglu, N.Tağısoy, R.Kamal. Mütərcim, Bakı, 2010, 164 s.
9. Kino, televiziya və radio terminlərinin izahlı lüğəti. Azərbaycan milli ensiklopediyası” nəşriyyat-poliqrafiya birliyi, Bakı – 2002.
10. Logistika terminlərinin izahlı lüğəti. N.A.Paşayevanın redaktəsi ilə. Milli Aviasiya Akademiyası, Çarşıoğlu nəşriyyatı, Bakı, 2015, 492 səh.
11. Neft terminlərinin izahlı lüğəti. Himayədar Humanitar təşkilatı, 2005.
12. <http://www.elshanhajizadeh.com/ru/abc-view/15/855/>

«Elm və təhsil» nəşriyyatının direktoru:
professor Nadir MƏMMƏDLİ

Dizayn: Zəhid Məmmədov
Texniki redaktor: Tünzalə Vahabova

Çapa imzalanmış **12.11.2016**.
Şərti çap vərəqi **17,25**. Sifariş № **450**.
Kağız formatı **60x84 1/16**. Tiraj **300**.

*Kitab «**Elm və təhsil**» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsində
hazır diapozitivlərdən çap olunmuşdur.*

E-mail: nurlan1959@gmail.com

Tel: 497-16-32; 050-311-41-89

Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev döngəsi 8/4.

